
3 1761 04940982 4

ALGEMEENE
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS,
DER
CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

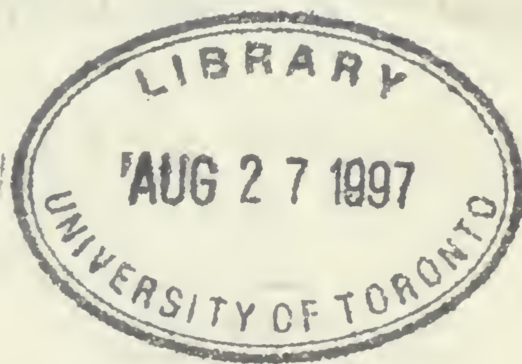
IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

NEGENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIV.

LIBRARY
AUG 2 7 1997
UNIVERSITY OF TORONTO

INHOUD

VAN HET

NEGENDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ACHTSTE HOOFDSTUK.

 van

NEGENDE HOOFDSTUK.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, *Priscilliänisten*, *Donatisten*, *Ariänen*, *Apollinaristen* enz. *Bijzonderheden van* Athanasius, Hilarius, enz. Gregorius *van Nysſa*, Ambroſius, enz.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bijzonderheden

GREGORIUS, Bisſchop van *Nysſa*, een vertrouwd vriend van GREGORIUS van *Nazianzus*, en Broeder van BASILIUS *den Grooten*, hoewel hij zoo zeer niet bij zijne tijdgenoten bewonderd is geworden, als zijn Vriend en Broeder, en ook zijn invloed op den ſtaat der Kerk niet zoo krachtig geweest is, kan echter van den Kerkelijken Geſchiedſchrijver niet on-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ongemerkt voorbijgegaan worden, al ware het enkel wegens sommige hoedanigheden, welke hem van zijnen Vriend en Broeder onderscheidden, met welke hij anders, inzonderheid tegen de *Arianen*, voor het *Katholijk* Geloof geijverd heeft.

van GREGORIUS van Nyssa

Deze, jonger Broeder van BASILIUS *den Grooten* (*), aanschouwde het eerste levenslicht, in het jaar 331, of kort daar na, waarschijnlijk te *Cæsarea* in *Kappadocië*, en genoot, hoewel de berichten zwijgen, waarschijnlijk eene gelijke geleerde opvoeding als zijn Broeder, waar van zijne kundigheden getuigenis dragen. Al vroeg echter vertoonde zich het onderscheid van neigingen tusschen de beide Broeders; terwijl BASILIUS de Wereld in den Monnikenstand ontvlood, geloofde GREGORIUS haar buiten denzelven meer dienst te zullen doen. Hier aan laat ons het beslissend getuigenis van SOCRATES (†) niet toe te twijfelen, dat, onder de Broeders van BASILIUS, PETRUS hem nagevolgd hebbe in Monniken-Godzaligheid, maar GREGORIUS in de Welsprekendheid. Ook trouwde GREGORIUS met eene THEOSEBIA, met welke hij nog verbonden was, toen hij reeds het openbaar Leeräarambt bij de Gemeente bekleedde, waaröm GREGORIUS *van Nazianzus*, toen hij hem over hare dood vertroostte, haar de *Vrouw van eenen Priester* noemt (§); dat voorts dezelfde GREGORIUS haar den

Was getrouwd, maar toch naderhand een aanprijzer van den ongehuwden staat.

(*) Zie VIII Deel, *Bladz.* 212.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 26.

(§) *Ep.* XCV. *T.* I. *Opp. p.* 846.

den naam van *Zuster* van GREGORIUS geeft, bewijst niet, dat deze, in zijn Leeräarämbt, zich van zijne vrouw zal onthouden hebben, alzoo deze naam van Zuster in het gemeen aan alle Christen vrouwen gegeven werd, ook ontbrak het ten dezen tijde nog niet aan voorbeelden van Geestelijken, die bij hunne Vrouwen kinderen verwekt hebben. In zijne laater jaaren veränderde GREGORIUS, medegesleept door het voorbeeld van zijne vrienden, en den stroom van zijnen leeftijd, omtrent dit stuk, van gevoelen; en prees hij zelf den *Maagdelijken Staat* ijverig en niet zelden onbedachtzaam aan (*), ja hij beklaagde zich zelven, dat hij in de volmaaktheid zoo ver achter stond (†). Zoo verhaalde hij ook als Bisschop aan zijne Gemeente (§), dat hij voor zijne ligtzinnigheid en onverschilligheid, welke hij, in zijne jeugd, ten aanzien van de verëering van zekere Martelaren begaan had, door eenen vreeslijken droom gestraft, maar ook te gelijk bekeerd is geworden. Als zijne Moeder hem tot de plegtigheid, met welke men de beenderen der gemelde Martelaren in eene Kerk zou bijzetten, genodigd had, nam hij het haar kwalijk, dat zij hem zijne bezigheden door eene lange reize had laten afbreken. Terwijl dus de anderen den nacht vóór de plegtigheid ter eere dezer Martelaren met zingen in eenen hof doorbrachten, sliep

(*) Zie *Deel* VI. *Bl.* 17.

(†) *De Virginitate C.* 3. *T.* III. *Opp. p.* 116. *sq.*

(§) *Orat. in* XL. *Martyres Tom.* II. *Opp. pag.* 212. Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 173.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſliep hij heel gerust in een naburig huis. Hier droomde hij, dat hij, toen hij in den tuin wilde gaan, door een' hoop ſoldaten bijkans doodgeſlagen werd; bij het ontwaken beweende hij zijnen misſlag, en benatte de kist, in welke de gemelde overblijfzelen lagen, met zijne tranen, om bij God en deze Martelaren vergeving te erlangen.

Hij wordt Voorlezer, maar vervolgens Leeraar in de Welſprekendheid.

In zijne jonge jaaren, voelde GREGORIUS geene drift tot zoodanige vroome Godsdienſtigheden, ja zelfs niet tot den ſtand van Leeräar, tot welken hij zich echter ſchijnt voorbereid te hebben. Hij was reeds tot *Voorlezer*, men weet niet, bij welke Gemeente, aangeſteld, toen hij dit ambt onverziens verliet, en jonge lieden onderwijs begon te geven in de Welſprekendheid. Deze ſtap mishaagde grootlijks aan zijnen vriend GREGORIUS van *Nysſa*, die hem deswegens ſtreng beſtrafte (*).

Hij wordt Bisſchop van Nysſa

Waarſchijnlijk bracht deze beſtrafſing hem weder tot de loopbaan terug, welke hij verlaten had. Want, ſchoon het niet bekend is, langs welke trappen hij daar toe geklommen is, dat hij echter, omtrent het jaar 372, Bisſchop is geworden van *Nysſa*, eene middelmatige ſtad van *Kappadocië*, ſchijnt uit eenen Brief van zijnen Broeder BASILIUS te blijken (†). Deze verhaalt ook, dat men zijnen Broeder volſtrekt heeft moeten noodzaken, om deze waardigheid aan te nemen; ondertusſchen houdt hij zijne verkiezing, volgends de denkwijze van zijnen tijd,

(*) *Epist.* XLIII. *pag.* 804.

(†) BAS. M. *Ep.* XCVIII. *T.* III. *Opp. p.* 192.

tijd, voor rechtmatig, en geeft te kennen, dat hij zelf hem ingewijd hebbe (*). BASILIUS oordeelde van hem (†), dat zijne gaven een veel aanzienlijker Bisdom verdiend hadden, maar voegt 'er bij, dat hij, naar de gewoonte van groote mannen, eene kleine plaats tot eene groote waarde verheffen zou. Men kan zich op dit oordeel te meer verlaten, alzoo BASILIUS eenigen tijd te vooren reden gehad had, om zich over zijnen Broeder te beklagen, die, ten einde hem met zijnen Oom te verzoenen, ondergeschovene Brieven in deszelfs naam aan hem geschreven had (§). Het gene BASILIUS toen in hem berispte, dat hij zijne eenvoudige goedhartigheid door anderen had laten misbruiken, kan ook, in het vervolg, zijn hoofdgebrek gebleven zijn. Want BASILIUS gewaagt, op eene andere plaats (**), dat GREGORIUS *van Nysfa* zich liet verleiden, om Kerkvergaderingen tegen hem te beleggen; zonder dat wij daarömtrent iet meer weten te zeggen. Ook wilde hij hem niet naa *Rome* gezonden hebben, toen de Oosterfche Bisfchoppen, bij den verwarden ftaat van hunne Gemeenten, eenige hulp van de Westerlingen verzoeken wilden; omdat zijn Broeder in Kerkelijke zaken onërvaren, en ook niets minder dan een vleijer was, die dus bij eenen Bisfchop van hooger geest niets zou uitvoeren (††).

GRE-

(*) *Epist.* CCXXV. *pag.* 345.
(†) *Epist.* XCVIII. *pag.* 192.
(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 242.
(**) *Ep.* C. *p.* 196. (††) *Ep.* CCXV. *p.* 223.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS wordt vervolgd door de Arianen.

GREGORIUS was, op eenen tijd, Bisschop geworden, wanneer de *Arianen* den *Katholijken* lieten voelen, dat zij aan het Hof van VALENS de overhand hadden. BASILIUS had reeds, door hun toedoen, geleden, maar ook GREGORIUS trof de vervolging, kort na het aanvaarden van zijn ambt, zoodat hij zelfs genoodzaakt was, zijn Vaderland te verlaten (*). Maar op het einde des jaars 375, werd hij, op bevel van DEMOSTHENES, *Vicarius* van *Pontus*, gevangen genomen. Zekere PHILOCHARES was zijn beschuldiger, die hem, naar het schijnt, over een kwaad bestuur der Kerkengelden, had aangeklaagd. Maar GREGORIUS, die van eene hevige ziekte werd aangetast, en van zijne wachters geen medelijden te wachten zag, redde zich door de vlucht uit hunne handen. Zijn Broeder BASILIUS schreef toen, in naam van alle Bisschoppen van *Kappadocië*, wier *Metropolitaan* hij was, aan den Bevelhebber, om dien te verzoeken, dat hij het daar door ontstaane uitstel van deze zaak niet kwalijk neemen mogt (†). Het baatte GREGORIUS van *Nyssa* niets, dat de Bisschoppen van *Kappadocië* voor hem tusschengetreden waren. DEMOSTHENES, die van BASILIUS niet alleen als een vriend der *Arianen*, maar ook als een onwetend en geweldig man, beschreven wordt, liet, in het jaar 376, te *Nyssa* zelve eene Kerkvergadering van Bisschoppen uit *Galatië* en *Pontus* houden, op welke waarschijnlijk

(*) GREG. *Nyss. de Vita S. Macrinæ T.* II. *p.* 188.

(†) *Epist.* CCXXV. *pag.* 344.

lijk het lot van GREGORIUS beslist werd (*), alzoo GREGORIUS volkomen uit zijn Bisdom verdreven werd, hetwelk aan iemand werd opgedragen, wien zijn Broeder eenen ondeugenden *Ariaanschen* slaaf noemt (†). Men kan ook bijna uit eene plaats van GREGORIUS (§) besluiten, dat hem de ballingschap door een bijzonder bevel des Keizers is aangezegd geworden. Als hij zich voornaamlijk daar over beklaagde, dat de Ketters in zijne Gemeente de overhand zouden nemen, vertroostte hem zijn vriend, GREGORIUS van *Nazianzus*, daar mede, dat, alhoewel zij, gelijk de slangen, volgends zijne eigene vergelijking, in vertrouwen op de lente, uit hunne holen mogten voortkomen, zij evenwel slechts een' korten tijd schuifelen, en dan, door de waarheid en den tijd overwonnen, weder in den grond kruipen zouden (**).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dit gebeurde ook korten tijd daar na; ten minsten de wederwaardigheden van GREGORIUS van *Nyssa* namen, met de dood van Keizer VALENS, in het jaar 378, een einde. Doch in het volgende jaar trof hem de smart wegens het overlijden van zijnen Broeder BASILIUS zeer. Dezen had hij zoo zeer geëerd, als bemind; hij hield ook over hem eene lofreden (††), waar van het slot het best mag genoemd

Hij wordt hersteld.

(*) BASIL. *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365.
(†) BASIL. *Epist.* CCXXXIX. *pag.* 367.
(§) *De Vita S. Macrinæ p.* 192. *l. c.*
(**) GREG. *Naz. Epist.* XXXV. *p.* 799.
(††) *Oratio in laudem fratris Basilii T.* II. *p.* 479-498.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

noemd worden, daar hij zijne Toehorers vermaant, om de gedachtenis van zijnen Broeder niet door lofspraken, maar door het navolgen zijner deugden en goede hoedanigheden te verëeren.

Dood van zijnen Broeder BASILIUS en Zuster MACRINA.

In dit jaar 379 bezocht GREGORIUS de Kerkvergadering te *Antiöchië*, op welke men misschien voor het bijleggen der *Meletiaansche* verschillen, maar zeker voor het handhaaven van het *Katholijk* Geloof in het Oosten, door de besluiten van 160 aanwezende Bisschoppen, onder voorzitting van MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, zorgde (*). Na het eindigen dezer Sijnode, deed hij eene reize naa *Pontus*, tot zijne Zuster MACRINA, welke de oudste was van alle hare Broeders en Zusters, en boven hen allen ook uitstak in *Åsketische* Godzaligheid, gelijk zij daar ook haren Broeder BASILIUS ten sterksten toe had aangespoord (†). GREGORIUS vond haar stervende; hare laatste redenen, haar voorbeeld en dood, schijnen op hem eenen verbazenden indruk gemaakt te hebben. Ook beschreef hij kort daar na haar leven, als een voorbeeld van heiligheid, in eenen Brief aan den Monnik OLYMPIUS (§), waar in hij haar ook een wonderdoend vermogen toekent.

Zijne reize na Jerusalem.

Door de gemelde Kerkvergadering of wel door de algemeene Kerkvergadering van *Konstantinopolen*, hetwelk

(*) GREGOR. *Nyss. de Vita S. Macrinæ pag.* 187. BALUZ. *Nova Collect. Concil. Tom.* I. *p.* 78.

(†) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 217.

(§) *Vita S. Macrinæ T.* II. *Opp. p.* 177-204.

welk onzeker is, gelastigd, om den ſtaat der Kerken in *Arabië* op te nemen, kwam hij in het jaar 380 of 381 te *Jeruſalem*, alwaar hij de zoogenaamde *heilige plaatzen*, *Bethlehem*, *Golgotha*, den *Olyfberg*, en de plaats der *Opſtanding*, alwaar overäl Kerken en Kapellen gebouwd waren, met bijzondere vreugde beſchouwde (*). Doch tevens verzekert hij, dat zijn geloof daar door verminderd noch vermeerderd was (†). Veel meer gaf hij kort daar na, in zijnen vermaarden Brief *over de Bedevaardreizigers naa Jeruſalem* (§), aan éénen zijner vrienden te kennen, dat ſoortgelijke Godvruchtige reizen door den Zaligmaker niet alleen niet geboden, maar dat zij ook, uit hoofde van de Zedenloosheid, in die Gewesten heerſchende, ſchadelijk waren (**). Te *Jeruſalem* werd GREGORIUS zelfs in moeilijkheden ingewikkeld. Hier waren twistzieke geesten, die zelfs hem, die vrede zocht te ſtichten, niet verſchoonden, en ook anderen, door allerhande vragen en bedenkingen, tot hunne partij zochten over te haalen; hij geeft daar van zelf eenig maar zeer duiſter bericht, in eenen Brief aan drie van zijne vriendinnen te *Jeruſalem* (††), welke daaröm merkwaardig is, omdat hij in denzelven zijne gevoe-

(*) *Epist. ad Euſtath. Tom.* III. *Opp. p.* 655.

(†) *De euntib. Hieroſol. pag.* 586.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 651-654.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 205.

(††) *Epistola ad Euſtathiam*, *Ambroſiam et Baſiliſſam Tom.* III. *Opp. pag.* 655-666.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voelens over deze en gene leerſtukken voordraagt. Zich beklagende, dat aldaar zoo veel vijändſchap plaats had, zegt hij, de vijänden van God, Jooden, Afgodsdienaars, en *Arianen*, moet men altijd haaten; *die haat is God aangenaam*; maar welke verſtandige reden kan 'er zijn, tot twist met die genen, die den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, op dezelfde wijze, aanbidden, en die in de onvermengde, maar onderſcheidene Heilige Drieheid, één Wezen, Heerlijkheid en Magt, gelooven? Vervolgends verklaart hij zich over dit leerſtuk vollediger. ISAAK CASAUBONUS heeft dezen Brief het eerst in het licht gegeven, in het jaar 1606, te *Parys* in *Octavo*, met vele geleerde en leerzame aanmerkingen, welke in de groote verzameling der werken van GREGORIUS, in welke men den Brief insgelijks heeft ingevoegd, achter wege gelaten, en in plaats daar van de zoogenoemde verbeterde aanmerkingen van GRESSER gedrukt zijn geworden (*).

Berichten van zijnen Broeder PETRUS.

Van dien tijd af begon GREGORIUS een veelſchrijver te worden. Twee van zijne Boeken, welke hij niet lang na het jaar 379 ſchijnt geſchreven te hebben, droeg hij op aan zijnen Broeder PETRUS, die, door hunne Zuster MACRINA opgevoed en geleid, een tijd lang Opziener was van een Monniken-Klooster in hare nabuurſchap; maar die naderhand, omtrent het jaar 380, Bisſchop geworden is van *Sebaste* in *Armenië*, alwaar hij kort na het jaar 391 geſtorven is. Alhoewel hij zoodanig onderwijs in de

(*) *Tom.* III. *Opp. in Annott. pag.* 79. *ſq.*

de wetenschappen niet genoten had, als zijne beroemde Broeders, evenwel werd hij, wegens zijne, door eigenen vlijt verkregene, kundigheden, als ook wegens zijne strenge Godzaligheid en ijver voor de zuiverheid der Christelijke Leere, zeer hoog geacht (*).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne Boeken aan zijnen Broeder.

Het eerste Boek, hetwelk GREGORIUS aan zijnen Broeder opdroeg, handelt *van de vorming* of van de Schepping *des Menschen*, (περι κατασκευης ανθρωπȣ) (†). In dit werk vult hij met alle bescheidenheid aan, het gene zijn Broeder BASILIUS, die hij hunnen Vader en Leermeester noemt, in zijne verklaring van de Scheppings-Geschiedenis, met betrekking tot de Schepping des Menschen, onaangeroerd gelaten had. In dit Boek is zijn gevoelen merkwaardig, dat de menschen, indien zij niet gezondigd hadden, zich zonder huwlijk zouden voortgeplant hebben, hetwelk hij, met het voorbeeld der Engelen, opheldert, die zonder het huwlijk tot een oneindig getal vermenigvuldigd zijn. Een ander geschrift, hetwelk GREGORIUS insgelijks aan zijnen Broeder PETRUS heeft opgedragen, had hij op deszelfs verlangen opgesteld, *over de Scheppings-Geschiedenis*, (περι της Εξαημερȣ) (§). Hun Broeder BASILIUS had daar over zijne vermaarde Kerkrede-

(*) GREGORIUS *Nyss. de Vita S. Macrinæ pag.* 186. 203. *Ejusd. Epist. ad Flavian. Tom.* III. *Opp. p.* 645. THEODORET. *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 27. *L.* V. *C.* 8.

(†) *Tom.* I. *Opp. pag.* 44-138.

(§) *Tom.* I. *Opp. pag.* 1-43.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

denen gehouden (*), maar zich, dewijl hij flechts ongeleerde Toehoorers had, naar derzelver vatbaarheid moeten fchikken. GREGORIUS fchrijft hier nadere bijvoegzelen en oefeningen, maar geenszins, zegt hij, tegenfpraak tegen zijnen Broeder. — Gewigtiger, en niet alleen het grootfte, maar tevens het hoofdwerk van GREGORIUS, tot welks voltooijing en bekendmaking zijn Broeder PETRUS hem insgelijks opfpoorde, zijn zijne XII *Boeken tegen* EUNOMIUS (†), die hij omtrent het jaar 381 tot ftand bracht. Het *Verweerfchrift* van dezen beroemden *Ariaan* tegen de *Katholijken*, was door BASILIUS *den Grooten*, in een afzonderlijk Boek, wederlegd geworden (§). Maar hier tegen veräntwoordde EUNOMIUS zich in een werk van vijf Boeken; van welken reeds het lezen van het eerfte Boek BASILIUS van verdriet het leven kostte, zoo fchrijft de bewonderaar van EUNOMIUS, FILOSTORGIUS (**). Een op zich zelf zeer onwaarfchijnlijk bericht, hetwelk FOTIUS niet alleen in zijn uittrekzel uit de Gefchiedenis van FILOSTORGIUS eenen leugen noemt, maar waar van hij de onwaarheid elders ook zoekt te bewijzen (††). Te weten, hij verhaalt (§§), dat EUNOMIUS zijne, na vele jaaren eerst

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 274.
(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 284-864.
(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 229.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 12.
(††) *Biblioth. Cod.* CXXXVIII. *pag.* 313.
(§§) *Coll. Cod.* IV. V. *pag.* 8, 9.

eerst afgewerkte veräntwoording, zelfs aan zijne aanhangeren niet ligt medegedeeld, maar ze, zoo lang BASILIUS leefde, verborgen heeft gehouden, opdat zij niet door dezen terstond overhoop zou geworpen worden; maar na het overlijden van dezen Bisschop had hij dit werk eerst aan zijne vrienden laten zien, hetwelk kort daar na ook in handen der *Katholijken* raakte, en behalven door GREGORIUS van *Nyssa*, ook door THEODORUS, Bisschop van *Antiöchië*, als ook door SOPHRONIUS, in zijne naaktheid ten toon gesteld werd. Dus verhaalde elke partij van de hoofden der tegenpartij het slechtste, waaröm noch de ééne noch de andere zoo geheel zonder oordeel des onderscheids geloofd kan worden. Alleen dit is zeker, dat de wederlegging van GREGORIUS alleen bewaard gebleven is. Met dit werk staat als eene *tweede afdeeling des XII Boeks* (*) in verband de wederlegging, naar het schijnt, van een ander werk van EUNOMIUS. Van het een en ander kan men zeggen, dat het meer vermaard dan groot is. Stelt men zich naast hem in hetzelfde standpunt, uit hetwelk hij geschreven heeft, dan vindt men de uitnemende toejuiching, waar mede het ontvangen is, niet onverwacht, noch ongegrond. Juist deze leerwijze, om voor het leerstelzel der *Katholijken* te strijden, die vaardigheid, om hetzelve in zijne bestanddeelen te ontbinden, en den samenhang in hetzelve aan te toonen; overäl gronden voor hetzelve op te spooren; gedeeltlijk met nieu-

(*) *Pag.* 724-864. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nieuwe, zo al niet betere, echter meer schitterende wapenen te kampen; geenen misslag van partij onopgemerkt en ongestraft te laten; en dit alles in zulk een verband van disputeerkunst met eenen welbesspraakten, vernuftigen en zegevierenden stijl; deze leerwijze was voor eenen tijd, toen de beide partijën van *Katholijken* en *Arianen* als het ware streden, wie het slagveld behouden en meester blijven zou, treffend genoeg, en deed vele werking. Voor de nakomelingschap heeft die zelfde bekwaamheid van GREGORIUS, in het ontvouwen en verdedigen van zijn leerstelzel, en menige goede en vrijë aanmerking, maar voornaamlijk, dat zijn twistschrift meermalen eene wijsgeerige wending neemt, wel eene leerstellige, maar zeker nog meer eene geschiedkundige waarde. Doch deze zou ongelijk grooter zijn, indien zich de Schrijver van vermoejende wijdlopigheid en ontallijke herhalingen, en het laten doorslippen van goede gedachten, gewacht had. Het blijkt genoeg, dat hij niet zelden zijne partij te magtig is, maar daartegen hebben zij elkanderen, in meer dan één opzicht, niets te verwijten. De één zoo wel als de ander slaat heel dikwijls den bal mis in de uitlegging van Bijbelplaatzen, ja men zou, bij deze vergelijking, al ligt met SEMLER's waarneming instemmen, dat men bij de *Katholijken* meermalen slechte uitlegging van Schriftplaatzen ontmoet, dan bij de zoogenoemde Ketterfche Schrijvers. Haatlijke gevolgtrekkingen, onderstellingen van het gene eerst diende bewezen te worden, ijdele spitsvinnigheden, en eene spottende of zelfs

schim-

schimpende en hevige wijze van uitdrukkingen, ontmoeten wij bij GREGORIUS even zoo veel als bij EUNOMIUS enz. GREGORIUS schijnt dit werk in het eerst in eenen veel bepaalderen omvang opgesteld, maar naderhand tot dien vorm uitgebreid te hebben, waar in wij het nog bezitten. Want, FOTIUS (*) had twee Boeken van dezen inhoud van hem gelezen, welke hij beiden wegens de schoonheid en bevalligheid van stijl, maar ook, bijzonder het ééne, wegens zijne uitmuntende gegrondheid, prijst; alhoewel hij erkent, dat de Schrijver EUNOMIUS juist niet naauwkeurig naar de orde af bestreden heeft. Misschien was dit ook dat kleine geschrift, hetwelk hij aan GREGORIUS van *Nazianzus* en HIËRONYMUS, volgends getuigenis van dezen laatsten (†), heeft voorgelezen. Waarschijnlijk is dit gebeurd bij gelegenheid der samenkomst van deze drie vrienden, op de algemeene Kerkvergadering te *Konstantinopolen*, in het jaar 381. Hier ten minsten hield GREGORIUS van *Nyssa* twee plegtige Redenvoeringen; de ééne, die niet meer voorhanden is, toen GREGORIUS van *Nazianzus* tot Bisschop van *Konstantinopolen* verkozen was (§); de andere bij de dood van MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, die op gemelde Kerkvergadering het Voorzitterschap had waargenomen, en die door de Scheuring, welke naar hem den naam voert, beroemd is ge-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Biblioth. Cod.* VI *et* VII. *pag.* 9.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 138.

(§) GREG. *Nyss. Or. in Melet. p.* 588. *T.* III. *Opp.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geworden (*). Te vooren was reeds eene andere Lofreden op MELETIUS gehouden, met optelling van zijnen arbeid en lotgevallen; daaröm blijft hij in de zijne meestäl flechts bij algemeene affchilderingen der grootheid van dit verlies, en bij Bijbelfche beelden ftaan, welke hij op dezen Bisfchop toepast. Welfprekendheid kan men hem in dezelve niet ontzeggen, hoewel zijn vernuft fomtijds in plaatzen verbasterd, zoo als de volgende eene is: „ MELE„ TIUS had, als een navolger des Zaligmakers, de „ Joodfche Waterkruiken, vol Kettersch Water, „ met zuiveren en onvervalschten Wijn gevuld, „ naardien hij door de kracht des Geloofs de Na„ tuur veränderd had." Voorts rekent hij het ook tot vertroosting van zijne Toehoorers, dat men de *zweetdoeken* van het aangezicht des overledenen Bisfchops, tot *bewaaring der gelovigen*, afgetrokken had.

Of hij opfteller is van het bijvoegzel op de Niceïfche Geloofsbelijdenis

Het gene een Schrijver van de XIVde eeuw, NICEBORUS (†), van GREGORIUS meldt, dat hij het merkwaardig bijvoegzel bij de *Niceïfche* Geloofsbelijdenis hebbe opgefteld, welke de Kerkvergadering van *Konftantinopolen* heeft ingevoerd, is wel op zichzelve niet onwaarfchijnlijk, maar wordt door hem alleen niet geloofwaardig. Maar hier aan kan men minder twijfelen, dat de meermalen genoemde vergadering hem niet alleen de eere bewezen heeft, om

(*) *Orat. in Melet. l. c. p.* 587-595. SOCRAT. *L.* V. *C.* 9. SOZOM. *L.* VII. *C.* 10.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* XII. *Cap.* 13.

om zijn Kerklijk Rechtsgebied te bepaalen, maar hem ook als een voorbeeld van rechtzinnigheid boven anderen te onderscheiden (*). Welke verördening THEODOSIUS *de Groote* door eene bijzondere wet bekrachtigde (†).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne verdere verrichtingen te Konstantinopolen

Waarschijnlijk bleef GREGORIUS, zedert het jaar 381, nog eenigen tijd in de Hoofdstad. Waarschijnlijk was hij in de Kerkvergadering van *Konstantinopolen*, van het jaar 382, tegenwoordig (§). Trouwens, toen 'er, in het volgende jaar, eene nog merkwaardiger Kerkvergadering van Bisschoppen der voornaamste Kerklijke partijën te *Konstantinopolen* gehouden werd, ten einde eenen vrede tusschen hen te bewerkstelligen, was GREGORIUS, benevens NECTARIUS, Bisschop van *Konstantinopolen*, aan het hoofd der *Katholijken*. Men besluit dit, met recht, uit zekere geschiedkundige omstandigheden, die in eene Redenvoering, naar allen schijn door hem, om dezen tijd, aldaar gehouden, voorkomen; *over de Godheid des Zoons en des Heiligen Geestes, en lof van den rechtvaardigen* ABRAHAM (**). Geduurende zijn verblijf te *Konstantinopolen*, kreeg GREGORIUS ook aanleiding, om na het jaar 381 zijn geschrift *tegen het noodlot* (††) op te stellen. Hij had po-

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 8. SOZOM. *Libr.* VII. *Cap.* 9.

(†) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 3.

(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 46.

(**) *Tom.* III. *Opp. pag.* 464-476.

(††) *Tom.* II. *Opp. pag.* 62-81.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pogingen gedaan, om eenen geleerden Heiden tot het Christendom over te brengen. Maar deze antwoordde hen ſteeds, en poogde te bewijzen, dat alle menschlijke handelingen en gebeurenisſen, zelfs leven en dood, van de noodzaaklijkheid des noodlots afhingen; dat het dus niet aan hem ſtond, maar dat het alleenlijk aankwam op die onveränderlijke bepaaling, of hij van geloof veränderen zou. Het geſprek, hetwelk hij daar over met hem hield, beſchreef hij naderhand, op begeerte van eenen Bisſchop, bij gelegenheid der bekeering van eenen anderen ouden en zeer verſtandigen Heiden, welke hij bijkans voor onmogelijk gehouden had, in eenen Brief aan denzelven. De Heiden, met wien GREGORIUS geſproken had, leidde het onweêrſtaanlijk noodlot af van de plaatzing der geſtarnten; en beriep zich ten dien einde op de zekere uitrekening van toekomende gevallen, die op dezen zelfden grond rustte. Maar de Schrijver ſtelde hem zulke tegenwerpingen uit de inrichting der natuur en des menſchen tegen, die dit leerſtelſel met ongerijmde gevolgen overhoopten. Deze verhandeling is niet één der ſlechtſten van dezen Schrijver. Toen in het jaar 385 de jonge Keizerlijke Princes PULCHERIA, en kort daar op derzelver Moeder, de Keizerin PLACCILLA, overleed; hield GREGORIUS, waarſchijnlijk daar toe verzocht, twee Lijkredenen op dezelven te *Konſtantinopolen*, die in zijne werken voorkomen (*).

Van

(*) *Tom.* III. *Opp. pag.* 514-523, 524-533.

Verdere schriften van GREGORIUS.

Van dezen tijd af wordt de Geschiedenis van GREGORIUS steeds armer in belangrijke gevallen, maar dat zijne werkzaamheid gestadig even groot bleef, ziet men uit de menigte zijner schriften, welke, behalven de reeds opgenoemde, nog voorhanden zij. Die tegen de *Apollinaristen* gericht zijn, kunnen tusschen de jaaren 380 en 390 zijn opgesteld, zoo als de toenmalige toestand dezer gezindte laat vermoeden. Immers, niettegenstaande het Keizerlijk bevel, hield zij toch na het jaar 383 nog te *Konstantinopolen* zelve haren Godsdienst; men weet ook, hoe misnoegd GREGORIUS van *Nazianzus* deswegens was op NECTARIUS, Bisschop dier Hoofdstad, vriend van GREGORIUS van *Nyssa* (*), welke laatste aan THEOFILUS, die in het jaar 385 Bisschop van *Antiöchië* geworden was, eenen *Brief* afzond tegen APOLLINARIS (†), tot welken hij eene bijzondere reden had. De *Apollinaristen* beschuldigden de *Katholijken*, dat velen van hen twee Zoonen Gods leerden, eenen van Natuur, en eenen anderen, die voor Zoon van God aangenomen was. GREGORIUS verklaart niemand te kennen, die dit beweerd heeft; maar ziet deze beschuldiging aan, als een middel, hetwelk partijën gebruiken, om zich zelven te behelpen, waaröm hij THEOFILUS opwekt, om zich tegen hen te verzetten. Hij spreekt, bij deze gelegenheid, over de vereëeniging der beide Naturen, de Godlijke en Mensch-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 321, 377.

(†) *Tom.* III. *Opp. pag.* 261-268.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Menschlijke in JESUS, breedvoeriger, doch somtijds met die uitdrukkingen, als of hij eene *vermenging* of *verändering* der beide *Naturen* in CHRISTUS geloofde, op die wijze, welke naderhand in de *Eutychiaansche* Ketterij berispt is; dit vinden wij ook in sommige anderen van zijne schriften, doch daartegen ontmoeten wij in dezelven weder andere plaatzen, dat hij ook in dit opzicht de *Katholijke* Leere gevolgd hebbe. Doch, zoo is het, hetzelfde woord, dezelfde uitdrukking, wordt bij oudere Kerkleeräaren in eenen goeden zin somtijds gebruikt, welke naderhand, bij ontstaanen twist over zeker Leerstuk, bij Ketters gebruikt wordende, als dwaling wordt opgevat, omdat naamlijk dan de denkbeelden meer bestemd en bepaald zijn geworden (*). Een klein Brokstuk van een ander geschrift van GREGORIUS tegen APOLLINARIS (†), behandelt deszelfs beschuldiging, dat de *Katholijken* de Godlijke Drieëenheid in een viervoudig getal vervormden. Hetzelve schijnt een stuk uit te maken van een gewigtiger werk van GREGORIUS, zijnde *eene wederlegging van* APOLLINARIS, (Ἀντιῤῥητικος προς τα Ἀπολιναριου,) hetwelk LAUR. ALEX. ZACAGNI uit een Handschrift der *Vatikaansche* Boekerij het eerst in het licht gebracht, en met eene Latijnsche Overzetting voorzien heeft (§). Naar-

(*) CHR. AUG. SALIG *de Eutychianismo ante Eutychen* C. XX. *pag.* 176.

(†) *Fragm. Libri contra Apollinar. T.* II. *p.* 47, 48.

(§) *In Coll. Monum. Vet. Eccl. Gr. et Lat. T.* I. *p.* 123-287. *Romæ* 1698. 4to.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Vervolg.

Naardien men den tijd niet naauwkeurig kan bepaalen, in welken de overige geschriften van GREGORIUS zijn opgesteld, zullen wij ze naar de gelijkheid van derzelver inhoud opnoemen. Sommigen van dezelve zijn *Bijbelverklaringen.* Daar onder behoort vooreerst zijn Boek *over het leven van* MOSES; *of over het volmaakte leven naar de deugd* (*). Dit werk is vol van zeldzame en meestäl armhartige *Allegorische* en *Mystische* uitleggingen en toepassingen, door welken het goede, hetwelk 'er in mogt zijn, verduisterd en bedekt wordt. Insgelijks schreef GREGORIUS, op begeerte van eenen vriend, een Boek *over de opschriften der Psalmen* (†). In hetzelve leidt hij uit deze opschriften zedenlijke en allegorische voorstellingen af; geleerde ophelderingen van deze opschriften, van de speeltuigen daar in gemeld, en andere bijzonderheden, die voor den inhoud der *Psalmen* zelven gewigtig zijn, zal men 'er vergeefs in zoeken; maar desniettemin moet men zich verwonderen, hoe een man, die met de oude Grieksche Schrijvers en derzelver uitlegging niet onbekend was, het heeft kunnen wagen, om zulke invallende gedachten uit een Boek te haalen, waar van hij de taal niet verstond, indien men niet bedacht, dat het reeds lang voor eenen pligt van Schriftuurverklaarers, en voor een bewijs van hunne scherpzinnigheid gehouden werd, soortgelijke verborgenheden in den Bijbel op te spooren. Van dezelfde

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 167-256.

(†) *Tom.* I. *Opp. pag.* 257-372.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de natuur zijn des Schrijvers *acht Kerkredenen over den Prediker van* SALOMO, welken hij ook volgends de *Alexandrynsche* Overzetting, tot *Hoofdst.* III. 13. *practicaal*, en ten dien einde, ook dikwijls *allegorisch* verklaart (*). Den naam *Prediker* heeft dit Boek, gelijk GREGORIUS gelooft, bij uitnemendheid, omdat het, door zijne voorschriften, nuttiger voor de Kerk is, dan alle andere Bijbelboeken, misschien ook naar den waaren Leeräar der Kerk, den Zoon van God. Opmerklijk is het, dat hij (†), bij de woorden: *Ik, Prediker, was Koning te Jerusalem*, deze woorden: *Ps.* II. 7. *Gij zijt mijn Zoon, heden heb ik u gegenereerd*, dus verklaart: „ De Vader der tijden zegt, dat hij den „ Schepper van het Heel-al, *heden* gegenereerd „ heeft, om door dit tijdwoord bij den tijd der ge„ boorte aan te wijzen, dat 'er niet gesproken „ wordt van zijn bestaan vóór alle tijden, maar van „ zijne geboorte, door het vleesch, tot heil der „ menschen." Uit deze Bijbelverklaringen van GREGORIUS kan men zich gemaklijk een denkbeeld maken, hoe het *Hooglied* door hem behandeld is; hij heeft over hetzelve XV *Predikatiën*, die zich uitstrekken tot *Hoofdst.* VI. 8. (§) Zijne Toehoorders hadden veel daar van nagefchreeven; maar hij voegde 'er nog het één en ander bij, en droeg het werk in eene inleiding op aan eene aanzienlijke vrouw,

(*) *Opp. l. c. pag.* 363-467.

(†) *Homilia* II. *pag.* 386. *sqq.*

(§) *Tom.* I. *Opp. pag.* 468-711.

vrouw, OLYMPIAS, te *Konſtantinopolen*, die van hem eene zoodanige Uitlegging van dit Boek begeerd had, in welke *de in de woorden verborgene wijsheid*, (*Philoſophie*,) door eene welvoeglijke beſchouwing ontvouwd, en de zich voordoende zin der woorden tot eenen meer zuiveren gelouterd worde. In deze inleiding erkent de Schrijver, dat eenige Leeräars van gevoelen waren, dat men in de H. Schrift overäl bij de woorden behoort te blijven; en dat zij ons volſtrekt niet door raadzelen en eenen verborgenen zin onderwijst. Waarſchijnlijk waren deze zulke Leeräars, wien het nodeloze ongegronde en onöphoudelijke *Allegorizeren* over den Bijbel tegen de borst ſtiet. Hoe het zij, GREGORIUS bemoeit zich, in deze inleiding te bewijzen, dat hij *niet ongerijmd handele, als hij uit de H. Schrift op allerhande wijze nut* poogt *te trekken*. Ondertusſchen hebben *vijf Predikatiën* van onzen Kerkleeräar *over het Gebed*, in vier van welken bijzonder het *Onze Vader* verklaard wordt, ongelijk meer nuttigheid (*). Daar zijn onder de werken van GREGORIUS nog meer verklaringen van Bijbelplaatzen. Hij heeft twee *Predikatiën* voor de woorden: *Laat ons Menſchen maken naar ons Beeld, naar onze gelijkenisſe* (†). *Over de Toveresſe*, (*εγγαϛϱιμυθος*,) *te Endor*, ontvouwt GREGORIUS zijne mening, in eenen Brief aan zekeren Bisſchop THEODOSIUS (§), in welk geval hij vermoedt, dat de Dui-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *T.* I. *Opp. p.* 712-761. (†) *T.* I. *Opp. p.* 139-166.
(§) *Tom.* II. *Opp. pag.* 35-39.

Duivel zijne rol gespeeld heeft en verscheenen is. *Acht Predikatiën over de Zaligsprekingen* in de Berg-Predikatie van JESUS (*), verdienen opmerkzaamheid. Nog is 'er ééne *Uitlegkundige* Verhandeling van hem, op verzoek van eenen vriend, over de woorden des Apostels: *Wanneer hem alles onderworpen zal zijn, dan zal ook de Zoon zelf zich onderwerpen aan den genen, die alles aan hem onderworpen heeft* (†). Om alle Ketterfche uitleggingen van deze plaats af te weeren, toont GREGORIUS eerst aan, dat de gewoone betekenisfen van *onderworpen* en *onderdanig zijn* hier geene plaats kunnen vinden, en hij laat den Apostel het volgende zeggen. Eéns zal de natuur van het kwaade tot niet overgaan, en hare daadlijkheid geheel verliezen. De Godlijke onbegrijpelijke goedheid zal elke redelijke natuur in zich bevatten; zoodat niemand, die van God geschapen is, van zijn rijk zal verstoken blijven, nademaal al het kwaad, hetwelk onder de dingen gemengd is, gelijk onzuiver metaal door het zuiverende vuur, ontbonden, en alles, wat van God oorspronglijk is, weder zijn zal, zoo als het was bij zijn ontstaan.

Van de *leerstellige* schriften van GREGORIUS is zijn *groot onderwijs in den Godsdienst*, (λογος κατηχητικος ὁ μεγας) (§), het voornaamste. Hetzelve is geen *Katechetisch* opstel, in dien zin, als wij

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 762-836.

(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 6-21.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 43-114.

wij dit woord thans nemen, maar, volgends GREGORIUS eigene verklaring, bijzonder ingericht tot onderwijs voor Jooden en Heidenen, welke in hetzelve door redelijke gronden van de leerſtukken des Christendoms overtuigd willen zijn, en hunne tegenwerpingen willen beäntwoord hebben. Met dit oogmerk komt hier veel voor, hetwelk goed en doelmatig is, maar ook veel ſpitsvinnigs, en hetwelk met de waardigheid van den Stichter van den Christelijken Godsdienst onbeſtaanbaar, en geheel niet overëenkomſtig is, met leerſtellingen, welke in het vervolg heerſchende zijn geworden. Eene blijk van de vrijheid, welke de Leeräars der Kerk toen nog hadden, in het leerſtellige en in het voordragen van onderſtellingen, zo zij maar in de hoofdzaak aan de vastgeſtelde rechtzinnigheid getrouw bleven. Het verdient ook opmerking, dat het woord *μυςηριον*, (*verborgenheid*,) door GREGORIUS, in dit werk niet altijd in den lateren leerſtelligen zin gebruikt wordt. Dan betekent het bij hem *myſtike* of geheimzinnige verklaringen, dan de Christelijke leer in het gemeen; dikwijls ſchijnt het zelfs, dat hij alles, wat naar het tegenwoordig denkbeeld van dit woord daar toe gerekend wordt, denkt begrijpelijk te maken; evenwel geheel en al heeft hij deze betekenis van het woord niet voorbij gezien.

Voorbeelden van ſommige bijzondere meningen van GREGORIUS.

Wij zullen, uit dit werk, het één en ander voorbeeld van het bijgebrachte geven. Terſtond in het begin laat hij zich, om de leere der Drieëenheid begrijpelijk te maken, daar over dus uit: Zij, die van deze leere afkeerig zijn, geven toch toe, dat

God niet *zonder rede*, (αλογος,) is. Willen zij de rede in God naar het menschlijke verklaren, dan kunnen zij, langs dezen weg, tot verhevener begrippen opgeleid worden; want de rede moet toch aan die natuur gelijkvormig zijn. In God moet zij gevolglijk eeuwig en daadlijk bestaande, eene levende en verstandige zelfstandigheid zijn, eenen vrijën wil en eene daar aan gelijke magt hebbende, om al wat goed is, te werken; zulk iet goeds is de wereld; geheel een werk van deze rede, of van het *Woord* in God, hetwelk onderscheiden is van hem, wiens Woord het is. Dus strijdt deze verborgenheid niet met de gevoelens der Griekscbe Wijsgeeren, en men komt Analogisch met het gene in ons is, tot de kennis der hoogste natuur. Elk ziet, dat wij hier den *Platonischen* λογος hebben, welke echter met het Christelijk Leerstelsel niet hetzelfde is. Op dezelfde wijze heldert hij het bestaan des *H. Geests* op uit onzen *Geest*, of Adem, het aantrekken der lucht, waar door het uitspreken van het woord ontstaat. Zoo wel het Woord, als den Geest van God zal dus de Heiden, naar de *gewone denkbeelden*, en de Jood, naar de schrift, (*Ps.* XXXIII. 6.) misschien erkennen; maar daartegen zullen zij de Menschwording des Woords onwaarschijnlijk en Gode onwaardig vinden. Hier omtrent merkt nu GREGORIUS aan: Zij gelooven echter, dat alles van den Schepper door Woord en Wijsheid gemaakt is. Nadien nu het bestaan der Wereld van het Woord afhangt, en dit de menschlijke natuur daaröm heeft voortgebracht, opdat deze voor het genot van God-

lij-

lijke goederen vatbaar zou zijn; zoo moet met dezelve iet, dat met God verwant is, vermengd zijn, opdat hare begeerte naar die goederen te meer ontvlamd worde; en daar onder is ook de eeuwigheid. In de Schrift heet dit: De Mensch is naar Gods Beeld geschapen. Dat hij thans aan hetzelve zoo ongelijk is, komt van het slecht gebruik van zijnen vrijën wil. — Men vraagt misschien naar *de oorzaak der opzetlijke zonde*. Hier omtrent hebben de Voorvaderen onderwijs bekomen, hetwelk uit de natuur zelve geloofbaar wordt. De beschouwing der dingen, die bestaan, verdeelt dezelven in zulken, die voor het verstand, en anderen, die voor de zinnen zijn. Maar beiden heeft de Godlijke Wijsheid met malkanderen, oók in den mensch, vermengd, opdat alles gelijk aandeel aan dit schoone en welvoeglijke hebbe. De voegzame plaats voor de verstandige natuur is de fijne, redelijke en beweeglijke Zelfstandigheid boven de Wereld, welke, naar hare natuur, met dezelve in verband staat. Vroeger bestond reeds het verstandige Schepzel; en elk der Engelen-Magten kreeg eene bijzondere heerschappij; dus was 'er ook eene magt tot beheersching dezer aarde aangesteld. Als nu de mensch met Godlijke schoonheid geschapen werd, verdroot zulks den genen, wien de regeering der aarde was toebedeeld, dat eene aan hem onderworpene natuur aan de hoogste natuur gelijkvormig zijn zou. Alhoewel zelf zonder eenig kwaad geschapen, wekte nogthans zijn afkeer van het goede, hetwelk hij zag, den nijd; hij verdierf daar door zich zelven, en dewijl hij

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij den mensch niet door openbaar geweld van zijn voorrecht kon berooven, verleidde hij hem, terwijl hij het kwaad in zijn voornemen mengde. — Vervolgends de bedenking oplossende, waaröm God deze invoering van het kwaad, hetwelk hij vooruit zag, niet geweerd hebbe? merkt hij tegen de *Manicheën* aan, dat het kwaad eigenlijk bestaat in eene berooving van het goede. Hij merkt verders aan, dat men *de ontbinding des ligchaams door de dood*, niet als een kwaad, maar veel meer als eene *weldaad van God* heeft te beschouwen, dewijl het ligchaam door die ontbinding van alle onreinheid gezuiverd wordt, om door de Opstanding tot zijne oorspronglijke gedaante hervormd te worden. De bevlekkingen, welke de *zonden* in de ziel gebracht hebben, *worden in dit leven door de artzenij der deugd weggenomen*; *blijft de ziel hier ongenezen*, *dan wordt de genezing tot de toekomende Wereld bewaard.* Van JESUS komst in het vleesch sprekende, maakt hij eene zwaarigheid: Misschien zegt iemand, de *bedekking der Godheid onder de menschlijke natuur*, door welke God aan den vijänd onbekend bleef, was toch een *bedrog* geweest! en beantwoordt dezelve met eene ontkenning; het was niets minder dan bedrog, maar eene wedervergelding. De bedrieger werd zelf door de hem voorgestelde menschlijke gedaante bedrogen, nadat hij voorheen de menschen door het lokäas der wellust bedrogen had; en in plaats, dat hij den mensch door zijn bedrog ongelukkig had gemaakt, verkrijgt door dit vermeend bedrog niet alleen de mensch eene

wel-

weldaad; maar zelfs die gene, die zijn verderf bevorderd heeft. Wanneer de vijänd ééns deze weldaad ondervinden zal, zal hij ook niet twijfelen, dat dit rechtvaardig en heilzaam is. Even gelijk de zieken, die men snijdt en brandt, op den Geneesheer toornig zijn; maar genezen zijnde, denzelven danken; op gelijke wijze zullen ook, *wanneer na lang tijdsverloop het kwaade uit de natuur zal weggenomen zijn, en die genen, welke thans in het booze liggen, in hunnen oorspronglijken toestand weder hersteld zullen wezen*, (*εις το αρχαιον αποκαταστασις*,) alle schepzelen éénstemmig dank zeggen; zoo wel die genen, welke door eene zuivering getuchtigd zijn, als zulken, die niet ééns eene zuivering behoefden. Eene andere bedenking wordt door hem aangevoerd: *Waaröm is de genade niet tot alle menschen gekomen?* Daar zijn toch zoo velen van het Woord Gods achtergebleven! Zij zijn, zegt de Schrijver, allen geroepen geworden, zoodra de prediking van het Euangelie haren aanvang nam. Maar de *Almagtige* heeft, uit hoofde der uitnemende eere, welke hij den mensch bewees, *ook iet in onze magt gesteld*, waar van elk alleen heer en meester is. Dit is de vrijë keuze, die aan niemand onderworpen is, en onze geheel vrijë wil. — Doch de twistgierige tegensprekers zeggen verder, God *kon*, indien hij wilde, *ook de wederhoorigen gedwongen tot zich trekken*, om deze Prediking aan te nemen. Maar waar zou dan in dezen de vrijë wil zijn? waar de lof der genen, die recht leven? Alleen levenloozen of redeloozen kunnen door eens an-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

anders wil genoodzaakt worden; maar een redelijk wezen zou daar door de bekoorlijkheid van het redelijke en alle zedelijkheid verliezen. De leere van den *H. Doop* verklarende, zegt hij onder anderen: Zonder het *Bad der Wedergeboorte* kan geen mensch in de groote Opſtanding ſtaan. Wie in dit leven door dit Bad gereinigd is geworden, die keert gemaklijker tot den genen, die met hem verwant is, terug. Maar die genen, wier hartstochten verhard zijn, en die noch door dit *geheimzinnig* water, noch door de aanroeping der Godlijke magt, noch door berouw en bekeering gereinigd zijn geworden, deze moeten, even als onzuiver goud, *in den oven komen, opdat, na lange tijdperken, de natuur rein en voor God behouden worde.* Ondertusſchen zegt hij, van de kracht des Doops ſprekende: De Menschheid zelve wordt in den Doop niet veränderd; niet de Rede, het verſtandsvermogen, de bekwaamheid tot wetenſchap, noch iet anders, wat haar eigendomlijk is; want anders ware het eene verbastering. Maar men moet na den Doop de booze neigingen en ondeugden uit de ziel wegruimen; want blijven dezen, dan is het water des Doops bloot water, en de gave des Heiligen Geestes is den geborenen, (gedoopten,) niet medegedeeld geworden.

Een ander niet onbelangrijk Boek van GREGORIUS is zijn *Geſprek over de Ziel en de Opſtanding* (*). Hij gaf het den Titel MACRINA, omdat hij het in een

(*) *Opp. Tom.* III. *pag.* 181-266.

een Gesprek met zijne Zuster in hare doodlijke ziekte inkleedde, gelijk zij dan ook, onder den naam van *Onderwijster*, 'er de hoofdpersoon in maakt. In dit Gesprek vraagt GREGORIUS onder anderen: Waar is dan de zoo vaak, in het gemeene leven, in Heidensche en Christelijke Schriften, genoemde plaats *ᾅδης* te zoeken, in welke de afgescheidene zielen zullen opgenomen worden? Daar op laat hij zijne Zuster antwoorden, dat daar door niet anders wordt aangeduid, dan dat het eene onzichtbare en duistere plaats is. Zoo lang men de hoofdleere, dat de zielen na dit leven voort bestaan, niet zoekt om te stooten, is het niet nodig, over deze plaats te twisten; voornaamlijk, dewijl alleenlijk ligchamen, maar niet de zielen, eene eigenlijke plaats beslaan moeten. PAULUS gewaagt wel, (*Philipp.* II.) onder de genen, die hunne knieën buigen zullen, ook zulken, *die onder de aarde zijn*. Maar hij heeft in deze plaats niet een drievoudig verblijf, maar eenen *drievoudigen toestand* der *redelijke natuur*, willen opgeven; den *hemelschen*, of der Engelen; den *aardschen* of menschlijken; en den *onderäardschen*, na de scheiding van ziel en ligchaam, tot ééns elk redelijk wezen in het goede zal overëenstemmen. Men zou ook, door de *onderäardlingen*, de *Duivelen* kunnen verstaan, *die na lange tijdperken insgelijks van het kwaad vrij zijn*, en CHRISTUS Heerschappij erkennen zullen. Iemand, die zich hier geheel aan de zinlijkheid overgeeft, heeft na de dood nog eene andere dood nodig, om zich van het leem der vleeschlijke begeerten te ontdoen, daaröm zullen

zich

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zich ook bij de graven meermaalen schimmen of schaduwbeelden der verstorvenen bevinden, omdat hunne zielen nog steeds aan de stoffe hangen. Of *door zorgvuldigheid in dit leven; of door zuivering na hetzelve, wordt de ziel van hare verbinding met de redeloze hartstochten bevrijd.* — Vervolgends zegt hij: *Het Godlijk oordeel heeft het straffen der Zondaaren niet tot zijn hoofddoelwit;* veel meer *werkt het enkel goed*, nademaal het hetzelve van het kwaad afzondert, en tot gemeenschap der zaligheid brengt. — Even daaröm moet men in het tegenwoordig leven zijne ziel of volkomen onbevlekt van de zonde bewaaren; of, indien dit wegens het hartstochtelijke van onze natuur niet mogelijk is, daar voor zorgen, *dat het slechts geringe, ligt te genezen misslagen zijn, opdat de zuivering niet een bijna eeuwig tijdperk beslaan moge.* Wanneer ééns volstrekt alles verbeterd zal zijn, dan *zal God alles en in allen zijn*, zegt de Apostel. Van de *leer der Opstanding* handelende, beweert hij uitdruklijk (*), *dat de ziel*, naardien zij van God geschapen is, *geenszins noodzaaklijk boos is;* maar uit kracht van *haren vrijën wil*, of voor het goede de oogen sluit, of door de lagen van den vijänd onzes levens, tot ondeugd verleid wordt, of zich voor dezelve wacht.

Andere *leerstellige*, (*dogmatische*,) opstellen van GREGORIUS, zijn grootendeels veel korter, en over het geheel genomen, min gewigtig; maar echter opmer-

(*) *Pag.* 238.

merkenswaardig. Nog eene bijzondere verhandeling *van de ziel* (*), is uitvoerig genoeg; doch zij is meer eene nuttige Bijdrage tot de Geschiedenis en het onderzoek der Wijsgeerte. In een geschrift *over het Geloof* (†), geeft de Schrijver aan den *Tribunus* SIMPLICIUS een kort denkbeeld van de *Katholijke* Leere van God, Vader, Zoon en H. Geest. Zijne *Verhandeling over de Heilige Drieheid*, en tevens een *bewijs van de Godheid des H. Geestes*, tegen derzelver vijänden, is gericht aan den Geneesheer EUSTATHIUS (§), welke van anderen aan zijnen Broeder BASILIUS wordt toegeschreven, waar tegen echter verdient opgemerkt te worden, dat, tegen de gewoonte van BASILIUS, de Heilige Geest in dit geschrift, uitdruklijk *God* genoemd wordt. *Dat men niet zeggen mag, daar zijn drie Goden*, toont GREGORIUS in eenen Brief aan ABLABIUS (**); van soortgelijken inhoud is de Brief, welken hij zal nagelaten hebben, *over het onderscheid tusschen* ȣσια *en* ὑποςασις (††), doch welke ook staat onder de Brieven van zijnen Broeder BASILIUS (§§), aan wien de Kerkvergadering van *Chalcedon* denzelven insgelijks toekent. Nog komt hier bij *de Verhandeling tegen de Heidenen, uit de algemeene denkbeelden* (***). Over het *Beeld* van God,

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 90-113.

(†) *T.* III. *Opp. p.* 38-42.

(§) *l. c. p.* 6-15.

(**) *Opp. T.* III. *p.* 15-28.

(††) *l. c. p.* 28-37.

(§§) BASIL. *M. Opp. Tom.* III. *pag.* 115-122.

(***) *Opp. Tom.* II. *pag.* 82-84.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God, en *wat het betekene: tot Gods Beeld, naar zijne gelijkenisse?* verklaart hij zich in eene opzetlijke Verhandeling (*). De Mensch heeft niet alleen *één Beeld van God* ontvangen; maar ook *het tweede* en het *derde*; zoodat hij, als in een spiegel en voorbeeldige, (tijpische,) schaduwschets, niet in eene natuurlijke, de verborgenheid der Godheid uit drie Persoonen bestaande, ja zelfs de Menschwording van éénen uit de H. Drieheid, afbeeldt. Misschien heeft alleen de ziel betrekking tot het *Beeld Gods*, maar de verbinding der ziel met het ligchaam zal zien op de *gelijkheid* met de Menschwording des Woords. Vraagt men, waaröm God onze Stamouders niet naar de gelijkheid der overige redelijke of bezielde Schepzelen heeft gefchapen; maar ADAM zonder geboorte, zijnen *Zoon* door hem, en EVA, op eene buitengewoone wijze, heeft laten ontstaan? dan zou men bijna met METHODIUS kunnen zeggen, dat deze drie Hoofden van het menschlijk geslacht, als persoonen van hetzelfde Wezen, een Beeld der Heilige Drieëenheid zijn moesten. ADAM verbeeldt als dan den *ongeboren God* en *Vader*; zijn *Zoon* het *geboren Woord Gods*, en de uitgegane EVA den *uitgaanden Persoon des Heiligen Geests*. Verders zoekt hij in de ziel de spooren der *Eenheid* in de *Drieheid*. De ziel is maar *ééne*; doch zij heeft een redelijk *Woord*, en het *Verstand*, hetwelk PAULUS den *Geest* noemt, als hij van *Ziel*, *Ligchaam*, en *Geest* spreekt. De ziel is *ongeboren*, en dus een Beeld

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 22-24.

Beeld des *Vaders*; haar redelijk *Woord* daartegen wordt, op eene onuitſpreeklijke wijze, van haar *geteeld*, en het *Verſtand* gaat uit haar uit, gaat overal rond, en onderzoekt alles, gelijk de H. Geest de diepten Gods. De tweevoudige geboorte des Woords in ons, waar van de tweede door de lippen volgt, beeldt ook de beide geboorten des Godlijken Woords af. enz. Op deze wijze gaat GREGORIUS voort, tot de allergedwongenſte ſpitsvinnigheden toe, en dan gaat hij zoo ver, dat hij verzekert, dat *dit in ons bevindelijk getuigenis vaster en geloofſwaardiger is, dan alle ander, hetwelk uit de Wet en uit de Schrift gehaald wordt.* — Eindelijk zijn 'er nog onder de ſchriften van GREGORIUS, *tien ſluitredenen tegen de Manicheën* (*), welke bewijzen zullen, dat het kwaad aan het verderf onderworpen, en niet daadlijk beſtaande; als ook dat de Vader van hetzelve, de Duivel, niet ongeſchapen is.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne zedelijke ſchriften.

Zijne *zedelijke* ſchriften zijn min talrijk. Onder dezen ſtaat gevoeglijk het eerst zijn Brief aan HIËRONYMUS: *Wat de naam en de belijdenis van het Christendom zeggen wil* (†)? Met dezen Brief hangt een andere ſamen aan den Monnik OLYMPIUS, in welken de Schrijver op deszelfs verzoek aanwijst, *welke de Christelijke Volmaaktheid is* (§)? Dit onderwerp behandelde hij, in zeker opzicht, nog eens, toen hij eene Verhandeling opſtelde *over het God-*

(*) *T.* III. *p.* 180. (†) *Opp. T.* III. *p.* 167-275.
(§) *l. c. pag.* 275-298.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godlijk doel-einde en van de waare oefening, als een onderwijs voor *Askeeten*, die hem daaröm verzocht hadden (*). En zo men nog nauwkeuriger wil zien, hoe GREGORIUS over de Christelijke Bekeering denkt, dan moet men zijne *Predikatie over de Boete*, (περι μετανοιας,) lezen (†). Wegens de gelijkheid van inhoud met deze Predikatie verdient hier ook genoemd te worden de *Kanonieke Brief van* GREGORIUS *aan* LETOJUS, Bisschop te *Melitine* (§); onder zijne overige Predikatiën, van welken 'er een vrij aanzienlijk getal overig is, bevinden 'er zich ook nog eenigen, in welken *Zedenleere* heerscht. Hier toe behoort eene *tegen die genen, die hunnen Doop uitstellen* (**), eene *tegen de woekeraars* (††), twee *over de milddaadigheid jegens de armen* (§§), eene gehouden *bij het begin van een groot vasten* (***), en eene *tegen de hoereerers* (†††). Nog is 'er eene Predikatie *tegen de genen, die geene bestraffingen kunnen verdragen* (§§§), bij gelegenheid van eenige wanördens, die op eenen Zaturdag in de Kerk waren voorgevallen. Uit eene plaats in deze Predikatie: „ Met welke oogen kunt gij den *Zondag* aanschouwen, gij, die den *Sabbath* schendt? Weet gij dan niet, dat deze dagen Broeders zijn? " besluiten sommigen,

(*) *Opp. T.* III. *p.* 298-311. (†) *Opp. T.* II. *p.* 165-176.
(§) *Opp. T.* II. *p.* 114-123. (**) *T.* II. *p.* 215-224.
(††) *T.* II. *p.* 225. *sq.* (§§) *Or.* I. *p.* 235. *Or.* II. *p.* 49.
(***) *T.* II. *p.* 247. (†††) *l. c. pag.* 260.
(§§§) *Tom.* III. *pag.* 311-317.

gen, dat toenmaals nog in fommige Gemeenten beide deze dagen gevierd zijn geworden. Anderen van zijne Kerkredenen zijn voor zekere *Feestdagen* en *eerwaardige Perfoonen* gefchikt; zoo is 'er eene *op het Geboortefeest van* CHRISTUS; en *op de Kinderen te Bethlehem* (*); *vijf Kerkredenen over de Opftanding des Heilands* (†); eene *op den Doop van* CHRISTUS (§), eene korte *op de Hemelvaart van* CHRISTUS (**), eene *van den Heiligen Geest* of *op het Pinkfterfeest* (††); maar eene Predikatie *over de ontmoeting des Heeren in den Tempel*, van de *Moeder Gods*, en *den rechtvaardigen* SIMEON (§§), kan van hem niet zijn, dewijl het Feest, in de Westerfche Kerk het *Feest der reiniging van* MARIA genaamd, eerst lang na zijnen tijd ingevoerd is. Van zijne Redenvoeringen op *eerwaardige mannen*, hebben wij reeds eenigen opgenoemd, in het voorgaande van deze Gefchiedenis, bij voorbeeld op GREGORIUS *den Wonderdoener*, den *Syrifchen* EPHREM, zijne Redenvoeringen *op XL Martelaren*, en *op den Martelaar* THEODORUS; 'er zijn ook Lofredenen van hem, op den eerften Bloedgetuigen STEFANUS (***). Ook is reeds elders gewaagd van zijn

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *T.* III. *p.* 339-354. (†) *T.* III. *p.* 383-441.

(§) *Tom.* III. *pag.* 366-381.

(**) *Tom.* III. *pag.* 441-444.

(††) *Tom.* I. *pag.* 976. Deze heeft ZACAGNI het eerst in het *Grieksch* in het licht gebracht *Coll. Monum. Vett. T.* I. *p.* 346. (§§) *T.* III. *p.* 444-464.

(***) *T.* III. *Opp. p.* 354-366. en bij ZACAGNI *l. c. p.* 330.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn Boek *over den Maagdelijken Staat* (*); nog is 'er een geschrift van hem, *over de Kinderen, die vroeg weggerukt worden* (†), waar in hij de vragen beäntwoordt, hem door HIËRIUS, Stadhouder van *Kappadocië*, voorgesteld, wat men van zulke kinderen oordeelen moet, die kort na hunne geboorte sterven? Of hunne zielen eens *voor het Godlijk oordeel gesteld* zullen worden, en *eene vergelding ontvangen*, zoo als zij verdienen? dan of zij, naar de leere van het Euangelie, *door het vuur gezuiverd*, of *door den daauw des zegens verkwikt zullen worden?* De Schrijver antwoordt: dat zij geene vergelding ontvangen kunnen, omdat zij geheel niet geleefd hebben. *Het van alle kwaad bevrijde kind* bevindt zich in eenen natuurlijken toestand, en heeft tot zijne gezondheid geene zuivering nodig, omdat het nog in geene krankheid der ziel vervallen is. Men moet zich hier niet verbeelden, dat GREGORIUS aan eene *zuivering* door een *vagevuur*, gelijk men het naderhand genoemd heeft, gedacht heeft; hij geloofde met ORIGENES eene zoodanige *zuivering* na dit leven, door welke allengs, gedeeltlijk eerst na onmeetlijke Tijdperken, *al het kwaade* en zondige, in geesten en menschen, *zal weggenomen worden*; ook heeft men, met sommigen, geenen grond, om dit stuk voor onëcht te verklaaren, dewijl GREGORIUS niets het minste gewaagt van een aangeboren zondig verderf, of van den doop, waar aan hij anders zoo groote uitwerking toeschrijft; want hij wil-

(*) *T.* III. *p.* 111-179. (†) *T.* III. *p.* 317-338.

wilde hier voornaamlijk als Wijsgeer schrijven, behalven dat het nog niet bewezen is, dat hij een natuurlijk zondig verderf der menschen geloofd hebbe. Een ander geschrift is gericht *aan die genen, die treuren, over de genen, die uit dit leven in het eeuwige verplaatst zijn* (*). Eenmaal, zegt hij daar in, zal de laatste vijänd, de dood, te niet gedaan, *het kwaad geheel weggenomen worden, en in allen eene Godlijke schoonheid glinsteren*, tot welke wij van eersten af gevormd zijn, dat is, licht, zuiverheid, onsterflijkheid enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dus dacht, leerde en schreef GREGORIUS, tot omtrent het jaar 390, of verder; zijnde door deze schriftlijke gedenkstukken zijner werkzaamheid, bij al het gebrekige, dat zich daar in hier en elders voordoet, voor zijne Christelijke tijdgenooten ten minsten even zoo nuttig, als dat zijn naam, in de Geschiedenis der Ketterijën en Kerkvergaderingen, in welke hij, geduurende verscheidene jaaren, geheel niet voorkomt, als één der strijdbaarste krijgers, pronkte. Het schijnt zelfs, dat hij eer onschuldig geleden, dan zelfs voor gewigtige belangen te hevig gestreden hebbe. Omtrent het jaar 393 geraakte hij in onverdiende moeilijkheden gewikkeld met HELLADIUS, die zijnen Broeder BASILIUS, in de waardigheid van *Metropolitaan*, te *Cæsarea* in *Kappadocië*, was opgevolgd. Hij verhaalt ze zelf in eenen Brief aan zijnen vriend FLAVIANUS (†), met zoodanig voorkomen van oprechtheid en gematigdheid, dat men dra

Vervolg van zijne levensbijzonderheden.

(*) *T.* III. *p.* 617-644. (†) *T.* III. *Opp. p.* 645-651.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dra geneigd is, om hem te gelooven. Daar hem van verscheidenen gemeld was, hoe haatlijk HELLADIUS van hem sprak, verzocht hij zijne vrienden, deze moeilijkheden te helpen bijleggen. Hoorende, dat HELLADIUS, in zijne nabuurschap, een Martelaarsfeest vierde, en ziek was, reisde hij met groote moeite derwaards, om hem tot verzoening te bewegen. Maar deze liet hem lang onder den blooten hemel zitten, en ontving hem eindelijk met veráchting en tegenzin, zonder zijne gemoedelijke verdediging te willen aanhooren, en zond hem, dus zoo vermoeid en hongerig als hij was, naa *Sebaste* terug. GREGORIUS verhaalt het een en ander treffend, en laat verders aan God over, om 's mans hoogmoed te vernederen.

Voor de laatste keer, zoo ver de berichten strekken, verschijnt GREGORIUS op eene Kerkvergadering te *Konstantinopolen*, in het jaar 394, onder Voorzitting van den Bisschop NECTARIUS aldaar, gehouden (*). Deze vergadering hield zich werkzaam met eenige twisten onder de Bisschoppen in *Arabië*, en maakte een besluit, dat voortäan de belangen van eenen Bisschop, niet door twee of drie, maar door alle Bisschoppen van zijn Gewest, in zijne tegenwoordigheid, onderzocht en beslist zouden worden. BARONIUS (†) gist, niet onwaarschijnlijk, dat RUFINUS, die vermogende Staatsbewindsman, hier zoo velen der aanzienlijkste Bisschoppen voor-

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 955.

(†) *Ann. Eccl. ad a.* 394. *n.* 28. *sq.*

voornaamlijk bijëen had doen komen, ter inwijding eener Kerk, welke hij, in de Voorſtad van *Konſtantinopolen*, ter eere der Apostelen PETRUS en PAULUS, geſticht had, bij welke gelegenheid, hij zich ook, volgends PALLADIUS (*), heeft laten doopen, en hier toe behoort ook, naar het ſchijnt, hoewel niet zeker, eene Redenvoering van GREGORIUS, welke ten opſchrift heeft: *over zijne inwijding* (†). Even onzeker is de tijd, op welken GREGORIUS die XIV *Brieven* geſchreven heeft, welke ZACAGNI in zijne verzameling (§) heeft uitgegeven; in den *tweeden* derzelven, *aan de Katholijken* te *Sebaste*, verdedigt GREGORIUS zich tegen den blaam van onrechtzinnigheid in de leere der Drieëenheid, welken men hem had aangewreven. In den *zesden Brief* vindt men eene duidelijke ſpoor, dat GREGORIUS, ten eenigen tijde, in de Woeſtijn geleefd moet hebben, als Kluizenaar.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dood en karakter van GREGORIUS van Nysſa.

Dus ſchijnt GREGORIUS, kort na het jaar 394, zijnen levensloop volbracht te hebben. Hij was over het geheel een man van vredelievenden imborst, meer geſchikt, om, als Wijsgeer, zich in ſtilte onledig te houden met kunſten en wetenſchappen, dan om op een onrustig openlijk toneel eene rol te ſpelen; van voortreflijken aanleg tot Redenaar, voorzien met geene geringe kundigheden der natuur en der menſchen; ook zonder levendige overhelling tot de Bijgelovigheid zijner tijden. Maar de toe-

(*) *Hist. Lauſ. C.* 12. (†) *T.* II. *Opp. p.* 40-47.
(§) *l. c. pag.* 354-400.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

toestand derzelven gaven hem, als Godgeleerden, eene richting, welke niet beäntwoordde aan dezen zijnen aanleg; met eene geringe mate van spraakkennis, en uitlegkunde, moest hij echter over den Bijbel en Godsdienstleeringen schrijven, werd door den stroom medegesleept, en zeide veel goeds op de verkeerde plaats, zonder de verwachting op de rechte plaats te vervullen. Met één woord, vaak verhief zich 'smans geest, maar zonk even zoo schielijk neder, zelfs tot eene zeldzame ligtgeloovigheid, wanneer hij de vooröordeelen van zijnen leeftijd, en zijnen stand, of ook zijne eigene voelde. Hij heeft, op deze wijze, zijne plaats verkregen en gehandhaafd, onder de groote Kerkleeräaren en Heiligen der Oude Kerk, hoe zeer zijne Wijsgeerige onderzoekingen hem dikwijls tot meningen brachten, welke met de gewoone min bestaanbaar waren, zoo als wij bijzonder gezien hebben, dat hij gevoelens van ORIGENES heeft aangenomen; maar tot zijne verschoning, heeft men, in het vervolg, willen beweeren, hoewel zonder den minsten schijnbaren grond, dat zoodanige plaatzen door Ketters, bijzonder door *Origenisten*, in zijne schriften zijn ingebracht. Op deze wijze heeft GERMANUS, Patriärch van *Konstantinopolen*, in de zevende eeuw, hem, met hevigheid, verdedigd, in een geschrift, waar van FOTIUS (*) ons den inhoud heeft opgegeven, wien anderen in laater tijden gevolgd zijn.

Uitgaven

Tot hier toe ontbreekt ons eene goede en naauwkeu-

(*) *Bibl. Cod.* CCXXXIII. *pag.* 904.

keurige uitgave van alle zijne werken. ISAAK CASAUBONUS, DU MOULIN, en ZACAGNI, hebben eenigen van zijne Brieven behoorlijk beärbeid in het licht gegeven. Vóór de XVIIde eeuw zijn zijne werken niet in den Griekſchen Grondtekst gedrukt geworden. De Jeſuiet FRONTON LE DUC, die reeds in het jaar 1596 te *Ingolſtad* eenige van zijne ſchriften, het eerst van allen, zoo velen zij hem bekend waren, bekend had gemaakt, en naar de Latijnſche Overzetting van verſcheidene geleerden, in het jaar 1603 te *Parys* had laten drukken, bezorgde ook aldaar, in het jaar 1615, de eerſte Grieksch-Latijnſche Uitgave derzelven in twee Deelen in *Folio*; en toen hem zijn Ordensgenoot JACOB GRETSER, nog andere ongedrukte ſchriften van GREGORIUS mededeelde, werden dezen in het jaar 1618 in een bijzonder Aanhangzel hier bijgevoegd. Deze Uitgave is in drie Deelen in Folio, te *Parys* 1638 herdrukt, maar niet zoo fraai en naauwkeurig, als de eerſte Uitgave was. Met deze Uitgave heeft men zich, tot hier toe, moeten behelpen.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijner werken.

Ten zelfden tijde, wanneer de drie vermaarde Levensvrienden, BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS van *Nazianzus*, en GREGORIUS van *Nysſa*, in de Oosterſche Gemeenten ijverig werkzaam waren, om de *Arianerij* te beſtrijden, deed AMBROSIUS hetzelfde in het Westen, met niet minder ijver en geluk. Zijne onöphoudelijke en ſteeds voortärbeidende werkzaamheid, zijn welbeſpraakte ſtijl, zijne leere en ſchriften, de luiſter van zijn boven vele anderen uitſtekend gedrag, en de roep van zijne buitengemee-

Levensbijzonderheden van AMBROSIUS, Bisſchop van Milaan.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meene Heiligheid, hebben hem een aanzien in zijne Kerk te wege gebracht, hoedanig nevens hem enkel HIËRONYMUS en AUGUSTINUS bereikt hebben.

Zijn geboorte.

Zijn Vader AMBROSIUS, die uit eene aanzienlijke *Romeinsche* Familie afstamde, was Opperstadhouder van *Gallië*, (*præfectus prætorio Galliarum*,) die te *Treviri* zijn verblijf hield, alwaar dus ook, waarschijnlijk, AMBROSIUS geboren is, hier zal ook het wonderteken met hem gebeurd zijn, even als van PLATO verhaald wordt, dat een bijënzwerm, toen hij nog in de wieg lag, zijn gezicht bedekt, en daar door een voorteken gegeven hebbe, dat hij in het vervolg een groot man zou wezen (*). Het jaar van zijne geboorte is insgelijks onzeker, waarschijnlijk het jaar 340 (†).

Zijne kindsheid en opvoeding.

Na het overlijden van zijnen Vader, dien hij nog een jongen zijnde, verloor, leefde hij met zijne Moeder, zijne Zuster MARCELLINA, en zijnen Broeder SATYRUS te *Rome*. Hier had MARCELLINA, in of kort na het jaar 352, in de Hoofdkerk voor den Bisschop LIBERIUS de plegtige gelofte afgelegd, dat zij zich voor altijd aan den Ongehuwden Staat, en de *Askeetische* Godzaligheid in het gemeen toewijdde (§). Haar voorbeeld maakte al vroeg eenen be-

(*) PAULINI *Vita S. Ambrosii pag.* 11. *in Append. ad Opp. Ambrosii Tom.* II. *ed. Bened.*

(†) TILLEMONT *Not.* 1. *sur. S. Ambroise pag.* 729. *Mémoir. Tom.* X. Vergel. het leven van AMBROSIUS door de Benedictynen *l. c. pag.* XXXI. *sqq.*

(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 48.

beſtendigen indruk op hem; die zich voorts te *Rome* onledig hield met die wetenſchappen en kunſten, welke hem, langs zijns Vaders weg, tot eer en aanzien leiden konden (*).

III BOEK. VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het was eene vrucht van dezen zijnen vlijt, dat AMBROSIUS kort daar na voor de rechtbank van PROBUS, Opperſtadhouder van *Italië*, te *Mediolanum*, thans *Milaan*, met bijzondere toejuiching, begon te pleiten; waaröm PROBUS hem onder de bijzitters van zijn beſtuur aannam. Eindelijk benoemde Keizer VALENTINIANUS, omtrent het jaar 370, of wat laater, hem tot *Conſularis*, dat is, Stadhouder van *Ligurië* en *Æmilië*, twee Gewesten, welke het tegenwoordig Gebied van *Milaan*, *Genua*, *Parma*, *Modena*, en *Bologna*, en waarſchijnlijk ook een gedeelte van *Piemont*, bevatteden. Toen PROBUS hem, bij het aanvaarden dezer waardigheid, de nodige lastbrieven overgaf, zeide hij tot hem, waarſchijnlijk doelende op de ſtrengheid van andere Stadhouders: ,, Ga, en neem uw ambt ,, waar, niet als Richter, maar als Bisſchop (†)!" Hij deed dit ook werklijk, terwijl hij zijn verblijf te *Mediolanum* had, waar door hij zich de algemeene liefde verwierf. In het jaar 374 overleed de Bisſchop dezer ſtad, AUXENTIUS, die deze waardigheid omtrent twintig jaaren bekleed had. AUXENTIUS was de groote ſteun der *Arianen* geweest, terwijl de *Katholijken* door den Keizer genoodzaakt werden, de Kerkelijke Gemeenſchap met hem te onderhouden,

Hij wordt Stadhouder, en daar na Bisſchop van Mediolanum of Milaan.

(*) PAUL. *l. c.* (†) PAUL. *l. c. p.* I, II.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den, omdat hij zich, in schijn, voor hun geloof verklaard had. Des te driftiger poogden beide de partijën, na zijn overlijden, te *Mediolanum*, eenen Bisschop uit de hunnen te bekomen. De Bisschoppen der beide Gewesten verzochten wel den Keizer, om deze bediening te vervullen, maar de Keizer liet het hun over, als mannen, wier wijsheid eene betere keuze treffen zou. Vergeefs echter waren hunne pogingen, dewijl de beide partijën zich niet konden vereenigen (*).

Reeds was men in de Kerk, waar de Bisschoppen vergaderd waren, op het punt, om geweld te gebruiken, toen AMBROSIUS toeschoot, om de onrusten door zijn aanzien te stillen. Onvoorziens riep een kind onder de menigte uit: AMBROSIUS is Bisschop! Dit, hetwelk eene zaak van geval, of het napraaten van een gehoord woord zijn kon, werd van beide de partijën, als een wenk der Voorzienigheid, aangemerkt, en de geheele vergadering riep eenpaarig uit: AMBROSIUS moest Bisschop wezen! RUFINUS voegt 'er bij (†), dat *Katholijken* en *Arianen* overluid verklaarden, dat zij nooit eenen gemeenschappelijken Bisschop, of hetzelfde geloof bekomen zouden, indien men hun AMBROSIUS niet tot Bisschop gaf. In de ontsteltenis, welke hem dit veröorzaakte, vatte AMBROSIUS de zeldzaamste middelen bij de hand, om deze onstuimige opdragt van zich af te wenden. Hij verliet de Kerk; zijn Rich-

(*) PAUL. *l. c.* THEOD. *H. E. L.* IV. *C.* 6, 7.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 11.

Richterſtoel moest aanſtonds opgericht worden, en, tegen zijne gewoonte, werden eenige beſchuldigden op de pijnbank gebracht. Hij wilde, dat men daar uit beſluiten zou, hoe ſtreng en wreed hij was; maar het volk riep hem veel meer toe: Uwe zonde kome over ons! Vervolgends begaf hij zich in zijne woning, om een Monnik te worden; hij wilde, ſchrijft PAULINUS, de *Wijsbegeerte* aangrijpen, en alle Wereldſche pracht verächten. Als men hem daar in verhinderde, zocht hij zich, van eenen anderen kant, het Bisdom onwaardig te toonen, door openlijk ontuchtige vrouwsperſoonen in zijn huis te laten komen. Maar het volk, hetwelk hem beter kende, ſchreeuwde nu nog luider: Uwe zonde kome over ons! Ten laatſten vluchtte hij bij nacht naa *Ticinum*, thans *Pavia*; maar God, zoo als men verhaalt, verhinderde zijne vlucht, zoodat hij verdwaalde, en 's morgens voor de poort van *Mediolanum* ſtond. Zedert bewaakte men hem, en gaf van alles bericht aan den Keizer, die zich verheugde, dat men den door hem aangeſtelden Stadhouder tot Bisſchop verkozen had (*). Of het denkbeeld, hetwelk zich AMBROSIUS van de hooge waardigheid van het Bisſchops-ambt gevormd had, dan of de bedenking, dat hij nog ongedoopt was, zijnen tegenſtand verwekt hebbe, is niet zeker, doch het één en ander wordt uit eene plaats in zijne Brieven waarſchijnlijk (†). Eindelijk, nadat hij nog eene proe-

(*) PAUL. *l. c. p.* II-III. THEOD. *l. c. Cap.* 7.

(†) *Ep.* LXIII. *T.* II. *Opp. p.* 1037. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

proeve genomen had, die hem mislukt was, hij had zich buiten de stad verborgen, maar was ontdekt, en naa *Mediolanum* gebragt geworden, en dewijl ook de Keizer zijne keuze bevestigd had, kon hij niet langer wederstaan. Bovendien had VALENTINIANUS hem beloofd, dat hij de rust in zijne Gemeente herstellen zou. Dus verlangde AMBROSIUS slechts, dat hem een *Katholijk* Bisschop doopen mogt. Acht dagen daar na werd hij reeds tot Bisschop gewijd; hoe zeer hij wenschte, dat men, op eene welvoeglijke wijze, daar mede wat langer gewacht had (*).

Zijn gedrag als Bisschop.

Weinige dagen na zijne inwijding bracht AMBROSIUS reeds aan den Keizer eenige buitensporigheden van zijne Bevelhebberen, met vrijmoedigheid, onder het oog, hetwelk van den Vorst gunstig werd opgenomen (†). Ook schonk AMBROSIUS, terstond bij het aanvaarden van zijn ambt, al zijn geld aan de Kerk of aan den armen; aan de eerste vermaakte hij buitendien zijne vaste goederen, waar van hij alleen het vruchtgebruik voor zijne Zuster behield (§). Dus liet hij vervolgends de erfenis van zijnen Broeder aan de armen over (**). Met deze vrijwillige armoede paarde AMBROSIUS eene ongemeen strenge levenswijze. Hij arbeidde zeer veel, en sliep des

(*) PAULIN. *l. c. pag.* 111. AMBROS. *Epist.* XXI. *p.* 861. *Ep.* LXIII. *p.* 1037. (†) THEOD. *l. c.*

(§) PAUL. *l. c. pag.* X.

(**) *De excessu fratris sui Satyri Libr.* I. *Tom.* II. *Opp. pag.* 1130.

des te minder. Hij vastte daaglijks tot den avond, alleen Zaturdag en Zondag, als ook de gedachtenisdagen der beroemdste Martelaren, uitgezonderd. Op den eerstgemelden dag, den Zaturdag, vastte men, in de oudste Kerk, nooit, en toen zelfs deed men het niet te *Mediolanum*, en in andere Westersche Gemeenten. Maar, naardien de *Roomsche* Kerk zedert de IIIde eeuw het vasten op den Zaturdag had ingevoerd, zoo schikte AMBROSIUS zich insgelijks daar naar, zoo dikwijls hij zich in die plaatzen en te *Rome* bevond, hetwelk hij ook aan anderen aanraadde (*). Des te minder verscheen hij op Gastmalen, omdat zijne matigheid en ernsthaftige deugd daar bij gevaar liepen; ook raadde hij zijne onderhebbende Geestelijken daar van af. Daartegen was hij zoo veel ijveriger in de waarneming van zijn ambt, zoodat men zegt, dat vijf Bisschoppen bij den Doop in den plegtigen nacht vóór het Paaschfeest naauwlijks zoo velen doopten, als hij alleen gewoon was. Tevens stond de toegang tot hem voor ieder eenen open; hij bewees bijstand, waar hij kon; maar werd ook, met andere bezigheden, en het beslissen van twistgedingen, zoo overladen, dat hem weinig tijds vòor hem zelven overschoot. Alleen nooit prees hij iemand tot Hof- of Krijgsbedieningen aan; ook wachtte hij zich volstrekt, om geen huwlijkskoppelaar te wezen (†).

On-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 156.

(†) PAUL. *Vit. Ambros. p.* X. AUGUST. *Confess. Libr.* VI. *Cap.* 3. POSSID. *Vit. Augustin. Cap.* 27.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn ijver, om zich in de Schrift te oefenen, en zijne uitleg-kundige schriften.

Ondertusschen kon het niet missen, of hij moest spoedig ondervinden, hoe weinig voorbereid hij was, tot zijn gewigtig ambt, als Leeräar. Want, hoe zeer hij de *Romeinsche* en ook eenige *Grieksche* Spraakkunde, Wijsbegeerte, en Welsprekendheid, aangeleerd had, echter was de eigenlijke Godsdienst-wetenschap hem vreemd. Men heeft wel duidelijke spooren bij AUGUSTINUS (*), dat een *Roomsche* Ouderling, SIMPLICIANUS aan AMBROSIUS eenig Godsdienstig onderwijs gegeven heeft, zoo als hij van node had, om gedoopt te kunnen worden. Maar dat BARONIUS (†) daar uit te overhaast besloten heeft, dat de gemelde Ouderling door den Bisschop van *Rome*, DAMASUS, aan den nieuwen Bisschop van *Mediolanum* is toegezonden, om hem de nodige geleerdheid en bekwaamheid tot zijn ambt te bezorgen, is reeds van anderen opgemerkt. AMBROSIUS beklaagde zich nog, in zijne laatste jaáren (§), dat hij, van zijn Stadhouderschap afgescheurd, genoodzaakt was geworden, te onderwijzen, het gene hij niet geleerd had. Evenwel schijnt hij, zijn best gedaan te hebben, om dit gebrek door een aanhoudend onderzoek der Heilige Schrift en het lezen der beroemdste Uitleggeren in de *Grieksche* en *Latijnsche* Kerk te vergoeden.

Maar AMBROSIUS schijnt juist niet voornaamlijk daar voor gezorgd te hebben, om een waar begrip te

(*) *Confess. Libr.* VIII. *Cap.* 2.

(†) *Ann. Eccl. ad ann.* 375. *n.* 22. *ad a.* 385. *n.* 9.

(§) *De officiis L.* I. *C.* 1. *T.* II. *p.* 3. *ed. Bened.*

te vormen van de moeilijkheid en de hulpmiddelen der Bijbelsche Uitlegkunde, en zich desniettegenstaande spoedig wagende aan boeken van dezen inhoud, reeds in de eerste jaaren van zijn ambt, ontstonden daar uit natuurlijk zoo losse en laffe uitleggingen, als men in zijn Boek *over het Paradijs* leest (*); allegoriën en leenspreuken, gedeeltlijk uit PHILO overgenomen, en de beäntwoording van verscheidene opgeworpene vragen, en hier en daar tusschengestrooide zedenlessen; maar weinig of niets van den *zin der woorden*, en het gene daar van aangevoerd wordt, zoo onzeker, dat men nauwlijks weet, wat daar van te maken. In dien zelfden smaak stelde hij kort daar na een vervolg van het gemelde Boek op (†), waar in insgelijks van vele *allegoriën* van FILO gebruik gemaakt wordt.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne strijdschriften en handelingen tegen de Arianen.

Al vroeg vestigde AMBROSIUS ook zijne aandacht op den toenmaligen toestand der Ketterscher aanhangen. In zijn geschrift *over het Paradijs* had hij reeds de *Manicheën*, zonder hen te noemen, bestreden, die thans in *Italië* nog vrij talrijk waren. Maar gewigtiger was voor hem de betrekking, in welke hij stond jegens de *Arianen*, die tot hier toe te *Mediolanum* zoo magtig waren. Deze hadden gewillig in zijne verkiezing tot Bisschop bewilligd, meer toegevendheid van eenen gewezenen Stadhouder verwachtende, dan indien een *Katholijk* Ouderling verkozen ware geworden. Doch, om dezen tijd,

(*) *De Paradiso Liber unus T.* I. *Opp. p.* 145-182.

(†) *De Cain et Abel Libri* II. *p.* 183-224.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tijd, daalde hun gezag in het Westen geweldig, waar toe AMBROSIUS ſterk werkzaam was. VALENTINIANUS was hem genegen, en AMBROSIUS kan 'er veel aan toegebracht hebben, dat deze Keizer in het jaar 375 de Kerkvergadering in *Illyricum* liet houden, tot bevestiging van het *Niceensch* Geloof (*). De Keizer overleed wel in dat zelfde jaar, en zijne beide Zoonen, GRATIANUS en VALENTINIANUS II, die het Westerſche Rijk onder zich deelden, waren nog te jong, dan dat zij naar vaste beginſelen handelen konden. Evenwel verkreeg AMBROSIUS, van tijd tot tijd, op den oudſten dezer Prinſen, meer invloed. Toen deze, in het jaar 378, meester van het geheele *Romeinſche* Rijk werd, ſtelde hij ſpoedig aan de *Arianen*, door zijne wetten, paaien (†). Tot hier toe waren de *Katholijken* in het Oosten, onder de regeering van VALENS, niet weinig gedrukt geworden. Zij zochten zich daaröm, door eene verbindtenis met hunne Westerſche Geloofsgenooten, te verſterken; waar toe onder dezen AMBROSIUS hun voornaamlijk de hand bood. Hij ſchijnt reeds in het jaar 374, ten dien einde, aan BASILIUS *den Grooten* geſchreven te hebben. Deze Bisſchop, die boven anderen voor de aanvallen van het Hof blootgeſteld was, ſpoorde hem (§) aan, om de *Arianen* tot het waare Geloof te bekeeren, ook zond hij hem het door hem begeerde lijk van

DI-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 35.

(†) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 43.

(§) *Ep.* CXCVII. *Tom.* III. *p.* 288. *ed. Bened.*

DIONYSIUS, zijnen *Katholijken* Voorzaat in zijn Bisdom (*). Van dien tijd af vestigde zich tusschen deze beide Bisschoppen eene gemeenzame vriendschap; ook maakte AMBROSIUS geene zwarigheid, om in zijne schriften, van dezen Bisschop, die veel geleerder was, veel te ontleenen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn ijver voor den Maagdelijken Staat.

Daartegen zou men het niet verwacht hebben, dat AMBROSIUS reeds in deze eerste jaaren van zijn ambt zich met dien ijver voor de uitbreiding van den Ongehuwden Staat, bijzonder in het vrouwlijk geslacht, verklaarde en gedroeg, welke meer eenen veeljarigen Monnik dan eenen kundigen gewezenen Staatsman waardig was; terwijl men zich verwonderen mag, dat hij, aangesteld om te onderwijzen, en om zulke dweepächtige grondregelen te verbeteren, zijne waardigheid zoo weinig gevoelde, dat hij bekende van Godgewijde Maagden, als een aankomend Leeräar, geleerd te hebben. Van de Boeken, door hem omtrent de jaaren 377 en 378, tot aanprijzing van den Ongehuwden Staat, geschreven, en van een dergelijk in het jaar 392, hebben wij reeds elders gewaagd (†). Ook is daar eene Verhandeling of Predikatie van gelijken inhoud gemeld, die, schoon eenige verscheidenheid in den stijl tegen zich heb-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 279.

(†) *De Virginibus, ad Marcellinam sororem suam, Libri* III. *T.* II. *Opp. p.* 145-184. *de Viduis l. c. pag.* 185-210. *de Virginitate l. c. p.* 213-246. *de Institutione Virginis, et S. Mariæ Virginitate perpetua l. c. pag.* 249-274. Zie VI *Deel, Bladz.* 48.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebbende, echter door de *Benedictynen*, onder de werken van AMBROSIUS, geplaatst is (*). Zij is eene hevige bestraffing aan eene jonge Dochter, die hare plegtig afgelegde beloste van kuischheid verbroken had, en die tot bekeering vermaand wordt. Nog moet men hier bijvoegen, eene Predikatie van het jaar 393 (†), waar in AMBROSIUS, genodigd zijnde, om eene Kerk in te wijden, die van zekere weduwe, JULIANA, te *Florence* gebouwd was, overeenkomstig de wenschen dezer weduwe, haren kleinen Zoon en Dochter, deels in haren, deels in zijnen eigenen naam, met redenen, die uit zijne bovengemelde schriften bekend zijn, vermaant, om het *Asketisch* en kuisch leven te verkiezen. Maar van de Kerk, die hij inwijdde, zegt hij genoegzaam niets.

Zijn werk over het geloof.

Van meer belang was zijn werk *over het Geloof*, hetwelk hij, in het jaar 378, begon te schrijven (§). Keizer GRATIANUS, gereed staande, om met een leger zijnen Oom VALENS tegen de *Gothen* te hulp te trekken, en misschien vreezende, door denzelven, die zoo ijverig Ariaansch-gezind was, te zullen aangevochten worden, om dit gevoelen te omhelzen, verzocht AMBROSIUS om eene schriftelijke verklaring van het Christelijk Geloof, bijzonder van de Leere van CHRISTUS. AMBROSIUS stelde daaröm, in het gemelde jaar, de *twee eerste Boeken* van dit werk op.

(*) *De Lapsu Virginis consecratæ l. c. p.* 305-320.

(†) *Exhortatio Virginitatis l. c. p.* 277-302.

(§) *De Fide Libri* V. *T.* II. *Opp. p.* 443-596.

op. In de opdragt zegt hij, dat hij liever een vermaanschrift, dan eene verklaring van het geloof, zou vervaardigd hebben, omdat dit laatste te veel vertrouwen op zich zelven onderstelt, en dat hij, onder de Kerkvergaderingen, bijzonder de *Niceensche*, volgen zal, op welke even zoo vele Priesters, als ABRAHAM gewapenden ten strijde had uitgevoerd, een zegeteken hadden opgericht. Vervolgends beschrijft hij eerst het geloof der Christenen van God, in tegenstelling van Heidenen, Jooden, en Ketters, waar na hij overgaat tot de bewijzen der Godheid van CHRISTUS. In het *tweede Boek* verzamelt hij eerst XII namen, die aan CHRISTUS in de Schrift gegeven worden, welke hij vergelijkt met de XII edele gesteenten in den Borstlap des Hoogenpriesters, van welke hij ook eene geheimzinnige beteekenis opgeeft. Vervolgends wederlegt hij de *beestächtige onzinnigheid* der *Arianen*, die ontkenden, dat Gods Zoon goed is. Dit was evenwel niet anders, dan eene haatlijke gevolgtrekking, van welke zich ook BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS van *Nysſa*, EPIFANIUS, en andere aanzienlijke Kerkvaders, tegen de gemelde partij bediend hebben, omdat de *Arianen* uit de plaats: *Niemand is goed, dan God alleen*, een bewijs afleidden tegen de Godheid van CHRISTUS; eene gevolgtrekking, welke PETAVIUS (*), met recht, berispt, en de Benedictyner uitgevers van AMBROSIUS vergeefs goedgekeurd hebben.

GRA-

(*) *De Dogmatt. Theolog. L.* II. *C.* 4.

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GRATIANUS kwam, in het jaar 379, na het ongelukkig uitëinde van VALENS, als Heer van het gantfche Rijk, in het Westen terug; maar nam terftond daar op THEODOSIUS tot medegenoot aan. Thans begeerde hij van AMBROSIUS, wien hij zijnen Vader noemde, dat hij fpoedig bij hem zou komen; ook verzocht hij van hem de bovengemelde verhandeling nog ééns, vermeerderd met de bewijzen van de Godheid des Heiligen Geests (*). AMBROSIUS ontfchuldigde zich, in zijn antwoord aan den Keizer, wien hij den eernaam van *Allerchristelijkften Vorst*, (*Christianisfimus Principum*,) geeft (†), dat hij uit eerbied niet tot hem gekomen is; hij roemde zijnen Godzaligen ijver; ook de nederdaaling, met welke hij eigenhandig aan hem gefchreven had, (zoo als ABRAHAM, met eigene hand, het Kalf flachtte, waar mede hij zijne Gasten onthaalde,) en beloofde zijn verzoek ééns te zullen voldoen. Doch GRATIANUS drong bij zijne komst te *Mediolanum* zoo zeer aan op het vervolgen van dit werk, dat AMBROSIUS 'er kort daar na nog *twee Boeken* bijvoegde; waar toe de tegenwerpingen, welke van de Ketters tegen de *twee eerften* gemaakt waren, ook iet toebrachten (§). Dit werk is in het vervolg zeer beroemd geworden, niet alleen in die tijden, wanneer men met elk gedenkftuk van rechtzinnigheid, hoe middelmatig het ook ware, te vre-

(*) GRAT. *Epist. ad Ambrof. inter Epistt. Ambrof. Tom.* II. *pag.* 751 (†) *l. c. pag.* 752.

(§) *Libr.* III. *de fide Cap.* 1. *pag.* 497.

vrede was, maar zelfs nog in laater tijd heeft men 'er den grootsten lof aan toegekend, gelijk de Benedictynen in hunne uitgave der werken van AMBROSIUS. Wij willen het geenszins van den lof berooven, dien het waardig is, maar met alle bevalligheid, welke de stijl van AMBROSIUS somtijds heeft, is het werk toch al te wijdlopig en omslachtig. Inzonderheid is het voor eenen jongen Vorst, die een gemaklijk overzicht van den zoo ingewikkelden twist tusschen de *Katholijken* en *Arianen* begeerde, niet doelmatig opgesteld. De orde is insgelijks weinig voegzaam, na een kort voorstel van het *Niceïsche* Leerstelsel, eene bijna onöverzienbare reeks van tegenwerpingen, die zonder eenige keuze of schikking door één gemengd zijn, en met veel omslag en herhalingen wederlegd worden; en eindelijk hoe veel leerstellige bekwaamheid en vaardigheid, om alles te veréffenen, men ook daar in wille erkennen, is de uitlegkunde zeer gering, welke AMBROSIUS daar ten toon spreidt; met één woord, het zachtste, wat men van dezen arbeid van AMBROSIUS zeggen kan, is dit, dat het meer dienen kon tot bevestiging van ijverige *Katholijken* in hun geloof; dan tot overtuiging van *Arianen*, voornaamlijk zulken, die gewoon waren te denken.

Dood van zijnen Broeder SATYRUS.

Terwijl AMBROSIUS aan dit werk arbeidde, verloor hij zijnen zoo geliefden ouder Broeder SATYRUS. Deze was, langs denzelfden weg, als hij, tot de Bevelhebbersplaats van een *Romeinsch* Landschap opgeklommen, hetwelk hij zoo goedertieren en billijk bestuurde, dat de inwoners hem

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meer als hunnen Vader aanzagen (*). De beide Broeders waren elkanderen zoo gelijk in wezenstrekken, dat men den éénen voor den anderen zou genomen hebben. Zij leefden, zoo veel mogelijk was, bij malkanderen; hun vermogen bleef hun gemeenſchappelijk; maar SATYRUS bezorgde hetzelve en alle huislijke bezigheden alleen; de éćne Broeder bewees den anderen even zoo vele hoogächting als genegenheid. De laatſte uitſtekende proeve, welke de oudſte daar van aan den jongſten gaf, was eene reize naa *Afrika*, om zekeren PROSPER, tot het wederäfſtaan van een Landgoed, te noodzaken, hetwelk hij denzelven reeds lang onthouden had. SATYRUS leed, op deze reize, ſchipbreuk. Minder bekommerd voor zijn leven, dan dat hij den Doop nog niet ontvangen had, ſprong hij in zee, nadat hij zich de in het ſchip bewaarde gewijde tekenen van het Heilig Avondmaal in een neusdoek laten rollen, en dien om den hals gebonden had, opdat hij die terſtond, na den Doop ontvangen te hebben, zou kunnen gebruiken, en dus zwom hij gelukkig aan *Afrika* te land. Hier weigerde hij van eenen *Luciferiaanſchen* Bisſchop gedoopt te worden, en verkoos daar toe liever éénen, die met de *Roomſche* Kerk in gemeenſchap ſtond. Dan naauwlijks was hij te *Mediolanum* terug gekomen, of hij overleed, in het jaar 378 of 379, in de armen van zijnen Broeder. Deze hield, in de Kerk, in welke hij begraven

(*) AMBROS. *de exceſſu fratris ſui Satyri Libr.* I. *Tom.* II. *Opp. pag.* 1129.

ven werd, nadat hij daar te vooren, met ongedekten aangezicht, gelegen had, eene Lijkreden, uit welke dit bericht ontleend is, en die, wegens hare aandoenlijke welſprekendheid, waardig was, bewaard te worden (*). Het begin zelfs kan men te gelijk edel en ook eenigzins zonderling noemen. „ Wij „ hebben," zegt de Redenaar, „ mijne geliefdſte „ Broeders! mijn ſlacht-offer herwaards gebracht, „ een onbevlekt ſlacht-offer, hetwelk Gode behaagt, „ mijnen Heer, (*domnum*,) en Broeder SATYRUS." (In dit *Latijnſche* woord vindt men de oudſte ſpooren van deze beſcheidene verkorting van het woord *dominus*, waar van dezelve nog, en in het Fransch *Dom*, door de Benedictynen in *Frankryk* voor hunne namen gezet wordt.) „ Ik herïnnerde mij, dat hij „ ſterflijk was, ook bedroog mij mijne mening niet; „ maar de genade vloeide rijklijk over. Ik heb „ geene reden, om te klagen, maar wel ben ik „ ſchuldig, God te danken, omdat ik altijd gewenscht heb, dat, indien zekere rampen over de „ Kerk, of over mij beſtemd waren, deze liever op „ mij en op mijn huis vallen mogten. Dank zij dus „ Gode daar voor, dat ik, bij deze algemeene „ vrees, daar men overäl wegens den aanval der „ Barbaren bezorgd is," (deze waren de *Gothen*, tegen welke VALENS, in de vreeslijke nederlage van het jaar 378, geſneuveld was,) „ de gemeene droefenisſen door mijne bijzondere ſmart voltooid heb, „ en

(*) *De excesſu fratris ſui Satyri Libr.* I. *l. c. pag.* 1113-1136.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ en dat op mij gewend is, het gene ik voor allen „ vreesde! Mogt het slechts hier mede voleind „ zijn, opdat mijne smart eene bevrijding der open„ bare ware!" enz. Op den zevenden dag daar na kwam de Gemeente weder bijëen, bij het graf van SATYRUS, om het gewoone gebed voor zijne rust te doen. Bij deze gelegenheid deed AMBROSIUS de *tweede Predikatie*, in welke hij zijne Toehoohoorers vermaande, tegen de te verregaande droefheid over de overledenen, en tevens onderhield over de waarheid der *Opstanding* (*).

Milddaadigheid van AMBROSIUS.

Dezelfde algemeene nood des Rijks, van welken AMBROSIUS in de eerste der gemelde twee Kerkredenen gewaagt, gaf hem ook gelegenheid, om, op eene niet gewoone wijze, milddaadig te wezen. De *Gothen*, die, zedert eenigen tijd, verscheidene Gewesten overstroomden, en zich bijzonder, na hunne overwinning over de *Romeinen*, in het jaar 378, in *Thracië* en *Illyricum*, tot aan de Grenzen van *Italië* toe, verbreidden, maakten aldaar eene onbeschrijflijke menigte gevangenen, welke zij weder aanboden te verkoopen. Vele Gemeenten kochten, gelijk AMBROSIUS (†) verhaalt, een aantal derzelven los. Hij, die zulks voor de hoogste milddaadigheid hield, liet zelf de goude kerkvaten, die nog niet Godsdienstig gebruikt waren, (*vasa mystica, non initiata*,) in stukken slaan, om tot dezen liefdepligt gebruikt te worden. De *Arianen* berispten hem des-

(*) *Liber* II *de fide Resurrectionis l. c. p.* 1136-1170.
(†) *De Offic. Ministror. L.* II. *C.* 15. *p.* 87.

deswegens; enkel, zoo als hij verzekert (*), omdat zij hem ongenegen waren. Maar hij verdedigde zijne verrichting met zeer goede redenen. Over het geheel volgde hij, ten aanzien van de Kerkelijke bezittingen, zulke grondregelen, die bij de toenmalige Geestlijkheid steeds zeldzamer werden. In eenen twist tusschen twee Broeders, en hunne Zuster, tot scheidsman geroepen, bewerkte hij een vergelijk, en verzoende hen met elkanderen; maar ontzette daar door de Kerk van eene erfenis, welke de één dezer Broederen, de Bisschop MARCELLUS, haar toegedacht had. „ Zij verliest niets," schrijft AMBROSIUS aan hem (†), „ door het gene de Godsvrucht gewonnen heeft. Want de liefde is geen „ verlies, maar een gewin van CHRISTUS, en eene „ vrucht van den Heiligen Geest. Ook wordt de „ Kerk daar door van uwe milddaadigheid niet beroofd; zij heeft de vruchten van uwe leere en „ van uw leven. Rijk in deze kunsten, begeert zij „ niets tijdlijks, dewijl zij het eeuwige bezit."

Andere schriften.

In dezen tijd, tusschen de jaaren 377 en 379, behooren waarschijnlijk weder twee andere schriften van AMBROSIUS, over Bijbelsche Geschiedenissen en Bijbelboeken. De vroegste daar van kan wezen zijne Verhandeling over het Boek van TOBIAS, welke uit eenige Predikatiën is samengesteld (§). Dit werk is geene uitlegging van dit Boek, maar bij gelegenheid,

(*) *l. c. Cap.* 28. *pag.* 103.

(†) *Epist.* LXXXII. *pag.* 1102. *Tom.* II.

(§) *Liber de Tobia Tom.* I. *Opp. pag.* 591-622.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid, dat TOBIAS geld uitgeleend, en zonder renten, eerst in zijnen ouderdom weder ontvangen heeft, vaart hij uit tegen den woeker. De *Benedictynen* hebben, in hunne uitgaven, reeds aangemerkt, dat AMBROSIUS hier veel, zelfs woordelijk, heeft overgenomen, uit eene Predikatie van BASILIUS *den Grooten*, over den XIVden *Psalm*; ook hebben zij de echtheid van dit geschrift tegen de bedenkingen van ERASMUS, uit eene aanhaling van hetzelve, bij AUGUSTINUS, verdedigd. Maar als zij, bij deze gelegenheid, zich verwonderen over de vrijheid, welke SALMASIUS (*) genomen heeft, om over de renten van een ander gevoelen te zijn, dan AMBROSIUS, en voorwenden, dat de verdedigers der renten even daaröm het gezag van het Boek TOBIAS in twijfel trekken, hebben zij meer eerbied bewezen voor hunnen Heiligen, dan wel oordeelkundige bekwaamheid; en wat het gezag van TOBIAS betreft, wien AMBROSIUS eenen *Profeet*, en het Boek *Profetisch* noemt, daarömtrent beslist het oordeel van dezen Kerkvader, wegens zijne onkunde in de Hebreeuwsche Taal en Geleerdheid, weinig of niets, ook haalt zijn werk niet bij dat van GREGORIUS van *Nyssa*, over het zelfde onderwerp (†)

Het tweede dezer saamgestelde geschriften (§) heeft, in de Handschriften, eenige gapingen. Hier in onderzoekt hij wel den woordelijken zin van

NO-

(*) *De foenore Trapezitico* en in andere schriften.

(†) Zie boven *Bladz.* 33.

(§) *De Noe et arca pag.* 227-278. *l. c.*

NOACHS gefchiedenis, zoo ver hem dit, bij zijne gebreklijke Taalkennis, mogelijk was, maar dra begeeft hij zich tot den zoogenoemden hoogeren of leenfpreukigen zin, die bij hem de hoofdzaak is. De *ark* is hem dus een beeld van het menschlijk ligchaam, en onder anderen betekent de *deur*, welke in de zijde der *arke* gemaakt moest worden, dat deel des ligchaams, door hetwelk de fpijzen uitgeworpen worden enz.

Zijne werkzaamheden tegen de Arianen.

Ondertusfchen werd AMBROSIUS fteeds meer en meer in de twisten met de *Arianen* ingewikkeld. Alhoewel GRATIANUS hem tegen dezelven onderfteunde, hadden zij echter aan de Keizerin JUSTINA, 's Keizers Stiefmoeder, en Moeder van zijnen Broeder VALENTINIANUS, eene aan hun leerftelfel gehechte en zeer werkzame befchermfter. Onder anderen zocht zij, omtrent het jaar 380, het aanzienlijk Bisdom van *Sirmium*, Hoofdftad van *Illyricum*, hetwelk de *Arianen* reeds voorheen ingenomen hadden, weder aan hen in te ruimen; en zij fchijnt toen zelve in deze ftad geweest te zijn. Maar AMBROSIUS kwam ook derwaards, het zij uitgenodigd van de *Katholijke* Bisfchoppen van dit Gewest, of door zijnen eigenen ijver gedreven, om de verkiezing van eenen *Katholijken* Bisfchop te bevorderen. Trouwens, de uitdrukking van PAULINUS, (*ad ordinandum*) (*), geeft toch meer te kennen, dan de enkele inwijding van ANEMIUS, waar in hij zijn oogmerk bereikte. Vergeefs wilde hem het volk te Sir-

(*) *Vita S. Ambrofii p.* IV.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Sirmium, hetwelk ook *Ariaansch* gezind was, uit de Kerk drijven. Hij beweerde niet alleen, dat de verkiezing daar in geschieden moest; maar kreeg ook, als men zijnen bewonderaar PAULINUS gelooven wil, door een wonderwerk, de Godlijke goedkeuring. Als hem eene *Ariaansche* juffer van den Bisschoppelijken Zetel naar den kant, waar de vrouwen stonden, zocht weg te dringen, die reeds gereed waren, om hem te mishandelen, zeide AMBROSIUS zachtzinnig tegen haar, dat hij wel een zoo gewigtig Priester-ambt niet waardig was; maar dat het ook voor haar en hare levenswijze niet voegde, aan den geringsten Priester geweld te pleegen; zij mogt veel liever voor Gods oordeel vreezen, opdat haar niet iet kwaads bejegende. Kort daar na stierf zij, en AMBROSIUS geleidde haar naa het graf. Het gebeurde waarschijnlijk om dezen tijd, dat GRATIANUS, ten gevalle van zijne Stiefmoeder, aan de *Katholijken* te *Mediolanum*, eene Kerk ontnam, maar welke hij hun, zoo als AMBROSIUS schrijft (*), nadat hij hun geloof daar door beproefd had, heel spoedig terug gaf.

Zijn Boek over den H. Geest.

Des te minder wilde ANBROSIUS thans uitstellen, om het onderwijs *over den Heiligen Geest* op te stellen, hetwelk hij aan dezen Vorst, op zijn dringend verzoek, beloofd had. Dus stelde hij, in het jaar 381, zijn uitvoerig werk *over den Heil. Geest* op, in *drie Boeken* (†). In het tweede Boek van dit

(*) *De Spir. S. L.* I. *C.* 1. *p.* 604.

(†) *De Spiritu S. Libri* III. *T.* II. *Opp. p.* 599-602.

dit werk, ſprekende van de aanbidding van God in geest en waarheid, zegt hij: Wij aanbidden nog heden het *vleesch* van CHRISTUS, bij den verborgen of geheimen Godsdienst, of geheime plegtigheden, (*in myſteriis*,) hetwelk ook de Apostelen in JESUS aangebeden hebben. Want hij is niet gedeeld, maar één enige; bij de aanbidding des Zoons van God wordt, die uit de Maagd geboren is, niet verloochend. Naardien nu de *Verborgenheid*, (*Sacramentum*,) *der Menschwording* moet *aangebeden* worden; maar deze een werk van den Heiligen Geest is; zoo moet men dezen ook zonder twijfel aanbidden. Deze plaats is ééne van die, over welken de *Roomsch-Katholijken* en *Proteſtanten* hevig getwist hebben, terwijl de eerſten daar uit zoeken te bewijzen, dat, reeds in de oudſte Kerk, CHRISTUS in het Heilig Avondmaal, op zekere wijze, pleeg aangebeden te worden; maar de *Proteſtanten* ontkennen, dat AMBROSIUS hier bijzonder van het Avondmaal ſpreekt. Ondertusſchen ziet elk Lezer van zelf, dat de plaats gantsch niet duidlijk is, en over het geheel, zegt het weinig, welke ongekookte gedachten AMBROSIUS hier en daar in zijne ſchriften geſtrooid heeft, die zoo vol zijn van Leenſpreuken, van Beelden, en geheimen zin; ook weten wij, hoe ook andere Leeräars van dezen tijd, zoo als wij zelfs in CHRYSOSTOMUS gezien hebben, door hun oogmerk, om toch bewondering en ontzetting bij zekere Godsdienſtige Leerſtukken te verwekken, gelegenheid gegeven hebben, dat men zich van de eenvoudige en liefderijke inſtelling van JESUS vreem-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de denkbeelden vormde. Ondertusschen, is deze aanbidding, zoo vervolgt AMBROSIUS hier, niet gericht aan de Maagd MARIA, als welke slechts een Tempel van God is.

Oordeel van HIËRONYMUS daar over.

AMBROSIUS heeft voorts in dit werk alles bijëengehaald, niet alleen de gewone bewijzen voor de leere van den H. Geest, onder welken sommigen doeltreffende zijn, maar ook een bijna nog grooter aantal van zulken, bij welken veel geloof nodig is, indien iemand zich door dezelven zal laten overtuigen. Over het geheel ontbreekt hem duidelijke orde en bevallige samenhang, welke een onderwijs, voor eenen Keizer bestemd, alleen bruikbaar kon maken. Nog veel scherper is het oordeel, hetwelk HIËRONYMUS, over dit geschrift, in zijne voorreden voor het door hem vertaalde werk van DIDYMUS *over den Heiligen Geest* (*) gesproken heeft: „ Ik heb „ liever," schrijft hij, „ de Overzetter van eens „ anders werk willen zijn, dan, zoo als sommigen „ doen, even als de lelijke kraai mij met vreemde „ vederen op te schikken. Voor lang heb ik *Boe-„ ken over den Heiligen Geest van zeker iemand* „ gelezen, en zoo als de oude Blijspel-Dichter „ zegt, gevonden, dat hij, van een goed *Grieksch* „ werk, een slecht *Latijnsch* gemaakt heeft. Niets „ is daar in dialectisch, niets manlijk, en scherp „ doorgedacht, hetwelk den Lezer ook zijns on-„ danks de toestemming zou kunnen afdringen; „ maar alles is gemeen, laf, en laag, hier en daar „ met

(*) *Tom.* IV. *Opp.* P. I. *pag.* 493.

„ met een gezocht reukjen bestreken. Onze DIDY- „ MUS daartegen heeft het oog der Bruid in het „ *Hooglied.* — Zeker, wie hem leest, zal de die- „ verij van den *Latijnschen* Schrijver opmerken, „ en na begonnen te hebben uit de bron te schep- „ pen, het geringe beekjen verächten." Over deze hevige berisping heeft RUFINUS hem naderhand, toen zij dien hevigen twist met malkanderen voerden, heel onzachte verwijten gedaan (*). Hij vindt het onveräntwoordelijk, eenen bij de Kerk zoo hooglijk verdienden en heiligen man, die zijn Boek met zijn bloed geschreven heeft, zoo hoonend en schimpend te behandelen, en hij beschuldigt HIËRONYMUS, dat deze zelf ORIGENES bestolen heeft. Wij hebben ook reeds in het leven van HIËRONYMUS (†) gezien, dat de uitlegging van AMBROSIUS over LUKAS door hem, insgelijks, verächtlijk is afgeschilderd. Hier zijn nu de bewonderaars van deze beide aanzienlijke Kerk-Leeräars recht in verlegenheid, hoe zij derzelver eer redden zullen; maar met dit alles blijft het waar, dat AMBROSIUS het werk van DIDYMUS (§) uitgeschreven, en niet min veel uit een Boek van BASILIUS *den Grooten* (**), over hetzelfde onderwerp, overgenomen heeft, zonder hen eens te noemen.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Voorts schenen de *Arianen*, ten dezen tijde, door de

Zijn ijver

(*) *Invect. in D. Hier. L.* II. *p.* 434. *T.* IV. P. II.
(†) Zie *Deel* VII. *Bl.* 165.
(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 164.
(**) Zie VIII *Deel, Bladz.* 271.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de Arianen.

de verklaarde gezindheid en wetten van GRATIANUS, in het Westen, en door de nog nadruklijker plakaaten van THEODOSIUS, tegen hen, in het Oosten, zoo zeer nedergedrukt te zijn, dat men den ijver, waar mede AMBROSIUS hen in het gemelde werk bestreden heeft, bijkans voor overtollig kon achten. Het is waar, zij hoopten slechts op eene gunstige verändering aan één der beide Keizerlijke Hoven, om zich weder te kunnen oprichten; maar de *Katholijken* bedienden zich van hunne tegenwoordige voordeelen des te krachtdaadiger, tot eene geheele vernietiging van deze gezindte. Daar door werd onder anderen de Kerkvergadering te *Aquileja* in het jaar 381 te wege gebracht, in welke AMBROSIUS zoo veel deel had. Wij hebben reeds in de Geschiedenis der *Arianerij* (*) gezien, dat GRATIANUS deze Kerkvergadering toeliet, wegens twee *Ariäansche* Bisschoppen in *Illyricum*, PALLADIUS en SECUNDIANUS, die eene *algemeene* Kerkvergadering verzocht hadden, omdat zij hulp van hunne geloofsgenoten in het Oosten daar bij verwachtten. AMBROSIUS had den Keizer daaröm deze algemeene Kerkvergadering ontraaden, en bragt op deze bijzondere de beide gemelde Bisschoppen, door zijne vragen en gevolgtrekkingen, zoo ver, dat zij zich voor *Ariänen* moesten verklaren, en zich, als zoodanigen, door de vergadering moesten laten veröordeelen. Eenmaal echter deed hij in deze gesprekken PALLADIUS onrecht, dat hij hem als een ver-

val-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 50.

valſcher der Heilige Schrift uitmaakte, en een *Anathema* over hem uitriep, omdat hij tot verklaring der woorden: *de Vader is meerder dan ik*, de zending van CHRISTUS van den Vader toegepast had (*). Misſchien heeft ook AMBROSIUS de drie Brieven van deze vergadering aan de Keizers GRATIANUS, VALENTINIANUS en THEODOSIUS, opgeſteld, waar in zij dezelven, voornaamlijk den eerſten, verzocht, haar vonnis tegen de gemelde Bisſchoppen in zoo verre te onderſteunen, dat 'er anderen in hunne plaatzen konden aangeſteld worden; andere Ketters insgelijks in toom te houden; aan URSICINUS, tegenpartij van den *Roomſchen* Bisſchop DAMASUS, hunne beſcherming te onttrekken; als ook om wegens de voortduurende onrusten in de Gemeenten te *Antiöchië* en *Alexandrië*, in de laatstgemelde ſtad, eene algemeene Kerkvergadering te houden (†).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aanzien van AMBROSIUS bij GRATIANUS.

Nademaal AMBROSIUS van de genegenheid van GRATIANUS zoo zeer verzekerd was, zag men hem niet zelden aan deszelfs Hof te *Mediolanum*, met zeker vertrouwen, verſchijnen. Daar was wel aan het Hof zeker aanzienlijk man, die zeer geneigd was tot omkoping en onrechtvaardigheid, MACEDONIUS, die hem ééns den toegang weigerde, als hij bij den Vorst eene voorbede voor iemand doen wilde.

(*) *Gesta Concilii Aquilejens. in Hard. Act. Concilior. T.* I. *p.* 830. ook in AMBROSII *Opp. T.* II. *p.* 795.

(†) *Ap.* HARDUIN *l. c. p.* 835. *in* AMBROSII *Opp. l. c. pag.* 806. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de. Doch, volgends PAULINUS (*), dreigde AMBROSIUS hem terstond, dat hij ook eens tot de Kerk komen, maar geen' ingang tot dezelve vinden zou; en dit werd, na de dood des Keizers, op eene wonderbare wijze, vervuld. Want thans poogde MACEDONIUS in eene Kerk te vluchten; maar hoewel de deuren openstonden, was hij niet in staat, om binnen te komen. Natuurlijker, en tevens loflijker voor hem, dan zulke gewaande wonderen, drong AMBROSIUS, in een ander geval, (ten zij het misschien hetzelfde was,) tot den Keizer door. Een voornaam Heiden had van den Keizer veräch-telijk gesproken, en was daaröm ter dood veröordeeld. Toen hij werklijk gerecht stond te worden, spoedde AMBROSIUS zich naa het Keizerlijk Paleis, om genade voor hem te verzoeken. Dan de vijänden van dezen Heiden hadden juist ten dezen tijde den Keizer tot een jagtvermaak in de nabijliggende diergaarde overgehaald; dus wilde niemand hem bij den Keizer aandienen. De Bisschop ging schielijk naa de achterdeur, kwam met de jagers binnen, en hield niet eer op, den Keizer te smeeken, vóór dat deze aan den ongelukkigen het leven geschonken had (†).

Zijn Boek over de Mensch-wording

Menigmalen werd AMBROSIUS in de twisten van zijnen leeftijd ingewikkeld. Twee Ariäanschgezinde Kamerheeren des Keizers (§), begeerden van hem, dat

(*) *Vit. Ambros. n.* 37. *pag.* X.

(†) SOZOM. *Hist. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 25.

(§) Volgends verhaal van PAULINUS. *l. c. p.* V.

van Gods Zoon.

dat hij, in eene Predikatie, die zij wilden bijwoonen, eenige vragen over de Menschwording van CHRISTUS beäntwoorden wilde. Hij beloofde dit, en wachtte met eene menigte Toehoorers op hunne komst. Maar zij reden veeléér de ſtad uit, doch werden ook ſpoedig voor deze trotschheid geſtraft, dewijl zij van het rijdtuig vielen, en het leven verlooren. AMBROSIUS hield evenwel zijne Predikatie over de voorgeſtelde vragen; en toen hij dezelve uitbreidde, ontſtond daar uit omtrent het jaar 382 een bijzonder Boek (*). In dit Boek komt weder eene plaats voor, over welke, met betrekking tot de leere van het Heilig Avondmaal, getwist is geworden. Alhoewel gij, zegt hij, gelooft, dat CHRISTUS het waare vleesch aangenomen heeft, en gij *zijn ligchaam op de altaren ter verändering offert*, (*offeras transfigurandum corpus altaribus*,) maar de natuur der Godheid en des ligchaams niet van elkanderen onderſcheidt, zoo zondigt gij door eene fout in het deelen, zoo als KAÏN. Men kan hier nog eene plaats bijvoegen, uit een ander werk (†), alwaar hij van *Sacramenten* ſpreekt, *welke door de verborgenheid des Heiligen Gebeds in vleesch en bloed veränderd worden*, (*in carnem transfigurantur et ſanguinem*;) als ook eene derde, de echtheid van het Boek onderſteld zijnde, waar in zij voorkomt (§), in

(*) *De Incarnationis Dominicæ Sacramento Liber*, *T.* II. *Opp. pag.* 703-732.

(†) *De Fide Libr.* IV. *Cap.* 10. *pag.* 543.

(§) *De Myſteriis Cap.* 9. *Tom.* II. *pag.* 338.

III Boek VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

in welke, nadat hij van het gebruik des *ligchaams van* CHRISTUS gesproken heeft, aan de wijding door den zegen eene zulke kracht wordt toegeschreven, dat zelfs *de natuur daar door veränderd worde.* Ondertusschen blijft de groote vraag, of AMBROSIUS, bij deze en soortgelijke spreekwijzen, wel iet bepaalds gedacht hebbe? Men kan 'er zoo min uit bewijzen, dat hij eene eigenlijke *verändering der zelfstandigheden* bedoeld hebbe, als uit dergelijke woorden bij de Grieksche Kerk-Leeräaren, die zich toch bij andere gelegenheden duidlijk verklaren, dat brood en wijn in het Avondmaal *blijven.*

Zijne betrekking tot de Oostersche Kerken.

Ten zelfden tijde, moest AMBROSIUS ook deel nemen in de Kerkelijke belangen der Oosterlingen. In de Geschiedenis der *Ariänerij* (*) heeft men gelezen, dat 'er twisten plaats hadden in de Gemeenten van *Konstantinopolen* en *Antiöchië*, wegens welke hij, met verscheidene *Italiäansche* Bisschoppen, de Bisschoppen, die in deze Keizerlijke Hoofdstad vergaderd waren, op eene algemeene Kerkvergadering te *Rome* bijëengeroepen wenschte te zien. De twee Brieven, welke hij, in het jaar 382, met zijne ambtgenoten, met dit oogmerk aan den Keizer THEODOSIUS afvaardigde, zijn in de verzameling van zijne Brieven geplaatst (†). Deze, met eenigen nadruk aangedrongen stap, werd niet ten besten opgenomen; intusschen ontschuldigden zij zich beleefd genoeg, dat zij de Kerkvergadering, welke in dit jaar daad-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 51.

(†) *Ep.* XIII. *p.* 814. *Ep.* XIV. *p.* 817. *T.* II. *Opp.*

daadlijk te *Rome* gehouden werd, niet bijwoonen konden (*). AMBROSIUS was op dezelve tegenwoordig, maar zij deed nog slechter uitwerking, dan de voorgemelde Brieven. PAULINUS vertoont hem hier weder als eenen Wonderdoener; eene lamme vrouw werd genezen, nadat zij enkel zijne klederen gekuscht had (†).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dood van den Keizer GRATIANUS.

Doch juist toen AMBROSIUS de genegenheid en het vertrouwen van den Keizer GRATIANUS het volmaaktst genoot, en zich waarschijnlijk ook van zijnen invloed op denzelven bediende, om het Heidendom te *Rome* nadruklijk te beperken, werd hij door des Vorsten dood in den zomer van het jaar 383 buitengemeen bedroefd. Deze Keizer voerde eenen ongelukkigen oorlog in *Galliën*, met MAXIMUS, die zich tot Keizer had opgeworpen; hij werd van zijne Soldaten verlaten, en van de vijänden te *Lugdunum*, thans *Lions*, omgebragt, toen hij eerst zijn XXIste jaar bereikt had (§). Nog in zijne laatste uuren vergat hij AMBROSIUS niet; maar riep meermalen om hem, waarschijnlijk, om hem in de dood bij te staan (**). AMBROSIUS, voornaamlijk getroffen door het verlies, hetwelk de *Katholijke* Kerk daar

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 8.

(†) *Vit. Ambros. n.* 10. *p.* III.

(§) AMBROS. *Enarrat. in Psalm.* LXI. *T.* I. *Opp. p.* 961-963. ZOSIM. *Hist. L.* IV. *p.* 249. OROS. *Hist. Libr.* VII. *C.* 34. PROSPER *et* MARCELLIN. *in Chron. ad h. a.* SOCR. *H. E. L.* II. *C.* 11. SOZ. *L.* VII. *C.* 13.

(**) AMBROS. *de obitu Valent. consolatio T.* II. *p.*1195.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AMBROSIUS in gezantschap bij MAXIMUS.

daar door geleden had, stichtte hem meer dan één gedenkteken van liefde en hoogächting; voornaamlijk in eene Redenvoering, ter gedachtenis van 's Keizers Broeder VALENTINIAAN II.

Aan dezen jongen Vorst van twaalf of dertien jaaren was thans de regeering van het Westen vervallen. Waren het gezag en de magt van zijnen Broeder reeds gering geweest, thans hadden ontsteltenis en verlegenheid aan het Hof volkomen de overhand, daar de onverwachte dood des Keizers, en het verlies van *Britannië* en *Galliën*, welke zich reeds in de magt van MAXIMUS bevonden, ook voor *Italië* alles deeden vreezen. De Keizerin JUSTINA, alhoewel niets minder dan eene begunstigster van AMBROSIUS, nam nogthans, in deze ongelegenheid van haren Zoon, tot hem haren toevlucht. Hij ontving den Vorst, gelijk hij zegt, uit hare armen in de zijne; gereed om alles tot zijne veiligheid en rust te wagen (*). De hoofdzaak was, MAXIMUS van het verder voortdringen in des Keizers gebied terug te houden, en een vergelijk met hem te treffen. Ten dezen einde nam AMBROSIUS een gevaarlijk gezantschap op zich, waar toe hem zijne ervarenheid in Staatszaaken en zijne welbespraaktheid vele bekwaamheid gaven; maar de zoo hoog verëerde Bisschoppelijke waardigheid ook de verëischte vrijmoedigheid schonk.

In de daad handhaafde ook AMBROSIUS zelfs aan dit vijändelijk Hof een gedeelte van het aanzien, het-

(*) *De obitu Valent. consolat. l. c. p.* 1182.

hetwelk hij tot hier toe bij zijne eigene Vorsten bezeten had. Toen hij daar aangekomen was, zeide MAXIMUS tegen hem, dat VALENTINIANUS bij hem had behoren te verschijnen, als een Zoon bij zijnen Vader. AMBROSIUS antwoordde, dat het een onbillijke eisch was, dat een Kind, met zijne Moeder, eene weduwe, in den harden winter, over de *Alpen* zou reizen; dat hem geen andere last gegeven was, dan om den vrede te sluiten. Ondertusschen moest hij zoo lang bij MAXIMUS blijven, tot dat de Gezant, wien deze naa *Mediolanum* gezonden had, terug gekeerd was (*). Thans kwam de vrede tot stand, bij welken MAXIMUS, naar het schijnt, behalven de bovengemelde Gewesten, ook nog *Spanje* verkreeg. Naderhand beschuldigde hij den Bisschop, dat deze hem misleid had, terwijl hij hem had afgehouden, om in *Italië* te dringen, en den jongen Keizer, om tot hem te reizen; waar tegen AMBROSIUS zich zeer wel wist te verdedigen (†). Hij had ten minsten, door zijne onderhandelingen, zeer veel tot redding van zijnen Vorst toegebracht; en wanneer RUFINUS (§) verzekert, dat VALENTINIANUS den vrede, met dezelfde geveinsdheid, hebbe aangenomen, met welke MAXIMUS dien aanbood, zoo is het alszins waarschijnlijk, dat AMBROSIUS, voor alle dingen, alleen tijd heeft zoeken te winnen, opdat VALENTINIANUS zich beter in staat zou kunnen stellen.

Den

(*) AMBROS. *Ep.* XXV. *T.* II. *Opp. p.* 889.

(†) *l. c. pag.* 889, 890.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* XI, *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AMBROSIUS schaft de gewoonte af van drinkgelagen op de Graven der Martelaren te houden.

Den korten tijd van rust, welke hier op voor de Kerk en Staat volgde, besteedde AMBROSIUS werkzaam, op velerleië wijze. Men vindt spooren (*), dat hij, omtrent het jaar 384, de ergerlijke gewoonte hebbe afgeschaft, om op en bij de Graven der Martelaren, in en buiten de Kerken, te eten en te drinken. Misschien had GREGORIUS *de Wonderdoener* de eerste aanleiding tot deze gewoonte gegeven, door zijn verlof aan den gemeenen hoop der Christenen, om op de gedenkdagen der Martelaren vermaak en uitspanning te nemen (†). Ook was het, honderd jaaren na hem, reeds op vele plaatzen, eene gewoonte, dat inzonderheid de landlieden op die graven geheele nachten lang dronken; welke dwaasheid PAULINUS van *Nola* slechts eenigzins wilde verbeteren, door het ten toon stellen van Bijbelsche Schilderijën (§). Maar deze gewoonte klom van erger tot erger in buitenspoorigheden; zoodat, volgends AMBROSIUS (**), menig één geloofde, dat zijn gebed niet zou verhoord worden, indien hij zich bij de Graven der Martelaaren niet bedronken had; maar zedert hij deze ergerlijke gewoonte te keer ging, werd zij ook door andere Bisschoppen, in en buiten *Italië*, afgeschaft.

AUGUSTINUS wordt door hem

Om dezen tijd gebeurde het ook, dat AUGUSTINUS, tot hier toe een *Manicheër*, en zedert onlangs Leer-

(*) Bij AUGUSTIN. *Confesf. Libr.* VI. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* III. *Bladz.* 227.

(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 190.

(§) *De Elia et Jejunio C.* XVII. *T.* I. *Opp. p.* 545.

Leeräar der Welfprekendheid te *Mediolanum*, na derhand één der aanzienlijkfte Leeräars der *Katholijke* Kerk, tot dezelve lieverlede door het voorbeeld en onderwijs van AMBROSIUS overgehaald, en ook eindelijk van hem gedoopt werd. Maar dezelfde beroemde Staatsman, van wien AUGUSTINUS naa *Mediolanum* gezonden was, SYMMACHUS, die, in het jaar 384, Stadhouder van *Rome*, (*Præfectus Urbi*,) en één der laatfte fteunpilaaren van het Heidendom in deze Hoofdftad was, gaf aan AMBROSIUS gelegenheid, om zijnen ijver tegen dezen Godsdienst zeer levendig te laten blijken (*). GRATIANUS had den Altaar der *Overwinning* in de *Romeinfche Curia*, of Raadhuis, welke reeds eens was weggenomen geweest, wederöm laten omwerpen. SYMMACHUS, en andere Heidenfche Raadsheeren met hem, kwamen op, om daar vertoogen tegen te doen; maar hunne veel talrijker Christelijke Medeleden lieten door den *Roomfchen* Bisfchop DAMASUS aan AMBROSIUS een tegengefteld verzoekfchrift ter hand ftellen, waar door zij het verlangen der eerstgemelden te leur ftelden (†). Thans, nu de minderjaarigheid van VALENTINIAAN en de verwarde ftaat van zijn Rijk meer infchiklijkheid beloofde, verzamelde SYMMACHUS alle de kunst zijner welfprekendheid in een verzoekfchrift aan den Keizer, om de herftelling van gemelden Altaar, en andere aan de Heidenen ontnomene rechten en inkomften. Dit verzoek-

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gedoopt. AMBROSIUS twist met SYMMACHUS, over den Altaar der Overwinning.

(*) Vergel. *Deel* V. *Bladz.* 13.

(†) AMBROS. *Ep.* XVII. *T.* II. *Opp.* *p.* 826.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoekschrift staat ook onder de Brieven van AMBROSIUS (*). Naauwlijks had AMBROSIUS vernomen, dat men dit den Keizer had overgeleverd, of hij leverde een ander daar tegen in (†), waar in hij alles aanwendde, om hem tot een weigerend antwoord te bewegen. Hij noemt den Keizer daar in den *Allerchristelijksten*, (*Christianissimus*,) en zegt onder anderen: ,, Bovendien is het eene Godsdienstzaak; ik neem 'er met de Bisschoppen deel aan. Wordt 'er een strijdig besluit genomen, dan kunnen wij dit niet geduldig verdragen; of ons daar bij onkundig houden. Gij kunt wel in de Kerk komen, maar gij zult daar geen' Priester, of ten minsten tegenstand van denzelven vinden." enz. In dit verzoekschrift had hij te gelijk om een afschrift verzocht van dat van SYMMACHIUS, en dit bekomen hebbende, stelde hij nog in het jaar 384 eene bijzondere wederlegging van hetzelve op (§). Deze beide opstellen werden in den geheimen Raad den Keizer voorgelezen; en alhoewel in denzelven ook Heidensche Raaden waren, kwam VALENTINIANUS evenwel in het gevoelen van AMBROSIUS (**).

Schriften van AMBROSIUS ten dezen tijde.

Het wordt ons uit verscheidene spooren blijkbaar, dat AMBROSIUS in het jaar 383 of in één der beide volgenden, weder Bijbelsche werken onder handen genomen heeft. Men rekent tot dezen tijd zijne *vier Boe-*

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 828.

(†) *Epist.* XVII. *pag.* 824.

(§) *Epist.* XVIII. *pag.* 833.

(**) AMBROS. *Epist.* LVII. *pag.* 1010

Boeken over de klagten van Job en David (*), welke waarschijnlijk uit Predikatiën ontstaan zijn. De zedenleer in dit werk is vrij draaglijk voorgesteld, maar de Bijbelsche Uitleggingen zijn daartegen dikwijls onzeker en willekeurig.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In den omtrek van dit jaar heeft AMBROSIUS ook waarschijnlijk zijne *veräntwoording van David* (†) opgesteld, welke hij in Kerkredenen had voorgedragen. Van DAVIDS zware zonde sprekende, merkt hij aan, dat het nuttig was, dat zelfs Godzalige lieden somtijds misstappen begingen. Men zou hun anders, als het ware, eene Godlijke natuur toeschrijven; zij zelven worden daar door vermaand, om hunne uitmuntendheid niet aan zich zelven, maar aan God toe te schrijven. Zou ook niet de Heilige DAVID, als een zich oefenend strijder, van God beproefd zijn geworden, hoe hij zijne fouten wist te verbeteren, opdat ons dit tot een voorbeeld zou dienen? Maar volgends AMBROSIUS, ligt ook in deze Geschiedenis van DAVID zelfs een voorbeeld. Wat hindert ons te gelooven, dat BATHSEBA de vergadering van Heidenen betekent, welke met CHRISTUS door geen rechtmatig huwelijk des geloofs verbonden is? De waare DAVID en eeuwige Koning kwam daaröm heimlijk, om den Vorst der Wereld, als URIAS, (dat is, *mijn licht*, omdat hij zich verandert in een' Engel des lichts,) te misleiden; zoo kwam

(*) *De Interpellatione Job et David Libri* IV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 625-672.

(†) *Apologia Prophetæ David l. c. p.* 675-704.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kwam hij in de Wereld als een overſpeeler, om zijn gegrond recht te handhaaven enz. — Op deze verantwoording van den *Israëlitiſchen* Koning, die, gelijk men ziet, haar goed en haar kwaad heeft, volgt onder de werken van AMBROSIUS nog eene tweede verdediging van DAVID (*), die omtrent gelijkſoortig is, en van welke men met grond vermoedt, dat zij van laater tijd en eene nabootzing van het geſchrift van AMBROSIUS is.

AMBROSIUS verzet zich tegen de Keizerin JUSTINA; over het toewijzen van eene Kerk aan de Ariänen.

AMBROSIUS had zich, door zijn gezantſchap aan MAXIMUS, zoo verdiend gemaakt bij het Hof, ook was de toeſtand van het Rijk te zorgelijk geweest, dan dat de Keizerin JUSTINA, hoe zeer eene voorſtandſter der *Ariänen*, echter iet durfde ondernemen, hetwelk eenige bewegingen zou kunnen verwekken. Doch in het jaar 385, waagde zij eenen ſtap. Behalven hare Hofbedienden en *Gothen*, waren 'er bijna geene *Ariänen* te *Mediolanum*; zij hadden 'er dus geene bijzondere Kerk, maar wel hunnen eigenen Bisſchop, AUXENTIUS. JUSTINA begeerde, dat AMBROSIUS aan dezen eene Kerk buiten de ſtad zou inruimen; dit weigerde AMBROSIUS, waar uit in dit en nog ééns in het volgende jaar, eene groote gisting te *Mediolanum* ontſtond (†).

Dat

(*) *Apologia altera Prophetæ David l. c. p.* 707-734.

(†) Men zie *Deel* VIII. *Bl.* 56. AMBROSIUS verhaalt het geval wijdlopig aan zijne Zuster, in eenen Brief, *Epist.* XX. *pag.* 852-859. Vergel. *Epist.* XXI. *ad Valent. Imp. p.* 860. *Sermo contra Auxentium de Baſilicis tradendis p.* 863. *Ep.* XXII. *ad ſororem p.* 874.

Dat de Keizer of Keizerin eene Kerk begeerde voor die gezindte, welke hij, of een deel van de Keizerlijke familie, was toegedaan, was op zich zelf niet onbillijk; dat hij eene Kerk van de *Katholijken* begeerde, kon zeker onbillijk ſchijnen, maar de *Arianen* beweerden, dat toch de Kerken hun te vooren ontnomen waren. Als AMBROSIUS 'er eene gewetenszaak van maakte, om eene Kerk van zijne Gemeente aan de vijänden van het waare Geloof over te geven, en men hem onder het oog bracht, dat alles des Keizers eigendom was, gaf hij, in plaats van deze ſtelling behoorlijk te bepalen, ſtout weg ten antwoord: „ De Keizer heeft geen recht op „ het eigendom van God. 'Er ſtaat geſchreven: „ geeſt den Keizer, wat des Keizers, en Gode, „ wat Gods is. *Den Keizer hooren de Paleizen* „ *toe, maar den Priesters de Kerken;*" en als men hem de woorden des Keizers overbracht: „ Ik „ moet ook eene Kerk hebben," zeide hij: „ Gij „ moogt die niet hebben. Wat hebt gij met eene „ overſpeelſter te doen? Want die Gemeente is „ eene overſpeelſter, die niet met CHRISTUS door „ een rechtmatig huwelijk verbonden is." Deze heerſchende en onſtuimige denkwijze van AMBROSIUS gaf, in den grond, aanleiding tot den oploop des volks, hetwelk gereed was, de *Katholijke* Kerken, met geweld, te beſchermen. AMBROSIUS verklaarde zich wel gewillig, om voor de overmagt te wijken, en alles, zelfs zijn leven, voor de Kerk over te geven; het is waar, dat hij God bad, dat het, om dezen twist, niet tot bloedvergieten mogt komen;

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het is waar, dat hij tranen ſtortte, toen het graauw eenen *Ariaanſchen* Ouderling gevangen had genomen, en dat hij denzelven terſtond weder in vrijheid deed ſtellen. Maar toen het Hof van hem begeerde, dat hij het volk in toom zou houden, gaf hij ten antwoord, „ dat het hem toekwam, het volk „ niet op te zetten, maar dat het in Gods hand „ ſtond, om hetzelve te ſtillen (*).” Evenwel was zijn voorbeeld, en zijn driftig ſpreken, reden genoeg, om een vuur te ontſteken, hetwelk aan duizenden het leven had kunnen kosten, indien het Hof niet toegegeven had. In plaats van het volk tot gehoorzaamheid te vermaanen, was hij ſtout genoeg, om ſchimpende hekelingen tegen de Keizerin op den predikſtoel te gebruiken, ook ſprak hij van verzoekingen des Duivels, waar aan de Gemeente was blootgeſteld, gelijk weleer JOB. Hij weigerde ook in des Keizers geheimen Raad een geſprek te houden met den *Ariaanſchen* Biſſchop AUXENTIUS, hetwelk hem door den Vorst geboden was. Integendeel hield hij tegen denzelven eene ſcherpe Predikatie, waar in hij het volk inprentte, *dat de Keizer in de Kerk, maar niet boven de Kerk is.* enz. Eindelijk nam deze zaak eene voor AMBROSIUS en zijne partij gunſtige wending, door het ontdekken van de ligchaamen van twee Martelaaren, GERVASIUS en PROTASIUS, in eene Kerk, in het jaar 386, hetwelk naa eene *vuurige voorbereiding* en verwachting gebeurde, gelijk hij zelf het verhaalt

(*) *l. c. pag.* 855.

haalt (*). Hier over behoeft men zich niet zeer te verwonderen, dan misschien over de schranderheid van den Bisschop, die van dit geval gebruik wist te maken, indien anders iemand verwondering verdient, die in staat is, met zulke wapenen te strijden. Zeer natuurlijk toch kon men vermoeden, dat in eene Kerk, in welke reeds beenderen der Martelaaren FELIX en NABOR lagen, nog meer Christenen uit de tijden der Martelaren begraven lagen; het volk riep om zulke overblijfzelen, ten einde daar door de inwijding der Kerk des te eerwaardiger te maken. AMBROSIUS gaf 'er zijne toestemming aan; hij liet graven, en toen men deze beide ligchamen vond, zeiden terstond, volgends zijn verhaal (†), eenige oude lieden, dat zij zich wel herïnnerden, de namen dezer twee Martelaren gehoord, en de opschriften van derzelver graven gelezen te hebben. Het volk vatte nu vuur, de Bisschop zelf werd ijverig, daar hij, in zijne worsteling met het Hof, zoodanige ondersteuning ontmoette. Spoedig riep één uit de menigte, dat de nieuwöntdekte Martelaren hem het gezicht weder gegeven hadden, anderen spraken van andere genezingen; AMBROSIUS nam alles voor zeker aan, te meer, omdat het hem diende. Men behoeft dus, bij dit geval, niet aan een opzetlijk bedrog te denken. Het Hof zag zich intusschen genoodzaakt, in te binden, daar eene hoogere magt tusschen beiden scheen te ko-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Ep.* XXII. *p.* 874. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 194.
(†) *Pag.* 877.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

komen; en vergenoegde zich daaröm, met de zaak den ſpot te drijven, en dit nieuw verſchijnſel voor bedriegerij te verklaaren. Voor het overige beſchouwt men doorgaans dezen geheelen twist, als eene *vervolging* der *Katholijken*, door de *Ariaanen*; hoewel 'er, behalven eenige bedreigingen, en het afzenden van Soldaaten, die niets uitvoerden, volſtrekt geen geweld tegen hen gepleegd is; veel meer beklaagde zich het Hof over de *dwingelandij*, welke AMBROSIUS oefende, die den Keizer ook, in de daad, veràchtlijk en gehaat maakte, in het oog zijner onderdaanen. Als men PAULINUS, zonder eenig bedenken, gelooven kon, zoo zou de Keizerin den Bisſchop, door eenen Moordenaar, naar het leven geſtaan hebben; maar deszelfs hand zou verſtijfd zijn geworden, toen hij ze, tot volvoering der daad, uitſtrekte (*). Maar deze Schrijver, die bijna ſtap voor ſtap wonderen ziet, is de eenigſte getuigen van eene onderneming, die bij zoodanige verbittering der gemoederen ligtelijk verdicht kon worden. Wie 'er niet aan twijfelt, kan bij denzelfden PAULINUS ook nalezen, de Geſchiedenis van eenen Waarzegger, die van AMBROSIUS Beſcherm-Engel gepijnigd werd, en van een jong bezeten mensch, wien de Duivel, uit vrees voor dezen Bisſchop, voor een' tijd lang, verliet.

Zijne werken over Lukas en over den

Middelerwijl arbeidde AMBROSIUS aan één van zijne merkwaardigſte uitlegkundige ſchriften des Bijbels, hetwelk hij uit gehoudene *Predikatiën* ſamenſtel-

(*) *Vit. Ambroſ. pag.* VI.

ftelde; te weten, *de Uitlegging der Euangelie-Gefchiedenis van* LUKAS, die in het jaar 386, of kort daar na, tot ftand kwam (*). In dit werk heldert hij wel eerst den woordenlijken zin op, maar meestendeels zeer oppervlakkig, vervolgends ftrooit hij 'er vele ftichtelijke en zedenlijke aanmerkingen over uit, doch die niet zelden ver gezocht zijn; ook heeft hij in dit werk het één en ander uit ORIGENES ontleend, wien hij, over het geheel, in *geheimzinnige*, (*Myftifche*,) en Geestlijke betekenisfen vlijtig navolgt. Niet zelden vergelijkt hij de verhaalen van LUKAS met die der overige Euangelisten, om ze met malkanderen te verëenigen, alleen wanneer hij deze overëenftemming niet kan vinden in den *Hiftorifchen zin*, zoo vergenoegt hij zich, dezelve in den *Geestlijken zin* te doen opmerken.

CXIX Pfalm.

Anders gedraagt hij zich in zijne *Uitlegging van den* CXIX *Pfalm*, (den CXVIII naar de *Griekfche* Vertaaling) (†), welke weder insgelijks uit *Predikatiën* ontftaan, en omtrent het jaar 387 vervaardigd fchijnt te zijn; alhoewel hij hier weder eenen *driedubbelen zin* des Bijbels onderftelt, den *gefchiedkundigen*, *geheimzinnigen*, en *zedenlijken*, bepaalt hij zich echter voornaamlijk tot het *zedenkundige*. Evenwel blijft hij daar niet zoo bepaaldelijk bij, of hij haalt veel aan, hetwelk te ver gezocht is, dus is hij breedvoerig, over de fchikking van dezen *Pfalm*, naar de orde van het *Hebreeuwfche* Alphabet, zoodat

(*) *Expofitio Euangelii fecundum Lucam T.* I. *Opp. p.* 1261-1544. (†) *T.* I. *Opp. p.* 971-1258.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat telkens acht verzen van denzelven met dezelfde Hebreeuwsche Letter beginnen, waar in hij verscheidene verborgenheden zoekt. Bij deze gelegenheid vinden wij dit gezegde van hem, waar mede zijne *Benedictyner* Uitgevers verlegen zijn. „ Alhoewel „ in den Doop terstond eene volkomene reiniging „ is, *brengt echter de gedoopte*, dewijl hij eerst de „ gesteldheid van zijne *afwassching* en van het *of-* „ *fer* kennen moet, dit laatste niet eer, voordat hij „ den *achtsten dag* bereikt." Zij verstonden die woorden, het *offer brengen*, van het gebruiken des Heiligen Avondmaals, doch men weet, dat de nieuwgedoopte Christen terstond na den Doop gewoon was, het Heilig Avondmaal te ontvangen. De plaats is ondertusschen gemaklijk te verstaan, als men denkt aan de vrijwillige gaven, welke, bij de gelegenheid van het vieren des Avondmaals, door de *Christenen* gebracht werden, en die *offeranden*, (*oblationes*,) genoemd worden. De nieuwaangenomen Christen, die de eerste acht dagen in het wit gekleed ging, en in dezen tijd nog naauwkeuriger omtrent den *Doop*, *Zalving*, en *Avondmaal*, onderwezen werd, zoo als men uit de *Katechezen* van CYRILLUS van *Jerusalem* weet (*), kwam eerst, na het verloop van deze acht dagen, tot het volkomen genot van alle rechten der gelovigen. Hier toe behoorde ook het aanbrengen van die gaven, die ook dan nog een *offer* heeten, wanneer zij door het gebed, ten gebruik des Avondmaals, aan God opge-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 191.

gedragen werden. Voorts wijdt AMBROSIUS ook bijzonder dikwijls uit, in geheimzinnige uitleggingen, en behandelt bij gelegenheden bijkans het geheele Hooglied. Zoo heeft hij over het 17de vers, naar zijne vertaaling: *Vergeld uwen knecht*, *opdat ik leve*, *en uw woord bewaare*, veel over de belooning, welke de Godvruchtigen van God bidden mogen; over hunne prijswaardige en zalige dienstbaarheid; over *Hoogl.* I. 9-14; over het tegenwoordig leven onder dooden; over de noodzaaklijke reiniging door den Doop; en andere dingen meer, die zich verwonderen moesten, hoe zij hier bijëen kómen. Maar bij gelegenheid van den Kerkelijken Doop valt hem in, *dat 'er nog een andere Doop is in den Voorhof van het Paradijs*, welke 'er te vooren niet geweest is; want nadat de zondaar uit hetzelve verdreven is, heeft God voor hetzelve een vuurig zwaard geplaatst. „ Wanneer JOANNES," zoo gaat AMBROSIUS voort (*), „ verzekert, (*Matth.* III. 11, 12.) dat CHRISTUS *met den Heiligen Geest en met vuur doopen zal*; *dat hij zijnen dorschvloer zal doorzuiveren* enz., dan getuigt de Heere zelf, dat dit niet de Doop der Kerk is. Veel meer zal het *een Doop zijn na het einde der Wereld*, wanneer de Engelen gezonden zullen worden, om de vroomen en boozen van elkanderen af te scheiden; wanneer *de ongerechtigheid door den vuur-oven verbrand* zal worden, opdat de Rechtvaardigen in het Koningrijk van God blinken, als de zon. *Al was iemand*

(*) *Serm.* II. *in Ps.* CXIX. *pag.* 997.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

mand zoo heilig, *als* PETRUS *of* JOANNES; *toch zal hij met het vuur gedoopt worden.* Dus zal de groote Dooper komen, (want zoo noem ik hem, met den Engel GABRIËL,) hij zal velen zien staan voor den Voorhof van het *Paradijs*; hij zal het ligt te wenden zwaard bewegen, en tot de genen, die aan de rechtehand staan, en geene zwaare zonden hebben, zeggen: Gaat in, gij die vertrouwt, die het vuur niet vreest! Want ik heb u te vooren gezegd: (*Jes.* LXVI. 15. *Ezech.* XXII. 21.) *Ik kom als het vuur; ik zal op u in het vuur van mijnen toorn blaazen.*" Deze gedachte, dat allen, die in het *Paradijs* terug willen keeren, de Apostelen zelven niet uitgezonderd, door het vuur beproefd moeten worden, herhaalt hij nog eens (*), en grondt ze andermaal op het vlammend zwaard vóór het *Paradijs*. Dit gevoelen heeft hij met HILARIUS en GREGORIUS van *Nyssa* gemeen; of liever zij hadden het allen uit eene gemeene bron, uit de schriften van ORIGENES. Dit gevoelen heeft dus niets gemeen met de laatere leere van het *Vagevuur*. Op gelijke wijze is het gelegen met eene en andere plaats, welke men op laater denkbeelden nopens het Avondmaal toepast. In het 62ste vers zegt de Dichter, volgends de oude Latijnsche Vertaaling: *dat hij midden in den nacht opstaat*, *om den Heere belijdenis te doen van de rechten zijner gerechtigheid.* Hier uit trekt zijn uitlegger deze leere, hoe nodig het zij, des nachts te bidden; maar ook, dat de nacht

(*) *Serm.* XX. *pag.* 1225.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nacht een tijd is van Godlijke straffen, zoo als voor dezen in *Egypte*. ,, Om nu, zegt hij (*), de la- ,, gen des verzoekers voor te komen, houd vooräf ,, *de hemelsche maaltijd!* Het vasten is aangezegd; ,, verzuim ze evenwel niet! Zelfs uwe gereed zijn- ,, de maaltijd mag het u niet afpersfen, om ledig te ,, blijven van het *Hemelsche Sacrament!* — Neem ,, het ter uwer versterking! *eet het ligchaam des* ,, *Heeren* JESUS, in wien vergeving der zonde, ,, recht op de verzoening met God, en op eeuwige ,, bescherming is! Ontvang vooräf den Heere JE- ,, SUS, in de herberg van uw gemoed! Waar zijn ,, ligchaam is, daar is ook CHRISTUS!" Omtrent even zoo verklaart hij zich daar over bij het 116de vers (†). Hier noemt hij het Avondmaal, *de spijze van* CHRISTUS; *de spijze des ligchaams des Heeren*; *de maaltijd des Sacraments*; den beker, waar door de begeerten der geloovigen dronken worden enz. Soortgelijke uitdrukkingen kunnen toch, op verschillende wijze, verklaard worden.

AMBROSIUS andermaal afgezant bij MAXIMUS.

Het jaar 387, in hetwelk AMBROSIUS dit werk schijnt voltooid te hebben, bracht voor hem andermaal een toneel voort in Staatsbelangen. Men vreesde meer en meer aan het Hof van VALENTINIANUS, dat MAXIMUS in *Italië* inbreken, en de zwakke regeering aldaar omkeeren zou. Dus werd onze Bisschop andermaal van het Hof verzocht, om als gezant naa *Galliën* te reizen, en eenen vrede te bemiddelen; ook zou hij, tot verzekering van denzelven,

(*) *Serm.* VIII. *p.* 1073. (†) *Serm.* XV. *p.* 1166.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven, om het lijk van den voorigen Keizer GRATIANUS voor deszelfs Broeder verzoeken (*). Te *Treviri* aangekomen, verzocht hij een bijzonder gehoor bij MAXIMUS; maar kreeg ten antwoord, dat deze hem alleen in de geheime Raadsvergadering spreken kon. AMBROSIUS verklaarde, dat Priesters niet gewoon waren, dit te doen, evenwel zou hij, met vermaak, dezen vernederenden stap, in de broederlijke belangen van zijnen Keizer, ondernemen. Bij zijne komst in den geheimen Raad stond MAXIMUS op, om hem te kusschen; maar hij bleef, alhoewel van den Vorst geroepen, op eenen afstand staan, en zeide veeleer: „Hoe kunt gij iemand kusschen, „ dien gij niet kent? Want zoo gij mij kendet, „ zoudt gij mij niet hier zien." MAXIMUS bracht hem onder het oog, dat hij driftig was. Niet van toorn, hernam de Bisschop, maar, omdat ik beschaamd ben, dat ik op eene verkeerde plaats sta. Maar gij hebt u immers de eerste keer hier ook laten vinden! wierp hem de Vorst tegen; en AMBROSIUS beweerde, dat dit niet zijn, maar des Vorsten schuld geweest was. Ook had hij toen in naam van eenen minderen om vrede verzocht, thans begeerde hij den vrede voor eenen Keizer, die, door Gods bijstand, hem volkomen gelijk was geworden. Het gesprek veranderde in wederzijdsche verwijtingen, en AMBROSIUS zeide MAXIMUS in het aangezicht, dat hij een Rijksverweldiger, (*usurpator*,) was. Dus werd het gehoor afgebroken. Toen MAXI-

(*) AMBROS. *de obitu Valent. Consolatio T.* II. *Opp. p.* 1182.

MAXIMUS vervolgends zag, dat AMBROSIUS zich van de Kerkelijke Gemeenschap met de Bisschoppen van zijn Hof, voornaamlijk van die, die bij hem op het ter dood brengen van eenige Christenen, om hunne wangevoelens hadden aangedrongen, onthield, verbitterde dit hem zoo zeer, dat hij hem liet bevelen, om terstond te vertrekken. Dit bericht van zijn tweede Gezantschap heeft AMBROSIUS zelf aan VALENTINIANUS overgezonden (*). PAULINUS voegt 'er nog bij (†), dat hij de Kerkelijke Gemeenschap met MAXIMUS zelven afgebroken, en hem vermaand hebbe, om, wegens het onschuldig vergoten bloed van zijnen Heer, boete te doen, indien hij anders genade bij God hoopte te vinden. Eene omstandigheid, welke min geloofwaardig is, omdat de Bisschop zelf, in zijnen uitvoerigen Brief, 'er niet van gewaagt. Met meer zekerheid is elders (§), uit een later Schrijven van AMBROSIUS, aangewezen, dat hij, bij deze gelegenheid, een' roemwaardigen afkeer betoond hebbe, tegen die Bisschoppen, die het bij MAXIMUS zoo ver gebracht hadden, dat de *Priscillianisten* aan het leven gestraft werden.

Dood van MAXIMUS.

Vergeefs had dus AMBROSIUS dit Gezantschap ten tweedenmale op zich genomen. Een ander Gezant, die aan MAXIMUS afgezonden werd, vond bij denzelven wel een beter onthaal, zelfs gaf hij hem Krijgsvolk mede, om VALENTINIANUS bij te staan, te-

(*) *Epist.* XXIV. *pag.* 887. *sqq.*
(†) *Vit. Ambrosii pag.* VI.
(§) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 281.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de invallen der Barbaaren. Maar hij bedroog daar mede zoo den éénen als den anderen, trekkende hij den Gezant, op deszelfs togt over de *Alpen*, naa *Italië*, nog in het jaar 387, zoo heimlijk als snel, na; hij drong door tot *Aquileja*, en zou den jongen Keizer overvallen en gevangen genomen hebben, indien deze zich, met zijne Moeder, niet te scheep naa *Thessalonica* geborgen had. Doch thans greep THEODOSIUS, die het Oostersche Rijksgedeelte beheerschte, de wapenen op tegen MAXIMUS, kreeg hem, in het jaar 388, te *Aquileja* in zijne magt, en liet hem ter dood brengen (*). AMBROSIUS verloste toen, door zijn voorspraak bij den Overwinnaar, niet weinigen, die met ballingschap, gevangenis, en zelfs aan het leven gestraft moesten worden (†).

Schriften van AMBROSIUS.

Doch omtrent dezen tijd, ten minsten zedert het jaar 387, gelijk uit zekere spooren blijkt, schreef hij weder eenige Verhandelingen, meestendeels over Bijbelsche Geschiedenissen, waar toe weder gedaane Predikatiën aanleiding gaven. Zijne *twee Boeken van* ABRAHAM waren van dezen, naar het schijnt, de eersten (§). Het eerste derzelven is *zedenkundig*, en stelt ABRAHAM voor, als een voorbeeld van deugden. Eéne plaats in dit Boek is zeer merkwaardig, waar bij ABRAHAM ontschuldigt, dat hij, op raad zijner huisvrouw, kinderen bij zijne dienstmaagd ver-

(*) ZOSIM. *H. L.* IV. *C.* 42-46. *p.* 360.

(†) AMBROS. *Epist.* XL. *pag.* 953.

(§) *Opp. Tom.* I. *pag.* 281-352.

verwekt heeft. „ Laat ons vooreerst dit in aan-
„ merking nemen, zegt AMBROSIUS (*), dat ABRA-
„ HAM vóór de Wet van MOSES en vóór het *Eu-*
„ *angelie* geleefd heeft. *De echtbreuk scheen nog*
„ *niet verboden te zijn.* De straf der misdaad
„ neemt een begin van den tijd der Wet, door
„ welke hetzelve verboden is geworden. *Hij heeft*
„ *dus niet tegen de Wet gezondigd; maar is de*
„ *Wet voorgekomen.* Alhoewel *God in het Paradijs*
„ het huwlijk geprezen heeft; echter *had hij de*
„ *echtbreuk niet verôordeeld.* Want hij wil den
„ dood des zondaars niet; daaröm belooft hij be-
„ loningen; straffen vordert hij niet. Liever wil hij
„ door zwakheid vermaanen, dan door hardheid
„ verschrikken. Ook gij hebt gezondigd, toen gij
„ nog een Heiden waart; dit ontschuldigt u; daar
„ op zijt gij in de Kerk gekomen, en hebt de Wet
„ gehoord: Gij zult niet echtbreken. Nu kunt gij
„ uwe zonde niet meer ontschuldigen." Om het
aanstootlijke van deze plaats weg te nemen, heeft
men zoeken te betoogen, dat AMBROSIUS, in dit
zelfde Boek, de ongeöorloofdheid van den echt-
breuk, zelfs naar de wet der natuur, erkend hebbe;
maar hij zelf, vervolgends aantonende, dat hier
een voorbeeld in verborgen is geweest, vervolgt.
„ *Wat gij dus voor eene zonde houdt, dat vindt gij*
als eene verborgenheid, door welke toekomende din-
gen van later tijd geöpenbaard worden. — Laat ons
erkennen, dat *deze dingen*, welke in een beeld ge-
beurd

(*) *Pag.* 290.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beurd zijn, *voor hen geene zonde waren*; maar voor ons integendeel zullen zij het zijn, indien wij ons niet schikken willen, naar het gene tot onze verbetering geschreven is (*)." In het *tweede Boek* gaat de Schrijver tot den *hoogeren* of *allegorischen* zin der vroegere Geschiedenissen van ABRAHAM over. Tot een vervolg van dit werk diende een ander *van* ISAAK, *en van de ziel* (†). ISAAK heeft eigenlijk niet meer dan den naam tot het opschrift van dit werk opgeleverd; zijne Geschiedenis wordt 'er niet het geringste in opgehelderd. Maar, dewijl hij een voorbeeld van CHRISTUS zal zijn, en zijne REBECCA de ziel van eenen Christen zal betekenen, die met den Heiland ondertrouwd wordt, zoo beschrijft AMBROSIUS dit Geestlijk huwlijk, naar aanleiding van het geheele *Hooglied*. Met dit werk verbindt hij zelf zijn Boek *van de voordeelen des doods* zeer naauw, (*Liber de bono mortis*) (§), waar in hij drie soorten van dood optelt: *de dood der zonde*, *de geheimzinnige dood*, wanneer men de zonde afsterft, en *de scheiding der ziel van het ligchaam*. Even gelijk dit, zoo is 'er nog een ander werk van AMBROSIUS, uit zijne Predikatiën ontstaan, (*Liber de fuga seculi*,) over het ontvlieden der wereld (**). Vervolgens gaf hij *twee Boeken van* JAKOB *en van het gelukzalig leven* (††), dit leidde hem tot de Geschie-

(*) Men zie BARBEYRAC *Traité de la Morale des Peres de l'Eglise pag.* 211. *sq.* (†) *l. c. p.* 355-384.
(§) *l. c. p.* 389-414. (**) *l. c. p.* 417-440.
(††) *l. c. p.* 443-480.

fchiedenis van JOSEF, (*de Jofeph Patriarcha*) (*). Eindelijk kwam hier bij zijn gefchrift *over de zegeningen der Aardsvaderen*, (*de Benedictionibus Patriarcharum*) (†), waar mede deze reeks van Verhandelingen voltooid werd, welke CASSIODORUS (§) zijne *zeven Boeken van de Patriarchen* noemt.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AMBROSIUS gedraagt zich trotsch jegens den Keizer THEODOSIUS.

Terwijl de Keizer THEODOSIUS zich, na het overwinnen van MAXIMUS, tot de eerfte maand des jaars 389, te *Mediolanum* bleef onthouden, gebeurde het, dat de *Christenen* in *Mefopotamië* eene *Sijnagoge der Jooden*, en een *Bosch* der *Valentinianen* verbrandden; de Keizer gebood, dat de Christenen deswegens geftraft, en de Bisfchop, die hen opgehitst had, genoodzaakt zou worden, de *Sijnagoge*, op zijne kosten, te laten opbouwen. AMBROSIUS, dit vernemende, zocht den Keizer, door eenen driftigen Brief, te bewegen, om deze ftraf op te heffen, en toen dit niet baatte, drong hij 'er in eene openbare Kerkreden zoo ftout op aan, dat de Keizer eindelijk verklaarde, dat de befchuldigde Christenen geene ftraffe lijden zouden (**). In den gemelden Brief, klaagde AMBROSIUS ook, dat Ouderlingen en Kerkendienaars, die 30 en meer jaaren hunne ambten hadden waargenomen, nog gedwongen werden, in hun burgerlijk gilde terug te keeren, om zekere burgerdienften waar te nemen. Ondertusfchen hadden de wetten daar

(*) *l. c. p.* 483-510. (†) *l. c. p.* 513-532.

(§) *De Inftit. Divin. litt. Cap.* 1.

(**) AMBROS. *Epist.* XL. *p.* 946. XLI. *p.* 956. PAUL. *Vit. Ambr. p.* VI. Vergel. *Deel.* V. *Bladz.* 121.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar omtrent zich enkel verzet tegen het misbruik, hetwelk sommigen van de voorrechten der Geestlijkheid maakten (*). Ook schijnen ten dezen tijde de Heidensche Raadslieden eene nieuwe poging gedaan te hebben, om den Altaar der *Overwinning* op het Raadhuis hersteld te krijgen, waar tegen AMBROSIUS zelf meldt, dat hij zich met denzelfden ijver en gelukkigen uitslag, als te voren, verzet hebbe (†). Doch nooit handhaafde AMBROSIUS, het gene hij als zijn recht en gebied aanzag, sterker dan bij de volgende gebeurenis in het jaar 390. BOTHERICUS, Opperbevelhebber des Krijgsvolks, (*magister militum*,) in *Illyricum*, die zijn verblijf te *Thessalonica* had, had aldaar eenen wagenmenner, wegens het ondernemen van eene groote misdaad, in de gevangenis laten zetten. Als kort daar na een plegtig wagenmennen gehouden werd, begeerde het volk, dat deze persoon, dien men daar bij nodig had, losgelaten zou worden. De Veldheer, dit weigerende, gaf daar door aanleiding tot een oproer, hetwelk hem zelven het leven kostte; ook werden, volgends THEODORETUS, nog andere Overheidspersonen met steenen gedood (§). THEODOSIUS zou deze wandaad terstond gestraft hebben, indien AMBROSIUS hem niet bewogen had, den inwoneren van *Thessalonica* vergiffenis te schenken (**). Hier op ver-

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 230. (†) *Ep.* LVII. *p.* 1011.

(§) RUF. *H. E. L.* XI. *C.* 18. SOZOM. *L.* VII. *C.* 25. THEODORET. *H. E. Libr.* V. *Cap.* 17.

(**) PAULIN. *l. c. pag.* VII.

vertrouwende, hield deze Bisschop eene vergadering met eenige Bisschoppen te *Mediolanum*. Maar inmiddels was de Keizer door zijne Raaden omgezet geworden; RUFINUS en anderen wisten hem te doen begrijpen, hoe noodzaaklijk het straffen des oproers was. Men zorgde echter, om dit zijn besluit voor AMBROSIUS geheim te houden; over wien de Keizer zich meermaalen beklaagde, dat hem het één en ander terstond bekend werd, wat in den Staatsraad bepaald en vastgesteld was (*). Op zijn bevel dan werd aan *Thessalonica* eene straffe geöefend, die meer eene tot de hoogste wreedheid gedrevene wraak genoemd kon worden. Alle Schrijvers, hoe zeer in sommige omstandigheden verschillende, komen trouwens daar in overëen, dat schuldigen en onschuldigen, ingezetenen en vreemdelingen, aldaar zonder onderscheid in groote menigte nedergesabeld zijn, wier getal, volgends THEODORETUS, wel op 7,000 menschen zal belopen hebben. De Keizer had te laat een bevel herroepen, van hetwelk men nauwlijks gelooven mag, dat het van eenen Vorst in die mate van woede kan gegeven zijn, als het ten uitvoer gebragt werd (†). De ontsteltenis te *Mediolanum* was algemeen, op de tijding van dezen moord, en ieder één was verwachtende, hoe zich AMBROSIUS daar bij gedragen zou. Deze overhaastte zich niet; hij kende 's Keizers drift, maar ook zijne godvruchtige gezindheden, om zijne natuurlijke haastigheid te beteugelen. Dus wilde

(*) AMBROS. *Epist.* LI. *pag.* 997.

(†) AMBROS. *l. c. pag.* 998.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de hij hem tijd laten, om den begaanen misslag te herstellen. THEODOSIUS stond eerlang te *Mediolanum* terug te komen; eenige dagen te vooren vertrok AMBROSIUS, onder voorwendzel van zijnen ziekelijken toestand, naa het land. Eindelijk oordeelde hij het dienstig, den Keizer in eenen Brief de nadruklijkste voorstellen te doen (*). Hoe duidlijk nu AMBROSIUS in dezen Brief den Keizer te verstaan had gegeven, dat hij zich aan de Kerkelijke Boete zou moeten onderwerpen, geloofde deze echter waarschijnlijk, dat hij door zijnen stand daar boven verheven was. Hij kwam dan, om den openbaren Godsdienst bij te woonen (†). Maar AMBROSIUS ging hem buiten het voorportaal der Kerk te gemoet, en sprak hem, met deze woorden, aan: „ Gij schijnt nog niet te weten, ô Keizer! hoe „ schandelijk en zwaar de door u begaane moord „ zij! en alhoewel de eerste drift bedaard is, zoo „ heeft toch de rede deze stoute euveldaad nog „ niet erkend. Want misschien verhindert u de „ Keizerlijke magt, de zonde te erkennen. De magt „ verduistert wel de rede. Doch men moet de Na- „ tuur beschouwen; hare sterflijkheid en bouwval- „ ligheid; het oorspronglijk stof, waar uit wij ont- „ staan zijn, en waar in wij terug keeren. Gij „ moogt niet, door den glans van het purper be- „ drogen, onwetend blijven, welk een zwak lig- „ chaam daar onder verborgen is. Gij heerscht „ over

(*) *Epist.* LI. *pag.* 997.

(†) PAUL. *l. c. p.* VII. THEOD. *l. c. Cap.* 18.

wierp hij zich in de Kerk op den grond neder.

IX.D. Bladz. 99.

,, over menfchen, ô Keizer! die van dezelfde natuur met u, ja uwe mededienstknechten zijn. ,, Want 'er is één Heer en Koning van allen, één ,, Schepper van allen. Met welke oogen wilt gij ,, dan den Tempel des gemeenfchappelijken Heer ,, aanzien? Met welke voeten wilt gij die heilige ,, vloer betreden? Hoe wilt gij de handen uitfteken, die nog druipen van het bloed der onrechtvaardig vermoorden? Hoe wilt gij met zulke ,, handen het hoogheilig ligchaam des Heeren aannemen? Hoe wilt gij het eerwaardig bloed aan ,, den mond brengen, gij die door eene woedende ,, uitfpraak zoo veel bloed wederrechtelijk vergoten ,, hebt? Vertrek dan, en beproef het niet, de ,, eerfte zonde met nieuwen te vermeerderen! Neem ,, de banden aan, welke God, de algemeene Beheerfcher, van omhoog billijkt! Zij hebben eene ,, genezende kracht, en herftellen de gezondheid ,, weder." THEODOSIUS beriep zich wel op DAVID, die ook groote zonden bedreven had, maar AMBROSIUS antwoordde hem terftond: Zijt gij hem in zijne zonden nagevolgd, volg hem dan ook in zijne bekeering na! Thans onderwierp zich de Keizer aan alles; wat de Bisfchop van hem eischte. Even als de gemeenfte Christen beleed hij van de Kerklijke Gemeenfchap zijner onderdaanen uitgefloten te zijn, en fchuldig, om die door Kerklijke Boete weder te winnen. Met alle de eertekenen der hoogfte waardigheid bekleed, wierp hij zich in de Kerk op den grond neder, beleed zijne zonden met traanen, en bad om derzelver vergeving. Vervolgends

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gends oefende hij, onder voorbidding der Gemeente, de Kerkeboete, die hem van AMBROSIUS voor zekeren tijd opgelegd was, op die wijze uit, dat hij geheel van de Keizerlijke pracht ontbloot, even treurig en godvruchtig als eenzaam in zijn paleis leefde (*). Acht maanden waren dus verlopen, toen het Kersfeest in het jaar 390 op handen was; maar de bepaalde tijd van boete was nog niet verstreken. In dezen stand ontmoette hem RUFINUS, die zijn bijzónder vertrouwen genoot, en hem naar de reden zijner treurigheid vraagde. De Keizer gaf hem ten antwoord, dat niemand, dan hij zelf, zijn ongeluk genoeg voelen kon; want de Kerk stond zelfs voor lijfeigenen en bedelaars open; maar voor hem was de *ingang* in de Kerk, en zelfs *in den Hemel*, *gesloten*, dewijl *het gene op Aarde gebonden was*, *ook in den Hemel gebonden is*. RUFINUS bood aan, om den Bisschop tot toegevendheid jegens den Keizer te bewegen; maar de Keizer twijfelde aan den goeden uitslag. Ik ken, zegt hij, de rechtvaardigheid van zijn vonnis; nooit zal hij, uit eerbied voor de Keizerlijke magt, *de Godlijke wet* overtreden. Als RUFINUS desniettemin, met zijne bewilliging, eene proeve nam, bij AMBROSIUS, verweet deze hem eene hondsche onbeschaamdheid, om dat hij, alhoewel hij dien ijslijken moord had aangeraaden, evenwel zonder zich te schamen, daar van

(*) AMBROS. *Orat. de obitu Theodos. Tom.* II. *Opp. pag.* 1205-1207. PAUL. RUFIN. SOZOM. *et* THEOD. *ll. cc.* AUGUST. *de Civ. Dei L.* V. *C.* 26.

van fpreken kon. RUFINUS ging voort, hem te bidden, 'er bijvoegende, dat de Keizer dra zelf komen zou. Thans werd AMBROSIUS driftig; en verklaarde aan den Staatsdienaar, dat hij den Keizer niet in de Kerk zou laaten, maar als deze dwangmiddelen en geweld wilde gebruiken, wilde hij geern de dood ondergaan. RUFINUS liet dit den Keizer melden, maar deze, die reeds op weg was naa de Kerk, veränderde zijn voornemen niet (*). — Hij vond den Bisfchop in den kring der tegen de Kerk aanftaande gebouwen, alwaar hij, met de Ouderlingen, bezoek ontving, en de Keizer verzocht hem, om opheffing van den Kerklijken Ban. AMBROSIUS gaf hem ten antwoord, dit was de komst van eenen Dwingeland, die tegen God raasde, en deszelfs wetten met voeten trad. Ik verzet mij niet tegen de beftaande wetten, zeide THEODOSIUS; ik bid u flechts, dat gij de menfchenliefde van onzen gemeenfchappelijken Heer in aanmerking neemt, en mij de deur niet fluiten wilt, welke de Heer voor allen, die berouw laten blijken, opent. Op de vraag van AMBROSIUS, door welke kenmerken van berouw hij dan zijne zwaare misdaad vergoed had? liet de Keizer het aan hem over, om dit te bepaalen. Hier op deed de Bisfchop een voorftel, dat de Keizer beletten zou, dat voor het vervolg bevelen, die in eenen aanval van drift gegeven werden, geen nadeel konden doen; en wel door eene wet, dat alle doodvonnisfen of verbeurdverklaring van goe-

(*) THEODORET. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

goederen, den Keizer eerst dertig dagen daar na zouden voorgelegd worden, om ze te bevestigen of te verbeteren, eer zij openbaar gemaakt, of volgends anderen, ten uitvoer gebracht werden. De Keizer dit goedkeurende, werd 'er kort daar na soortgelijke wet uitgevaardigd. — Op deze toestemming volgde terstond de vrijspreking van den Keizer. Thans mogt hij in de Kerk gaan, in welke hij zich op den grond nederwierp, en de woorden uit den CXIXden *Psalm* sprak: *Mijne ziele kleeft aan het stof; maak mij levende naar uw woord!* zich verder de haairen uit het hoofd scheurende, voor het voorhoofd slaande, en vele traanen stortende. Als nu de tijd kwam, dat de Gelovigen hunne gaven op den Altaar legden, stond hij al wenende op, om ook de zijne daar te brengen. Maar toen hij binnen het traliënhek, hetwelk den Altaar en het zoogenoemde Heilige besloot, staan bleef, om te wachten, tot het Heilig Avondmaal daar uitgedeeld zou worden, liet AMBROSIUS hem door den *Aardsdiakon* aanzeggen, dat deze plaats alleen voor de Priesters openstond; dat hij zich derhalven onder de overige Christenen moest begeven; want dat het purper hem wel tot Keizer, maar niet tot Priester, maakte. Ook deze vermaning nam de Keizer dankbaar en gehoorzaam aan; alleen ontschuldigde hij zich daar mede, dat hij te *Konstantinopolen* gewoon geweest was, om zich in dit gedeelte der Kerk te plaatzen. Naderhand nam hij dit voorschrift ook in de gemelde Hoofdstad waar, gevende aan den Bisschop NECTARIUS aldaar, die de reden hier van

wc-

weten wilde, zuchtend ten antwoord, dat hij thans eerst geleerd had, *welk onderſcheid 'er zij tusſchen den Keizer en den Priester;* eindelijk had hij den Leeräar der waarheid gevonden; hij kende niemand dan AMBROSIUS, die den Bisſchoppelijken naam waardig was (*). Ook beklaagde hij zijnen misſtap, alle de overige dagen van zijn leven (†). – In het breedvoerig verhaal van THEODORETUS, aangaande dit geheele geval, komen nu wel eenige omſtandigheden voor, die niet nauwkeurig ſchijnen, maar over het geheel is de zaak, naar waarheid, verhaald. THEODORETUS voegt 'er ook zijn oordeel bij (§), en verklaart den Keizer en den Bisſchop beiden even bewonderingswaardig; den Bisſchop wegens zijne vrijmoedigheid en warmen ijver, en den Keizer, wegens zijne gehoorzaamheid en zuiver geloof. Dit oordeel is, in het vervolg, bijna eenpaarig overgenomen, zelfs door Proteſtanten. In de daad, men kan niet ontkennen, dat eene ſoortgelijke wreedheid, als die te *Thesſalonica* gepleegd, vooräl in eenen Christen-Keizer, verſoeilijk was, en THEODOSIUS zijnen titel van *den Grooten* onwaardig maakte; en dat dezlve waarlijk verdiende, dat de Keizer openlijk zijn berouw, met de levendigſte blijken, te kennen had gegeven, hetwelk hij aan zich zelven, aan zijne onderdanen, aan de wetten, den Godsdienst, en de deugd zelve, verſchuldigd was. Ook zou ieder het

(*) THEOD. *l. c.*

(†) AMBROS. *Orat. de obitu Theod. pag.* 1207.

(§) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 18.

III. BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het in AMBROSIUS loflijk hebben gevonden, indien hij, als een Leeräar van het Christendom, den Keizer, in het geheim, zijn vergrijp nadruklijk onder het oog gebracht, en hem tot berouw en leedwezen vermaand en opgewekt had. Maar zoo openlijk de waardigheid van den Vorst op het spel te zetten, door hem, zoo heerschzuchtig, eene willekeurige boete op te leggen, en de magt en het aanzien der Geestlijkheid bovenmatig te verheffen, was eene daad van zorglijk inzien, niet gevorderd, door de voorschriften van den Godsdienst, en een voorbeeld, hetwelk, gelijk in het vervolg daadlijk gebeurd is, naderhand verder misbruikt kon worden, om wettige Vorsten en Overheden, die het ongeluk mogten hebben, aan de Geestlijkheid, of aan dezen of genen aanzienlijken Bisschop te mishaagen, met den Kerklijken Ban te slaan, en daar door zelfs van land en luiden te ontzetten. Al erkennen wij dan, dat AMBROSIUS, met de beste inzichten, in dezen hebbe gehandeld, hij mätigde zich nogthans meer aan, dan eenen Leeräar van het Christendom, met recht, geächt kan worden toe te komen.

Kerkvergadering te Mediolanum.

Door de tijding van den gemelden moord te *Thessalonica*, werd de Kerkvergädering, die thans in het jaar 390, te *Mediolanum*, door AMBROSIUS met eenige *Gallische* en *Italiäansche* Bisschoppen gehouden werd, voor eenen tijd afgebroken. De *Ithaciänen*, of de Bisschoppen, die zich met ITHACIUS, eenen *Spaanschen* Bisschop, verbonden hadden, en die in het ter dood brengen van de voornaamste *Priscilliänisten* de hand hadden gehad, hadden aan-

lei-

leiding tot dezelve gegeven; en AMBROSIUS keurde dezen geest van vervolging ten sterksten af, waar mede een besluit eener Kerkvergadering, te *Turin*, om dezen tijd gehouden, instemde (*). Waarschijnlijk was het ook op deze vergadering, dat AMBROSIUS met zijne ambtgenoten den gewaanden Ketter, of liever ongelukkigen getuigen der waarheid, JOVINIANUS, die te *Mediolanum* gekomen was, op het ontvangen van een' Brief van den Roomschen Bisschop SIRICIUS, die hem reeds als eenen Dwaalleeräar veröordeeld had, insgelijks als zoodanig veröordeelde (†). Het blijkt dus, dat, schoon hij harde dwangmiddelen en lijf- en levensstraffen tegen de Ketters afkeurde (§), hij nogthans haatlijke verkettering, ook afzetten en bannen voor schikkingen hield, die, tot handhaving der Kerkelijke orde en eenheid in Geloofszaken onöntbeerlijk waren.

III BOEK VIII Hoofd. na C. G. Jaar 36. tot 476.

Zijn Boek over de Plichten.

Op deze gebeurenissen schijnt het uitgeven van één der vermaardste en merkwaardigste Boeken van AMBROSIUS, ten minsten niet veel later, gevolgd te zijn, zijn werk *over de Plichten van Christelijke Leeräaren*, zoo als de *Benedictynen*, met recht, den titel hersteld hebben, die te vooren meer algemeen was *over de plichten* (**). Kort te vooren had CHRYSOSTOMUS een werk uitgegeven over het *Priester-*

(*) *Concil. Taurin. Can.* 6. *pag.* 959. in HARDUIN, *Act. Concil. Tom.* I. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 285.

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 209.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 246.

(**) *De Officiis Ministrorum Libri três T.* II. *p.* 1-142.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

terdom (*). AMBROSIUS, die den geest van CHRYSOSTOMUS niet had, bewandelde den weg van navolging, want behalven het opschrift, heeft hij ook zijne wijze van voordragt van CICERO *over de Plichten* ontleend, en verscheidene plaatzen uit dat werk woordelijk overgeschreven, hoewel hij de zedenleere van het Christendom ver boven de Wijsgeerige der *Grieken* en *Romeinen* verheft. Hoe het zij, in dit werk is onstrijdig een aantal schoone plaatzen, die niet alleen van 's mans ijver voor de Godzaligheid getuigen, maar ook meestäl in eenen zuiveren en aangenamen stijl zijn opgesteld, doch is hetzelve ook niet zonder groote gebreken, gelijk door anderen is aangetoond (†).

AMBROSIUS verrichtingen op de Kerkvergadering te Kapua en tegen BONOSUS.

Ondertusschen vinden wij AMBROSIUS, ten tijde van het schrijven van dit werk, weder ijverig bezig in Kerkelijke handelingen. Op de Kerkvergadering, die in het jaar 391 te *Kapua* gehouden werd, wegens de nog voortduurende *Meletiaansche* Scheuring te *Antiöchië*, en wegens BONOSUS, die beschuldigd werd van verscheidene Ketterijën, had AMBROSIUS zo al niet het Voorzitterschap, hetwelk heel waarschijnlijk is, ten minste eenen grooten invloed. Trouwens, in den Brief, door hem, in naam dezer *Sijnode*, geschreven aan THEOFILUS, Bisschop van *Alex-*

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 8.

(†) BARBEYRAC *Preface sur le Droit de la Nature et des Gens par Pufendorf pag.* XXXIII. *sqq.* en *Traitè de la Morale des Peres de l'Eglise pag.* 215. *sqq.*

Alexandrië (*), spreekt hij op die wijze van den *Roomschen* Bisschop, waar uit men kan besluiten, dat deze op die vergadering niet tegenwoordig is geweest. Hij beklaagt zich, dat de vergadering, door schuld van FLAVIANUS, de scheuring niet had kunnen wegnemen; slaat THEOFILUS, en de overige Bisschoppen van *Egypte*, eene nieuwe proeve voor, tot herstel van den vrede der Kerke; maar verzoekt hem tevens, aan zijnen *Heiligen Broeder*, *den Priester der Roomsche Kerk*, eenig bericht daar van te geven; alzoo hij toch geene uitspraak zou willen doen, die hem zou kunnen mishagen.

Wegens BONOSUS was op deze Kerkvergadering een besluit genomen, dat de zaak van dezen Bisschop te *Sardica* in *Illyricum*, of volgends anderen te *Naissus* in *Moesië*, door de nabuurige Bisschoppen, bijzonder de *Macedonische*, onder Voorzitting van ANYSIUS, Bisschop van *Thessalonica*, onderzocht zou worden. Dit geschiedde ook, en zij ontzetten hem van zijn ambt (†). Wij hebben reeds elders gezien (§), dat BONOSUS, zoo min als HELVIDIUS en anderen, in zijnen tijd, den geduurigen Maagdelijken Staat van MARIA niet geloofd hebbe, maar ook daaröm, even als die, verketterd is geworden. Buitendien schijnen hem nog *Ariaansche* en *Fotiniaansche* gevoelens van CHRISTUS, als ook dat

(*) *Epist.* LVI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 1106.

(†) *Epist. de causa Bonosi inter Epist. Ambros. l. c. p.* 1008. *et in* HARDUIN. *Act. Concil. T.* I, *p.* 859.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 189.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat CHRISTUS enkel voor een' aangenomen Zoon van God te houden zij, te last gelegd te wezen; doch de berichten omtrent hem zijn duister en verward. Genoeg, in den gemelden Brief, over de zaak van BONOSUS, welke zeer waarschijnlijk door SIRICIUS, Bisschop van *Rome*, aan ANYSIUS en andere Bisschoppen in *Illyrië* afgezonden is, wordt enkel deze Ketterij van BONOSUS aangehaald, en ellendig genoeg wederlegd, dat MARIA, na de geboorte van JESUS, bij JOSEF kinderen gehad hebbe. Volgends dien zelfden Brief, in welks begin SIRICIUS erkent, dat het vonnis, hetwelk de gemelde Bisschoppen tegen BONOSUS geveld hadden, hem niet veröorloofde, zich in dezen twist te mengen, eene bekentenis, waar uit men de afhanglijkheid des *Roomschen* Bisschops van de Kerkvergaderingen heeft willen bewijzen, vraagde BONOSUS aan AMBROSIUS om raad, of hij niet het hem ontnomen Bisdom met geweld weder in bezit mogt nemen? maar kreeg tot antwoord, dat hij zich liever bescheiden en geduldig aan de uitspraak der Bisschoppen moest onderwerpen. Naderhand verdedigde AMBROSIUS de stelling, dat MARIA altijd Maagd gebleven is, in een bijzonder geschrift (*), gelijk wij reeds elders (†) gezien hebben.

Keizer VALENTINIANUS

Onder deze bezigheden werd AMBROSIUS ongemeen getroffen door de tijding van den ongelukkigen dood

(*) *Liber de Institutione Virginis* of *Sermo de Virginitate perpetua S. Mariæ.*

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 186.

dood van VALENTINIAAN II. Deze Vorst, die eerst twintig jaaren oud was, had zich, zedert de dood zijner Moeder JUSTINA, zeer genegen jegens hem getoond, een gevolg van de gevoelens, welke THEODOSIUS hem inprentte. Hij veréérde hem, als zijn' Vader, en begeerde, toen hij zich nu in *Gallië* bevond, dat hij tot hem komen wilde, om hem den Doop mede te deelen; tevens wenschte hij, dat AMBROSIUS eene goede verstandhouding wilde stichten tusschen hem en zijnen al te magtigen Veldheer, ARBOGASTES, eenen *Frank* en Heiden. AMBROSIUS was reeds op reize over de *Alpen*, in Meij des jaars 392, toen hij vernam, dat de gemelde Veldheer zijnen Keizer te *Vienna* of *Vienne* in het *Daufinè* had laten vermoorden (*). Thans keerde hij treurig naa *Mediolanum* terug, alwaar hij zich geern voorál de wereld zou verborgen hebben, indien hem dit wegens zijn ambt mogelijk was geweest. Eenigen tijd daar na bracht men het lijk van VALENTINIAAN derwaards, alwaar hij naast zijnen Broeder GRATIANUS begraven werd. Naar allen schijn stelde hij, bij deze lijkplegtigheid, dat gedenkschrift op, ter vertroosting van de Keizerlijke Familie, hetwelk men gemeenlijk voor eene Lijkreden gehouden heeft (†).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wordt vermoord door ARBOGASTES.

ARBOGASTES, de moordenaar van VALENTINIAAN, had nu den naam en waardigheid van Keizer in het Wes-

EUGENIUS Keizer.

(*) AMBROS. *Epist.* LIII. *pag.* 1002. *de obitu Valent. Consolat. T.* II. *Opp. pag.* 1180.

(†) *De obitu Valent. Consolat. p.* 1173-1196.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Westen aan EUGENIUS, eenen Keizerlijken Geheimschrijver, en die ook meer een Heiden dan een Christen zal geweest zijn, geschonken; maar in de daad behield hij de hoogste magt in dit deel des Rijks voor zich zelven. Dewijl AMBROSIUS, een man van zoo veel betekenis in de Kerk, en ook eenigermate in den Staat was, schreef EUGENIUS spoedig aan hem, om zich ook door zijne ondersteuning op den troon te bevestigen; maar hij kreeg van hem geen antwoord, omdat de Bisschop hem maar zwakke Christelijke gevoelens toevertrouwde, en ook waarschijnlijk geloofde, dit aan de gedachtenis van VALENTINIANUS verschuldigd te zijn (*). Ook gebeurde werklijk kort daar na, het gene hij gevreesd had: EUGENIUS stond aan de aanzienlijke Heidenen te *Rome* toe de herstelling des Altaars der Overwinning, en de inkomsten der Heidensche Tempelen. Ook kwam hij, in het jaar 393, te *Mediolanum*; maar op de tijding van zijne aannadering week AMBROSIUS uit deze stad, niet, zoo als hij schrijft (†), uit vrees, als of hij de hem toevertrouwde Gemeente had willen verlaten, maar alleen, om de tegenwoordigheid van eenen Kerkroover te vermijden. Evenwel rekende hij het zijn' pligt, hem ook afwezend voorstellen te doen, over zijn begunstigen van het Heidendom, gelijk hij dan ook aan EUGENIUS deswegens schreef (§), zonder echter zijn oogmerk daar mede te bereiken.

Doch

(*) AMBROS. *Epist.* LVII. *pag.* 1012.

(†) *Ep.* LXI. *p.* 1020. (§) *Ep.* LVIII. *p.* 1010.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EUGENIUS door THEODOSIUS overwonnen en gedood.

Doch de regeering van EUGENIUS was kort van duur. Hij werd, in September 394, niet ver van *Aquileja*, door THEODOSIUS geslagen, en van zijne eigene Soldaten omgebracht (*). Zonder deze verandering zou AMBROSIUS en zijne Geestlijkheid veel te vreezen hebben gehad. Want alzoo, ongetwijfeld op zijne verördening, de geschenken, welke EUGENIUS aan de Kerken te *Mediolanum* aanbood, van de hand gewezen, en hem zelven de gemeenschap van het openbaar gebed ontzegd was, hadden ARBOGASTES en andere Grooten van deze partij gedreigd, indien zij als overwinnaars terug keerden, dat zij de Hoofdkerk aldaar in eenen stal veränderen, en de Geestelijken tot Krijgsdiensten noodzaken zouden (†). Ondertusschen was AMBROSIUS, terstond na hun vertrek, weder bij zijne Gemeente gekomen. Hij zag de overwinning van THEODOSIUS, welke door een' hevigen stormwind, die den vijänd in het gezicht woei, gemaklijk was gemaakt, met andere Christen-Schrijvers van zijnen tijd, als een wonderwerk aan (§), waaröm hij ook den Brief, in welken de Keizer hem daar van kennis gaf, bij de plegtige dankzegging in de Kerk, op het Altaar legde (**). Toen hij vervolgends den Keizer geluk wenschte, verzocht hij denzelven om vergeving voor hen,

(*) ZOSIM. *Hist. Libr.* IV. *Cap.* 58. SOCR. *Libr.* V. *Cap.* 25. SOZOM. *Libr.* VII. *Cap.* 24.

(†) PAULIN. *Vit. Ambros. pag.* IX.

(§) *Enarr. in Ps.* XXXVI. *T.* I. *Opp. p.* 789. *Ep.* LXII. *p.* 1022. (**) *Ep.* LXII. *p.* 1020.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hen, die de partij van EUGENIUS gekozen hadden, en die te *Mediolanum* in eene Kerk gevlucht waren; ja hij reisde zelf, ten dien einde, naa *Aquileja*. THEODOSIUS bewilligde hem zijn verzoek, en viel hem zelfs te voet, zoo als PAULINUS verhaalt, terwijl hij beleed, dat hij door het gebed van AMBROSIUS verlost was geworden (*).

Dood van THEODOSIUS.

Doch de herstelde rust duurde slechts eenige maanden. THEODOSIUS overleed te *Mediolanum*, in Januarij des jaars 395, hebbende het Rijk verdeeld tusschen zijne Zoonen, van welke ARKADIUS, de oudste, het Oosten, en de jongste, HONORIUS, het Westen bekwam. Eer ARKADIUS het lijk zijns Vaders naa *Konstantinopolen* liet voeren, werd 'er een groote lijkdienst over gehouden, waar van de Lofreden van AMBROSIUS op den overledenen Keizer een groot gedeelte uitmaakte (†). Hoe weinig dezelve aan het waare oogmerk van eene Lof- of Lijkreden beäntwoorden moge, evenwel heeft dezelve ook het hare toegebracht, om den naam van *den Grooten* aan THEODOSIUS toe te voegen.

HONORIUS was eerst elf jaaren oud, en de regeering van het Westersche Rijk berustte op den vermaarden Staatsman en Veldheer STILICO. Deze gaf, in het jaar 395, als te *Mediolanum* Kampgevechten met wilde beesten gehouden werden, den Soldaten vrijheid, om zekeren CRESCONIUS, die in eene Kerk gevlucht was, om de straffe eener grove misdaad

(*) AMBROS. *Ep.* LXI, LXII. *p.* 1021. PAUL. *p.* IX.

(†) *De obitu Theodosii oratio T.* II. *Opp. p.* 1197-1214.

daad te ontgaan, daar uit te haalen. AMBROSIUS omringde hem wel bij het Altaar, met zijne Geestelijken, maar kon hem tegen de overmagt der Soldaten, en derzelver *Ariaanschen* Bevelhebber, niet beschermen, zoo verhaalt PAULINUS (*), die hier ook weder van wonderen gewaagt, door welken STILICO bewogen werd, den Bisschop eene boete van eenige dagen te doen, en CRESCONIUS weder te ontslaan. Waarlijk, iemand, die zich verbeeldt, dat God die genen zichtbaar zou straffen, die een deugeniet vatten, die de Kerken misbruikte, om eene verdiende straffe te ontgaan, en AMBROSIUS, die zoodanig misbruik verdedigde, geven beiden het beste voorbeeld niet.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verdere werken en schriften van AMBROSIUS.

Tot in zijne laatste levensjaaren vinden wij onzen Bisschop zoo werkzaam in schrijven, als in handelen; schoon men van verscheidenen van zijne schriften den eigenlijken tijd niet bepaalen kan. Zijn werk over de *Geschiedenis der Schepping* (†) wordt alleen met eene matige waarschijnlijkheid tot het jaar 389 gebracht. Hij heeft bij hetzelve veel gebruik gemaakt van de Predikatiën van BASILIUS *den Grooten*, maar ook van ORIGENES en HIPPOLYTUS, het één en ander ontleend (§).

Ook bij de algemeene *inleiding in de Psalmen*, welke AMBROSIUS, vóór zijne *verklaring van den eersten Psalm*, geplaatst heeft (**), had hij insgelijks

(*) *l. c. p.* IX, X. (†) *Hexaëm. L.* VI. *T.* I. *p.* 1-141.
(§) HIER. *Ep.* XLI. *ad Pamm. T.* IV. P. I. *p.* 346.
(**) *Praef. in Ps.* I. *enarrat. T.* I. *Opp. p.* 737.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijks voor zich, het gene BASILIUS daar van in zijne Uitlegging van den eersten *Psalm* gepredikt heeft; op dezelfde wijze heeft hij ook nog verscheidene andere Psalmen behandeld.

In zijne *Brieven* heeft hij menige *Bijbelsche vragen*, en daar mede verbondene *Godgeleerde onderwerpen*, onderzocht, of ook slechts, op zijne wijze, stichtelijke gedachten over Bijbelplaatzen aan zijne vrienden medegedeeld. Anderen van zijne Brieven betreffen het waarnemen van het *Christelijk Leeraarämbt*.

Bij twee andere schriften, eene verhandeling *over* ELIAS *en het vasten* (*), en een opstel *over den Israëliet* NABOTH, had hij weder het meest van BASILIUS ontleend. Meer belangrijk zijn zijne *twee Boeken over de boetvaardigheid* (†), welke hij tegen de strengheid der *Novatianen* schreef, die grove zondaars voor altijd uit hunne Gemeente slooten. In dit werk zijn twee plaatzen (§), in welke de voorstanders der oorbiecht of geheime belijdenis der zonden spooren van dezelve meenen gevonden te hebben. Doch zij zijn niets minder dan duidlijk, en men kan 'er niet meer uit besluiten, dan dat somtijds Christenen, die zich aan erge overtredingen schuldig gemaakt hadden, dezelve aan den Bisschop of aan eenen Ouderling in het geheim en vrijwillig beleden hebben, om van hen aanleiding tot openbare boetdoening te bekomen, zonder dat zoodani-

(*) *Tom.* I. *Opp. p.* 535-562. (†) *T.* II. *p.* 389-440.
(§) *L.* I. *C.* 16. *p.* 414. *L.* II. *C.* 10. *p.* 435.

nige belijdenis door eenige Kerklijke wet een pligt geworden was.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G Jaar 363. tot 476.

Nog vindt men onder den naam van AMBROSIUS twee gefchriften, die van gelijken inhoud zijn, maar ten aanzien van echtheid niet gelijk beöordeeld worden. Het ééne, *van de verborgenheden* (*), deelt den Nieuwgedoopten omtrent het *Heilig Avondmaal* en verfcheidene met hen waargenomene plegtigheden onderwijs mede, hetwelk zij vóór den Doop niet plagten te ontvangen. Onder anderen wordt hun daar in geleerd: *dat hun wel door den Doop de eigene fchulden afgewasfchen*, maar *door het voetwasfchen de erflijke weggenomen werden*; ten aanzien van het Heilig Avondmaal, wordt 'er in gezegd, dat misfchien iemand zal inbrengen, dat hij daar in iet anders ziet, dan het ligchaam van CHRISTUS; maar, zegt de Schrijver, men kan gemaklijk bewijzen, *dat hier de kracht der inzegening grooter* is, *dan de natuur; dewijl door de inzegening zelfs de natuur veränderd wordt*, (*convertere.*) Wij hebben boven reeds aangemerkt, dat dergelijke uitdrukkingen, vergeleken met andere fpreekwijzen der Kerkvaderen, niet genoegzaam zijn, om daar uit een eigenlijk denkbeeld der verändering van het brood in het Heilig Avondmaal te maken, en dat bovendien het getuigenis van eenen Schriftuitlegger, zoo als AMBROSIUS was, weinig ter zake doet; en zij, die zich nog, in onze tijden, ten dien einde, op hem beroepen hebben, mogen zich tevens verheu-

(*) *De Myfteriis five Initiandis T.* II. *p.* 325-342.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heugen, dat zij van hem ook het *wegnemen der erfzonde door de voetwasfching* geleerd hebben. Doch juist hier uit hebben Protestantsche Schrijvers een bewijs afgeleid, dat dit werk niet aan AMBROSIUS behoorde. Hoe het zij, duidelijker blijkt het, dat een ander werk of Predikatiën over de *Sacramenten* (*), onëcht is.

Onëchte schriften aan hem toegekend.

Zoo heeft men meer onëchte schriften onder zijnen naam uitgegeven. De *Benedictynen* hebben daar van, in het tweede Deel van hunne Uitgave, een Aanhangzel van 614 Bladzijden kunnen samenstellen. Men is gewoon, dezelven onder den naam van den *valschen* AMBROSIUS, (*Ambrosiaster* of *Pseudo-Ambrosius*,) aan te haalen; en gemeenlijk houdt men voor derzelver waaren Schrijver HILARIUS, eenen Diakon te *Rome*, van de *Luciferiäansche* gezindte, waar tegen echter vele bedenkingen zijn (†).

Het Te Deum laudamus.

Lang heeft men ook het bekende Kerklied, *Te Deum laudamus*, op rekening van dezen Bisschop gesteld, waaröm het nog dikwijls *de Ambrosiäansche Lofzang* genoemd wordt. Het gewone verhaal daarömtrent luidde, dat AMBROSIUS denzelven, toen hij AUGUSTINUS in het openbaar doopte, met hem gemeenschappelijk, zoo als de Heilige Geest het hun beiden ingaf, vervaardigd, en voor de geheele Gemeente met hem, beurtgewijze, gezongen heeft; waaröm men hem in de geheele *Roomsche* Kerk heeft

(*) *De Sacramentis Libri* VI. *T.* II. *Opp. p.* 349.

(†) Zie *Deel* IV. *Bl.* 379.

heeft aangenomen. Dit zou berusten op het getuigenis van DACIUS, eenen Bisschop te *Mediolanum*, die om het midden der VIde eeuw overleden is. Doch dat deze Chronijk, die nog in een Handschrift gebleven is, niet van DACIUS, maar eerst omtrent het midden der XIde eeuw geschreven is, heeft MABILLON bewezen (*). Noch AUGUSTINUS noch AMBROSIUS hebben ergens in hunne schriften van deze zaak gewag gemaakt, zelfs waar zij 'er aanleidende gelegenheid toe hadden. De oudste melding van dit, in den grond Prosaïsch Lied, vindt men in den Monniksregel van BENEDICTUS, tegen het midden der VIde eeuw, doch anderen hebben de onëchtheid van hetzelve genoeg aangetoond (†). Waarschijnlijk was het gewoon gevoelen over den opsteller van dit gezang daar uit ontstaan, omdat AMBROSIUS werklijk ook, door het opstellen van Kerkliederen en eene nieuwe inrichting van het Kerkelijk Gezang, zich eenen roem verworven heeft. Toen de Keizerin JUSTINA hem wilde noodzaken, den *Ariänen* eene Kerk in te ruimen, en zijne gemeente met hem verscheidene nachten in deze Kerk wakende doorbracht, liet hij, opdat zij van droefheid niet afgemat mogt worden, naar de gewoonte der Oostersche Gemeenten, Lofzangen en Psalmen zin-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Analect. Tom.* I. *pag.* 3.

(†) TILLEMONT *Note* VIII. *sur S. Augustin. T.* XIII. *Mem. p.* 962. Uitvoeriger TENZEL *Exercitt. select.* P. I. *Exerc.* X. *de veteris recentisque Eccl. hymno: Te Deum laudamus Viteb.* 1686. *proposita p.* 393-412. *Lips.* 1692.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zingen; hetwelk men zedert in het Westen bijkans algemeen heeft nagevolgd. Zoo verhaalt AUGUSTINUS (*), wiens Moeder zelve aan dit Godvruchtig nachtwaken deel nam. Dit zelfde meldt ook PAULINUS (†), die bijzonder de beurtzangen, (*Antiphonæ*,) onder deze nieuwe fchikkingen telt. In het vervolg heeft men ze onder den naam van het *Ambrofiäansch Gezang*, (*Cantus Ambrofianus*,) begrepen, maar zich daar van, in de oudfte tijden, juist niet het nauwkeurigst denkbeeld gemaakt. Men verbeeldde zich, dat AMBROSIUS het eerst het zingen van Pfalmen en Liederen in de Kerk had ingevoerd; daar toch zijne verändering alleen daar in beftond, dat hij in plaats van het tot hier toe gebruiklijk zingen van enkele perfonen, of enkel der Geestlijkheid, de geheele Gemeente, naar de Oosterfche wijze, daar deel in liet nemen. Wat zijne bijzondere zangwijze betreft, welke men naderhand van de *Gregoriäanfche*, of van die, welke, door den *Roomfchen* Bisfchop, GREGORIUS, vastgefteld is, onderfcheiden heeft, het is zeer twijfeläehtig, hoe veel hem daar van toebehoort, Naar allen fchijn is, in de Gemeente te *Milaan*, behalven het eigene, hetwelk AMBROSIUS in acht nam, ook de gezamenlijke *Liturgie* aldaar, in laater tijden, van hem afgeleid. Van daar komt het ook, dat deze Gemeente, nog tot heden toe, in haren openbaren Godsdienst, inzonderheid in de Gebedsformulieren, wel-

(*) *Confesf. Libr.* IX. *Cap.* 7.
(†) *Vit. S. Ambrof. pag.* IV.

welke daar bij gesproken worden, zelfs ten aanzien der Bijbelsche Afdeelingen, welke op de Zondagen voorgelezen worden, of der zoogenoemde *Euangeliën*, zich van de overige Roomsche Kerk merklijk onderscheidt; alhoewel reeds KAREL *de Groote*, en de *Roomsche* Bisschop ADRIAAN I, dit onderscheid hebben pogen af te schaffen. Deze Godsdienstige inrichtingen dus, die onder den naam van AMBROSIUS begrepen worden, (*Ambrosianum Officium*,) kunnen wel aan hem haren grond-aanleg te danken hebben, maar dat zij volkomen zijn werk zouden wezen, kan volstrekt niet bewezen worden. Men behoeft, om zich daar van te overtuigen, alleen het Inzegeningsgebed bij het Heilig Avondmaal in te zien, hetwelk naar hem genoemd wordt, (*canon Missæ Ambrosianæ*,) hetwelk MURATORI uit een Handschrift der IXde of Xde eeuw in het licht heeft gegeven (*).

Zijne Liederen.

Van alle deze Kerkelijke schikkingen, die aan AMBROSIUS worden voorgeschreven, zijn ons, met zekerheid, een aantal *Geestelijke Liederen* overgebleven; hoewel men die ook van eene menigte anderen moet onderscheiden, welke ook zijnen naam dragen. Hij stelde ze voornaamlijk op, om zijne Gemeente te versterken in het *Katholijk* Geloof. Zoo zegt hij zelf (†), dat de *Arianen* hem verweten, dat hij

(*) *Diss. de reb. Liturg. C.* 10. *p.* 130. Verg. MART. GERBERT Vorst en Abt der *Congregatie van S. Blasius*, *de cantu et musica sacra à prima Eccl. ætate, usque ad præsens tempus.* (†) *Serm. contra Auxent. T.* II. *Opp. p.* 873.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij het volk bedroog met zijne Liederen. ,, Alszins," zegt hij, ,, is het een groot Lied, welks ,, vermogen nergens door overtroffen wordt. Want, ,, wat is magtiger, dan de belijdenis der Heilige ,, Drieëenheid, welke door den mond des geheelen ,, Volks geprezen wordt?" De *Benedictynen* hebben in hunne uitgave (*) alleen die XII Liederen als echt geplaatst, welke AUGUSTINUS (†), CASSIODORUS (§), en andere aanzienlijke Schrijvers, tot in de IXde eeuw, hem hebben toegeschreven. In dezelven vertoont AMBROSIUS zekere gemaklijkheid, om zich naar de mate der sijllaben te schikken; hij spaart geene beelden van hemelsche en geestlijke voorwerpen; ook mengt hij 'er Godvruchtige aandoeningen onder; maar openbaart voorts niets van eenen voortreflijken Dichter.

Zijn roem bij vreemdelingen.

AMBROSIUS, die, wegens zoo vele, gedeeltlijk buitengewone, bewijzen van zijnen werkzaamen en waakzamen ijver, als het voorbeeld der Bisschoppen van dezen tijd, in het westen, aangemerkt werd, trok ook allengs de opmerking en bewondering van Buitenlanders tot zich. Twee van de voornaamste *Persische* Heeren kwamen enkel daaröm in *Italië*, om hem te leeren kennen, en met hem, met behulp van eenen Tolk, over vele vragen te spreken (**). Op

(*) *Hymni S. Ambros. pag.* 1219-1224.

(†) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 21. *Libr.* IX. *Cap.* 12. *de natura et Gratia Cap.* 63.

(§) *In Psalm.* LXXI *v.* 6. LXXIV. *v.* 8.

(**) PAULIN. *Vita S. Ambros. pag.* VII.

Op eenen anderen tijd, zeiden de *Frankische* Koningen tot hunnen Landgenoot, den *Romeinschen* Veldheer ARBOGASTES, dat het niet te verwonderen was, dat hij overwinningen bevocht, naardien hij van dezen Bisschop bemind werd, die zelfs de zon gebood, stil te staan (*). FRITIGIL, Koningin der *Markomannen*, had, volgends verhaal van dezen Schrijver (†), door eenen *Italiäanschen* Christen, een zoo hoog denkbeeld van AMBROSIUS gekregen, dat zij hem, met bijgevoegde geschenken voor de Kerk te *Mediolanum*, om een schriftelijk onderwijs in den Godsdienst liet verzoeken; hetwelk hij haar ook overzond, en haar tevens vermaande, haren Gemaal te bewegen, dat hij den vrede met de *Romeinen* onderhield. Zij deed nog meer, dan hij verzocht: Op hare aanspraak, onderwierp hij zich, met zijn volk, aan den Keizer; maar zelve reisde zij naa *Mediolanum*, om het mondelijk onderwijs van dezen Bisschop te genieten.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dood van AMBROSIUS.

Doch hier vernam zij, tot hare droefheid, dat AMBROSIUS kort te vooren, waarschijnlijk den 4den April 397, de Wereld verlaten had. PAULINUS, die zijn geheele leven, met wonderbaare gevallen, heeft opgeschikt, heeft die allerminst bij zijne dood vergeten. Niet lang, schrijft hij (§), voor zijne dood, toen hij mij nog, voor het laatst, de verklaring van eenen Psalm in de pen opgaf, zag ik

(*) *Idem. pag.* VIII. (†) *Pag.* X.
(§) *Pag.* XI.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ik zijn hoofd met een ſchildvormig vuur omgeven, hetwelk door zijnen mond binnen drong: en een *Diakon* onderrichtte mij daar na, dat dit de Heilige Geest geweest was, zoo als de *Handelingen der Apostelen* leerden. Hij verloste in zijne laatſte dagen nog vele Bezetenen, door het opleggen der handen, van de booze geesten. Maar één, die ook daar onder behoord had, en een knecht was van STILICO, bleef wel, op aanbeveling van zijnen Heer, in den dienst der *Ambroſiäanſche* Kerk; maar verdichte ſpoedig valſche aanſtellingen tot Krijgsposten. Als STILICO daar over bij AMBROSIUS klaagde, bracht deze den beſchuldigden niet alleen tot bekentenis, maar zeide ook in zijne tegenwoordigheid: „ Hij moet aan den *Satan* tot verderf „ des vleeschs worden overgegeven, opdat niemand „ in het vervolg onderneme, iet dergelijks te doen." En naauwlijks had hij uitgeſproken, of de Duivel greep den rampzaligen aan, en verſcheurde hem, tot verbaazing van PAULINUS en anderen, die tegenwoordig waren, in ſtukken. Ten zelfden tijde, genas AMBROSIUS, met weinige woorden, eenen man, die van het voet-euvel geplaagd was. Toen hij eindelijk bedlegerig werd, zeide STILICO: als deze Bisſchop ſtierf, moest *Italië* vergaan. Hij haalde daaröm de voornaamſte inwoners van *Mediolanum*, die AMBROSIUS lief had, half tegen wil en dank, over, om bij hem aan te houden, dat hij God, om het verlengen van zijn leven, zou bidden. Maar deze gaf hun ten antwoord: „ Ik heb niet zoodanig onder u geleefd, dat ik mij ſchamen zou,

„ nog

„ nog langer te leven; maar ik vrees ook niet te „ ſterven, dewijl wij eenen goeden Heer hebben." Geduurende zijne ziekte, en tot in zijne laatſte oogenblikken, volgden wonderbare voortekens en hemelſche ſtemmen; hij zelf verhaalde, dat CHRISTUS hem lagchende verſcheenen was. Men droeg zijn lijk in de groote Kerk, alwaar in den volgenden nacht vóór het Paaschfeest velen den plegtigen Doop ontvingen. Hier zagen hem niet weinigen der nieuwgedoopte kinderen, en toonden hem aan hunne ouders, hoe hij daar zat, of eene ſtar op het hoofd had, enz. Maar de laatſten konden hem niet zien, (het is PAULINUS, die hier, als ooggetuige, voortverhaalt,) omdat zij geene gezuiverde oogen hadden. Toen men, den volgenden dag, het lijk in de *Ambroſiäanſche* Kerk verplaatſte, om het te begraven, ſchreeuwde een rot Duivelen aldaar zoo hevig over de pijnigingen, welke zij van den Heiligen Man leden, dat hun gehuil onverdraaglijk was. Even zoo werkzaam was en bleef de genade Gods ook in het vervolg door hem op vele andere plaatzen; en verſcheidene lieden raakten, in dit vertrouwen, zijn ligchaam aan, met hunne zweetdoeken en gordels. Op denzelfden dag, op welken AMBROSIUS ſtierf, verſcheen hij aan eenige heilige mannen in het Oosten, bad met hen, en legde hun de handen op; het bewijs hier van lag in eenen Brief, dien zij aan hem ſchreven, en die te *Milaan* bewaard werd. In het volgende jaar 398 hield MASCEZEL, Bevelhebber van eenen kleinen hoop *Romeinſche* Krijgslieden in *Afrika*, tegen de

ver-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verbazende overmagt van zijnen Broeder GILDO, die tegen hem gesteld was, zich reeds voor verloren, toen AMBROSIUS zich aan hem vertoonde, met eenen Staf in de hand, met welken hij, toen zich de Veldheer aan zijne voeten wierp, op den grond stiet, en tot driemaal zeide: *Hier!* In de daad, behaalde ook MASCEZEL, op den derden dag daar na, op deze plaats, eene volkomene overwinning; gelijk hij dit alles aan PAULINUS en eenige Bisschoppen verhaalde. Eenigen tijd daar na bracht men de gebeenten van verscheidene Martelaren te *Mediolanum.* Een blinde, uit wiens mond PAULINUS zulks vernomen had, werd van AMBROSIUS, in een nachtgezicht, vermaand, om ook derwaards te gaan, ten einde, door zijne Broederen, het gezicht weder te krijgen; gelijk hij ook werklijk weder kreeg, na hunne doodkist aangeraakt te hebben. Daartegen stierven een Bisschop en een Ouderling, die van AMBROSIUS kwaad spraken, eene schielijke dood.

PAULINUS was een tijdgenoot en ooggetuige van het gene hij verhaalt; een leerling, vriend en *geestelijke* van AMBROSIUS; ook beroept hij zich op andere ooggetuigen, en zelfs op gedenkstukken. Het kan ons dus niet bevreemden, dat zelfs geleerde mannen, onder anderen TILLEMONT, alle deze en dergelijke verhaalen, van door AMBROSIUS opgewekte dooden, als bewezene waarheden hebben aangenomen. Maar zij hadden behooren te overwegen, dat de man, die deze dingen verhaalt gezien te hebben, ook bovendien moest bekend staan, *wel* gezien, en *nauwkeurig* onderzocht te hebben. PAU-

LI-

LINUS laat nergens blijken, dat hij, of een ander verstandig man van zijnen tijd, eenige bedenking omtrent deze gebeurenissen gemaakt, of dezelve op eene behoorlijke wijze opgelost heeft. PAULINUS is, in eenen tijd, in welken men met wonderen zoo veel ophad, die overäl zocht, en daaröm overäl vond, een ligtgelovig bewonderaar van zijnen Held, wiens leven hij beschrijft, eene levensbeschrijving vol verwarring, en zonder eenige blijken van scherpzinnigheid of eigen oordeel. Zulk een man mag nog zoo veel zelf gezien of gehoord hebben, men kan zich nooit onthouden van te denken, dat hij, door eenen nevel van vooröordeelen en hartstochten, verhinderd is geworden, om tot de eigenlijke gesteldheid van zaken of handelende personen door te dringen.

Karakter van AMBROSIUS.

Zoo veel echter willen wij hem wel geloven, vergeleken met het gene wij uit de schriften van AMBROSIUS, als van elders weten, dat AMBROSIUS, op zijne wijze, en naar zijne kundigheden, een godvruchtig en gemoedelijk man geweest is. Van een' Staatsdienaar, zijns ondanks, tot een ambt overgebracht, waar voor hij niet volkomen berekend was, zocht hij echter hetzelve zoo veel eer aan te doen, als in zijn vermogen was. Maar de gesteldheid zijner tijden stond hem te zeer in den weg, en vooringenomen met de denkbeelden van de rechten der Bisschoppen en Leeräaren, beijverde hij zich, om deze voor te staan, en met onwrikbare standvastigheid, het gene voor *Katholijk* Christendom gehouden werd, te verdedigen. Zijn gedrag jegens den

III BOEK VIII HOOFDST. na C. G. Jaar 363 tot 470

den Keizer mogt daar van tot een voorbeeld ftrekken; en hoe geringe aanleg hij ook had, om een Godgeleerde te zijn, heeft hij zich echter het aanzien van eenen Uitlegger der Heilige Schrift, van een Leerftellig- en Zedenleeräar, weten te verfchaffen. Hij leerde met aanhoudenden ijver, in Predikatiën en Schriften; prees vele pligten niet ongelukkig aan; leefde aanhoudend werkzaam, ftreng, en godvruchtig; handhaafde de Kerkelijke tucht; ftreed voor zijn leerftelzel; prees het Monnikenleven, en andere oefeningen van foortgelijke Godzaligheid; zocht, met de zekere hoop op buitengewonen Godlijken bijftand, naar wonderdadige Overblijfzelen, (*Reliquiën*,) en vond ze, omdat hij ze zocht: eindelijk ftierf hij, gelijk zoo vele Heiligen van deze tijden, niettegenftaande menigvuldige afdwalingen van verftand en hart, evenwel in die overtuiging, van alle zijne pligten veel volkomener vervuld te hebben, dan andere Christenen en Leeräars.

Uitgave zijner fchriften.

Behalven de menigvuldige fchriften van AMBROSIUS, welke wij nog overig hebben, zijn 'er nog anderen verloren geraakt. Eén derzelven, onder den titel: *De Sacramentis feu de Philofophia*, had hij tegen die genen gericht, die beweerden, dat CHRISTUS zijne leere voornaamlijk uit de werken van PLATO ontleend had. Ook worden nog, kort na zijnen tijd, genoemd zijne uitlegging van JESAIA en andere Bijbelboeken. Van zijne voorhanden zijnde fchriften heeft ERASMUS de eerfte merkwaardige uitgave bezorgd te *Bafel*, in het jaar 1527, in vijf Deelen of twee Banden in Folio. Zij werd, in het

jaar

jaar 1529, reeds te *Parys*, met eenige verbeteringen, herdrukt, en toen zij in het jaar 1538 te *Basel* weder opgelegd werd, bragten hij en SIGISM. GELENIUS veel uit Handschriften bij, om ze te volmaken. In het jaar 1568 gaf JOANNES GILLOT eene uitgave in het licht te *Parys*, die de voorigen ver overtrof. Evenwel werd deze nog in de XVIde eeuw onverdiend verdrongen, door de *Roomsche*, welke, op last van den toen regerenden Paus, door den Kardinaal MONTALTO, naderhand onder den naam van SIXTUS V, als Paus zoo vermaard, ondernomen werd, en die in het jaar 1580 begon gedrukt te worden. De beide laatste Deelen, het vijfde en zesde, kwamen eerst uit in 1585 en 1587, bezorgd door JOAN BAPTISTA BANDINI, toen MONTALTO den Pauslijken Stoel reeds bestegen had; SIXTUS gaf terstond een bevel, dat, in het vervolg, geene andere, dan deze uitgave, in zijne Kerk gebruikt zou worden. Ondertusschen zijn in dezelve niet alleen verscheidene onëchte schriften aangenomen, maar, ten einde AMBROSIUS volkomen te doen overëenstemmen met alle de leerbegrippen van hunne Kerk, en om alle aanstootlijke plaatzen op te ruimen, hebben deze uitgevers zich veröorloofd veel weg te laten, veel bij te voegen, en het overige te veränderen, naar hunnen zin, zoodat deze uitgave bijna onbruikbaar is; dit hebben niet alleen *Protestantsche*, maar ook *Roomsche* Schrijvers, gelijk DU PIN enz. opgemerkt en berispt, en anderen, gelijk de *Benedictynsche* laater Uitgevers, vergeefs zoeken te verschoonen, en eenen glimp te geven. De *Be-*

ne-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nedictynen, en onder hen voornaamlijk twee, *Dom* JACQUES DU FRICHE en *Dom* NICOLAS LE NOURRI, hebben eindelijk in de jaaren 1686 en 1690 te *Parys* in twee groote Deelen in *Folio* eene goede en vrij nauwkeurige uitgave der werken van AMBROSIUS bezorgd, en met veel vlijt beärbeid; jammer is het, dat deze Uitgave zoo zeldzaam, en daar door zoo kostbaar is geworden.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Pelagiäansche Twisten. Bijzonderheden van het leven, de gevoelens, en schriften van Augustinus.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Overgang tot het verhaal der Pelagiäansche twisten.

Tachtig jaaren en langer had de *Ariänerij* bijkans alle de Christelijke Gemeenten in het *Romeinsche* Rijk ontrust, en was enkel door den onvermoeiden arbeid en het aanzien van zulke *Katholijke* Leeraaren, als AMBROSIUS, en velen zijner tijdgenoten, waren, ondersteund door wetten en straffen der Keizeren, onderdrukt. Met de eerste jaaren der Vde eeuw, werd deze strijd, bijzonder in de Westersche Gemeenten, vervangen, door eenen van geheel anderen aart, den *Pelagiäanschen* naamlijk. De *Ariäansche* twisten betroffen verborgenheden, de *Pelagiäansche* meer het zedenlijke gedeelte van den Godsdienst. Tot hier toe had men, onder de *Christenen*, niet of weinig geweten van verschillen over

over de Zedenleere, bijzonder over de bron en grond der Christelijke deugd. De *Montanistische* Scheuring gaf enkel gelegenheid om te twisten over de noodzaaklijkheid en waarde van sommige godvruchtige oefeningen, over de onthouding en Kerkelijke tucht; in de twisten met de *Gnostieken* had men zich voornaamlijk bepaald, om hunne gevoelens nopens den oorsprong van het kwaad, en de zedenlijkheid der menschlijke daaden, te wederleggen; bij het opkomen en toenemen van het *Askeetisch* en *Monnikenleven*, ging bijna het *onderscheid*, *tusschen Christelijke Godzaligheid en Bijgeloof*, geheel onder de Christenen verlooren; maar thans ontstond de *Pelagiaansche* twist, welke, indien zij behoorlijk gevoerd was geworden, veel nuts had kunnen stichten, tot recht onderzoek nopens de gesteldheid en krachten der menschlijke natuur, en den waaren aart der Christelijke deugd, als ook omtrent de noodzaaklijkheid en het belangrijke van den Godlijken bijstand tot dezelve; hoe min zij zelfs dit nut gesticht moge hebben, is en blijft deze twist toch, wegens zijnen invloed op het samenstel der Christelijke leer, merkwaardig, te meer, omdat dezelve, onder menigvuldig veränderde gedaante, vernieuwd, en tot onze tijden voortgezet is. Geen wonder, dat geen Godsdiensttwist der oude Kerk in zoo vele laater werken, zoo geleerd, zoo arbeidzaam, maar ook veeläl zoo partijdig beschreven is geworden, als juist deze.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Twee Monniken, PELAGIUS en CÆLESTIUS, gaven de aanleiding tot dezen twist. De eerste, die

Berichten van PELAGIUS.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waarschijnlijk in *Brittannië*, of het tegenwoordig *Engeland*, geboren is, waaröm hij zoo dikwijls een *Britannïër* van de Ouden genoemd wordt (*), zal, volgends een oud gezegde, hetwelk onder anderen door USSERIUS (†), als zeker aangenomen is, in zijne Moedertaal MORGAN geheten hebben, hetwelk *iemand* betekent, *die aan zee geboren is*, en hetwelk door den *Griekschen* naam PELAGIUS wordt uitgedrukt. Hij kwam reeds in het laatste gedeelte der IVde eeuw te *Rome*, alwaar hij vele jaaren zich bleef onthouden. Voor dezen geloofde men, dat hij die gevoelens, met welke hij zoo veel opziens gemaakt heeft, aldaar van RUFINUS geleerd had, omdat HIËRONYMUS dezen een' *Voorloper* van PELAGIUS noemt (§), maar ook, omdat MARIUS MERCATOR (**), uitdruklijk zegt, dat PELAGIUS door RUFINUS bedrogen, en in zijne dwalingen onderwezen is geworden. Ondertusschen zegt HIËRONYMUS niet, dat RUFINUS de leermeester van PELAGIUS geweest is, en MARIUS MERCATOR kende RUFINUS zoo min, dat hij hem tot eenen *Syriër* maakt.

Karakter en hoedanigheden van PELAGIUS.

Met meer zekerheid kan men van het karakter, de begaafd- en kundigheden van PELAGIUS oordeelen. AUGUSTINUS betuigde hem, toen hij zich te *Rome* onthield, zijne liefde en hoogächting, in eenen

(*) AUGUSTIN. *Epist.* CLXXVI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 505. MARIUS MERCATOR *in Commonitor. T.* I. *Opp. p.* 30.

(†) *Britannic. Ecclesiar. Antiquitates* C. VIII. *p.* 112.

(§) *Prol. Explan. in Jerem. Tom.* III. *Opp. p.* 527.

(**) *l. c.*

eenen Brief (*); en hoewel hij in het vervolg zijn hevigste partij werd, erkent hij nogthans, zelfs in zijne twistschriften, dat zijne zeden deugdzaam waren (†), dat hij, naar het oordeel der genen, die hem kenden, een eerlijk en lofwaardig man, een uitmuntend goed Christen was (§); ja dat hij voor een' heilig man gehouden werd, die het in het Christendom ver gebracht had (**). Zoo meldt hij nog, op eene andere plaats, dat hij groote lofspraken van hem gehoord had, die hem inzonderheid van Bisschoppen gegeven waren (††). Wanneer dus HIËRONYMUS, die niet ligt in eenen zoogenoemden Ketter iet prijswaardigs vindt, ook PELAGIUS, als eenen trotschen huichelaar, voorstelt, omdat hij zich, bij zijne stelling, dat een mensch zonder eenige zonde kan zijn, toch eenen zondaar noemt, en een voorschrift van een gebed gaf, waar in men zich op zijne onbevlekte deugd voor God zou beroemen (§§); of wanneer een ander ijveraar, van ongelijk minder aanzien, OROSIUS (***), hem verwijt,

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363, tot 4?5.

(*) *Epist.* CXLVI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 358.

(†) *De peccator. meritis et remisfione L.* II. *Cap.* 16. *T.* X. *Opp. p.* 36. (§) *Ibid. L.* III. *C.* 3. *p.* 49.

(**) *Ibid. Cap.* 1. *pag.* 47.

(††) *De Gestis Pelagii C.* 22. *p.* 145. *C.* 25. *p.* 147. *l. c.*

(§§) *Epist.* XLIII. *ad Ctesiphont. adversus Pelagianos pag.* 481. *et Dial. advers. Pelagianos Libr.* III. *T.* IV. P. II. *Opp. pag.* 542.

(***) *Apologet. contra Pelagium de arbitrii libertate pag.* 620, 639, 666.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wijt, dat hij verminkt, eenöogig, verwijfd en dartel, en dat zijn flecht gedrag aan ieder een bekend is; ziet men ligtlijk, dat het getuigenis, hetwelk AUGUSTINUS heeft nagelaten, veel meer gelden moet.

Geleerdheid en fchriften. Verklaring van de Brieven van PAULUS.

Van de Geleerdheid en Schrijvers bekwaamheid van PELAGIUS kan men zich te gemaklijker een denkbeeld maken, dewijl wij 'er gedenkftukken van overig hebben. AUGUSTINUS behandelt hem, in dit opzicht, ook billijker, dan HIËRONYMUS, die hem zoo ongefchikt in ftijl noemt, dat hij meer medelijden, dan nijd, verdient (*). Ondertusfchen is het zonderling, dat juist van hem, onder den naam van HIËRONYMUS, (eene *verklaring van de Brieven van* PAULUS, die aan de *Hebreën* uitgezonderd,) is bewaard gebleven, welke anders nauwlijks in wezen zou gebleven zijn (†). Men hield ze een' tijd lang voor een werk van den *Roomfchen* Bisfchop GELASIUS, die op het einde der Vde eeuw geftorven is, en CASSIODORUS vond ze kort daar na bijkans in ieders handen (§). Dat men ze naderhand zoo algemeen aan HIËRONYMUS toefchreef, komt misfchien daar van daan, dat 'er eene voorreden voorftaat aan zekeren HELIODORUS, wiens naam ten minften ook in de Brieven van gemelden Kerkleeräar voorkomt. Men is thans genoegzaam zeker, dat zij aan PELAGIUS behoort. Behalven dat AUGUSTINUS hem zul-

(*) *Prolog. Dial. adverf. Pelagg. p.* 484. *l. c.*

(†) *Commentarii in Epistolas S. Pauli Tom.* V. *Opp. Hiëron. pag.* 925-1106.

(§) *Inftitut. Divin. litterar. C.* 8. *T.* II. *Opp. p.* 514.

zulke verklaring toeschrijft (*), heeft MARIUS MERCATOR, zijn tijdgenoot (†), ook verscheidene plaatzen uit dezelve, waar in de leerstukken bevat waren, die naderhand naar PELAGIUS genoemd zijn, welke aanhalingen thans wel niet allen, of niet zonder verändering, daar in gevonden worden; doch hier van is de reden, omdat CASSIODORUS, gelijk hij zelf (§) meldt, de verklaring van den Brief aan de Romeinen vlijtig gezuiverd heeft van het zaad des *Pelagiaanschen* vergifts, hetwelk daar in gestrooid was; de overige Brieven wilde hij aan andere Leeräaren te verbeteren overlaten. En niettegenstaande deze verändering van CASSIODORUS, zijn 'er in de aanmerkingen over den Brief aan de *Romeinen* nog plaatzen genoeg voorhanden, in welken het bijzonder gevoelen van PELAGIUS voorkomt (**). Ondertusschen is dit geschrift van PELAGIUS ook gevoegd achter de werken van AUGUSTINUS (††). Zeker is het vreemd, dat dit zelfde werk, een' geruimen tijd na de *Pelagiaansche* verschillen, zoo algemeen en zonder ergernis, onder den naam van GELASIUS, gebruikt is geworden, tot dat CASSIODORUS 'er het Kettersch vergift in ontdekte, en dat men

(*) *De peccat. merit. et remission. Libr.* III. *Cap.* 1. *pag.* 47.

(†) *Commonitor l. c. p.* 15. (§) *l. c.*

(**) Dit heeft GERH. JOANN. VOSSIUS getoond. *Historiæ de controversiis, quas Pelagius ejusque reliquiæ moverunt*, *Libri* VII. *Libr.* I. *Cap.* 4. *pag.* 12.

(††) *Tom.* XII. *pag.* 315.

III Boek IX Hoofdst. in C. G. Jaar 363. tot 476.

men het desniettemin, weder zoo vele eeuwen lang, in welken zoo velen hun werk maakten, om Ketterijën op te ſpooren, als een werk van HIËRONYMUS, met goedkeuring, gelezen heeft; maar eene zoo partijdige beöordeeling heeft, ten allen tijde, in de Godgeleerde Wereld plaats gehad. De Schrijver, die den naam van rechtzinnigheid had, mogt de zeldzaamſte en dikwijls aanſtootlijkſte gevoelens voordragen, men merkte ze nauwlijks op, of wist ze, op allerhande wijze, te verzachten. Maar zet men den naam eens Ketters voor zijne ſchriften, dan zullen zij ook terſtond eenen Ketterſchen zin hebben. Dus werd ook PELAGIUS een' tijd lang als een Heilige in leer en leven aangezien; maar nadat hij, door het aanzien en tegenſpraak van groote mannen, als een grof Dwaalleeräar, bekend was geworden, hielden ook zijne zeden, leere en ſchriften, bijna niets goeds meer overig. Wij moeten nog dit aanmerken, dat PELAGIUS deze korte ophelderingen of *ſcholia*, over de Brieven van PAULUS, te *Rome* geſchreven heeft, voor het uitberſten der twisten met hem, en dus waarſchijnlijk kort na het begin der Vde eeuw. Den *Brief aan de Hebreën* ſchijnt hij weggelaten te hebben, omdat hij, gelijk toen nog velen in de Westerſche Kerken, denzelven niet voor een zeker echt ſchrift van PAULUS erkende, hoewel hij hem meermalen, met den naam van dien Apostel, aanhaalt.

Zijn Brief aan DEMETRIAS.

Een ander geſchrift van PELAGIUS is nog merkwaardiger, zijn Brief aan DEMETRIAS. Uit AUGUSTINUS, die dezen Brief duidlijk beſchrijft, zijn wij ze-

zeker, dat hij van PELAGIUS is (*). Dewijl in de Handſchriften de gehaatte Ketternaam van PELAGIUS niet altijd voor denzelven gezet werd, en men wist, dat HIËRONYMUS insgelijks aan deze jonge Juffer geſchreven had, is de Brief, onder de werken van HIËRONYMUS geplaatst (†).

PELAGIUS heeft dezen Brief, in het jaar 415, opgeſteld, toen hij zich in het Oosten bevond, en zijn twist reeds begonnen was. DEMETRIAS, aan wien de Brief gericht is, was eene aanzienlijke jonge Romeinſche Juffer, die voornaamlijk door AUGUSTINUS overreed was, om het huwlijk, hetwelk zij gereed ſtond aan te gaan, hare rijkdommen, en de wereld in het gemeen te verzaken, om geheel naar *Askeetiſche* gronden te leven (§). Op verzoek van hare Moeder ſchreef PELAGIUS aan haar, gelijk andere aanzienlijke Leeräaren van dezen tijd, tot haar onderwijs. Hij erkent, dat het gemaklijker is, haar te prijzen, dan te leeren; maar het laatſte wil hij, met alle beſcheidenheid, op dezelfde wijze, doen, als hij het tot hier toe in andere opſtellen over de zedenleere gedaan had. Hij was naamlijk gewoon, eerst de *geſteldheid der menschlijke natuur* te ontvouwen, en te toonen, *hoe veel zij kon uitwerken;* ver-

(*) *De Gratia Christi contra Pelag. et Cælest. Cap.* 22. *pag.* 161. *Cap.* 47. *pag.* 165. *T.* X. *Opp.*

(†) *Ep. ad Demetriad. de Virginit. T.* V. *Opp. p.* 11. SEMLER heeft hem met eene voorreden, aanmerkingen en bijdragen te *Halle* 1775. 8vo afzonderlijk laten drukken.

(§) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 197.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vervolgends voegde hij 'er de vermaningen tot deugd bij, opdat deze niet vruchteloos mogten wezen, indien men gelooven mogt, dat 'er iet onmogelijks gevorderd worde. Hier, vervolgt hij, moet het *goede van onze natuur* des te vollediger verklaard worden, naardien hij eene aanwijzing tot een volmaakter leven wilde voordragen.

Wat nu het *goede der menschlijke natuur* betreft, zegt PELAGIUS, dit moet men naar God, derzelver Schepper, beöordeelen. Zou niet hij, die alles zeer goed gemaakt heeft, den mensch, om wiens wil hij alles schiep, nog voortreflijker gemaakt hebben? Hij schiep hem naar zijn Beeld, hij liet hem niet zonder hulpmiddelen, hij wapende hem door verstand en wijsheid, om met die gaven God te kunnen dienen, met welke hij over anderen heerschen zou. Echter wilde de Heer der gerechtigheid, dat hij vrijwillig, niet gedwongen, handelen zou. Dus heeft God het tot een *eigendom des menschen gemaakt: te zijn, wat hij wil, en van natuur beide*, goed en kwaad, *te kunnen.* Het vermogen, om kwaad te doen, heeft hij ons alleen daaröm medegedeeld, opdat wij zijnen wil, *naar onzen wil*, volbrengen. — Zeer Godloze menschen zouden wenschen anders geschapen te zijn; naardien zij *hun leven niet verbeteren* willen, nemen zij den schijn aan, als of zij *hunne natuur wilden verbeteren.* Evenwel is het goede van deze zoo algemeen, dat het zich ook somtijds bij de *Heidenen* vertoont, die zonder eenige Godsverëering zijn, velen van hunne *Wijsgeeren* zijn zeer *deugdzaam* geweest;

maar

maar van waar komt bij menschen, die van God vervreemd zijn, dit Godebehagende? *Van waar komt bij hen dit goede, dan van het goede der natuur?* Men besluite hier uit, wat *Christenen* doen kunnen, *wier natuur en leven door* CHRISTUS *beter onderwezen is*, en *die ook den bijstand der Godlijke genade genieten.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Thans willen wij, vervolgt PELAGIUS, tot de geheime wegen van onze ziel komen, het *goede geweten* zelf zal een oordeel over het goede der natuur vellen! Is het *niet een getuigenis*, *hetwelk de natuur zelve van hare goedheid aflegt*, wanneer zij haar mishagen aan het kwaad ontdekt? Daar is, als het ware, *zekere natuurlijke heiligheid in onze zielen*, die, om zoo te spreken, in haar de wacht houdt, en over goed en kwaad oordeelt. Wij hebben alle dezelfde natuur, maar derzelver gebruik is verschillend, (*merita diversa.*) De eerste menschen zijn zoo lang zonder wet geweest, omdat God wist, dat hij de menschlijke natuur zoo gemaakt had, dat zij dezelve kon ontbeeren. Ook werd *de wet tot herstelling van den glans onzer natuur eerst nodig*, nadat de rede, *door eene lange gewoonte van zondigen*, zekere duisternis gekregen had. Deze gewoonte, welke ons van kinds af bevlekt heeft, maakt juist *de hoofdzwarigheid uit*, *om het goede te doen*; zij verderft ons meer en meer, en trekt ons eindelijk tot zulke overhelling, dat zij de sterkte der natuur zelve schijnt te hebben. Hebben nu reeds sommigen *voor* de Wet, en *voor* de komst des *Verlossers*, *rechtvaardig en heilig geleefd*; *hoe veel meer*

moet men gelooven, dat *wij* dit, *na* de verlichting zijner komst, doen kunnen, daar wij *door* CHRISTUS *genade onderwezen*, en *tot een' beter mensch wedergeboren* zijn, die wij, *door zijn bloed verzoend en gereinigd*, ook *door zijn voorbeeld* tot volkomene gerechtigheid *opgewekt*, beter moeten zijn dan zij.

Op dezen grond bouwt dan PELAGIUS het onderwijs eener *volkomene Maagd*, die, door de heiligheid van hare zeden, te gelijk het *goede der natuur en der genade* getuigt. Vooreerst moet haar bekend zijn, dat in de Godlijke schriften, waar uit wij alleen den volkomenen wil van God kunnen weten, *het kwaade verboden*, *het goede bevolen*, *het onverschillige vrijgelaten*, en *het volmaakte aangeraaden wordt*. Zoo is het huwlijk, onder anderen, wel geöorloofd, maar door eenen volmaakteren raad wordt de onthouding aangeraden. „ Wie het vatten kan, die vatte het!" zegt JESUS. Ik bevele u eene zoo groote zaak niet; ik leg ze u niet op; maar biede ze u aan; zonder iemand te dwingen, nodige u alleen tot dezelve uit. Alleen die gene is daaröm *van de Wet niet losgemaakt*, die voorneemt, *boven de Wet te doen*. — Alleen dat is in uwe magt, wat niet van buiten aankomt, zoo als de goederen, die gij verzaakt hebt; alleen dat is goed, hetwelk wij zonder onzen wil nooit vinden noch verliezen: *de geestlijke rijkdommen*, *welke gij u zelve alleen schenken kunt. Deze kunnen alleen uit u, en in u zijn.*

Hier op houdt PELAGIUS haar voor, hoe gewigtig

tig en lofwaardig voor haar geslacht de van haar gedane keuze zij, waar op hij de gewone vermaningen voor deze levenswijze laat volgen, bijzonder om alles zonder murmureeren te doen. Wij wederspreken den Heere, dikwijls, zegt PELAGIUS, en klagen, als booze dienstknechten. „ Het is hard en „ zwaar, en wij kunnen dat niet doen; wij zijn „ menschen, die van een broos vleesch omgeven „ zijn. " ô Blinde krankzinnigheid! ô onheilige roekeloosheid! Wij beschuldigen God van eene dubbele onwetendheid; hij zou niet weten, wat hij gedaan en bevolen had, als of hij de menschlijke zwakheid, waar van hij zelf de maker is, vergeten, en den mensch geboden opgelegd had, welke hij niet dragen kon. — 'Er is geen krachtiger grond van vermaning, dan wanneer de Schrift ons *kinderen van God* noemt. Want, wie zou zich niet schaamen, en vreezen, iet te doen, hetwelk zulken Vader onwaardig ware? DEMETRIAS behoorde steeds de waardigheid te gedenken, welke zij bij hem verkregen had, daar zij, *door den Doop, tot eene dochter van God wedergeboren, en door de wijding tot den Maagdelijken Staat, eene Bruid van* CHRISTUS *geworden was.* — Hare hoogste wetenschap behoorde te zijn, *ondeugden en deugden te onderscheiden.* — Voornaamlijk behoorde zij, in plaats van gemaakte nederigheid, zich tot die te bevlijtigen, welke CHRISTUS geleerd heeft, dat is, met welke geen hoogmoed gepaard is. „ Het is zeer gemaklijk," schrijft PELAGIUS, „ een slecht kleed te dragen, vriendelijk „ te groeten, handen en voeten te kussen, *met een*

„ *han-*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *hangend gezicht*, en op den grond geslagene „ oogen, nederigheid en zachtmoedigheid te beloo- „ ven; met eene gemaakte stem het spreken te ver- „ zwakken; *dikwijls te zuchten, en bij elk woord* „ *uit te roepen, dat men een zondaar en rampza-* „ *lige is.*" Die zelfde, die zich zoo aanstelt, zal, door het minste woord beledigd, eene trotsche houding aannemen; den nek stijf dragen, en dezen tederen toon zijns monds in een hevig geroep en geschreeuw veränderen. DEMETRIAS behoort zich voor vleijërijën te wachten, welken men dikwijls voor het oog wederstaat, maar toch heimlijk genegen is. *Vasten en onthouding* van alle spijzen en dranken, welke haar, in hare jaaren, zouden kunnen verhitten, prijst hij haar wel aan; maar hij wil echter niet, dat zij zich, zoo als velen, een' al te zwaaren last zal opleggen, ook moet zij, door zulke oefenengen, niet hoogmoedig worden. Alhoewel zij, elk uur, door het *lezen der Heilige Schrift*, en door bidden, haren wasdom behoort te bevorderen; houdt hij het echter voor het beste, dat zij de morgenstonden tot dezen kamp besteede. Maar ook dit lezen moet niet tot vermoejens voortgezet worden, dewijl alle bovenmatigheid, zelfs in goede dingen, af te keuren is. *Vasten*, *zingen*, *waaken*, en dergelijke oefeningen, kan elk *eerstbeginnende met eenen ijverigen wil zeer hoog drijven.* Maar *de zeden te veränderen*, en *elke deugd in zich te vormen*, daar toe behoort een groot en lang streeven. Hier bij voegt PELAGIUS omstandige *waarschuwingen voor den Duivel*, wiens haat tegen DEMETRIAS te

ster-

sterker zal zijn, hoe meer hij gelooft, verloren te hebben, wat zij aan voorrechten bezit; die zich van onzen eigenen wil tegen ons weet te bedienen; maar wien zij, zoo als PAULUS leert, (*Ephes.* VI.) en *met den bijstand des Heiligen Geestes* moest *wederstaan*. Voornaamlijk had zij waakzaamheid nodig over haare gedachten; zij behoorde die gedachten, welke de wil met goedkeuring omhelst, te leeren onderscheiden van die, welke als eene ligte schaduw voorbijvliegen; ook van die, welke zich aan het gemoed, zelfs tegen den wil, of wel met afgrijzen, opdringen. Alleen in de eerste soort ligt *zonde*; de volkomene wil, om iet te doen, wordt als eene wezenlijke daad aangezien. Eindelijk zamelt PELAGIUS nog een aantal gronden op, die in zulke vermaningsschriften gewoon zijn. enz.

Gevolgen van dezen Brief, en aanmerkingen van AUGUSTINUS op denzelven.

Zeker vertoont PELAGIUS, in dezen Brief, veel redenbeleid, meer dan men van eenen Monnik, in die eeuw, zou verwachten; ook was zijn Brief zoodanig ingericht, dat hij zelf zich in het vervolg daar op beriep, „ dat hij in denzelven de *natuur* „ *des menschen* op die wijze geprezen had, dat hij „ 'er toch altijd *den bijstand van Gods genade* bij„ gevoegd had." AUGUSTINUS, die deze woorden van PELAGIUS aanhaalt (*), erkent, dat hij hem bijna overreed had, dat hij de eigenlijke *genade Gods* beleed; alhoewel hij die, op vele plaatzen, tegensprak; maar uit zijne laatere schriften had hij gezien,

(*) *De Gratia Christi contra Pelag. et Cælest. Cap.* 37. *Tom.* X. *Opp. pag.* 165.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zien, dat PELAGIUS het woord *genade* in eenen ruimen zin en dubbelzinnig gebruikte; dan voor *de openbaring der Godlijke leere*; dan *voor de vergeving der zonden*; dan *voor het voorbeeld van* CHRISTUS. Nadat derhalven AUGUSTINUS de Moeder van DEMETRIAS, JULIANA, eenigzins bedektlijk voor de dwalingen, in den Brief van PELAGIUS, gewaarschuwd, maar van haar ten antwoord gekregen had, dat haar geene Ketterijën bekend waren, tot welke zij en de haren neiging hadden, vonden AUGUSTINUS en een ander Bisschop in *Afrika*, ALYPIUS, nodig, haar in eenen langen Brief die *leerstukken* aan te wijzen, *welke tegen de genade Gods overgesteld* waren, en welke PELAGIUS voordroeg (*). Het is geene geringe dwaling, zeggen zij, te leeren, dat wij het *van ons zelven* hebben, *indien* 'er *eenige* gerechtigheid, matigheid, of *andere deugd in ons* is, omdat ons God zoo geschapen heeft, dat hij ons, *behalven de openbaring van het gene wij nodig hebben te weten*, verders *geenen bijstand bewijst*; zoodat wij onzen pligt, wanneer wij dien geleerd hebben, ook met liefde vervullen; met één woord, dat *natuur en leere de eenigste genade en hulpe van God zij, om rechtvaardig en recht te leven*. Maar de *liefde*, *welke* onder alle Godlijke gaven zoo zeer uitsteekt, dat zij ook *God zelf* genoemd wordt, en *door welke alleen de Godlijke wet*, eenigermate, van ons *volbracht kan worden*, wil men

(*) *Epist.* CLXXXVIII. *pag.* 725. *Tom.* II. *Opp. et post Pelagii Epist. ad Demetr. ed. Semler. p.* 101-134.

men niet tot den Godlijken bijstand rekenen; onze vrijë wil zal daar toe genoeg zijn. Louter verderflijke dwalingen! Ver af ook, dat DEMETRIAS, gelijk zij voorwenden, *zich zelve alleen geestlijke rijkdommen* zou kunnen mededeelen, weet zij veel meer, hoe arm zij is, en dat zij alleen door de gaven van haren Bruidegom versierd kan worden. Daaröm zegt de Apostel: *Ik heb u aan eenen man verloofd* enz. als ook: *Wij hebben dezen schat in aarden vaten* enz. Dat ook de heilige kuischheid eener Maagd een geschenk van God is, alhoewel dit den genen, die geloven en willen, gegeven wordt, leert dezelfde Apostel met de woorden: *Een ieder heeft zijne eigene gave van God.* Uwe dochter, zoo vervolgen deze Bisschoppen, gaat u wel voor in *heiligheid*; doch, gij hebt 'er ook een *aandeel* aan; ook gij verkrijgt daar door een' *geestlijken aanwas.* Deze Godlijke gaven zijn de uwe, maar niet uit u; even zoo als men het daaglijksch brood ons brood noemt; maar 'er God evenwel om bidt. Gij bidt, om die duurzaam en wassend te hebben. Want, wie onderscheidt u van die *uit* ADAM *afkomstige masfa van dood en verderf?* Is hij het niet, die gekomen is, om te zoeken en zalig te maken, het gene verloren is? of antwoordt misschien de Apostel hier op: het is mijn goede wil, mijn geloof, mijne gerechtigheid? En niet veel meer: *Wat hebt gij, dat gij niet ontvangen hebt?* Dus kan niemand weten, wat 'er gedaan moet worden; noch kuisch zijn, indien God het hem niet geeft. Of zo 'er *uit kracht van zijnen vrijën wil een weinig-*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigjen goeds uit hem zijn mogt, evenwel is *niet alles uit hem.* Wij hebben van de opvoeding en nederigheid der Heilige jonge Dochter het vertrouwen, dat zij, bij het lezen dier woorden, van de geestlijke rijkdommen, die geheel van haar zelven zouden komen, gezucht, ootmoedig op hare borst geslagen, misschien zelfs geweend, en God geloovig gebeden zal hebben, dat, gelijk de gemelde woorden de hare niet zijn, dus ook haar geloof zich niet verbeelden mogt, iet te hebben, waar over het in zich zelve, maar niet in den Heere, zou kunnen roemen. De beide Bisschoppen vinden zelfs nog meer *hoogstgevaarlijke dwalingen* in den Brief van PELAGIUS, bijzonder *omtrent de Godlijke Drieëenheid.* Want, wie het goede, schrijven zij, dat uit God is, niet uit hem afleidt, die doet hem, en even daar door ook de Drieëenheid, ongelijk. Ook *kan*, het gene in den aangehaalden Brief *van de genade of hulp van God* gezegd wordt, heel wel op eene gantsch andere wijze verklaard worden; en wanneer daar in toegegeven wordt, dat wij *bidden* moeten, om niet in verzoeking te vallen; zoo behoeft dit slechts een *gebed om erkentenis der waarheid* te zijn. Nergens ontmoet men eene openlijke belijdenis van die genade, welke de Apostel zoo zeer aanbeveelt, die ook zegt, dat God aan een' ieder die mate des geloofs, zonder welke het onmooglijk is, hem te behaagen, mededeelt. Of HIËRONYMUS, die insgelijks eenen merkwaardigen Brief aan DEMETRIAS geschreven heeft, daar in dien van PELAGIUS in het oog heeft gehad, en eenige waarschuwingen tegen den-

denzelven heeft medegedeeld? zou nog onderzoek kunnen veelen. SEMLER heeft 'er fpooren van meenen te vinden, en denzelven daaröm in zijne verzameling laaten drukken; doch het fchijnt bijna, dat HIËRONYMUS alleen van nieuwe *Origenisten* fpreekt (*). Ondertusfchen is het niet te verwonderen, nadat AUGUSTINUS in den Brief van PELAGIUS gevaarlijke dwalingen ontdekt had, dat hem terftond meer anderen zijn toegevallen. OROSIUS wilde niet alleen even zoo fcherpzichtig zijn, maar beweert zelfs, dat PELAGIUS dien Brief van anderen heeft laten opftellen, doch hij verraadt zijne onkunde, wanneer hij den flechten ftijl van dezen Brief berispt (†). SEMLER heeft, doch met te veel drift, op fommige plaatzen, gepoogd, aan de gevoelens van PELAGIUS in dezen Brief recht te doen.

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere Brief aan Celantia.

Deze geleerde heeft ook nog eenen anderen Brief aan *Celantia* (§), aan PELAGIUS toegekend, en in zijne verzameling ingevoegd. Deze was te voren voor een werk van HIËRONYMUS gehouden; ERASMUS geloofde, dat hij veel meer aan PAULINUS van *Nola* toebehoorde; en onder deszelfs naam hebben de *Benedictynen* dien achter de werken van HIËRONYMUS geplaatst (**). Naar het gevoelen van SEMLER kwam hij bij deze gelegenheid onder de fchriften van HIËRONYMUS, omdat deze de opftellen van PE-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 198. (†) *Apolog. p.* 662.

(§) *Epistola ad Celantiam matronam de ratione pie vivendi pag.* 172-198.

(**) *Opp. Tom.* IV. P. I. *pag.* 810.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

PELAGIUS, ten einde hem te wederleggen, verzamelde; maar dat PELAGIUS 'er de Schrijver van is, bewijst SEMLER, met veel waarſchijnlijkheid, uit de overëenkomst van gevoelens en uitdrukkingen met den Brief aan DEMETRIAS. CELANTIA was de Gemaalin van een aanzienlijk en rijk man, die even daaröm van den Schrijver van dezen Brief levensvoorſchriften uit den Bijbel verzocht, opdat zij, onder de verleidende bekooringen van haren ſtand, de zuiverheid van zeden gelukkiger bewaaren mogt. Hij ſcherpt haar dus hoofdzaaklijk de geboden van God in, welke CHRISTUS ons tot een onderpand van zijne liefde nagelaten heeft. Hij waarſchuwt haar, zich ook voor de geringſte zonde te wachten, voornaamlijk dringt hij 'er op aan, dat CELANTIA niet alleen deugdzaame werken verrichte, maar voornaamlijk de onſchuld van haar hart bewaare. Onder bijzondere voorſchriften, ſtaat ook de vermaning, om zich niet voor heilig te houden, omdat zij het vasten of eenige andere onthouding ondernomen had. CELANTIA had zich, reeds zedert eenige jaaren, van de huwlijksgemeenſchap met haren man onthouden. Dit is, zegt hij, een teken van grootmoedigheid en volmaakte deugd; evenwel is hij bekommerd, dat zij een zoo groot goed, zonder bewilliging van haren man, begonnen had; als zijnde dit niet alleen ſtrijdig met het onderwijs des Apostels, maar ook met hare huwlijksbelofte; ja als hebbende meermalen de ſlechtſte gevolgen na zich geſleept. Ondertusſchen twijfelt hij niet, of haar man, indien zij wat gewacht had, zou gewillig dit offer aan God gebracht hebben.

Ze-

Zekerer zijn de berichten van andere fchriften van PELAGIUS. Van eene *Geloofsbelijdenis*, die nog voorhanden is, zullen wij, op hare plaats, nader fpreken. — Andere Boeken van hem zijn geheel niet, of alleen in uittrekzels bewaard gebleven. Zoo noemt GENNADIUS (*), een in vroeger jaaren van hem gefchreven werk, *over de Drieëenheid*, (*de fide Trinitatis Libri tres.*) Doch hier van is niets anders bekend. — Een ander Boek, zegt dezelfde Schrijver, voor het Christelijk leven opgefteld, (*Eulogiarum*, of liever *Eclogarum*, *ex divinis fcripturis*, *Liber unus*,) was eene navolging van een dergelijk Boek van CYPRIANUS, (*Testimoniorum adverfus Judæos Libri tres.*) AUGUSTINUS (†) en HIËRONYMUS (§) maken 'er niet alleen gewag van, maar haalen 'er ook plaatzen uit aan. Onder anderen ftond daar in: *dat de mensch, als hij wilde, zonder zonde zijn, en Gods geboden gemaklijk waarnemen kan.* Zijn werk *over de natuur* moet ook aanmerklijk geweest zijn, dewijl AUGUSTINUS daar eene bijzondere wederlegging tegen gemaakt heeft (**). Elders (††) noemt hij het een Boek, waar in de *natuur des menfchen tegen de genade Gods*, die den God-

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere fchriften van PELAGIUS.

(*) *De Viris Illuftr. Cap.* 42.

(†) *Contra duas Epist. Pelag. L.* IV. *C.* 8. *p.* 316. *de Gestis Pelagii C.* 1-3, 5, 6. *T.* X. *Opp. p.* 129.

(§) *Dialog. in Pelag. Libr.* I. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 500.

(**) *De natura et gratia contra Pelag. T.* X. *Opp. p.* 85.

(††) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 42.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godlozen rechtvaardigt, en door welke wij Christenen zijn, met alle mogelijke ſluitredenen *verdeedigd* wordt. Van den geest, in welken het geſchreven was, geeft het begin reeds eene proeve, waar zijne klagt over die genen aangehaald wordt, „ die in „ plaats van wegens hunne zonden den *menschlijken* „ *wil te beſchuldigen*, zich liever daar door zoe- „ ken te ontſchuldigen, dat zij *de natuur des men-* „ *ſchen* beſchuldigen; hetwelk toch eene geheel „ valſche beſchuldiging zal zijn. " Uit zijn werk *over den vrijën wil*, (*de libero arbitrio Libri* IV.) heeft AUGUSTINUS insgelijks, in één van zijne Boeken (*), verſcheidene plaatzen ingelascht, uit welke men wederöm ziet, dat PELAGIUS daar in de vrijheid van den menschlijken wil met den bijſtand der Godlijke genade heeft pogen te verëenigen. — Nog zijn 'er uit eenige *Brieven* van PELAGIUS plaatzen overig gebleven, die men ook aan zijne Tegenſchrijvers AUGUSTINUS (†) en MERCATOR (§) te danken heeft. De merkwaardigſte is die, welken hij, met zijne *Geloofsbelijdenis*, aan den *Roomſchen* Bisſchop INNOCENTIUS I. afzond, en waar in hij zich bepaaldelijk tegen de hem gemaakte hoofdtegenwerpingen verdedigde. Een niet gering gedeelte van denzelven vindt men bij AUGUSTINUS (**).

Berichten

CÆLESTIUS, de vriend en reisgenoot van PELA-

GI-

(*) *De Gratia Christi C.* 3, 4, 7. &c. *T. X. p.* 153.

(†) *De Gestis Pelag. C.* 6. *p.* 135. *de Gratia Christi p.* 165.

(§) *Commonitor. C.* 4. *p.* 25.

(**) *De Gratia Christi C.* 30. *de peccato origin. C.* 17.

GIUS was ook geen man van gemeene gaven. Zijn Vaderland is onbekend. HIËRONYMUS (*) noemt hem *Scotus*, hetwelk een *Schot* betekent, doch ook voor een' *Ier* genomen wordt, welk laatste sommigen aannemen (†). Volgends MARIUS MERCATOR (§) was hij, door een natuurlijk gebrek, als een gesnedene ter wereld gekomen, van voornamen huize, en in zijne vroeger jaaren een plijtbezorger. Dat hij naderhand een Monnik geworden is, leert niet alleen het bericht van GENNADIUS (**), maar AUGUSTINUS leidt ook de *Pelagiaansche* Ketterij van lieden af, die, *als het ware*, *Monniken* waren (††). Waarschijnlijk geeft hij daar door lieden te kennen, die niet gewoon waren, zich aan een blijvende inwoning in een Klooster te binden. GARNIER (§§) heeft deze levenswijs van CÆLESTIUS vergeefs zoeden te ontkennen; en toch eenigermate moeten toegeven.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van CÆLESTIUS, denvriend van PELAGIUS.

Zonder de bittere spotternijën en scheldwoorden, met welke CÆLESTIUS door HIËRONYMUS wordt aangevallen, met eenige achting te verwaardigen, behoeft

Karakter van CÆLESTIUS.

(*) *Prolog. Explan. in Jerem. pag.* 527. *Prol. in L.* III. *ejusd. Explan. p.* 856. *Opp. T.* III.

(†) USHER. *Britannic. Eccles. Antiquit. p.* 112. 113.

(§) *Commonit. super nomine Cælestii p.* 6. *Commonit. advers. Hæres. Pelag. et Cælest. p.* 30.

(**) *De Viris Illustr. Cap.* 44.

(††) *De Gest. Pelag. C.* 35. *pag.* 151.

(§§) *Diss.* I. *de primis auctor. et defensor. Hæres. Pelag. p.* 140. *T.* I. *Opp. Mar. Merc.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoeft men, om hem nader te leeren kennen, slechts AUGUSTINUS te raadplegen, hoe min die anders ook zijn vriend was. Deze noemt hem een' zeer scherpzinnig man, die, als hij zich bekeeren mogt, velen nuttig kon zijn (*). Op eene andere plaats (†), waar hij eene vergelijking maakt tusschen CÆLESTIUS en PELAGIUS, vindt hij den eersten vrijër, opener, en hardnekkiger; maar den laatsten achterhoudend, leugenächtig, en listig. Nog jongeling, en in een Klooster in zijn Vaderland, schreef CÆLESTIUS *drie Brieven*, of eigenlijk *Verhandelingen*, aan zijne ouders gericht, die, naar het oordeel van GENNADIUS (§), voor alle verëerers van God noodzaaklijk waren, dewijl hij daar in, vrij van alle zijne laatere dwalingen, enkel den ijver in de deugd zocht op te wekken. — Toen naderhand zijn leerstelsel verdacht begon te worden, stelde hij een klein geschrift op, hetwelk hij *Definitiones* noemde, en waar in hij, door *Sluitredenen*, welke hij in vragen inkleedde, wilde bewijzen, *dat de mensch alszins zonder zonde kon zijn.* AUGUSTINUS heeft deze XVI *Sluitredenen* in een bijzonder Boek wederlegd, en tevens in hetzelve ingelascht (**). — Nog zijn 'er plaatzen voorhanden, uit zijne *Geloofsbelijdenis*, welke hij aan den *Roomschen* Bisschop ZOSIMUS heeft overgeleverd (††). Bovendien had CÆLESTIUS nog

(*) *Contra duas Epist. Pelag. L.* II. *C.* 3. *p.* 287.

(†) *De peccato Orig. C.* 12. *p.* 73. (§) *l. c.*

(**) *De Perfect. Justit. hominis. T.* X. *Opp. p.* 111.

(††) AUGUST. *de peccato Orig. C.* 5, 6. *p.* 171.

nog een Boek geschreven, waar van men den eigenlijken titel niet weet, maar waar in hoofdzaaklijk de leer van de *Erfzonde* bestreden kan zijn; uit hetzelve komen insgelijks plaatzen voor bij AUGUSTINUS (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Deze beide Monniken werden, naar alle waarschijnlijkheid, eerst geduurende hun verblijf te *Rome*, met elkanderen vrienden, omtrent het begin der Vde eeuw. Hier werd CÆLESTIUS, volgends getuigenis van MARIUS MERCATOR (†), door PELAGIUS in zijne leerstellingen onderwezen. Hier droeg deze ze reeds in geschriften voor, zoo als wij gezien hebben, doch zonder dat daar door bewegingen ontstaan waren. PELAGIUS deed zulks niet ééns volkomen in zijn' eigen naam, maar als of hij alleen gevoelens van anderen mededeelde (§). Eéns echter wedersprak hij met drift, toen hij te *Rome* eenen Bisschop de woorden van AUGUSTINUS (**) hoorde herhaalen: ,, Geef ons, wat gij beveelt, en be- ,, veel, wat gij wilt (††)!"

PELAGIUS en CÆLESTIUS worden vrienden.

Doch in het jaar 411, toen PELAGIUS en CÆLESTIUS zich te *Karthago* bevonden, (hoewel PELAGIUS slechts voor een' korten tijd,) ontstonden de eerste twisten over hunne leere. CÆLESTIUS breid-

Begin der twisten.

(*) *De Gestis Pelagii Cap.* 12.

(†) *Commonit. adv. Haer. Pelag. et Caelest. p.* 30.

(§) AUGUST. *de peccator. merit. et remiss. C.* 3. *p.* 49. *de peccat. Orig. C.* 21. *p.* 176.

(**) *Confess. Libr.* X. *Cap.* 29-37.

(††) AUGUST. *de dono perseverant. C.* 20. *p.* 562.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

breidde dezelve uit, vond aanhangers, en deed des te meer zijn best, om het ambt van *Presbijter*, Ouderling, in die Hoofdstad van *Afrika*, te verkrijgen (*). Maar nu werkten hem verscheidenen tegen, en voornaamlijk die zelfde *Diakon*, PAULINUS, dien wij als Lofredenaar van AMBROSIUS hebben leeren kennen. Deze leverde aan AURELIUS, Bisschop van *Karthago*, eene beschuldiging over tegen CÆLESTIUS, dat hij niet alleen zelf dwalingen leerde, maar ook zijne leerlingen naa de nabuurige Gewesten afzond, om dezelve te verbreiden. MERCATOR, die deze beschuldiging, als ook de overige gerechtelijke stukken zelve, in handen had, noemt (†) de volgende leerpunten op, welke CÆLESTIUS van zijnen beschuldiger te last werden gelegd. „ ADAM „ *is sterflijk geschapen*; of hij zondigde of niet, „ hij zou toch gestorven zijn. —— De *zonde van* „ ADAM heeft hem alleen, maar niet het menschlijk „ geslacht, geschaad. — De *Kinderen*, die geboren „ worden, zijn in denzelfden toestand, in welken „ ADAM zich vóór den Val bevond. – Het gantsche *menschlijk geslacht* sterft niet, uit hoofde „ van de Dood of den Val van ADAM; maar het „ staat ook niet op, uit hoofde van de Opstanding „ van CHRISTUS. – De *Wet* past even goed in het „ Hemelrijk, als het *Euangelie*. — Ook *vóór de* „ *komst des Heeren* zijn 'er *menschen zonder zonde* „ ge-

(*) AUGUST. *Epist.* CLVII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 419. *de Gestis Pelag.* *Tom.* X. *Opp. pag.* 145.

(†) *Commonit. super nomine Cælestii p.* 6. *sq.*

„ geweest." AUGUSTINUS haalt deze ſtellingen insgelijks aan (*). Maar OROSIUS, die 'er nog deze bijvoegt (†): De *mensch* kan *zonder zonde* zijn, als hij maar wil; heeft geheel de geloofwaardigheid niet van deze beide Schrijvers.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AURELIUS riep, tot onderzoek van deze klaagpunten, in het jaar 412, een aantal Bisſchoppen te *Karthago* bijëen. Van dezen werd CÆLESTIUS gehoord; hij veräntwoordde zich; en toen hij, als zich niet wederlegd oordeelende, weigerde hun bevel te gehoorzamen, om de gemelde ſtellingen te veröordeelen, ſloten zij hem uit hunne Kerkelijke gemeenſchap uit. Dit verhaal van MERCATOR (§) krijgt meer volledigheid uit een ſtuk van de echte ooirkonden van deze vergadering, hetwelk AUGUSTINUS bewaard heeft (**). Het bevat het verhoor van CÆLESTIUS, over de tweede en derde der bovengemelde ſtellingen. Toen hij over de eerſte gevraagd werd, antwoordde hij, dat hij alszins over de *voortplanting van* ADAMS *zonde*, (*de traduce peccati*,) onzeker was, dewijl hij van de in de Katholijke Kerk aangeſtelde *Ouderlingen*, (onder welken hij RUFINUS bij name opgaf,) een ander gevoelen gehoord had; doch hij had niets tegen den genen te zeggen, wien God de genade der kennis daarömtrent medegedeeld had. Ook beriep CÆLESTIUS zich op de

CÆLESTIUS in de Kerkvergadering te Karthago veröordeeld.

(*) *De Gestis Pelagii Cap.* 11. *pag.* 137.

(†) *Apologet. pag.* 623. (§) *l. c. p.* 7.

(**) *De peccato Orig. C.* 3. *p.* 170. Men vindt het ook bij HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 2001.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de verschillende denkwijzen, ten aanzien van het gene hij van de Kinderen beweerd had. Het was eene *theologische* vraag, zeide hij; geene Ketterij; doch hij had altijd toegegeven, dat de *Kinderen den Doop nodig* hadden. Hij beriep zich van het vonnis der *Sijnode*, op den *Roomschen* Bisschop INNOCENTIUS (*), het eerste eigenlijk voorbeeld van een beroep van eenen *Geestlijken*, die volstrekt niet tot het Kerspel van dien Bisschop behoorde, op denzelven. Maar even daaröm, dewijl dit te zeér met de Kerkelijke inrichting streed, kreunde zich de vergadering 'er niet aan; ook vindt men geen spoor, dat INNOCENTIUS het heeft aangenomen. De *Afrikaansche* Bisschoppen gingen het, in hunnen Brief, dien zij, over dit stuk, in het jaar 416, aan hem zonden, geheel met stilzwijgen voorbij. CÆLESTIUS zelf liet dit appèl liggen, en begaf zich naa *Efeze*, alwaar hij de gezochte waardigheid van *Presbijter*, (Ouderling,) verkreeg (†).

AUGUSTINUS mengt zich in het geschil.

AUGUSTINUS had deze *Sijnode* niet bijgewoond (§), waarschijnlijk echter niet aan gebrek van ijver, alzoo hij terstond daar op de werkzaamste was van alle de tegenstanders der veröordeelde leerstukken, welke hij eerst in Kerkredenen bestreed, waar van sommigen nog tot het jaar 412 behoren (**).

In

(*) MERCAT. *l. c. pag.* 8.

(†) MERCAT. *l. c. pag.* 7.

(§) *De Gestis Pelagii C.* 2. *p.* 138. *Retr. L.* II. *C.* 33.

(**) *Serm.* CLXX. *p.* 569. CLXXIV. *p.* 577. CLXXV. *p.* 581. CLXXVI. *p.* 584. *T.* V. *Opp.*

In dat zelfde jaar werd hij ook genoodzaakt, de pen op te vatten tegen de *gevoelens van* CÆLESTIUS. De Staatsdienaar MARCELLINUS, die in het jaar 411, bij het vermaarde Godsdienstig gesprek der *Katholijken* en *Donatisten* te *Karthago*, Keizerlijke gevolmagtigde geweest was, zond aan AUGUSTINUS uit de gemelde stad eenige vragen ter beäntwoording over, welke hij van aanhangers van CÆLESTIUS gehoord had. AUGUSTINUS schreef daaröm een Boek daar tegen, *over de straffe der zonden, en derzelver vergeving* (*), hetwelk hij ook somtijds zijn werk *over den Kinderdoop* noemt, omdat hij deszelfs noodzaaklijkheid, uit hoofde van de Erfzonde, daar in ontvouwt. Vooreerst bestrijdt hij hier het gevoelen der genen, die de *dood* niet als eene *straffe der zonde* aanmerken, maar als een *noodzaaklijk gevolg onzer natuur*; en gevolglijk de woorden: *te dien dage zult gij den dood sterven*, verstaan van de dood der ziel door het zondigen. De mensch was wel sterflijk, maar alleen naar het ligchaam, en als hij niet gezondigd had, zou hij in een geestelijk ligchaam veränderd zijn; hij zou in die onverderflijkheid, welke aan de Gelovigen en Heiligen beloofd wordt, zonder gevaar des doods, overgegaan zijn. Maar dat de ligchaamlijke dood eene straffe der zonde is, leert de Apostel duidlijk. *Rom.* VIII. 10. 1 *Kor.* XV, 21. — Partijën willen wel de plaats: *Door éénen mensch is de zonde in de wereld gekomen*,

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij schrijft tegen CÆLESTIUS,

(*) *De peccatorum meritis et remisſione, Libri* III. *Tom.* X. *Opp. pag.* 1-58.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men, *en door de zonde de dood*, van den dood der ziele verklaren; en de zonde zal niet door *voortplanting*, maar door *navolging*, van den eersten mensch tot de anderen overgegaan zijn; maar, indien de Apostel dit had willen zeggen, zou hij niet ADAM, maar den *Duivel*, als de oorzaak der zonde, genoemd hebben. Het is iet anders, hun, die *met den wil zondigen*, *een voorbeeld*, wat anders hun, die *met de zonde geboren worden*, *een oorsprong* te zijn. De *Heiligen* volgen dus ook CHRISTUS na, evenwel werkt zijne *genade ook inwendig tot onze verlichting en rechtvaardigmaking*, (I. *Kor.* III. 7.) hij schenkt den Gelovigen de *verborgenste genade van zijnen geest*, *welke hij* zelfs *den Kinderen heimlijk instort*; op dezelfde wijze heeft ook *die gene*, *in welken allen sterven*, behalven het voorbeeld der overtreding van 's Heeren gebod, *door het verwoestend vergift van zijne vleeschlijke begeerte*, *allen*, *die uit zijn zaad zijn voortgekomen*, *verdorven*. Wanneer de Apostel spreekt van hen, *die niet gezondigd hebben als* ADAM, gelijk de *Griekſche* Tekst leest, hoewel vele Latijnsche Handschriften hebben: *die gezondigd hebben*, *gelijk* ADAM, hetwelk nogthans ook verstaan wordt van de genen, die *in* ADAM gezondigd hebben, verstaat de Apostel zulken, die niet met eigen wil gezondigd, maar de *oorspronglijke zonde*, (*peccatum originale*,) van ADAM aangenomen hebben.

Dewijl in den twist met CÆLESTIUS ook de vraag voorkwam: *of ooit een mensch zonder eenige zonde geleefd hebbe*, of *leven kan?* onderzoekt AUGUSTINUS de-

deze vraag in het *tweede Boek*; in hetwelk hij eigenlijk *vier* vragen beäntwoordt: vooreerst, *kan de mensch in dit leven zonder zonde zijn?* Hij kan, door Gods genade, en door den vrijën wil, welke zelf, in zoo ver hij goed is, tot de Godlijke gaven behoort. Ten tweeden; *is 'er iemand werklijk zonder zonde?* Neen, dewijl wij, schoon uit God geboren, door eene nieuwe geboorte, te gelijk ook kinderen dezer wereld, en dus nog niet volkomen zijn. Op de derde vraag: *Waaröm toch niemand in dit leven zonder zonde is?* antwoordt AUGUSTINUS: omdat de menschen niet doen willen, *wat recht is;* deels uit onwetendheid, deels uit misbaagen aan hetzelve. *Het te weten, en 'er behaagen in te hebben, zijn gaven van God, welke hij ook niet aan zijne Heiligen altijd schenkt*, opdat zij erkennen zouden, hoe alles van hem komt. Eindelijk, vertoeft hij nog lang bij de *vierde vraag: of 'er zulk een besta, of ooit bestaan zal, die geene zonde gehad heeft, of hebben zou?* en toont, dat men dit alleen van CHRISTUS zeggen kan.

Middelerwijl had AUGUSTINUS de boven beschrevene aanmerkingen van PELAGIUS, over de Brieven van PAULUS te zien gekregen, en daar in bij de plaats *Rom.* V. 12. een besluit tegen het bestaan der *Erfzonde bij de Kinderen* gevonden, hetwelk hij in zijn werk aan MARCELLINUS niet wederlegd had, omdat het hem niet in de gedachten was gekomen, dat iemand hetzelve inbrengen kon. Dit bestreed hij daaröm in eenen bijzonderen Brief aan MARCELLINUS, welke als een *derde Boek* van gemel-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

melde werk wordt aangemerkt. Te weten, PELAGIUS bracht de volgende tegenwerping te berde: „ Indien ADAMS zonde ook die genen geschaad „ heeft, die niet gezondigd hebben; dan baat ook „ de gerechtigheid van CHRISTUS aan de genen, „ die niet gelooven." Hier op antwoordt AUGUSTINUS: Indien partijën zelve toestaan, hoe ongerijmd dit laatste zij, dan moeten zij de gedoopte kinderen met de Heilige Kerk voor Geloovigen erkennen. Gelijkerwijs dus de geest der gerechtigheid der genen, door welken zij wedergeboren worden, door zijn antwoord, hen in het geloof vervangt, hetwelk zij door hunnen eigenen wil nog niet hebben kunnen; zoo vervangt het vleesch der zonde van hen, door welken zij geboren zijn, hen in de schuld, welke zij zich door hun eigen leven nog niet op den hals gehaald hebben. *De geheele Kerk*, zegt hij, *heeft daaröm van de oudste tijden af beweerd, dat de Geloovige Kinderen door den Doop van* CHRISTUS *vergeving der Erfzonde ontvangen hebben*; zoo heeft CYPRIANUS en de met hem vergaderde Bisschoppen (*) verzekerd, *dat zonder den Doop de ziel van het Kind verloren gaat*; het is door zijne geboorte met *de oude dood bezoedeld*, en *aan hetzelve worden niet zijne eigene, maar eens anders zonden vergeven.* Met welke zekerheid spreekt deze groote man niet *uit den ouden en ongetwijfelden Geloofsregel!* Evenwel verstout zich thans, ik weet niet wie, (te weten, PELAGIUS droeg dit niet,

(*) Zie *Deel* III. *Bladz.* 168, 169.

niet, als zijn eigen gevoelen, voor,) ons dat gene onzeker te maken, hetwelk onze Voorvaders, ter oplossing van het gene voor sommigen onzeker scheen te zijn, als hoogst zeker geleerd hebben. Ik weet wel niet, wanneer men daar over heeft begonnen te twisten; maar dit weet ik, dat ook de Heilige HIËRONYMUS, die nog heden met zoo veel roem van zijne voortreflijke Theologische Geleerdheid leeft, juist zulk een gebruik van deze leere maakt. In zijne uitlegging van JONAS (*) schrijft hij, dat *niet ééns een Kind van éénen dag zonder zonde is.* Ik heb wel minder, dan hij, gelezen, maar toch nooit van eenen Christen, zelfs niet van eenen Ketter of Scheurmaker, eene andere leere gehoord. Eerst onlangs begon men te *Karthago* in gesprekken daar van te spreken, *dat de Kinderen niet daaröm gedoopt worden, om vergeving van zonden te verkrijgen; maar om in* CHRISTUS *geheiligd te worden.* HIËRONYMUS bediende zich insgelijks, toen hij JOVINIANUS wederlegde, van de leere der *Erfzonde* (†). In de daad is zij voor de Kinderen niet *eens anders zonde, want allen hebben toen in* ADAM *gezondigd, toen zij in zijne natuur door de ingeplante kracht, met welke hij hen teelen kon, nog allen de eenige waren;* thans zijn het, *door de vleeschlijke geboorte, zonden der genen, aan welke zij, door de geestlijke wedergeboorte, nog niet zijn kwijtgescholden.*

Dit

(*) *In C.* III. *p.* 1487. *T.* III. *Opp.*

(†) *L.* II. *adv. Jovinian. p.* 194. *T.* IV. *Opp.* P. II.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dit eerste werk van AUGUSTINUS, tegen de gevoelens van PELAGIUS, bevat reeds het leerstelsel, waar door hij van denzelven wezenlijk onderscheiden is, met zijne gronden en verdediging, redelijk volledig. Ook is het in zijn soort een samenhangend leerstelsel, in hetwelk AUGUSTINUS alle deelen en voegen bekwaamlijk in elkanderen heeft weten te passen; en niet min vruchtbaar, dewijl hij de gevolgen en toepassingen van hetzelve over eenen grooten kring der Christelijke Geloofs- en Zedeleere uitbreidt.

Of AUGUSTINUS de uitvinder der Erfzonde geweest is.

Ondertusschen is hij hevig, in vroeger en laater tijden, tegengesproken, omdat hij beweerde, dat dit leerstelsel, van de eerste tijden der Christenen af, het algemeene onder hen geweest is. De *Pelagianen* integendeel legden hem naderhand te last, dat *hij de Erfzonde had uitgedacht* (*), terwijl anderen hem toestemmen, dat deze leere zoo oud is als het Christendom, en dat op zijn meest de naam, waar van AUGUSTINUS zich bediende, nieuw zou kunnen genoemd worden; (*peccatum originis, originale*,) hoewel ook deze reeds voor zijn' tijd misschien voorhanden was, en iet dergelijks, (*originis vitium*,) bij TERTULLIANUS voorkomt (†). Wij hebben, in onze Geschiedenis, van tijd tot tijd, die plaatzen uit de voorgaande Kerkleeräars aangehaald, in welke zij van dit onderwerp, of meer opzetlijk, of in het voorbijgaan, gesproken hebben, ondertusschen is niets

(*) *Ap. August. de nuptils et concupiscentia L. II. C.* 12.

(†) *De Anima Cap.* 41.

niets zekerer, dan dat die oude Kerkleeräars zich, over dit leerstuk, gelijk over anderen, min bepaald en ontwikkeld hebben uitgedrukt, en gelijk SEMLER te recht aanmerkt, dat men moeilijk bij hen een leerstelsel van laater Christelijke Gemeenten volledig vinden zal. Ondertusschen kan men ter verdediging, ten minsten tot ontschuldiging, van AUGUSTINUS ten dezen het volgende aanmerken: Hij was niet in staat, om de schriften der *Grieksche* Leeräaren te gebruiken; en in zijne *Afrikaansche* Leeräars vond hij niet weinig, hetwelk hem in zijne gedachten kon versterken. Reeds vóór CYPRIANUS, op wien hij zich koen beroept, had TERTULLIANUS, deszelfs voorbeeld, bij alle onbestendigheid in zijne wijze van voorstelling, evenwel de grondtrekken der leere van de *Erfzonde* meermaalen duidelijk ontworpen. „ De mensch," schrijft hij (*), „ wordt, „ *dewijl* hij van eenen enkelen kleinen *boom ge-* „ *proefd* had, *ter dood veröordeeld*; en *allen komen* „ *thans om*, die niet ééns een takjen van het *Pa-* „ *radijs* gekend hebben." Eéne andere plaats in zijne schriften (†), zegt dit even duidlijk: „ *De* „ *mensch* is in het begin *door den Satan* tot onge- „ hoorzaamheid *verleid*, en daaröm in de dood „ overgegeven; van daar heeft hij *zijn gantsche ge-* „ *slacht met zijn zaad besmet*, en *zijne verdoeme-* „ *nis op hetzelve voortgeplant*." (*suæ damnationis traducem fecit.*) Dubbelzinniger verklaart hij zich in

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Advers. Marcion. L.* I. *C.* 22. *p.* 376.

(†) *De testimonio animæ C.* 3. *p.* 66.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in een ander Boek (*), alwaar het schijnt, dat hij eene *zondige ziel* onderstelt; en *derzelver onreinheid* alleen van *het gezelschap des vleesches* laat afkomstig zijn. ARNOBIUS, een ander *Afrikaansch* Schrijver, die reeds nader komt aan de tijden van AUGUSTINUS, drukt zich beslissend genoeg uit (†). Wij zijn, door het *gebrek eener aangeborene zwakheid*, (*infirmitatis ingenitæ*,) tot overtredingen en vele onördenlijke begeerten geneigd. Men kan hier nog eenen *Afrikaanschen* Bisschop, OPTATUS, bijvoegen, wien AUGUSTINUS tot eenen tijdgenoot had, die ten minsten verzekert (§), dat *geen nieuw geboren mensch*, alhoewel hij ook van *Christelijke* ouders geboren is, *zonder eenen onreinen geest kan zijn*, die vóór den Doop moet uitgedreven worden. Andere gevoelens van *Afrikaansche Godgeleerden* hebben insgelijks AUGUSTINUS voorgeärbeid. Dus heeft TERTULLIANUS de leere van de *natuurlijke voortplanting der ziel*, (*per traducem*,) welke ook door vele andere Westersche Godgeleerden is aangenomen (**). Hier mede was de leer van *gelijke geboorte en overërving der zonde* weder naauw verbonden, welke TERTULLIANUS insgelijks heeft (††). Deze vlechtte AUGUSTINUS, zonder bedenken, in zijn

(*) *De anima C.* 39, 40. *p.* 294.

(†) *Disputt. adv. Gentes L.* 1. *p.* 18.

(§) *De Schism. Donatist. L.* IV. *C.* 6. *p.* 75.

(**) *Tertull. de anima C.* 4. *p.* 216. *C.* 9. *p.* 226. *C.* 27. *p.* 271. *T.* IV. *Opp. Hier. Ep.* LXXVIII. *T.* IV. P. II. *p.* 652.

(††) *l. c. C.* 16. *p.* 239. *C.* 25. *p.* 267.

zijn samenstel in, terwijl de aanhangers van PELAGIUS ze zoo ongerijmd vonden, dat zij derzelver voorstanders deswegens den spotnaam *Traduciani* gaven (*). Zoo was het ook gelegen met andere leerstukken, bij voorbeeld de denkbeelden der *Verlossing* van CHRISTUS, welke van de oudste Kerkleeräars vrij onbepaald behandeld waren, werden door de *Africanen* zorgvuldiger ontvouwd, en deze daar in door AUGUSTINUS nog overtroffen.

AUGUSTINUS werk over den geest en de letter.

AUGUSTINUS had in zijn gemelde werk *over de straffe en de vergeving der zonden*, onder anderen, beweerd: *dat de mensch wel zonder zonde kon zijn, als het hem maar niet aan den wil daar toe ontbrak, en God hem bijstand verleende*; alhoewel niemand in dit leven zoodanige volmaaktheid bereikt heeft, noch ooit bereiken zal. MARCELLINUS, aan wien dit werk gericht was, vraagde hem, hoe hij iet als mogelijk kon aannemen, waar van men toch geen voorbeeld vond? Ten antwoord schreef hij, misschien nog in het jaar 412, een nieuw Boek (†), welks opschrift uit de bekende plaats: *de letter doodt, maar de Geest maakt levende*, ontleend is (§), waar in hij den eigen aart der werking van den Godlijken geest en zijner genade breedvoerig ontvouwt, en besluit, na eene wijdlopige uitvoerigheid, dat veel bij God

(*) AUGUST. *oper. imperfecti contra Julian. Libr.* I. *p.* 660. *L.* II. *p.* 741. *T.* X. *Opp.*

(†) *De Spiritu et littera ad Marcellinum Tom.* X. *Opp. pag.* 17-84.

(§) *Augustin. Retractat. L.* II. *C.* 37.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God mogelijk is, alhoewel 'er geene voorbeelden van zijn.

Zijne gematigdheid omtrent de Pelagianen.

Ten einde de Christenen tegen de leeringen van PELAGIUS en zijne aanhangers, zoo veel mogelijk, te waarschuwen, beweerde AUGUSTINUS, als hij zich in het jaar 413 te *Karthago* onthield, ook in twee Kerkredenen (*), zijne stelling, met veel ijver, dat *de Doop der Kinderen*, *uit hoofde van het zondig verderf*, hetwelk zij ter wereld gebracht hebben, en tot verkrijging van CHRISTUS *genade*, *nodig* is. Hier is het merkwaardig, dat hij, in het slot der tweede en uitvoerigste dezer Leerredenen, na de erfzonde, op zijne wijze, bewezen, en de tegenwerpingen wederlegd te hebben, 'er bijvoegt: ,, Laat ons, zo mogelijk, *onze Broeders* daar toe brengen, dat zij ons daaröm geene *Ketters* noemen; zoo als wij hen wegens zulke gevoelens noemen konden; maar niet noemen. De Moeder vatte hen in hare godvruchtige ingewanden tot genezing; zij bragt hen tot onderwijzing, opdat zij hen niet als dooden beklagen moge. Zij gaan te ver; het is veel; het is bijna onverdraaglijk; 'er behoort groot geduld toe, om hen nog te verdragen. Ach! dat zij dit geduld der Kerk niet misbruiken, maar zich bekeeren! Wij vermanen hen, als vrienden, wij twisten niet, als vijänden. Wie omtrent *andere vragen* dwaalt, welke *nog niet volledig ontvouwd*, en nog niet *door het volledig gezag der Kerk bevestigd zijn*; dien moet men verdragen. Maar zoo ver mag hij niet

(*) *Serm.* CCXCIII. *p.* 820. CCXCIV. *p.* 825. *T.* V.

niet gaan, dat hij zelfs den *grond der Kerk* zoekt *om te keeren.* Nog is misschien ons geduld niet te berispen; maar wij moeten zorgen, dat men ons ook geene nalatigheid verwijte. Gaat met hen vriendschappelijk, broederlijk, zacht, liefderijk, en medelijdend om! De Godzaligheid doe alles wat zij kan, dewijl naderhand de Godloosheid niet bemind mag worden."

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS nam deze gematigdheid ook in acht, in den Brief, of liever Boekjen, hetwelk hij, ten zelfden tijde, aan zijnen vriend HONORATUS zond, die nog niet gedoopt was (*). In dit werkjen wil hij de tegenstrevers van CHRISTUS genade, zoo als hij hen noemt, niet veracht hebben.

Dwalingen in Sicilië verspreid.

Terwijl AUGUSTINUS dus in *Africa* werkzaam was, met deze wederleggingen, vernam hij, dat hunne gevoelens ook in *Sicilië* aanhang begonnen te vinden. Omtrent het jaar 414 meldde hem zekere HILARIUS te *Syracuse* (†), dat sommigen aldaar leerden, *dat de mensch wel zonder zonde kon zijn*; ook *de Godlijke geboden ligt waarnemen*, als hij wilde; wanneer een *Kind* vóór den Doop stierf, kon het niet met recht verloren gaan, dewijl het *zonder zonden geboren* is; een *rijke*, die zijne rijkdommen behoudt, *kan in het Rijk van God niet ingaan*, wanneer hij niet, alles wat hij heeft, verkoopt; men mag volstrekt *niet zweeren*; en de *Kerk*, van welke ge-

(*) *Epist.* CXL. *seu Liber de Gratia N. Test. Tom.* II.*O pp. pag.* 320-349.

(†) *Inter Epistt. August. pag.* 411.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geschreven staat, dat zij geen vlek noch rimpel heeft, kan heel wel de tegenwoordige Kerk op aarde zijn, die dus *zonder zonde* zijn kan. Dewijl de eerste deezer leeringen geene anderen zijn, dan die van PELAGIUS en CÆLESTIUS werden voorgedragen; en de laatste voor eenigen tijd van *Karthago* naa *Asië* vertrokken was, en gemaklijk zijnen weg over *Sicilië* heeft kunnen nemen, van waar ook kort daar na één van zijne bovengemelde Boeken, (*Definitiones*,) aan AUGUSTINUS gezonden werd (*), en deze zelfde Bisschop (†) bezorgd was, dat het CÆLESTIUS mogt zijn, die ook in *Sicilië* deze leerstukken verspreid had, zoo is het niet zonder grond, dat men de voorstanders dezer leerstukken tot de *Pelagianen* rekent. Hoe het zij, HILARIUS verlangde onderwijs over deze te *Syracuse* gestrooide leerstellingen, hetwelk AUGUSTINUS hem zeer uitvoerig mededeelde (§). Onder anderen schrijft hij, dat de leere, „ dat de vrijë wil genoegzaam zij, tot „ vervulling der Godlijke geboden, alhoewel geene „ genade van God, noch de gave des H. Geestes, „ tot de goede werken helpe," op alle wijze vervloekt en verfoeid moet worden; *de vrijë wil draagt iet bij tot de goede werken, wanneer hij bijstand van God ontvangt, hetwelk op ootmoedig bidden en doen volgt*; maar hij is niet daar toe gegeven, opdat men met eenen trotschen wil deze hulp van zich stoo-

(*) AUGUST. *de perf. Iustit. C.* I. *p.* III. *T.* X.
(†) *Epist.* CLVII. *pag.* 419.
(§) *Epist.* CLVII. *pag.* 412-425.

ſtoote; men kan hem des te vrijër noemen, hoe verſtandiger hij is, en dit is hij, wanneer hij zich aan de Godlijke barmhartigheid en genade onderwerpt; maar hij kan niet vrij heeten, wanneer de zonde over hem heerscht. Hij noemt voorts de aanhangers van CÆLESTIUS in *Afrika* reeds talrijk, en wenscht, dat zij liever in de verbindtenis met de Kerk genezen konden worden, dan dat zij van dezelve zouden moeten afgeſneden worden.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

PELAGIUS komt in Palæſtina.

Ondertusſchen was PELAGIUS naa *Palæſtina* gereisd. Hier ſchreef hij zijnen Brief aan DEMETRIAS, tusſchen de jaaren 412 en 415, nog als een man van eerwaardigen naam en aanzien. In *Palæſtina*, waar HIËRONYMUS toenmaals te *Bethlehem* leefde, ſchijnt hij eerst met dezen vermaarden man eenige vriendſchappelijke verkeering gehad te hebben. Doch wij hebben reeds (*), in het leven van HIËRONYMUS, gezien, wat hem tot eenen eerſten hevigen tegenſtrever van PELAGIUS gemaakt heeft. Deze had zijne uitlegkundige ſchriften berispt (†). Ook kan het vermoeden ſterk bij hem gewerkt hebben, dat deze Monnik met dwalingen beſmet was, welke hij van RUFINUS, en zij beiden gemeenſchappelijk uit ORIGENES genomen hadden, met wien HIËRONYMUS, in zijne laatſte levensjaaren, zoo zorgvuldig vermijdde, overëenſtemmend in leerſtellingen gevonden te worden. Daar bij kwam nog eene zeer veelbetekenende vermaning, welke hij om dezen tijd van

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 202.

(†) HIËRON. *in Jer. T.* III. *Opp. p.* 527.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van AUGUSTINUS ontving (*). Deze beide aanvoerers en voorbeelden van alle Westersche Leeräaren waren juist op het onderzoek over den *oorsprong der menschlijke zielen* geraakt, welke vraag zij echter zeer voorzichtig behandelden, en die met de twisten van ORIGENES en PELAGIUS in eenig verband scheen te staan. Zij dachten over dezelve niet eenstemmig. HIËRONYMUS beweerde, tegen het door ORIGENES vernieuwde *voorbestaan der zielen*, *dat God elke ziel*, met de daaglijks en nieuw voortkomende ligchamen, ook *bijzonder schiep*, en schreef aan MARCELLINUS, die hem daar over gevraagd had; dat hij zich aan AUGUSTINUS kon wenden (†). Deze integendeel was overtuigd, dat men de *natuurlijke teeling en voortplanting der ziel* moest aannemen, om de leere van de Erfzonde gelukkig te verdedigen. OROSIUS, de *Spaansche* Ouderling (§), kwam, omtrent het jaar 415, te *Hippo*, en verzocht den Bisschop AUGUSTINUS aldaar, onder anderen, om onderwijs over dit stuk. Deze zond hem deswegens aan HIËRONYMUS, met eenen Brief, welke gewigtige bedenkingen behelsde tegen het gevoelen van HIËRONYMUS; die zich hier door, om rechtzinnig uit de Wereld te kunnen scheiden, tegen de *Pelagiaansche* gevoelens moest verzetten, te meer, daar hij den gemelden Brief onbeäntwoord liet.

HIËRONY- De naaste aanleiding, om tegen de gevoelens van PE-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 199.

(†) Zie *Deel* VII. *Bl.* 200.

(§) Zie van hem *Deel* V. *Bladz.* 46.

PELAGIUS de pen op te vatten, gaf hem CTESIPHON, een man, wiens ſtand ons onbekend is, die zijn oordeel over deze gevoelens wenschte te lezen. Hier op ontvouwde HIËRONYMUS hem hoofdzaaklijk, het leerſtuk, *dat de mensch zonder zonde kan zijn*, in eenen langen Brief (*). Hij noemt het eene half nieuwe, en half oude vraag, welke voor dezen de meesten in de Oosterſche Landen bedrogen had. Hier in beſtaat, zegt hij, de grootſte roekeloosheid, dat men zich met God gelijk ſtelt, en met weinige woorden het vergift van alle Ketterijën ſamenvat. — Volgends de Schrift is, over het algemeen, geen mensch rechtvaardig voor God. Hij verwijt den aanhangeren van dat gevoelen bedriegerij, dewijl zij het *Griekſche* woord *zonder zonde*, (*αναμαρτητος*,) hetwelk de Oosterſche Gemeenten niet verdragen konden, ook niet gebruikten. Vervolgends ſpreekt hij PELAGIUS zelven aan, (doch zonder hem te noemen,) en telt hem de voorlopers en medgezellen van zijne dwaling op, MANICHEUS, PRISCILLIANUS, en EVAGRIUS, uit *Pontus*; maar boven allen ORIGENES, *van wien*, ſchrijft hij, *uwe leer een klein takjen is*. Bij ſlot verwijt hij zijne partij, dat hij hem reeds met eene wederlegging gedreigd heeft, en eischt van hem, dat hij zijn gevoelen rond uit zal zeggen, zoo als andere Ketters gedaan hebben; maar niet door ploojen van hetzelve, zoo als tot hier toe, aan deszelfs uitbreiding moge arbeiden.

HIËRONYMUS ſchrijft tegen zijne gevoelens

De uitvoeriger wederlegging, welke HIËRONYMUS te-

(*) *Ep.* XLIII. *ad Cteſip. T.* IV. *Opp. p.* 473-483.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de *Pelagiaansche* leerstellingen beloofd had, volgde, op sterken aandrang zijner vrienden, reeds in het jaar 415, in *drie gesprekken* (*). Deze *Socratische* leerwijze verkoos hij daarom, om de denkwijze der beide partijën te duidlijker uit een te zetten. Om het verwijt van persoonlijken haat te ontgaan, hetwelk men hem zoo dikwijls had tegengeworpen, bediende hij zich van de verdichte naamen ATTICUS en CRITOBULUS, van welken de eerste eenen *Katholijken*, de ander eenen *Pelagiaan* verbeeldde. Het groote onderwerp, hetwelk deze behandelen, is de vraag: *Of de mensch, als hij wil, met de Godlijke genade, zonder zonde zijn kan?* en *of deze genade hoofdzaaklijk in de onderhouding* van den éénmaal gegevenen *vrijën wil bestâ?* In deze gesprekken wordt toegegeven, dat de mensch wel zonder grove *lasteren*, (κακια,) kan zijn, maar niet *zonder zonde*, (αναμαρτητος;) en van den anderen kant, erkent de *Pelagiaan*, dat *de meesten van zijne partij gelooven, dat alles, wat wij doen, met Gods hulp geschiedt.*

PELAGIUS wordt verhoord voor den Kerkenraad te Jerusalem

Tot hier toe had PELAGIUS zijne gevoelens, met die bescheidenheid en voorzichtigheid voorgedragen, dat zijne tegensprekers hem van veinzerij en kunstgreepen beschuldigden; maar thans werd hij, door dezen aanval, in een' kwaaden naam gebracht. In het midden van het jaar 415 hield de Bisschop JOANNES (†) van

(*) *Dialog. advers. Pelagianos Libri* III. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 483-546.

(†) Men zie van hem *Deel* VI. *Bladz.* 334. volg.

van *Jerusalem* eene vergadering van de Ouderlingen zijner Kerk, over dit onderwerp. Behalven eenige berichten, welke de Bisschop JOANNES aan de *Afrikaansche* Bisschoppen medegedeeld, en die AUGUSTINUS slechts onvolledig bewaard heeft (*), is OROSIUS de eenigste, bij wien men eene nauwkeurige beschrijving vindt van deze vergadering (†).

OROSIUS, de vriend van AUGUSTINUS, die zich thans te *Jerusalem* bevond, werd van deze vergadering verzocht, alles te verhaalen, wat tot hier toe, in *Afrika*, ten aanzien der leeringen van PELAGIUS en CÆLESTIUS, was voorgevallen. Hij deed dit niet alleen, maar las ook den Brief van AUGUSTINUS aan HILARIUS in *Sicilië* voor. Nu werd, op begeerte van den Bisschop, PELAGIUS insgelijks binnengelaten. Op de vraag der vergadering, of hij dat geleerd had, wat in dezen Brief bestreden werd, antwoordde hij kort af: „Wat raakt mij toch AU„GUSTINUS?" Men kon dit zeker aan eenen geleerden man, oppervlakkig, niet kwalijk nemen, dat hij zich niet door het gezag van eenen anderen geleerden vervaard liet maken; evenwel vonden alle de tegenwoordig zijnde Ouderlingen dit zoo beledigend, dat zij te gelijk riepen: PELAGIUS behoorde niet alleen uit deze vergadering, maar zelfs uit de gemeenschap van alle Kerken gesloten te worden. De Bis-

(*) *De Gestis Pelagii C.* 14. *p.* 143. *C.* 17. *p.* 144. en *C.* 30. *p.* 148. *T.* X. *Opp.*

(†) *Apolog. contra Pelag. de arbitrii libertate ed. Haverkamp. pag:* 588.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisschop alleen dacht anders, en liet PELAGIUS veel meer onder de Ouderlingen plaats nemen, „ niettegenstaande hij," zegt OROSIUS, „ een *Leek* „ en van eene openlijke Ketterij beschuldigd was." Men ziet hier uit, hoe hoog men het thans reeds nam, dat een *Leek* zich veröorloofde eenen Geestelijken, eenen Bisschop, zoo als AUGUSTINUS, tegen te spreken. Hoe het zij, de Bisschop JOANNES, om de beide partijën, zoo veel mogelijk, te voldoen, zeide tegen PELAGIUS: „ Ik ben thans AU„GUSTINUS!" als wilde hij zeggen: al waart gij dezen Bisschop geen antwoord schuldig, gij zijt het toch aan mij verschuldigd. Maar de leden der vergadering, naar het schijnt, misnoegd over des Bisschops inschiklijkheid, voerden hem vrij ruw te gemoet: „ Indien gij AUGUSTINUS zijt, neem dan „ AUGUSTINUS leere aan!" De Bisschop vraagde hier op: of het voorgelezene tegen PELAGIUS geschreven was, en wat in dit geval de vergadering in PELAGIUS te berispen vond? Thans stond OROSIUS op, en verzekerde, dat PELAGIUS tegen hem gezegd had, dat hij leerde, *dat de mensch zonder zonde zijn*, en, als hij wilde, de geboden van God gemaklijk vervullen *kon*. PELAGIUS erkende dit voor zijn gevoelen, en zijn beschuldiger vervolgde, dat dit het juist was, hetwelk de *Afrikaansche Synode* in CÆLESTIUS veröordeeld, AUGUSTINUS, in zijne schriften, als eene verfoeilijke leere ten toon gesteld, en ook HIËRONYMUS verworpen had. JOANNES, die een bedaard onderzoek begeerde, vorderde, dat men PELAGIUS ordenlijk beschuldigde. Maar hier van wil-

wilden de leden der vergadering niet hooren; zij zeiden: „ Wij beschuldigen hem niet; wij melden u alleenlijk, wat voor uitspraak en besluit uwe Broederen en onze Vaders over deze Ketterij gedaan hebben, welke een *Leek* overäl verbreidt, omdat wij bezorgd zijn, dat hij ook uwe Gemeente ontrusten moge." Vergeefs zocht de Bisschop, door Bijbelplaatzen, als bij voorbeeld: *Wandel voor mijn aangezicht, en wees oprecht!* als ook: *Zij waren beiden rechtvaardig voor God, en wandelden onberispelijk in alle de geboden en inzettingen des Heeren*, aan de gewaande Ketterijën van PELAGIUS een zachter kleurtjen te geven. OROSIUS antwoordde hem in aller naam: zij waren Zoonen der *Katholijke* Kerk; hij kon of mogt van hen niet vorderen, dat zij zich tot Leeräars over Leeräars, of tot Richters over Richters opwierpen; nadat de Vaders, die de algemeene Kerk goedkeurde, die leer voor verdoemlijk verklaard hadden, moesten zij naar hen hooren. Ondertusschen duurde de twist nog eene poos voort: en OROSIUS beklaagt zich, dat de Tolk, die daar bij gebruikt werd, (dewijl JOANNES geen *Latijn* en zij geen *Grieksch* konden spreken,) zeer veel ongetrouw vertaalde; zoo als sommigen der aanwezenden terstond opgemerkt hadden. Eindelijk zeide de Bisschop: „ Indien PELAGIUS beweerde, dat de „ mensch, zonder Gods bijstand, van de zonde „ vrij kon zijn, zoo ware het zeer boos en ver- „ doemenswaardig; maar daar hij 'er uitdruklijk „ bijgevoegd had: *niet zonder Gods bijstand*, wat „ zegt gijlieden daar op? Loochent gijlieden mis-

„ schien

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

„ fchien dezen bijftand?" Vervloekt zij, wie denzelven verloochent! antwoordde OROSIUS; ik heb hem veel meer tegen de Ketters verdeedigd. Maar dewijl ons, vervolgt hij, de Richter en de Tolk verdacht waren, zoo riepen wij: *De Ketter is een Latijner; wij* zijn het *ook*; dus moest deze *in de Latijnfche Gewesten meer bekende Ketterij ook aan Latijnfche Richters* gewezen worden. Ten laatften gaf hun JOANNES ook daar in toe, dat men deze zaak aan den *Roomfchen* Bisfchop INNOCENTIUS wilde overlaten, en zich naar zijn oordeel fchikken; maar ondertusfchen zou de Ketter PELAGIUS een volftrekt ftilzwijgen in acht nemen. Om nu hunnen, volgends de uitdrukkingen van OROSIUS, overtuigden en befchaamden Bisfchop niet te hoonen, fcheidden zij eensgezind en vreedzaam, na het fpreken van het gebed, uit één.

Het verwijzen dezer zaak aan den *Roomfchen* Bisfchop was geen appèl of beroep op denzelven, maar een natuurlijk gevolg van de moeilijkheid, welke een twist, die in de *Latijnfche* Kerk en in *Latijnfche* Schriften gevoerd werd, voor de Oosterlingen had, die daaröm denzelven ter beflisfing aan den voornaamften *Westerfchen* Bisfchop wilden overgeven.

Doch, ook dit befluit der vergadering kon niet ten uitvoer gebracht worden, door eene nieuwe verdeeldheid, welke onder hare leden ontftond. Als OROSIUS eenigen tijd daar na bij den Bisfchop kwam, gelijk hij zelf verhaalt, vraagde deze hem, hoe hij zich durfde vermeten, bij hem te komen, daar hij

eene

eene Godslastering gesproken had? en het bleek, dat hij hem de schuld gaf van de stelling, *de mensch kan, zelfs met Gods bijstand, niet zonder zonde zijn.* OROSIUS beriep zich op de Onderlingen aldaar, en andere getuigen, dat hij nooit iet dergelijks gezegd had. OROSIUS achtte het nodig, zich in eene veräntwoording, openlijk, te verdedigen, en beroept zich daar in op God, of de Bisschop deze beschuldiging te ligt geloofd, of boosäartig verzonnen, of uit misverstand uit zijne woorden afgeleid hebbe.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Terwijl dit in *Palæstina* gebeurde, ging AUGUSTINUS in *Afrika* vlijtig voort, tegen PELAGIUS te strijden. Twee jonge Monniken, die, door PELAGIUS zelven aangespoord, de Wereld verlaten hadden, TIMASIUS en JACOBUS, zonden dezen Bisschop het Boek van PELAGIUS *over de natuur* toe, waar van wij boven (*) gesproken hebben. Naardien hij nu geloofde, dat de Schrijver daar in de menschlijke natuur, opdat niemand zich daar mede wegens zijne zonden ontschuldigen mogt, ten koste van Gods genade, te zeer verheven had, schreef hij, in het jaar 415, eene wederlegging van hetzelve (†). Doch, dewijl men zich steeds voornaamlijk bij de vraag bepaalde: *Of het voor den mensch mooglijk zij, zonder zonde te leven*, bij welke steeds uitwegen open bleven; ontwierp ook CÆLESTIUS we-

AUGUSTINUS schrijft tegen PELAGIUS.

(*) *Bladz.* 127.

(†) *De natura et gratia ad Timasium et Jacobum T. X. Opp. p.* 85-110.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G Jaar 363. tot 476.

weder *zestien Sluitredenen* (*), door welke de mooglijkheid van *niet zondigen* bevestigd zou worden. Twee Bisschoppen zonden dit opstel aan AUGUSTINUS, met verzoek, om het te beäntwoorden; gelijk hij, nog in het jaar 415, deed, in eenen langen Brief (†), in welken men ook deze Sluitredenen ingelascht vindt. CÆLESTIUS begint van de grondstelling, dat 'er geene aangeborene zonde zijn kan, welke hij meer herhaalt, dan nodig is; AUGUSTINUS integendeel antwoordt hem, naar de onderstelling, dat de menschlijke natuur door de Erfzonde verdorven is, en geeft, in onderscheidingen of geplooide wendingen, zijnen tegenstrever niets toe. De hoofdzaak in de eerste Sluitreden komt hier op uit, dat de *zonde moet kunnen vermijd worden*, dewijl zij anders geene zonde zou zijn; omdat zij vrijwillig, niet noodzaaklijk, toevallig niet natuurlijk; eene handeling en geene zelfstandigheid, (*Substantia*,) is; omdat God alle menschen bevolen heeft, zonder zonde te zijn; omdat de natuur des menschen goed, en God rechtvaardig is. Wij antwoorden, zegt AUGUSTINUS, dat de zonde wel vermijd kan worden, wanneer Gods genade door JESUS CHRISTUS de verzwakte natuur geneest. *De zonde is niet natuurlijk; maar van de natuur*, bijzonder van de verdorvene; (*non naturalè, sed naturæ, præsertim vitiatæ;*) zoo hebben de *Benedicty-*

(*) Boven *Bladz.* 150.

(†) *Epistola sive Liber de perfectione Iustitiæ Hom.* T. X. *Opp. p.* 112-128.

tynen, volgends de Handfchriften, laaten drukken; maar erkennen tevens, dat vele uitgaven gelezen hebben: (*fed accidens naturæ;*) en tot niet zondigen baat de vrijë wil, zonder Gods genade, niet veel. Het hinken is zoo min eene zaak of zelfftandigheid als de zonde; en evenwel kan de mensch het niet vermijden, als hij geene gezonde voeten heeft. Indien *God* niet *gewild had*, *dat de mensch zonder zonde was*, dan zou hij niet *zijnen Zoon zonder zonde* gezonden hebben, om de menfchen *van de zonden te genezen.* Het is wel door den vrijën wil gefchied, dat de mensch met zonde is; maar het daar op gevolgde ftrafbaar verderf heeft van de *vrijheid* eene *noodzaaklijkheid* gemaakt. *De menschlijke natuur* is zekerlijk *goed*, en *kan zonder kwaad zijn.* Want wij bidden daaröm: *Verlos ons van het booze!* doch hetwelk niet voltooid wordt, zoo lang het verdorven ligchaam de ziel bezwaart. Maar dit doet de genade, dat men ééns zeggen kan: Dood, waar is uw prikkel? enz.

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Doch, ten zelfden tijde, dat hij de *Pelagianerij* met eene zoo zegevierende houding beftreed, won derzelver ftichter zijne zaak volkomen op eene *Kerkvergadering* in *Palæftina.* HEROS en LAZARUS, twee Bisfchoppen uit *Gallië*, die aldaar afgezet waren, waren in dit Oosterfch Landfchap aangekomen. Van hun geeft de *Roomfche* Bisfchop ZOSIMUS in het kort eene zeer flechte affchildering, in eenen Brief, welken BARONIUS (*) het eerst in het licht

De Kerkvergadering van Diospolis verklaart PELAGIUS rechtzinnig.

(*) *Ann. Eccles. ad a.* 417. *n.* 25. *fq.*

III BOEK. IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

licht gegeven heeft. Doch, dewijl hij naderhand zijn oordeel over dezen geheelen twist zeer veränderd heeft, kan men denzelven hier aan zijne plaats laten. Deze beide Bisschoppen, zoo sommigen vermoeden (*), volgends eene gemaakte afspraak met HIËRONYMUS en OROSIUS, leverden eene schriftelijke beschuldiging tegen PELAGIUS in bij EULOGIUS, Bisschop van *Cæsarea*, en *Metropolitaan* van het Landschap, waar in zij eene menigte dwalingen uit zijne schriften en die van CÆLESTIUS bijëengebracht hadden. EULOGIUS hield daar op, nog in de laatste dagen van het jaar 417, te *Diospolis* of *Lydda*, eene vergadering met dertien andere Bisschoppen, om deze beschuldiging te onderzoeken.

PELAGIUS verscheen alleen voor deze vergadering; alzoo de ziekte van éénen zijner beschuldigers oorzaak was, dat zij geen van beiden tegenwoordig waren. Men liet dus de punten der beschuldiging in het *Grieksch* vertaalen; waar tegen PELAGIUS zich, in die zelfde taal, veräntwoordde; waar bij de Bisschoppen meer acht gaven op zijne mondelijke verklaringen, dan op plaatzen uit zijne schriften (†). Wij weten vrij nauwkeurig, hoe het met dit verhoor gegaan is. AUGUSTINUS verzocht JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, om de *Acten* of Handelingen dezer Kerkvergadering (§), welke hij ook ont-

(*) P. DANIEL *Histoire du Concile de Palæstine ou de Diospolis* in zijn *Recueil de divers ouvrages T.* I. *p.* 651.

(†) AUGUST. *de Gest. Pelag. C.* 1. *T.* X. *Opp. p.* 129.

(§) *Ep.* CLXXIX. *T.* II. *Opp. p.* 481.

ontving in het jaar 417 (*), en waar uit hij vervolgends in zijn hier onder aangehaald werk over de *Handelingen van* PELAGIUS invoegde, zoo wel de vragen der Bisfchoppen aan PELAGIUS, als de antwoorden, welke hij gaf, en het oordeel, hetwelk zij over elke van zijne ophelderingen uitfprak (†).

Vooréérst las men de befchuldiging voor, dat PELAGIUS, in één van zijne Boeken, gefchreven had: *Niemand kon zonder zonde zijn, dan die kennis van de wet had.* Hij antwoordde, dat zijne meening bij deze woorden alleen geweest was: *de kennis der wet hielp 'er toe, dat men niet zondige*, gelijk gefchreven ftaat, (*Jef.* VIII. 20.) *hij heeft u de wet ten bijftand gegeven.* Dit is niet ftrijdig met de leer der Kerk, fprak de *Synode.*

PELAGIUS zou verders gezegd hebben, dat *ieder mensch door zijnen eigenen wil geregeerd wordt.* Hij erkende, dit *van den vrijën wil* gezegd te hebben, *welken God bijftaat, wanneer hij het goede verkiest; maar zondigt de mensch, dan ligt de fchuld alleen bij hem, dewijl hij eenen vrijën wil heeft.* Ook dit verklaarde de *Synode* voor rechtzinnig.

Even zoo oordeelde zij over de drie naastvolgende befchuldigingen. Hij had geleerd: *Ten dage des oor-*

(*) *Ep.* CLXXXVI. *p.* 513.

(†) Hier uit hebben HARDUIN *Act. Concil T.* I. *pag.* 2009. en MANSI. *T.* IV. *p.* 311-320. ze overgenomen. In eenen Brief van AUGUSTINUS *Ep.* CLXXXVI. *pag.* 506. vindt men insgelijks eenigen van deze befchuldigingen.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

oordeels zouden de zondaars niet verschoond, maar in het eeuwig vuur verbrand worden; en thans beriep hij 'er zich op, dat dit ook *Matth.* XXV. 46. geleerd wordt, en die het niet geloofde, zij een *Origenist.* – Hij zou geschreven hebben, *het kwaad komt niet in de gedachten*; maar hij gaf alleen toe, gezegd te hebben, *een Christen moet zijn best doen, om niets kwaads te denken.* — Tegen de tegenwerping, dat hij beweerd had: *het Hemelrijk was ook in het Oude Testament beloofd*, hernam hij, dat dit bij *Dan.* VII. 18. stond, hetwelk de Ketters slechts loochenden, om het Oude Testament te hoonen.

Thans kwam de beschuldiging ter tafel, dat 'er in meer dan één geschrift van PELAGIUS stond, *dat de mensch, als hij wilde, zonder zonde kan zijn*; dat hij had leeren bidden: *Gij weet, ô Heere! hoe heilig, en onschuldig, en rein de handen zijn, welke ik tot u opheffe*; en dergelijken meer. Over het algemeen ontkende hij niet, dit alles geschreven te hebben: *Want God heeft den mensch de mogelijkheid, om niet te zondigen, medegedeeld*; alleen, hij had *nooit gezegd, dat 'er één mensch was, die*, van zijne kindsheid tot zijnen ouderdom, *niet gezondigd had*; maar alleen, *dat men, van de zonde bekeerd zijnde, door eigen arbeid en met Gods hulp zonder zonde zijn kan*; alhoewel het *niet onmogelijk zij*, dat men in den voorigen toestand *terug valle.* Als hem de *Synode* vraagde, of hij dan die genen, die het tegendeel leerden, *verördeelde?* antwoordde hij; alszins, doch niet als *Ketters*, maar als *Zotten*; want hier wordt van *geene Geloofsleere* gesproken.

De

De Bisfchoppen keürden hier op de ftelling goed, *dat de mensch, met de hulp en genade van God, zonder zonde kan wezen.*

Wederöm vraagden zij hem over die leerftukken, welke de Kerkvergadering te *Karthago* in CÆLESTIUS verworpen had: Daar onder waren de volgende: ADAM *is fterflijk gefchapen; hij mogt al of niet gezondigd hebben, hij zou toch geftorven zijn; de zonde van* ADAM *heeft hem alleen gefchaad, niet het menschlijk geflacht; de Wet past even goed in het Rijk van God, als het Euangelie; vóór de komst van* CHRISTUS *zijn 'er menfchen zonder zonde geweest; de jonggeborene Kinderen zijn in denzelfden ftaat, in welken* ADAM *was, vóór zijne overtreding; noch de dood en overtreding van* ADAM *waren oorzaak, dat alle menfchen ftierven; noch de Opftanding van* CHRISTUS, *de oorzaak, dat alle menfchen weder opftonden.* PELAGIUS zonderde alleen de reeds door hem verklaarde ftelling, *van de mogelijkheid om niet te zondigen*, uit, als ook de voorbeelden *vóór* CHRISTUS geboorte, dat menfchen, *heilig en rechtvaardig*, volgends het voorfchrift van Gods woord, geleefd hebben. Wegens de overige en ook de in den Brief van AUGUSTINUS wederlegde gevoelens, wilde PELAGIUS, dewijl hij ze nooit beweerd had, zich ook niet rechtvaardigen; maar veröordeelde ze gezamenlijk, om de *Synode* te voldoen. – Daartegen ontkende hij niet, gezegd te hebben: *de Kerk was ook hier zonder vlek en rimpel*; dewijl zij in den Doop daar van gereinigd was, en de Heere wilde, dat zij zoo blijven zou. Ook dit beäamde de *Synode.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Alle de overige beschuldigingen tegen PELAGIUS waren uit een Boek van CÆLESTIUS ontleend. Zoo had deze geschreven: *Wij doen meer, dan in de Wet en het Evängelie bevolen is*; en PELAGIUS erkende het voor zijn gevoelen, omdat PAULUS van den Maagdelijken Staat zegt, dat hij daar van geen bevel des Heeren had. Dit neemt ook de Kerk aan, was de uitspraak der Bisschoppen. —— Bij de volgende plaatzen van CÆLESTIUS: *De genade en hulp van God wordt niet tot enkele bijzondere handelingen geschonken*; maar *zij bestaat in den vrijën wil, in de wet, en onderwijs; deze genade wordt naar onze verdiensten gegeven; want God zou onrechtvaardig handelen, indien hij die aan zondaaren verleende; het komt dus op mijnen wil aan, of ik dezelve al of niet waardig ben; want deeden wij alles door de genade; dan zou zij, niet wij, overwonnen worden, wanneer wij van de zonden overwonnen worden; de genade had ons willen, maar niet kunnen helpen; ook zou God zelf de schuld hebben van onze zonden, omdat hij ons voor dezelve niet had kunnen of willen bewaaren*; bij deze stellingen merkte PELAGIUS aan: Anderen mogten onderzoeken, of dezelve aan CÆLESTIUS behoorden; hij had ze nooit beweerd, en veröordeelde derzelver verdedigers. De *Synode* keurde ook dit goed. — Een ander hem te last gelegd gevoelen was, *dat elk mensch alle deugd en genade hebben kon*; waar door het onderscheid des Apostels tusschen de genadegaven weggenomen werd. Hier op antwoordde PELAGIUS, dat men hem deze stelling boosäartig en on-

ongeschikt had uitgelegd; hij zeide niet meer, dan dat *God den genen, die het waardig is, alle genade schenkt, zoo als aan* PAULUS. Hier mede was de *Synode* insgelijks te vrede.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nog hadden de beschuldigers van PELAGIUS hem de volgende stellingen van CÆLESTIUS ten last gelegd: *Alleen die genen kunnen Zoonen Gods heeten, die van alle zonden vrij geworden zijn.* — *Vergetelheid en onwetendheid zijn geene zonden, dewijl zij niet met den vrijën wil, maar uit noodzaaklijkheid geschieden.* — *Het is geen vrijë wil, wanneer de mensch een' Godlijken bijstand nodig heeft*, dewijl elk doen of laten kan, wat hij wil. — *Onze overwinning over de zonde komt niet van de genade Gods; maar van onzen vrijën wil af*, die de wapenen der overwinning aanvat of niet. —— *Kan de ziel niet zonder zonde zijn; dan is God daar ook aan onderworpen, van wien de ziel een deel is.* — *De boetvaardigen verkrijgen niet uit genade en barmhartigheid Gods vergeving; maar naar verdienste en naar haar pogen*, met welke zij zich, door boete, de ontferming waardig maken. — De *Synode* verklaarde zich, dat zij alle deze stellingen met de *Katholijke* Kerk verwierp. Ik voeg mij daar bij, zeide PELAGIUS; dit zijn mijne stellingen niet; ik veröordeel alles, wat der Kerk wederspreekt, en geloof aan de Drieheid van het eenig Wezen. — Eindelijk spraken de gezamenlijke Bisschoppen het Slotvonnis uit. Dewijl PELAGIUS zijne overëenstemming met de waare leere betuigd heeft, zoo erkennen wij

 hem

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem voor een *Medelid* der *Katholijke Kerk* (*).

Beöordeeling van deze Kerkvergadering.

Niet ligtelijk is 'er eene belangrijker gebeurenis in de Geschiedenis van het *Pelagianismus*, dan deze Kerkvergadering van *Diospolis*; ook uit hoofde van de gewigtige gevolgen derzelve. Zeldzaam, dat de beide hoofdtegenstrevers van PELAGIUS zoo geheel verscheiden van deze vergadering geöordeeld hebben. De driftige HIËRONYMUS noemt haar eene armhartige *Synode* (†), waarschijnlijk was hij onvergenoegd, dat nu reeds voor de tweede keer de pogingen van hem en zijne vrienden, om de *Pelagianery* in *Palæstina* gerechtelijk uit te roejen, mislukt waren. AUGUSTINUS, scherpzichtiger, maar tevens slimmer dan hij, keurt het gedrag dezer *Synode* volkomen goed. Zij heeft wel, zegt hij (§), PELAGIUS vrijgesproken; maar evenwel zijne Ketterij veröordeeld, nadat hij zelf genoodzaakt was geworden, om het zelfde te dočen (**). De oorzaken, dat hij eene zoo gunstige uitspraak verkreeg, vindt AUGUSTINUS daar in, dat zijne beschuldigers afwezend waren; dat hunne beschuldigingen niet alle nodige duidlijkheid hadden, en eerst in het *Grieksch* vertaald moesten worden; maar hoofdzaaklijk in de listige antwoorden en openbare bedriegerijën van PELAGIUS. Om dit te bewijzen, schreef hij zijn Boek *over de Handelin-*

(*) AUGUSTIN. *l. c. Cap.* 18, 19. *pag.* 145.
(†) *Ep.* LXXXI. *Tom.* IV. P. II. *Opp. p.* 646.
(§) *Contra Julian. L.* II. *C.* 10. *T.* X. *Opp. p.* 362.
(**) *l. c. L.* III. *C.* 1. *p.* 365.

lingen van PELAGIUS, (*de Gestis Pelagii.*) Hoe het zij, het voorbeeld van deze Kerkvergadering leert weder, dat Kerkvergaderingen niet zeer geschikt geweest zijn, om Godgeleerde verschillen in behoorlijk licht te stellen, en ter voldoening van waarheidlievenden, overtuigend, te beslissen.

Gevolgen van deze Kerkvergadering.

PELAGIUS intusschen wist van zijne overwinning goed gebruik ten zijnen voordeele te maken. In eenen Brief aan éénen zijner vrienden (*), hoewel AUGUSTINUS twijfelt, of hij door PELAGIUS zelven is opgesteld, beroemde hij zich, dat zijne leere: ,, de mensch kan zonder zonde zijn, en Gods geboden gemaklijk vervullen, als hij wil," door de uitspraak van XIV Bisschoppen bekrachtigd was geworden; deze uitspraak, vervolgt hij, heeft den mond des tegenspraaks volkomen beschaamd. Bovendien stelde hij eene soort van uittrekzel op uit de handelingen dezer *Synode*, hetwelk in de wereld verspreid moest worden, en hetwelk hij ook aan AUGUSTINUS toezond, maar die het niet overäl met de handelingen zelve overëenstemmend vond (†). Men gelooft gemeenlijk, dat sommigen der driftigste aanhangers van PELAGIUS, kort na de Kerkvergadering van *Diospolis*, met eene als het ware zegevierende wraakzucht, die geweldd aadigheden aan HIëRONYMUS, als ook aan de onder zijn opzicht levende Monniken en Nonnen te *Bethlehem* gepleegd hebben,

(*) Aangehaald bij AUGUSTINUS *de Gestis Pelagii C.* 30. *Tom.* X. *Opp. pag.* 148.

(†) AUGUST. *l. c. Cap.* 32. *pag.* 149.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben, die in zijne Geschiedenis (*) beschreven zijn. Evenwel zo zij het ook geweest zijn, aan wien AUGUSTINUS (†) deze buitenspoorigheden, op een los gerucht, toeschreef, PELAGIUS nogthans wordt van niemand beschuldigd, het geringste deel daar in genomen te hebben.

IJver der Afrikaansche Bisschoppen tegen PELAGIUS.

Met dit alles lieten zich de *Afrikaansche* Bisschoppen niet afschrikken. De Bisschop AURELIUS van *Karthago* hield daar, in het jaar 416, de gewoone jaarlijksche vergadering, met meer dan LX Bisschoppen. Deze vergadering besloot PELAGIUS en CÆLESTIUS beiden in den ban te doen, ten ware zij zelven hunne dwaalleeringen vervloeken wilden. Van dit besluit gaf de *Synode*, door eenen Brief, kennis aan den *Roomschen* Bisschop INNOCENTIUS I. (§), opdat, zeiden zij, het gezag van den Heiligen Stoel hier bij komen mogt. De Bisschoppen van *Numidië*, die in het volgende jaar 417 te *Milere*, ten getale van omtrent LX, vergaderd waren, dezen stap der *Synode* van *Karthago* gehoord hebbende, oordeelden het dienstig, denzelven na te volgen. Hun Brief aan INNOCENTIUS is nog voorhanden (**), in wel-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 205.

(*) *l. c. Cap.* 35. *pag.* 153.

(§) In HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1013.

(**) *l. c. p.* 1021. Schoon de agt besluiten tegen de *Pelagianery*, en meer anderen, welke hun in de verzameling van ISIDORUS toegekend worden, (HARD. *l. c. p.* 1015.) geen werk van haar, maar van eene andere *Afrikaansche Synode* zijn.

welken zij hem bericht geven van eene nieuwe en gevaarlijke Ketterij, van *vijänden van* CHRISTUS *genade*, en eindigen met hunne hoop, dat beide PELAGIUS en CÆLESTIUS, voor het gezag van INNOCENTIUS, wanneer het *van het heller licht der Schrift* ontleend was, gemaklijk wijken zouden. Kort daar na schreven nog vijf *Afrikaansche* Bisschoppen bijzonder aan hem, onder welken AUGUSTINUS was, die ook dit opstel van dezen Brief schijnt vervaardigd te hebben (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

INNOCENTIUS, een man van stoute heerschzucht (†), gebruik makende van deze gelegenheid, vertoonde zich, in zijne antwoorden (§), gesterkt door dit aanzoek van zoo aanzienlijke Bisschoppen, en stemde niet alleen hun vonnis over CÆLESTIUS en PELAGIUS volkomen toe, maar wierp zich tevens op als algemeen Richter en Wetgever van alle Christenen, van wien zij verpligt waren, eene beslissende uitspraak over soortgelijke verschillen te verwachten; alhoewel men, in de daad, in de Brieven der *Afrikaansche* Bisschoppen niet het geringste spoor aantreft van eenige onderwerping aan den Roomschen Bisschop, dien zij eenvoudig hunnen Broe-

INNOCENTIUS Roomsch Bisschop veröordeelt de leere van PELAGIUS

(*) Hij geeft dit genoegzaam te verstaan *Epist.* CLXXXVI, *T.* II. *Opp. p.* 505. Men vindt dezen Brief niet alleen bij HARDUIN. *l. c. p.* 1203. maar ook met de beide eerstgemelde bij AUGUSTINUS *Ep.* CLXXXI. *l. c. p.* 483. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 284.

(§) Bij HARD. *l. c. p.* 1025-1032. en bij AUGUSTIN. *Ep.* CLXXXI. *sq. T.* II. *Opp. p.* 483.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Broeder noemen. Desniettegenstaande waren zij wel in hunnen schik, dat zij hun oogmerk bereikt hadden, en kwamen, door deze uitspraak gemoedigd, de aanhangers van PELAGIUS allerwegen voor, waar dezen, door het gunstig vonnis der vergadering van *Diospolis* ingang hoopten te vinden (*). AUGUSTINUS zelf zegt in één van zijne schriften (†): ,, Kon de Heilige man de *Afrikaansche* Kerkvergadering wel anders antwoorden, dan het gene van oude tijden af de *Apostolische Stoel* en de Gemeente van *Rome* met de overigen standvastig geleerd heeft?" Ook beroept hij zich meermalen tegen de *Pelagianen*, zelfs in Predikatiën (§), op deze verklaring van den *Apostolischen Stoel*.

Verdere ijver van AUGUSTINUS tegen de Pelagianen.

Ook ging hij voort, met allen ijver, eene partij te keer te gaan, welke zich eenen tijd lang met de uitspraak der vergadering van *Diospolis* wist te behelpen. Van den Bisschop JOANNES van *Jerusalem*, op zijn verzoek, de Handelingen dezer *Synode* ontvangen hebbende, schreef hij, met behulp van deze Handelingen, in het jaar 417, zijn Boek over de *Handelingen van* PELAGIUS (**), hetwelk hij ook onder den naam van *de Gestis Palæstinis* aanhaalt (††). Verders verklaarde hij het verschil van zijne gevoelens met die van PELAGIUS, in eenen breed-

(*) POSSID. *Vit. Aug. Cap.* 18.
(†) *Contra Julian. Pelag. L.* I. *T.* X. *Opp. p.* 331.
(§) *Serm.* CXXXI. *T.* V. *Opp. p.* 449.
(**) *De Gestis Pelagii T.* X. *Opp. p.* 129-154.
(††) *De Pecc. Orig. C.* 14. *l. c. p.* 173.

breedvoerigen Brief, dien hij, omtrent het midden van het jaar 417, in zijnen naam, en dien van den Bisschop ALYPIUS, aan den beroemden Bisschop van *Nola*, PAULINUS, afzond (*). 'Er waren te *Nola* *Pelagiaansche* Christenen, welke hij groote en scherpzinnige koppen noemt (†), die beweerden, dat de Kinderen in Moeders ligchaam hunne vrijën wil, en gevolglijk hunne eigene zonden hadden; onder hen, hebben sommigen gegist, zal de naderhand zoo vermaard geworden JULIANUS behoord hebben. Zij beriepen zich voor dit gevoelen op het geval van JAKOB en ESAU, waarömtrent AUGUSTINUS aanmerkt, dat de Apostel geheel iet anders leert, en uit dit voorbeeld de vrijë genade van God verheft. ,, *Het mag nu*, schrijft AUGUSTINUS (§), *genade* zijn, door welke onrechtvaardigen gerechtvaardigd worden, waar aan wij geheel niet twijfelen mogen; *of*, zoo als sommigen willen, *de vrijë wil* moge altijd *vooräfgaan*, en op deszelfs gedrag of straffe of beloning volgen: waaröm zijn dan die genen over het geheel geschapen geworden, van welke God ongetwijfeld voorzien heeft, dat zij zoodanig zouden zondigen, dat zij tot het eeuwig vuur veroordeeld moesten worden? Want, alhoewel hij de zonde niet gemaakt heeft; echter heeft hij die goede natuuren, maar die door den vrijën wil boos geworden zijn, geschapen. Waaröm anders, dan om dat hij wilde? — En het was, volgends des Apostels

(*) *Ep.* CLXXXVI. *T.* II. *Opp. p.* 505-516.
(†) C. 5. *p.* 508. *l. c.* (§) *Pag.* 505.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tels onderwijs, zijn oogmerk, om aan hen zijne magt te toonen."

ZOSIMUS, de opvolger van INNOCENTIUS, begunftigt PELAGIUS

Niet lang daar na overleed INNOCENTIUS I, in *Maart* des jaars 417, wiens opvolger ZOSIMUS geheel andere gevoelens koesterde, ten aanzien van PELAGIUS, die, niet min dan de *Afrikanen*, zijn best gedaan had, om de toeftemming van den Bisfchop van *Rome* te verwerven. In eenen Brief aan INNOCENTIUS (*) beklaagde hij zich over laster, verdrajing van zijne gezegden, en valfche befchuldigingen. Te gelijk met dezen Brief zond hij aan den *Roomfchen* Bisfchop zijne Geloofsbelijdenis over, welke tot onze tijden bewaard is gebleven, omdat zij vervolgends onder het opfchrift: *Symboli Explanatio ad Damafum*, aan HIËRONYMUS toegefchreven, en als een rechtzinnig opftel fterk gebruikt is geworden (†). Deze Geloofsbelijdenis beftaat in drie deelen: van God, (*Theologica*,) van de Menschwording van CHRISTUS, (*Oeconomica*,) en van het gedrag der Menfchen, (*Ethica.*) De opfteller verklaart zich bijna doorgaands, zoo als de *Katholijken* gewoon waren, en vervloekt, bij name, de

(*) Uit welken AUGUSTINUS fommige plaatzen bewaard heeft *de Gratia Christi pag.* 164. *de Pecc. Origin. pag.* 175. *Tom.* X. *Opp.*

(†) Zij ftaat daaröm in de werken van HIËRONYMUS *T.* V. *Opp. p.* 122. als een aanhangzel bij die van AUGUSTINUS *Append. ad T.* X. *Opp. p.* 42. en in een vermaard werk der Middeleeuw: CAROL. M. *de Imagg. cultu L.* III. *C.* 1. *p.* 258-264.

de zoogenoemde Ketterijën, welke zij verwierpen. Nauwlijks is 'er ééne plaats, waar zij misschien nadere bepalingen konden begeeren, en welligt alleen de volgende, in welke men aangaande den *vrijën wil* leest: „Wij belijden denzelven, op deze wijze, dat wij zeggen: *Wij hebben altijd den Godlijken bijstand nodig*; en zoo wel die genen dwaalen, die met MANICHEUS leeren, de mensch kan de zonde niet vermijden, als die genen, die met JOVINIANUS beweeren: De mensch kan niet zondigen. Maar wij zeggen: *De mensch kan altijd zondigen en niet zondigen*, om steeds onzen vrijën wil te belijden." Ten laatsten verzekert PELAGIUS den *Roomschen* Bisschop, dat hij van hem, die het Geloof en den Stoel van PETRUS bezat, geern eene verbetering van zijne Geloofsbelijdenis wilde aannemen, indien dezelve zulks nodig moge hebben; maar zo hij dezelve zou goedkeuren, zoo behoorde ieder, die hem wilde versmaden, of voor onwetend, of voor boosaartig, of voor een' Ketter gehouden te worden. Toen dit opstel van PELAGIUS te *Rome* kwam, in het jaar 417, was INNOCENTIUS reeds overleden. Om dezen tijd kwam ook CÆLESTIUS te *Rome* aan, die te *Efeze Presbijter*, (Ouderling,) geworden was, en een' tijd lang te *Konstantinopolen* geleefd had, alwaar hij volgends verhaal van MARIUS MERCATOR (*) door den Bisschop ATTICUS aldaar genoodzaakt was geweest, die Hoofdstad te verlaten. Ook deze stelde eene Geloofsbelijdenis op, wel-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Common. C.* 1. 7. I. *Opp. p.* 7.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke hij aan den nieuwen *Roomſchen* Bisſchop ZOSIMUS overleverde (*). CÆLESTIUS verklaarde zich over het *Katholijk* Geloof, zoo als men dat in een *Symbolum* of Geloofsbelijdenis, plagt te vervatten, voldoende; maar ten aanzien der betwiste leere voegde hij 'er bij: „ Indien 'er nog eenige vragen ontſtaan zijn, welke juist niet tot het Geloof behooren, en over welken thans onder velen een twist voortduurt, zoo heb ik niet, als uitvinder van eenig leerſtuk, daar beſlisſend van geſproken; maar wensch alles door uw Apostolisch oordeel, (*Apostolatus Vestri Judicio*,) gebillijkt te zien, opdat, zo 'er misſchien eenige menschlijke dwaling door onwetendheid mogt ingeſlopen zijn, dezelve door uwe uitſpraak verbeterd worde." Hij ſtaat wel toe, „ dat de *Kinderen*, naar het voorſchrift der algemeene Kerk, en naar de leere van het Euangelie, *tot vergeving der zonden* gedoopt moeten worden, dewijl de Heer het Hemelrijk alleen aan Gedoopten ſchenken wil, hetwelk de krachten der Natuur niet hadden, en dus de genade ſchenken moest. " Doch door de vergeving der zonden, vervolgt hij, is hij niet gezind, de *natuurlijke voortplanting der zonde* te bevestigen, als welke ver vervreemd is van het *Katholijk* leerbegrip; want de *zonde wordt niet met den mensch geboren*; maar naderhand van hem uitgeoefend, dewijl zij niet eene *misdaad der natuur*; *maar*

(*) AUGUSTINUS heeft eenige plaatzen uit dezelve bewaard *de Pecc. Origin. C.* 2. *p.* 169. *C.* 5, 6. *p.* 171. *C.* 23. *p.* 177. *T. X. Opp.*

maar van den wil is. Te gelijk bood CÆLESTIUS aan, zich bij den *Roomschen* Bisschop te willen rechtvaardigen, omtrent alles, wat denzelven hem aangaande valschlijk was aangebracht (*), en stelde zich voor zijne rechtbank, uit kracht van het appèl of beroep, hetwelk hij, vóór eenige jaaren, van de uitspraak der *Afrikaansche* Bisschoppen gedaan had (†). Nog in dat jaar 417 hield ZOSIMUS dan eene vergadering der *Roomsche* Geestelijkheid, die misschien ook door eenige buitenlandsche Bisschoppen en Ouderlingen werd bijgewoond. In deze onderzocht hij alles, wat met CÆLESTIUS in *Afrika* was voorgevallen; liet deszelfs Geloofsbelijdenis voorlezen, en ondervraagde hem wegens de beschuldigingen, tegen hem te vooren door PAULINUS ingebracht (§). CÆLESTIUS veröordeelde alles, wat INNOCENTIUS veröordeeld had, ja wat over het algemeen de Apostolische Stoel veröordeelen zou; maar op de tegenwerpingen, hem door PAULINUS gemaakt, liet hij zich volstrekt niet uit, ook beweerde hij, dat de beide Bisschoppen LAZARUS en HEROS hem eigenlijk niet ééns met kennis en wil hadden aangevallen (**).

ZOSIMUS, met deze verklaringen voldaan, schreef daar

(*) *Epist. Zosimi ad Afric. Episc. p. 66. in Append. T.* X. *Opp. Augustini.*

(†) *Zosimi Epist.* III. *ad Afric. Episc. p. 70. l. c.*

(§) Zie boven *Bladz.* 152.

(**) *Zosim. l. c. Paulini libellus contra Cælest. pag. 69. l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

daar op, met geheel andere gevoelens, dan zijn Voorzaat, aan AURELIUS en de overige *Afrikaansche*, Bisschoppen. Hij verwondert zich wegens hun oordeel over CÆLESTIUS, en vindt het gedrag der beide *Gallische* Bisschoppen zoo slecht, dat hij tegen hen tot afzetting en Kerkelijken Ban besloten had. Hij had, schreef hij, zonder overijling, over deze zaak beslist, en maakte den Bisschoppen, (*Sanctitati Vestræ*,) zijn onderzoek der volkomene rechtzinnigheid, (*absoluta fides*,) van CÆLESTIUS bekend; en begeert, dat zij, die meenen, dat deze anders denkt, dan hij schriftelijk hebbe voorgewend, zich binnen twee maanden te *Rome* vervoegen. Aan CÆLESTIUS zelven en aan de uitheemsche tegenwoordig zijnde Leeraaren had hij herinnerd, *dat zulke knopen en strikken van vragen en ongerijmde twisten*, welke meer nederwerpen dan opbouwen, uit eene besmetlijke nieuwigheidslust voortvloeiden, daar elk zijn vernuft en matelooze welsprekendheid, of ook de schrift misbruikt; waar door zelfs de schriften van groote mannen na lange tijden onder willekeurige uitleggingen leden. Bij slot vermaant hij de Bisschoppen, om hun verstand aan de leere der Heilige Schrift te onderwerpen, welke, naar aanleiding der Vaderen, tot een voorschrift dient.

Kort daar na ontving ZOSIMUS ook den bovengemelden Brief en de Geloofsbelijdenis van PELAGIUS. Hier kwam nog een Brief bij van PRAYLUS, Bisschop van *Jerusalem*, die zich de zaak van PELAGIUS ijverig aantrok. Deze stukken liet ZOSIMUS we-

weder in eene vergadering van zijne Geestelijkheid voorlezen, en schreef voorts aan de *Afrikaansche* Bisschoppen, welke uitwerking zij gedaan hadden (*). „ PELAGIUS," schrijft hij, „ heeft zich volkomen gerechtvaardigd, en stemt geheellijk met CÆLESTIUS overëen. Algemeen was de vreugde en bewondering der aanwezenden; sommigen konden zich naauw van traanen onthouden, dat mannen van zoo onberispelijk geloof gelasterd konden worden. Nergens is van hun de *genade of hulpe Gods* voorbijgegaan; zij noemen het onvergeeflijke zonde tegen den H. Geest, wanneer men zulks ontkent."

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aanmerkingen der Afrikaansche Bisschoppen hier over.

Vreemd moest het luiden, dat ZOSIMUS dus rechtstreeks zijn' Voorzaat tegensprak, en twee lieden, die algemeen als Ketters aangemerkt werden, voor rechtzinnig verklaarde. AUGUSTINUS wist hem op geene andere wijze te verschoonen, dan dat hij beweerde, dat ZOSIMUS geenszins de dwaling van CÆLESTIUS, het loochenen der Erfzonde, maar alleen zijne bereidvaardigheid, om zich te bekeeren, gebillijkt had (†). Wat ronder en opener schreef, in de VIde eeuw, FACUNDUS, Bisschop van *Hermione*, in *Afrika* (§), dat ZOSIMUS het geloof van PELAGIUS en CÆLESTIUS, strijdig met zijnen voorganger, als waar, had goedgekeurd, omdat de *Afri-*

(*) ZOSIMI *Epist. l. c. pag.* 67.

(†) AUGUSTIN. *contra Duas Epistt. Pelagian. L.* II. *C.* 3. *T.* X. *Opp. p.* 286, 287.

(§) *Pro Defens. trium Capitull. L.* VII. *C.* 3. *T.* II. *Opp.* SIRMOND. *p.* 440.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Afrikaanen hun' bedrieglijken list nog niet genoeg ontdekt hadden. Zoo veel ziet 'er een onpartijdig Beöordeelaar uit, dat de verschillen over de Erfzonde en des menschen vrijën wil in het Geestelijke, aan ZOSIMUS als van weinig aanbelang hebben toegescheenen.

Maar des te meer wekten deze twee Brieven van ZOSIMUS, die ook met trotschheid waren opgesteld, de gevoeligheid der *Afrikaansche* Bisschoppen op. Zij antwoordden hem, waarschijnlijk nog in het jaar 417, uit éénе van hunne vergaderingen te *Karthago*, dat zij besloten hadden, het zoo lang bij het vonnis tegen PELAGIUS en CÆLESTIUS, hetwelk INNOCENTIUS van den Stoel van PETRUS geveld had, te laten blijven, tot dat beiden, met alle duidlijkheid, zouden beleden hebben, dat de *genade Gods* door onzen Heere JESUS CHRISTUS *ons helpt*, niet alleen tot de kennis, maar ook tot de beöefening der gerechtigheid, *in bijzondere handelingen en daaden* (*). PAULINUS, de voorige beschuldiger van CÆLESTIUS, wien ZOSIMUS thans naa *Rome* had laten ontbieden, gehoorzaamde hem even min, als de Bisschoppen in *Afrika*. Hij schreef aan hem (†), dat PELAGIUS en CÆLESTIUS reeds van zijn' Voorzaat

(*) PROSPER. *Aquit. pro Augustino Liber contra Coll. p.* 119. *Append. T.* X. *Opp. August.* AUGUST. *de Peccat. Orig. C.* 7, 8. *p.* 171. *contra duas Ep. Pelag. Libr.* II. *Cap.* 3. *p.* 287

(†) PAUL. *Diac. libellus Zosimo oblatus pag.* 69. *Append. T.* X. *Opp. August.*

zaat INNOCENTIUS veröordeeld waren, indien zij bij hunne dwalingen blijven zouden; ZOSIMUS zelf had CÆLESTIUS door de aan hem gerichte vragen over de beschuldigingen van PELAGIUS veröordeeld; het was daaröm overtollig, dat hij zich te *Rome* liet vinden, zoo als het te vooren niet nodig geweest was, dewijl CÆLESTIUS, niettegenstaande zijn appèl, niet opgekomen was; eindelijk was ook deze twist over het geheel thans als eene zaak der geheele Kerk aan te merken.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aantwoord van ZOSIMUS.

Op dit schrijven der *Afrikaansche* Bisschoppen, hetwelk zoo veel vastheid aantoonde, antwoordde ZOSIMUS, in het jaar 418, reeds in een' malscher toon (*), hoewel hij eene lange Inleiding maakte over het gezag en de voorrechten van zijnen Apostolischen Stoel. Hij wilde hun aantonen, dat zij zich zonder reden bezwaarden, omdat hij CÆLESTIUS te veel geloof gegeven had; daartegen verzekerde hij hun, dat hij deze zaak geheel in haren ouden staat gelaten had.

De Kerkvergadering van Karthago veröordeelt plegtig de leere van PELAGIUS

Doch de *Afrikaansche* Bisschoppen lieten zich door dit alles niet afschrikken, om een plegtig en beslissend oordeel over deze verschillen te vellen. Alhoewel ZOSIMUS dit openlijk zich zelven voorbehouden had. In het jaar 418 hield AURELIUS, Bisschop van *Karthago*, in deze Hoofdstad eene zoogenoemde *volledige* Kerkvergadering, (*Concilium Plenarium*,) dat is, op welke zich Bisschoppen uit alle *Afrikaansche* Landen bevonden, ook uit *Span-*

(*) *Zosimi ad Afric. Episc. Epist. p.* 70.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Spanje, tot famen 200 in getal. Deze ftelde de volgende befluiten op (*): Wie zegt, dat ADAM *fterflijk gefchapen is*, en dat *hij niet tot ftraffe der zonden*, maar wegens zijne natuurlijke gefteldheid, *geftorven* zou zijn, het zij hij al dan niet gezondigd had, die zij vervloekt! — Wie zegt, dat *de nieuwgeborene Kinderen niet terftond gedoopt* moeten *worden*; of dat zij wel tot vergeving der zonden gedoopt worden, maar dat zij *niets van eene Erfzonde van* ADAM aan zich hebben, hetwelk door het Bad der wedergeboorte verzoend wordt; dat dus de woorden bij den Doop, tot vergeving der zonde, geen' waaren zin hebben; die zij vervloekt! Want, *de plaats* des Apostels *Rom*. V. 12. *mag alleen zoo verklaard worden*, *zoo als* het de overäl uitgebreide *Katholijke Kerk* altijd *gedaan heeft*. —— Wie zegt, de *genade Gods*, welke den mensch door CHRISTUS rechtvaardigt, dient alleen *tot vergeving der reeds bedrevene zonden*; maar *niet tot bijftand*, opdat 'er geene meer begaan worden; die zij vervloekt! —— Wie zegt, dat deze zelfde *genade Gods* ons alleen in *zoo verre tot het niet zondigen bijftaat*, dat zij ons de *kennis der Godlijke geboden openbaart*; *maar niet ook de krachten mededeelt*, *om die met liefde te kunnen waarnemen*; die zij vervloekt! —— Wie zegt, de *genade der rechtvaardigmaking* wordt ons deswegens gegeven, *opdat wij daar door dat gene gemaklijker* kunnen *vervullen*, het gene ons *door den*

(*) *Cod. canon. Eccles. Afric. Tom.* I. *Act. Concil.* HARDUINI *pag.* 926.

den vrijën wil te doen wordt aanbevolen; even als of wij, zonder de genade, de Godlijke geboden ook waarnemen konden, doch slechts wat moeilijker; die zij vervloekt! — Wie de woorden des Apostels! *als wij zeggen*, *dat wij geene zonden hebben*, enz. zoo verstaat, dat men dit *slechts uit ootmoed* beweere; maar niet, als of het dus wezenlijk gesteld was, die zij vervloekt! Want de Apostel wederlegt terstond daar op deze verklaring. — Wie zegt, dat de Heiligen door de woorden van het Gebed: *Vergeef ons onze schulden!* niet zich zelven bedoëlen, omdat deze Bede voor hen niet meer nodig is; maar andere zondaren in hun volk, die zij vervloekt! — Wie beweert, dat de Heiligen deze woorden: *Vergeef ons onze schulden!* alleen *uit ootmoed* bidden, maar niet, als of zij dit van zich zelven geloofden; die zij vervloekt! — Tusschen het *tweede* en *derde* dezer *acht besluiten* vindt men in een oud Handschrift en Verzameling (*) 'er nog één, waar in vervloekt wordt die geen, die de plaats van CHRISTUS van de *vele woningen in het huis van zijnen Vader* zoo verstaat, als of 'er in het *Hemelrijk* eene *middenplaats*, of eenige andere was, *waar de ongedoopte Kinderen zalig leefden*, dewijl zij, zonder Doop, geheel niet in het Hemelrijk kunnen ingaan. Een besluit, hetwelk heel wel echt kan zijn, dewijl AUGUSTINUS dit juist geleerd heeft (†). Behalven de gemelde besluiten, stelde de-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Ook bij FOTIUS *Bibl. Cod.* LIII. 11, 41, 44.

(†) Boven *Bladz.* 158.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze Kerkvergadering nog anderen vast; waar van sommigen tegen de *Donatisten* gericht waren (*). In anderen werd verördend, dat Bisschoppen hun recht op zekere Gemeenten voor Kerkvergaderingen zoeken; en de Ketters van hun Kerspel tot de *Katholijke* Kerk moesten brengen; en dat de Ouderlingen, ook anderen van de laager Geestlijkheid, die bezwaren tegen hunne Bisschoppen hadden, zich deswegens aan de nabuurigen moesten wenden. Nog is 'er een besluit dezer vergadering overig, betreffende zulke *Maagden*, wier *kuischheid gevaar liep*, of door eenen vermogenden vrijër, of zelfs door eenen roover; of ook, wanneer zij onder gemoedelijke twijfelingen vreesden, te zullen sterven, zonder ingekleed te wezen. *Kleedt haar* nu een *Bisschop*, op verzoek van haare Ouders of Voogden, *vóór haar XXVste jaar in*, dan zal hem de Kerkvergadering, op welke deze ouderdom bepaald was (†), niet hinderlijk zijn.

Aanzien van deze Kerkvergadering.

Zoo groot was het aanzien dezer Kerkvergadering, dat zij *de vijfde algemeene Kerkvergadering van Karthago* heet, alhoewel zij zulks alleen was, met betrekking tot de *Afrikaansche* Landschappen, en nog wel gekant tegen twee Oostersche en zelfs tegen de gezindheid van den Bisschop van *Rome*. Zoo grooten roem van rechtzinnigheid hadden de *Afrikaansche* Bisschoppen zich verworven, dat door haar

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz*. 391.

(†) De IIIde *Karthaagsche* van het jaar 297. *Cod. Can. Eccl. Afric. l. c. C.* 16. *p.* 874. *Coll. p.* 961.

haar aanzien, gelijk PROSPER (*) zich uitdrukt, *de Ketterij van* PELAGIUS *in de geheele wereld veroordeeld* is geworden, dat is, dat de *beslisfende uitslag tegen de Pelagiäansche gevoelens in de geheele Westersche Kerk* gegeven is. In de Oostersche Gemeenten is deze twist grootendeels onbekend gebleven, en AUGUSTINUS leerstelsel maakte daar zeer weinig opgang.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De Wereldlijke arm tegen PELAGIUS ingeroepen.

Gelijk men zich voor heenen met goed gevolg bediend had van de Wereldlijke Wetten tegen de *Donatisten*, zoo sloeg men thans denzelfden weg in tegen de *Pelagiänen*. Niet de *Roomsche*-Bisschop ZOSIMUS (†), maar de *Afrikanen*, verzochten om een Keizerlijk plakaat tegen hunne partijën (§), en wel gelijk men gist, door middel van eenen aanzienlijken Hoveling VALERIUS, met wien AUGUSTINUS gemeenzame Briefwisseling hield.

HONORIUS liet dan den 30sten April des jaars 418 te *Ravenna* een bevel uitgaan, welks theologische en tevens gezwollen stijl eenen opsteller uit de Geestelijkheid verraadt (**); in dezelve gelast de Keizer den Opperstadhouder PALLADIUS, om CÆLESTIUS en PELAGIUS uit de stad te verdrijven; maar

(*) *In Chronico T.* I. *Lect. Antiq.* CANIS. *p.* 299, 300.

(†) Gelijk BARON. wil *Ann. Eccl. ad ann.* 418. *n.* 19.

(§) QUESNEL *Diss.* XII. *de Conc. Afric. contra Pelag. T.* II. *Opp. Lemis* M. *p.* 363. de Benedictyner Uitgevers van AUGUST. *Præfat. ad T.* X. *Opp. p.* 24.

(**) *In Append. ad T.* X. *Opp. August. p.* 70. *sq. et in Steph. Baluzii Notis ad Salvianum p.* 74.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar hunne aanhangers, als zij van deze dwaling overtuigd werden, zouden gebannen worden. Dit Plakaat werd openlijk, met eene bijzondere publikatie van PALLADIUS en twee andere Opperstadhouders afgekondigd (*).

ZOSIMUS verklaart zich tegen de Pelagiänen. Wederzijdsche klagten over mishandelingen.

Thans hield ZOSIMUS het voor dienstig, zich insgelijks tegen CÆLESTIUS en PELAGIUS te verklaaren. Nu zich de Wereldlijke Magt zoo naauw met de Kerkelijke uitspraken verëenigde, kon hij niet langer achterblijven, zonder zich een ongunstig vermoeden op den hals te haalen; terwijl *Rome* zelve reeds door deze twisten hevig geschud werd. Ten minsten AUGUSTINUS (†) verhaalt, dat de *Romeinen* eenpaarig hunnen ijver tegen PELAGIUS lieten blijken, en aan den anderen kant meldt PROSPER (§), dat KONSTANTIUS, te vooren een aanzienlijk Bevelhebber, maar naderhand waarschijnlijk een *Askeet* in de Hoofdstad, ten dezen tijde van de partij der *Pelagiänen* aldaar, tegen wier voortgang hij zich verzette, veel geleden, en daar door den naam van eenen *Belijder* verdiend hebbe. Doch, gelijk gemeenlijk, zoo verweten ook thans de beide partijën malkanderen meer zulke buitensporigheden. De *Pelagiäan* JULIANUS klaagt bij AUGUSTINUS (**), dat de tegenpartij geheel *Italië* tegen de zijne opgehitst, te

(*) *l. c. in App. Aug. p.* 71. *et ap. Baluz. p.* 376.

(†) *De peccat. Origin. C.* 8. *T.* X. *Opp. p.* 172.

(§) *l. c. pag.* 299.

(**) *Apud August. Op. Imperf. contra Julian. Libr.* III. *C.* 35. *T.* X. *Opp. p.* 792.

te *Rome* het graauw tot oproer omgekocht, in *Afrika*, ten kosten der armen, paarden opgekweekt tot geschenken voor de Krijgsbedienden, den Vorst zelfs tot vervolging opgezet, en door erfenissen, welke vrouwen opgaven, de Overheden overgehaald had, om met drift op de *Pelagiänen* aan te vallen. AUGUSTINUS verklaart dit alles, kort en goed, voor leugen en laster; schoon 'er vrij wat waarschijnlijkheid in voorkomt.

Hoe het zij, ZOSIMUS besloot thans, door een nieuw verhoor van CÆLESTIUS, denzelven duidelijke en bepaalde antwoorden af te persen, omdat de *Afrikanen* hem voor zijne listige uitvluchten gewaarschuwd hadden (*). Maar CÆLESTIUS, in het jaar 418 ten dien einde te *Rome* ontboden, verbergde zich, en vluchtte eindelijk geheel uit *Rome* (†). ZOSIMUS veröordeelde daar op hem en PELAGIUS, als Ketters, en legde hun, indien zij van hunne dwalingen wilden afstaan, eene Kerkelijke Boete op; maar indien zij daar bij bleven, zouden zij voor altijd van de Kerk uitgesloten zijn (§). Hij schreef dit niet alleen aan de *Afrikaansche* Bisschoppen, maar zond ook een' rondgaanden Brief, (*tractoria*,) aan alle Bisschoppen, de

(*) AUGUST. *contra duas Epist Pelagian. Libr.* II. *Cap.* 3. *Tom.* X. *Opp. pag.* 287.

(†) AUGUST. *l. c.* MARIUS MERCATOR *Commonitor. super nomine Cælest. pag.* 7.

(§) AUGUST. *de peccato origin. Cap.* 22. *pag.* 176. *Epist.* CXC. *pag.* 138. *Tom.* II. *Opp.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Oosterſche zelve niet uitgezonderd, opdat zij, door hunne ondertekening, hunne toeſtemming zouden geven (*).

Aan het Keizerlijke Hof te *Ravenna* zelve ſchijnt de uitſpraak der *Afrikaanſche* Bisſchoppen veel meer gegolden te hebben, dan de toeſtemming van ZOSIMUS. HONORIUS meldde in *Junij* des jaars 419, den Bisſchop van *Karthago* AURELIUS, en in eenen dergelijken Brief aan AUGUSTINUS (†), dat hij PELAGIUS en CÆLESTIUS uit *Rome* had laten verdrijven, daar in hun oordeel volgende. (*Sanctitatis Tuæ judicium.*) Thans had hij bevolen, dat die genen, die hen niet uit hunne ſchuilplaatzen verjaagen, of ten minſten niet aangeven zouden, gelijke ſtraffe met hen zouden ondergaan; ook wilde hij, dat AURELIUS en AUGUSTINUS dit ſchriſtelijk aan alle Bisſchoppen zouden bekend maken, dat ieder Bisſchop, die de veröordeeling der gemelde Dwaalleeräaren niet onderſchrijven wilde, zijn Bisdom verliezen, en uit de Kerkelijke Gemeenſchap, als ook uit de ſtad, waar hij woonde, verſtoten zou worden. Men heeft den rondgaanden Brief, hier op door AURELIUS in het jaar 419 aan de Bisſchoppen van het *Byzacenisch* en *Arzugitaanſche* Ge-

(*) AUGUST. *de pecc. Origin. C.* 21. *p.* 176. *contra duas Epist. Pelag. L.* II. *C.* 3. *p.* 286. *Ep.* CXC. *p.* 538. *Ep.* CXCIV. *p.* 544. *T.* II. *Opp.* MERCAT. *Comm. ſuper nom. Cælest. C.* 1. *p.* 7. *C.* 3. *p.* 18. PROSP. *Chron. ad a.* 418. CÆLEST. *Papæ Ep. ad Gall. Episc. p.* 89. *in App. ad T.* X. *August.* (†) AUGUST. *Ep.* CCI. *T.* II. *Opp. p.* 580.

Gewest afgezonden, nog (*), waar in echter van den Bisſchop van *Rome* geen woord gemeld wordt. De *Afrikanen* prezen dezen Bisſchop wel in hun antwoord (†), dat hij, op Godlijke aandrift, hun toegeſtemd had. Ook waren zij ongemeen in hunnen ſchik, dat de *Roomſche* Ouderling SIXTUS, dien het gerucht voor een' *Pelagiäan* had uitgegeven, thans openlijk de leerſtellingen van PELAGIUS vervloekte, en in eenen Brief aan AURELIUS zich volkomen volgends hunnen wensch verklaarde (§). Maar te gelijk lieten zij niet in het geringſte blijken, dat zij de bevestiging van hunne uitſpraken eerst van *Rome* hadden moeten verwachten.

Berichten van JULIANUS, Bisſchop van Eclanum.

De meeste Bisſchoppen ondertekenden den rondgaanden Brief van ZOSIMUS, uitgezonderd negentien, die zich door de vrees van verketterd en vervolgd te worden, niet lieten bewegen; onder dezen is JULIANUS de voornaamſte, die onder zijne partij de derde plaats beſlaat na PELAGIUS en CÆLESTIUS. Zijn Vader MEMOR was Bisſchop ergens in *Neder-Italië*, een bijzonder vriend van AUGUSTINUS (**). MARIUS MERCATOR geeft wel te kennen, dat JULIANUS een ondergeſtoken Zoon kan geweest zijn; hij laat hem zijne eigene Zuster tot onkuischheid aanzoeken; maar dewijl hij zulks in eenen hevigen ſtijl

(*) *In Append. ad T. X. Opp. August. p.* 73.

(†) *Ap. Prosp. contra Coll. C.* 10. *in App. Aug. l. c.*

(§) AUGUST. *Ep.* CXCI. *p.* 539. *Ep.* CXCIV. *p.* 544. *T.* II.

(**) AUGUST. *contra Julian. L.* I. *C.* 4. *p.* 331. *Tom.* X. *Opp. Ep.* CI. *p.* 207. *T.* II.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtijl vol ſcheldwoorden deet, verliest hij daar door zijne geloofwaardigheid in dezen (*). JULIANUS trouwde al vroeg; ook bekleedde hij, nog vrij jong, de posten van Voorlezer en Diakon (†). Dat hij, volgends AUGUSTINUS, naderhand in onthouding geleefd heeft, behoeft men daar van niet af te leiden, omdat zijne huwlijksverkeering met zijne vrouw hem anders in zijne verheffing zou gehinderd hebben, want het voorbeeld van zijn' Vader bewijst reeds het tegendeel. Veelëer zal de dood zijner huisvrouw hem daar toe aanleiding gegeven hebben. Toen hij nog *Diakon* was, hield AUGUSTINUS zoo veel van hem, dat hij zijnen Vader verzocht, hem aan hem over te zenden (§). Omtrent het jaar 416 werd hij Bisſchop te *Eclanum*, eene ſtad in *Apulië* (**), en twee jaaren daar na nam hij levendig deel in de *Pelagiäanſche* verſchillen. GENNADIUS, die nog in dezelfde eeuw zijne berichten optekende, noemt hem (††) eenen ſcherpzinnigen, in de Heilige Schrift wel geöefenden, ook in de Griekſche en Latijnſche Taalen zeer kundigen man, die zelfs onder de Leeräaren der Kerk beroemd geweest was,

(*) MAR. MERC. *Subn. in Scripta Juliani* C. 4. *T.* I. *p.* 40.

(†) AUG. *in Julian. L.* III. *C.* 21. *p.* 379. *Ep.* CI. *p.* 208. PAUL. NOL. *Carm.* XIV. *p.* 512.

(§) *Epist.* CI. *pag.* 208.

(**) MAR. MERC. *Præf. in Nestorii tract. contra Hæres. Pelag. pag.* 73. *ejusd. Symb. Theod. Mopsvest. pag.* 95. *Tom.* I. *Opp.*

(††) *De Viris Illuſtr. Cap.* 21.

was, eer hij zijne neiging tot de godloze leere van PELAGIUS ontdekt had. Hij maakt hem wel tot Bisschop van *Capua*, (*Capuanus*,) maar waarschijnlijk moet men daar voor lezen *Campanus*, (in *Campanië*.) Voorts verhaalt hij van hem, dat hij, ten tijde van eenen hongersnood en andere kommerlijke omstandigheden, zijn geheele vermogen onder de armen uitgedeeld, en door dezen schijn van barmhartigheid, velen, inzonderheid aanzienlijke lieden en Monniken, tot zijne Ketterij verleid hebbe.

Dat JULIANUS reeds, ten tijde van den *Roomschen* Bisschop INNOCENTIUS, die hem tot Bisschop heeft ingewijd, tot de zijde van PELAGIUS overhelde, verzekert AUGUSTINUS (*). Evenwel bleef hij, volgends MERCATOR (†), zoo lang INNOCENTIUS leefde, met denzelven in Kerkelijke Gemeenschap. Eéne zijner vroegste blijken voor de *Pelagiänerij* kon wel geweest zijn die, welke dezelfde Schrijver vermeldt (§). Als JULIANUS, zegt hij, zich te *Rome* onthield met de voornaamsten van zijne partij, vraagde hij de eenvoudige Christenen: of de zonde iet goeds of kwaads, en of God derzelver oorzaak zij? Als zij daar op antwoordden, zoo als te verwachten was, vraagde hij verders: *of de zonde eene zelfstandigheid of natuur*, *dan of zij iet toevalligs zij?* Hier stonden zij, en hij voer voort: ,, De zonde kan volstrekt geene zelfstandigheid

(*) *Contra Julian. L.* I. *C.* 4. *p.* 331.

(†) *Commonit. super nom. Caelest. C.* 3. *p.* 18.

(§) *Subnotatt. in Scripta Juliani C.* 7. *p.* 50.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid of natuur zijn; want dan zou zij God tot werker en oorzaak hebben, die zulks van alle natuuren is. Wat nu geene zelfstandigheid is, dat kan ook in eene zelfstandigheid, zoo als de mensch is, op geenerleië wijze, overgaan; midsdien is het een dwalend gevoelen, dat de zonde uit ADAM voortgeplant zou zijn."

JULIANUS dan weigerde, met nog XVIII Bisschoppen, den rondgaanden Brief van ZOSIMUS te ondertekenen; maar het Keizerlijk Bevel gaf den Bisschoppelijken uitspraken zoo veel kracht, dat deze allen niet alleen van ZOSIMUS afgezet, maar ook uit *Italië* verdreven werden. Die genen van hen, die hunne aangetijgde dwalingen aflegden, en zich met verzoekschriften aan den *Roomschen* Bisschop wendden, kregen echter naderhand hunne Bisdommen weder (*).

JULIANUS echter liet zich door geene bevelen overhaalen. Hij schreef tweemalen daar over aan ZOSIMUS (†), en men men heeft wel ééns geloofd, dat één van deze Brieven de *Geloofsbelijdenis* geweest zij, welke de *Jesuit* GARNIER (§) het eerst in het licht heeft gegeven, doch welke laatste waarschijn-

(*) AUGUST. *contra duas Ep. Pelag. L.* I. *C.* 1. *pag.* 270. *L.* IV. *C.* 12. *p.* 324. *libell. fidei in Append. ad T.* X. *Opp. Aug. p.* 76. MERC. *Comm. C.* 3. *p.* 18. *ejusd. Subnott. C.* 6. *p.* 46.

(†) AUG. *Oper. Imp. contra Julian. L.* I. *C.* 18. *p.* 662.

(§) *Libell. fidei in Diss.* V. *de libell fidei editis a Pelagg. p.* 319. *T.* I. *Opp. Opp. Mar. Mercat.*

schijnlijk een opstel is van *Pelagiäansche* Bisschoppen, aan den Bisschop van *Aquileja*, onder wiens Kerspel zij behoorden, en hetwelk om dezen tijd, tusschen het jaar 418 en 420, opgesteld is. Echter vindt men spooren van Brieven, door JULIANUS om dezen tijd aan ZOSIMUS, en anderen, naa *Rome* geschreven, als ook van zijn' Brief, in naam der XVIII Bisschoppen, aan RUFINUS, Bisschop van *Thessalonica*, bij AUGUSTINUS (*) en MERCATOR (†). Zij bevatten klagten over de vervolgingen van ZOSIMUS, maar in de laatstgemelde plaatzen, eene verklaring, dat de dood alleen in zoo verre van ADAM op de overige menschen is doorgegaan, als ook dezen gezondigd hebben.

Scheuring der beide partijën.

Dus neigde deze twist tot eene volslagene scheuring der beide partijën, waar toe de Rechtzinnigen, door het inslaan van den weg van geweld, zekerlijk niet weinig toebragten, maar waar bij toch hunne partij niet vrijbleef van gebreken, voornaamlijk doordien dezelve zich niet duidlijk verklaarde, en den schijn wilde behouden van niet zoo ver van de *Katholijken* te verschillen, waar door zij het verwijt van *onöprechtheid* zich op den hals haalde. Ook gaven zij wel hunne genegenheid te kennen, om den Kerkenvrede te behouden, evenwel lieten zij ook niet zelden eenen ruwen toon hooren, zoo als JULIANUS in eenen naa *Rome* afgezondenen Brief (§): *Het*

(*) *Contra duas Ep. Pel. L.* I. *C.* 3. *p.* 273. *L.* IV. *C.* 8. *p.* 319. (†) *Subnott. C.* 6. *p.* 46. *C.* 9. *p.* 58.

(§) Bij AUGUST. *contra duas Ep. Pel. L.* I. *C.* 2. *p.* 273.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het zijn Manicheën, met welken wij thans geene gemeenschap hebben. Nogthans moet men aanmerken, dat deze geschreven is, tegen het einde des jaars 419, toen zij reeds genoodzaakt waren, de *Katholijke* Kerkgemeenschap te verlaten. Vervolgends verzochten zij, ten Keizerlijken Hove, om Richters in hunne zaak, dat is, om eene algemeene Kerkvergadering, doch een aanzienlijk Hoveling, VALERIUS, belette, dat hun dit verzoek werd toegestaan, en AUGUSTINUS schreef deswegens, met alle de zekerheid eener bovenliggende partij: „ Dit „ moet toch niet gebeuren, dat Christelijke Vorsten „ aan het oude *Katholijke* Geloof twijfelen, en „ daaröm den bestrijderen van hetzelve tijd en plaats „ verleenen, om hetzelve te toetzen! Veel meer „ mogen zij, daar in zeker en gegrond, zulke vij„ anden van hetzelve, als gijlieden zijt, behoorlijk „ straffen (*)! " Daartegen merkte JULIANUS aan (†), dat het die twistende partij aan verstand ontbrak, welke in plaats van onderzoek vrees verwekte, en van schrandere lieden wel geenen bijval verkreeg, maar dien van vreesächtigen afperste. Ook gaf hij te verstaan (§), dat de *Katholijke* Bisschoppen het niet met elkanderen éêns waren, om zekere *Manicheïsche* dwalingen te veröordeelen. Dit laatste oordeelde AUGUSTINUS geen antwoord waardig; ten opzichte van het eerste merkte hij aan: „ dat de zaak voor

(*) *Oper. Imperf. contra Julian. L.* I. *C.* 10. *p.* 661.

(†) *Ap. Aug. contra duas Ep. Pel. L.* III. *C.* 1. *p.* 365.

(§) *l. c. Libr.* I. *Cap.* 24. *pag.* 284.

voor eene bevoegde rechtbank beslist was, en dat 'er dus met hen niet verder over de leerstukken behoefde gehandeld te worden; maar alleen daar over, dat zij, of het over hen gestreken vonnis vreedzaam opvolgden, of, als zij niet wilden, van onrustige bewegingen terug gehouden werden." Volgends den Schrijver van een oud Bericht van *Ketterijën* (*), hadden de *Pelagiänen*, die hij ook *Cælestiänen* noemt, wel hunne eigene Bisschoppen en Ouderlingen, maar niet hunne eigene Kerken, waarom zij zich in de Godsdienstige vergaderingen met de *Katholijken* vervoegden; en ook wel met hen het Heilig Avondmaal gebruikten, maar deswegens werden zij ook vaak door de *Katholijken* kwalijk behandeld, en van de ijverigste *Pelagianen* verwenscht. Waar uit men de vraag kan beslissen, of 'er eene bijzondere Gemeente van *Pelagiänen* ontstaan zij? welke in laater tijden verschillend is beantwoord geworden.

III BOEK. IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363, tot 476.

Verdere schriften van AUGUSTINUS tegen de Pelagiänen.

Ondertusschen ging AUGUSTINUS nog verscheidene jaaren voort, met de *Pelagiänen* in zijne geschriften te bestrijden. Tot één derzelven gaf eene poging aanleiding, welke strekte, om de twisten bij te leggen. Toen PELAGIUS zich in *Palæstina* onthield, beproefde zekere PINIANUS, een aanzienlijk man, met zijne Moeder of Schoonmoeder ALBINA, en zijne Huisvrouw MELANIA, om hem te bewegen, dat hij de dwalingen, welke men hem te last leg-

(*) *Prædestinat.* L. I. *Hæres.* LXXXVIII. *Tom.* I. *Opp.* SIRMONDI *pag.* 294.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

legde, schriftelijk zou verwerpen. PELAGIUS verklaarde zich daar op, werklijk, „ dat hij den genen veröordeelde, die zeide, dat de *genade Gods*, „ met welke CHRISTUS in de wereld gekomen is, „ om zondaaren zalig te maken, ons niet alleen „ voor elk uur en oogenblik, maar ook voor elke „ *onzer daaden* niet *noodzaaklijk* was (*)." Ook gaf hij *eenen Doop* toe, welke, met dezelfde woorden, aan *Kinderen* en Volwasfenen bediend moet worden, en aan de eersten vergeving van zonden schenkt (†). Deze verklaring schreven de drie gemelde personen, aan welken PELAGIUS ze medegedeeld had, in het jaar 418, aan hunnen vriend AUGUSTINUS, om zijn gevoelen daar over te verstaan. Terstond schreef hij hun, met den terugkeerenden Bode, tot antwoord op hunne vraag, twee Boeken, (*de Gratia Christi et de peccato originali*, *Libri* II. *contra Pelagium et Cælestium*) (§), waar in hij zoekt te toonen, dat het enkel geveinsdheid zij, dat PELAGIUS zich zoo rechtzinnig had uitgedrukt enz.

In deze werkzaamheid ging hij nog aan andere kanten in het jaar 418 voort. Zeker Bisschop uit een onbekend Gewest, OPTATUS, had aan twee vrienden in *Afrika* over de hem moeilijke vraag geschreven: of *de zielen even als de ligchamen voortgeplant worden*, *dan of God voor elk ligchaam eene nieu-*

(*) AUGUST. *de Gratia Christi C.* 2. *p.* 155. *T.* X.

(†) *August. l. c. pag.* 164.

(§) *Tom.* X. *Opp. pag.* 154-184.

nieuwe ziel schept? Van eenen dezer vrienden werd AUGUSTINUS verzocht, om zijn gevoelen tot onderrichting van dezen Bisschop te ontvouwen. Hij deed zulks in eenen langen Brief aan OPTATUS zelven (*), welken hij begint met de erkentenis, dat hij over de gemelde vraag nog niets beslissen kon; maar het zij genoeg, als men een Christen wilde zijn, te gelooven, dat alle menschen der verdoemenisse onderworpen zijn enz.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

Nog zond AUGUSTINUS, in het jaar 418, twee andere Brieven van dergelijken inhoud, aan den *Roomschen* Ouderling SIXTUS (†). De eerste is enkel eene vermaning aan hem, om zich verders tegen de *Pelagiänen* te verzetten; maar in den anderen gaf hij hem eene voorlopige aanwijzing, hoe hij hunne tegenwerpingen moest afweeren. Op dezelfde wijze beäntwoordt hij eenige tegenwerpingen der *Pelagiänen*, in eenen anderen Brief aan MARIUS MERCATOR, om dezen tijd geschreven (§).

Ondertusschen zaten de *Pelagiänen* niet stil; zij schreven aan zijnen vriend den *Comes* VALERIUS, dat AUGUSTINUS, door zijne leere van de Erfzonde, het *huwlijk* veröordeelde (**). Hij had deze beschuldiging wel reeds beäntwoord, op het einde van zijn Boek *over de Erfzonde*, maar in het begin van het jaar 319 behandelde hij dezelve opzetlijk in een werk

(*) *Epist.* CXC. *Tom.* II. *Opp. p.* 532-539.
(†) *Ep.* CXCI. *p.* 539. *Ep.* CXCIV. *p.* 544.
(§) *Epist.* CXCIII. *pag.* 541.
(**) AUGUST. *Retractat. L.* II. *C.* 53.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werk aan VALERIUS (*), waar in hij ten oogmerk had, „ het kwaad der vleeschlijke begeerte, uit kracht van welke de daar uit geboren mensch de Erfzonde aan zich trekt, van het goede in den echten staat te onderscheiden." Naauwlijks was dit werk in het licht verscheenen, toen de *Pelagiäan* JULIANUS 'er eene wederlegging *in vier Boeken* tegenstelde. Van dezelve kreeg AUGUSTINUS door VALERIUS eenige uittrekzels, die een ongenoemde, doch niet zonder verscheidene veränderingen daar in te brengen, gemaakt had; en tegen deze schreef hij eigenlijk in het jaar 420 het tweede Boek van den bovengemelden inhoud (†). Hoe vermoejend hetzelve ook is door wijdlopigheid en spitsvinnigheden, het is echter merkwaardig door veelvuldige ingelaschte plaatzen uit JULIANUS. Onder anderen is de volgende plaats van denzelven merkwaardig, in welke hij den *Katholijken* verwijt, dat zij de gevoelens der *Manicheën* volgen. „ De Leeräars van „ onzen tijd," schrijft hij (§), „ de stichters der „ nog brandende booze onlusten, hebben besloten, „ die genen, omtrent wier heilige pogingen zij „ ijverzuchtig zijn, door het omkeeren der geheele „ Kerk, te beschimpen en ten grond te helpen: en „ zij merken niet op, hoe veel eer zij aan die ge„ nen bewezen hebben, van wier roem zij te ken-

„ nen

(*) *De Nuptiis et Concupiscentia Liber primus T. X. Opp. pag.* 187-201.

(†) *De Nuptiis et Concupiscentia Liber secundus l. c. p.* 201-224. (§) *Cap.* 3. *pag.* 203.

„ nen gaven, dat die niet anders, dan met den „ *Katholijken* Godsdienst, kon omvergerukt worden. Want, wanneer iemand aan den mensch „ eenen vrijën wil toeëigent; of God den Schepper noemt der genen, die geboren worden; dan „ heet hij terstond een *Cælestiäan* en *Pelagiäan*. „ Opdat men hen dus niet Ketters noeme, worden „ zij *Manicheën*, en vallen, terwijl zij voor eene „ valsche schande vreezen, in eene waare misdaad: „ gelijk de wilde dieren, welke men met kunstige „ muuren omringt, om ze in de netten te drijven; „ dewijl hun de rede ontbreekt, worden zij door „ eene ijdele vrees in het waar verderf voortgestoten." Deze beschuldiging werd nu tusschen JULIANUS en AUGUSTINUS ontwikkeld. De eerste herhaalde ze meermalen, terwijl AUGUSTINUS, die zelf te voren een *Manicheër* was, bepaaldelijk het onderscheid ontvouwde tusschen het leerstelzel der *Katholijken*, der *Manicheën*, en *Pelagiänen* (*), en bewijst duidelijk, dat de *Katholijke* leere ver af was van de gevoelens der *Manicheën*. Nog vollediger en nauwkeuriger behandelde hij dit, in een ander werk (†).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

VINCENTIUS VICTOR schrijft tegen AUGUSTINUS

Onverwachts kreeg AUGUSTINUS, om dezen tijd, nog een' anderen tegenstrever, die, zonder een *Pelagiäan* te zijn, hem evenwel noodzaakte, eene vraag, in een bijzonder werk, te ontvouwen, welke

(*) *De Nupt. et concup. L.* II. *C.* 3. *p.* 204.

(†) *Contra duas Epist. Pelag. L.* II. *C.* 2. *p.* 285. *Libr.* IV. *Cap.* 3. *pag.* 309.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ke met de *Pelagiäansche* twisten, volgends zijn leerstelzel, zeer naauw verbonden was. Een jong *Afrikaan*, VINCENTIUS VICTOR, die van de *Rogatisten*, een tak van den *Donatistischen* aanhang, tot de *Katholijken* overgegaan was, las in een geschrift van AUGUSTINUS met misnoegen, dat deze Bisschop erkende, niet te weten, of de zielen der menschen uit de allereërste en vervolgends door de ouderen voortgeplant werden? dan of God aan elken mensch de zijne in het bijzonder gaf? doch, dat hij dit wist, dat de ziel geen ligchaam, maar een geest is. Tegen dit gezegde, stelde VICTOR een geschrift van twee Boeken op; maar AUGUSTINUS wederlegde die in het jaar 419 of het volgende, in vier kleine Boekjens, van welken hij de beide laatsten aan VICTOR zelven richtte (*). In dit werk verdedigde hij zijne twijfelingen, over den oorsprong der zielen, wees zijnen tegenschrijver vele door hem begane misslagen aan; maar behandelde hem tevens zoo malsch, dat VICTOR zijne gevoelens introk.

Nieuwe Plakaaten tegen de Pelagiänen.

BONIFACIUS, die in het jaar 418 den overledenen Bisschop ZOSIMUS te *Rome* was opgevolgd, verzette zich, even als zijn Voorzaat, tegen de uitbreiding der *Pelagiänerij*, zich nader met AUGUSTINUS, derzelver geduchtsten tegenstrever, verbindende. Hem waren twee Brieven van *Pelagiänen* ter hand gekomen, éénen van welken JULIANUS naar *Rome* zou geschreven hebben, hoewel hij denzelven niet

(*) *De anima et ejus origine Libri* IV. *Tom.* X. *Opp. pag.* 225-270.

niet voor den zijnen erkende, omdat hij, gelijk men gelooft, min of meer vervalscht was; de andere was door XVIII Bisschoppen van die partij, aan RUFINUS, Bisschop van *Thessalonica*, geschreven. Zij behelsden menigvuldige klagten over geleden onrecht, en bittere uitvaringen tegen AUGUSTINUS, waaröm BONIFACIUS ze hem toezond, door middel van den *Afrikaanschen* Bisschop, ALYPIUS, ongetwijfeld, opdat hij ze beäntwoorden zou; gelijk hij dan ook spoedig, in het jaar 420, of kort daar na, een bijzonder werk daar tegen uitgaf, hetwelk aan BONIFACIUS was opgedragen (*). In dit werk ontkent AUGUSTINUS, dat de *Katholijken* door ADAMS zonde den vrijën wil bij de menschen zouden vernietigen; veel meer, zegt hij, vertoont zich dezelve nog, en wel door te zondigen; maar die vrijheid, welke de mensch in het *Paradijs* had, om recht te handelen, is verloren gegaan; de mensch kan alleen door de genade van CHRISTUS weder vrij gemaakt worden. Met dit werk keerde ALYPIUS, tegen het begin van het jaar 421, naa *Rome* terug, om het aan den Bisschop BONIFACIUS over te brengen. Ondertusschen vermoedden de *Pelagiänen*, en bijzonder JULIANUS, dat zijne reize ten oogmerk had, om hun eenen kwaaden trek te spelen, en de laatstgemelde noemt zelfs de geschenken, aanhitzingen, en velerleië laage middelen, door ALYPIUS in het werk gesteld, om hunnen ondergang te bewerken.

(*) *Contra duas Epistolas Pelagianorum Libri quinque T. X. Opp. p.* 272-326.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken (*). AUGUSTINUS noemt dit leugens en lasteringen, evenwel is het opmerklijk, dat juist om dezen tijd, de Keizer KONSTANTIUS, wien HONORIUS in Februarij des jaars 421 tot Rijksdeelgenoot had aangenomen, kort daar na aan den Stadhouder van *Rome*, VOLUSIANUS, een Plakaat tegen de *Pelagiänen* toezond (†), waar in hij gebood, dat VOLUSIANUS allen, die de genade van God haatten, (*qui Dei invident pietati*,) zorgvuldig zou opsporen, en uit de stad verdrijven; zoo dat zij zich honderd mijlen van dezelve moesten verwijderen. Bijzonder zou CÆLESTIUS volstrekt niet in de hoofdstad geduld worden.

AUGUSTINUS vaart voort, tegen de Pelagiänerij te schrijven. Laatste berichten van PELAGIUS.

KONSTANTIUS overleed reeds in het jaar 421, en zijne strenge Plakaaten schijnen in het vervolg niet stipt ten uitvoer gebracht te zijn. Inmiddels ging AUGUSTINUS ijverig voort in het bestrijden der *Pelagiänen*. Hij had, gelijk wij gezien hebben (§), de vier Boeken van JULIANUS tegen hem enkel in een uittrekzel leeren kennen. Thans de Boeken zelve in handen krijgende, vond hij het uittrekzel niet heel getrouw, waaröm hij, om dezen tijd, eene meer volledige wederlegging van dit werk schreef.

(*) *Apud Augustin. Oper. Imperf. contra Julian. Libr.* I. *Cap.* 42. *pag.* 668. *Cap.* 74. *pag.* 689. *Libr.* III. *Cap.* 35. *pag.* 792.

(†) *In Garnerii Dissert.* III. *de Constitt. Imperat. editis in causa Pelagianorum T.* I. *Opp. Mar. Mercat. p.* 254. *et in Append. ad T.* X. *Opp. August. p.* 84.

(§) Boven *Bladz.* 214.

ſchreef (*). Door zoo vele wederleggende twiſtſchriften, veréénigde pogingen der aanzienlijkſte Bisſchoppen van het Westen, beſluiten van Kerkvergaderingen, Keizerlijke wetten en ſtraffen, was de *Pelagiäanſche* partij, welke buitendien niet zeer talrijk was, omtrent het jaar 421 genoegzaam te niet geraakt. Zelfs reeds vroeger verſchijnt PELAGIUS niet meer in de Geſchiedenis. MARIUS MERCATOR verhaalt (†), dat hij, na de Kerkvergadering te *Diospolis* misleid te hebben, naderhand, op eene andere Kerkvergadering, onder Voorzitting van THEODOTUS, Bisſchop van *Antiöchië*, des te duidelijker ten toon geſteld, en daar op ook uit *Jeruſalem* verdreven is, gelijk dit de Brieven van THEODOTUS, als ook van PRAYLUS, Bisſchop van *Jeruſalem*, aan den *Roomſchen* Bisſchop gezonden, getuigden. Dit is een duiſter en onvolledig bericht. Geen ander Schrijver weet iet van deze *Syriſche* Kerkvergadering, en het jaar, waar in zij gehouden zal zijn, kan alleen bij gisſing bepaald worden. Hoe het zij, PELAGIUS, die reeds bij het begin der twisten, een man van jaaren was, ſchijnt kort daar na dezer wereld overleden te zijn; ten zij hij zich ergens heen begeven hebbe, waar hij voor zijn overig leven rust kon genieten.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Van CÆLESTIUS.

CÆLESTIUS daartegen vertoont zich nog eenigen tijd als verdediger van zijn leerſtelſel; hoewel met een

(*) *Contra Julianum, Hæres. Pelagianæ defenſorem, Libri* IV. *T.* X. *Opp. p.* 328-470.

(†) *Commonit. Cap.* 3. *pag.* 19. *T.* I. *Opp.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een ongunstig gevolg. Hij kwam, in weêrwil van het Keizerlijk verbod, omtrent het jaar 424, te *Rome*, en begeerde, in de onderstelling, dat zijne zaak nog niet wettelijk onderzocht was, dat de toenmalige *Roomsche* Bisschop CÆLESTIUS zulks doen wilde. Maar deze bracht veel meer het zoo ver, dat CÆLESTIUS geheel *Italië* verlaten moest (*). Eenigen tijd daar na begaf hij zich met JULIANUS en anderen van deze partij naa *Konstantinopolen*, alwaar zij zich, zoo wel bij den Keizer THEODOSIUS II, als bij den Patriärch NESTORIUS, dikwijls en nadruklijk beklaagden, dat zij, niettegenstaande hunne rechtzinnigheid, vervolgd, en uit het Westen verdreven waren. NESTORIUS schreef deswegens meermalen aan den *Roomschen* Bisschop, om van hem een voldoenend bericht te ontvangen. Eindelijk antwoordde deze hem, in het jaar 430, dat PELAGIUS en CÆLESTIUS als Ketters met recht veröordeeld en verjaagd waren; dat ook zijn Voorzaat ATTICUS hen te *Konstantinopolen* niet geduld had; en dat het dus eene schande was voor NESTORIUS, die de Erfzonde en het verderf des menschen zoo wel kende, dat hij aan zulke lieden een gerust verblijf vergunde (†). Hier op werden CÆLESTIUS en zijne vrienden, door een bevel van den Oosterschen Keizer, genoodzaakt, zijne Hoofdstad te verlaten (§). Tot

(*) PROSPER *contra Collatorem C.* 21. *pag.* 132. *App. ad T.* X. *Opp. August.*

(†) *Ep. Nestor. et Cæl. in App. Aug. l. c. p.* 87, 88.

(§) MAR. MERC. *Comm. super nomine Cælestii p.* 5.

Tot dit bevel des Keizers had MARIUS MERCATOR niet weinig toegebracht, door een geschrift tegen hen, hetwelk hij den Keizer overleverde. Deze Schrijver, die in ijver tegen de *Pelagiänen* voor niemand week, was waarschijnlijk een *Afrikaan*, en leerling van AUGUSTINUS (*). 'Er is geen blijk, dat hij tot den *Clerus* of Geestelijkheid behoord hebbe; veel meer schijnt hij zich zelven te beschrijven, als iemand, die buiten alle ambten leefde. Zijn stijl is driftig en vuurig, zijne geleerdheid slechts matig, alleen was hij in de Grieksche taal vrij wel geöefend, en heeft zich bij de Ketter-Geschiedenis van deze tijden, bijzonder de *Pelagiäansche* en *Nestoriäansche* verschillen, verdienstelijk gemaakt. Zijne werken werden te *Parys*, in het jaar 1673, tweemalen uitgegeven, eens door den Benedictyner GABRIEL GERBERON, die zich onder den naam RIGBERIUS verbergde, en op den titel *Brussel* zette, in een Deeltjen in 12mo; de andere uitgave was van den Jesuit JOHAN GARNIER, in twee Deelen in *Folio*. BALUZIUS bezorgde in het jaar 1684 te *Parys* eene nauwkeurige uitgave in 8vo.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van MARIUS MERCATOR.

Reeds eenige jaaren vroeger, omtrent het jaar 422, was JULIANUS, en misschien ook CÆLESTIUS, met anderen van deze partij, ook in *Cilicië* veröordeeld geworden. Volgends het bericht van MERCATOR (†), hadden zij zich derwaards gewend, om, door het gezag en de bepaling van den vermaar-

De Pelagiänen veröordeeld in Cilicië.

(*) BALUZ. *Præf. ad Opp. Mar. Mercat. p.* 7.

(†) *Præf. ad Symb. Theod. Mopsvest. p.* 40.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maarden THEODORUS, Bisschop van *Mopsveste*, eenen nieuwen steun te bekomen. Doch JULIANUS bedroog zich zoo zeer in deze verwachting, dat hij veel meer, na zijn vertrek, op eene *Synode*, door THEODORUS tot een' Ketter verklaard, en met het *Anathema* vervolgd werd. Hoe deze uitspraak met de overige gevoelens van THEODORUS overëenstemde, kan eerst in zijne Geschiedenis verklaard worden.

In Galliën

Ook in *Galliën* hadden eenige Bisschoppen *Pelagiäansche* leerstellingen aangenomen. Keizer VALENTINIANUS III. liet daaröm in het jaar 425 een bevel afgaan aan den Opperlandvoogd van dat Gewest, uit kracht van hetwelk de Bisschop van *Arelate*, PATROCLUS, zijn best moest doen, om hen tot het afleggen van hunne dwalingen te bewegen. Men zou hun twintig dagen uitstel vergunnen; als zij dezen lieten voorbijgaan, zonder tot de *Katholijke* Kerk terug te keeren, zouden zij uit *Galliën* gebannen worden (*). Een *Gallische* Monnik LEPORIUS, die een der voornaamste voorstanders der *Pelagiänerij* in zijn Vaderland geweest was, verliet dezelve wezenlijk, door AUGUSTINUS onderwezen, en maakte deswegens eene schriftelijke herroeping bekend (†).

In Brittanniën.

De leerstellingen van PELAGIUS hadden ook in zijn Vaderland *Brittanniën* aanhangers gevonden. Doch de *Roomsche* Bisschop CÆLESTINUS verloste, zoo

(*) *Constit. Valent.* III. *p.* 85. *app. ad T.* X. *Aug.*

(†) CASSIAN. *de Incarnat. L.* I. *C.* 4. *p.* 686. GENNAD. *Catal. Viror. Illustr. C.* 59.

zoo als PROSPER zich uitdrukt (*), dit Eiland daar van, dewijl hij het zoo ver bracht, dat de *Pelagiänen* aldaar zich elders heen begeven moesten. Op eene andere plaats (†) meldt PROSPER nog, dat ook in *Ierland* de *Pelagiäan* AGRICOLA deze gevoelens heeft uitgebreid; maar dat CÆLESTINUS, op begeerte van den Diakon PALLADIUS, den Bisſchop GERMANUS van *Antisſiodorum*, (*Auxerre* in *Frankryk*,) derwaards gezonden had, om door hen het Katholijk Geloof bij de *Britten* te bewaaren. Een Schrijver, wiens gezag echter ſlechts middelmatig is (§), bericht daar van eenige bijzonderheden, welke, zo al niet volkomen geloofwaardig, evenwel daaröm opmerklijk zijn, om dat 'er van de deelneming des Roomſchen Bisſchops bij hem geheel niet gewaagd wordt. Afgezondenen uit *Brittanniën*, zegt hij, toonden den Bisſchoppen in *Galliën* aan, dat de *Pelagiäanſche* Ketterij onder hen zeer uitgebreid was, en dat het *Katholijk* Geloof ſpoedige hulp behoefde. Deze Bisſchoppen zonden daaröm terſtond twee der voornaamſten onder hen, GERMANUS en LUPUS, naa *Brittanniën* af. Deze hielden voor eene talrijke vergadering met de *Pelagiäanſche* Leeräars een twistgeſprek, in hetwelk zij volkomen de overhand behielden. Onverziens brachten twee voorname Ouders hun Doch-

III BOEK IX Hoofdſt. na C.G. Jaar 363. tot 476.

tert-

(*) *Lib. contra Coll. C.* 21. *p.* 132. *app. ad T.* X. *Aug.*

(†) *In Chron. ad a.* 429. *T.* I. *p.* 301. *Lect. Canis.*

(§) CONSTANT. *in Vita Germani Episc. Antisſiod. L.* I. *C.* 19, 23, 24. *L.* II. *C.* 1, 3, 4. *app. August. l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tertjen van tien jaaren, hetwelk blind was, bij deze beide Bisfchoppen, opdat zij hetzelve genezen zouden. De *Pelagiänen*, wien zij het tot zulk eene proeve aangeboden hadden, verzochten zelve de Katholijke Leeräars, om zich over het Kind te ontfermen. GERMANUS riep daar op God om hulp aan, roerde de oogen van het meisjen met de Overblijfzelen van Heiligen, die hij aan den hals droeg, aan; en op ftond kreeg het zijn gezicht weder. Hij werd naderhand nog éêns naa *Brittannië* geroepen, om de *Pelagiänen* tegen te gaan, die weder de overhand kregen, waar in hij ook zoo gelukkig was, dat hunne aanvoerers uit dit Eiland verjaagd werden.

Tegen zulke maatregelen, bijzonder tegen wonderwerken, en verbanning uit het Land, kon de *Pelagiäanfche* partij zich niet handhaven; hoewel het haar niet aan fchrandere mannen ontbrak, onder welken ook zekere ANIANUS was, die zich, als Diakon te *Celada*, eene ftad in *Beneden-Italië*, ook op de Kerkvergadering te *Diospolis* bevonden, en daar, als men HIËRONYMUS (*) gelooven zal, ontkend had, het gene hij in zijne Boeken had toegegeven. Zijne Vertaling der Lofreden van CHRYSOSTOMUS, op den Apostel PAULUS, en deszelfs acht Kerkredenen over MATTHEUS, zijn, door MONTFAUCON, in zijne uitgave der werken van dien Kerkleeräar geplaatst. Hij heeft ook de *Katholijken*, bijzonder HIËRONYMUS, in afzonderlijke fchriften beftreden, welke verloren zijn gegaan. Doch,

(*) *Ep.* LXXXI. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 664.

Doch, terwijl de Overwinnaars 'er op bedacht waren, om hunne partij geheel ten gronde te helpen, liepen zij gevaar, om zelven onderling oneens te worden. Twee Monniken, FLORUS en FELIX, uit het Klooster te *Adrumetum*, de Hoofdstad van het *Byzacenisch Afrika*, vonden, op eene reize, in het jaar 427, in de nabuurschap den Brief van AUGUSTINUS aan den *Roomschen* Ouderling SIXTUS (*); FLORUS maakte 'er een afschrift van, hetwelk FELIX in het Klooster bracht. Toen hij dit den overigen Monniken voorlas, was 'er het een en ander in, hetwelk hun tegen de borst stiet, bijzonder met betrekking tot 's menschen vrijën wil, en de rechtvaardige vergelding, welke de menschen eens van God te wachten hebben. Dit ontrustte de Monniken van het Klooster, zonder dat echter de Abt VALENTINUS iet van deze bewegingen wist. Eindelijk kwam FLORUS ook t'huis, door wiens tegenwoordigheid de twist vermeerderde, waar van hij aan den Abt kennis gaf. Deze oordeelde het best te zijn, EVODIUS, Bisschop van *Uzala*, om ophelderingen van dezen Brief te verzoeken, welken hij zelf voor een werk van AUGUSTINUS hield, hoewel hij den Monniken onëcht voorkwam. EVODIUS antwoordde, zoo veel wij uit de overblijfzelen van zijnen Brief weten, dat de nieuwgeschapen mensch alszins den volkomensten vrijën wil gehad hebbe, maar dat deze door deszelfs zonde gewond zij geworden en gebleven; om hem te genezen, was CHRISTUS in de

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

De Monniken van Adrumetum maken den Bisschop AUGUSTINUS tegen werpingen.

(*) Boven *Bladz.* 213.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de wereld gekomen. Aan deze uitspraak kreunden de Monniken zich niet; even zoo min, als aan de verklaringen van den meergemelden Brief, welke hun een Ouderling, (*Presbijter*,) SABINUS mededeelde. Veeleer besloten zij, naa AUGUSTINUS zelven te reizen, hetwelk hun de Abt, zelfs tegen de Monnikenwetten, vergunnen moest. Twee van hen verhaalden dan aan den Bisschop, dat eenigen van hunne Medebroederen, door het aanprijzen der genade, den vrijën wil geheellijk loochenden, en ook niet geloofden, dat God, in den Oordeelsdag, elk naar zijne werken vergelden zal; evenwel, voegden zij 'er bij, de meesten van hen waren van het tegendeel overtuigd (*). AUGUSTINUS onderrichtte terstond de Monniken van *Adrumetum*, hoe zij zijnen Brief aan SIXTUS verstaan moesten. Hij gaf hun eenen Brief mede aan VALENTINUS en de Monniken van zijn Klooster, waar in hij hen tot eensgezindheid vermaande, en de noodzaaklijkheid aantoonde, om zoo wel de genade Gods als onzen vrijën wil te redden. Tevens stelde hij, om dit nog meer te ontvouwen, een bijzonder geschrift op, *Liber de gratia et libero arbitrio, ad Valentinum et cum illo Monachos* (†). Bij dit geschrift voegde hij nog eenen anderen Brief aan den Abt VALENTINUS en zij-

(*) *Valent. ad August. Epist. inter Epistt. August.* CCXVI. 7. II. *Opp. p.* 606. *et in App. ad T.* X. *pag.* 403. *Evodii Ep. Fragm. in App. cit. p.* 494. AUGUST. *Ep.* CCXIV. *T.* II. *Opp. p.* 602. *T.* X. *p.* 470.

(†) *T.* X. *Opp. p.* 473-492.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijne Monniken (*). Dit geschrift van AUGUSTINUS werd wel van den Abt VALENTINUS en zijne Monniken met allen eerbied ontvangen, evenwel waren 'er nog Monniken in zijn Klooster, aan welken het leerstelsel van AUGUSTINUS geheel niet voldeed. „ Waar toe," zeiden zij (†), „ worden „ wij geleerd en aangewezen, dat wij van het „ kwaade wijken, en het goede doen moeten, in„ dien wij dit niet zelven doen, maar God het „ willen en het werken in ons werkt? Is dit zoo; „ dan mogen onze Opzieners ons slechts bevelen, „ wat wij doen moeten, en voor ons bidden, dat „ wij het doen mogen; maar, als wij het niet „ doen, dan moeten zij ons van bestraffingen en „ kastijdingen vrijhouden. Hoe kan men het mij „ ten last leggen, dat gene niet te hebben, wat ik „ van hem, die het geheel alleen geven kan, niet „ ontvangen heb? Doe ik het voorgeschrevene, „ zoo dank God voor mij, die mij het vermogen „ daar toe medegedeeld heeft: maar doe ik het „ niet: zoo mag men mij daar over niet bestraffen; „ maar men moet God bidden, dat hij geve, het „ gene hij niet gegeven heeft, te weten, de ge„ trouwe liefde jegens God en den naasten, waar „ door zijne geboden volbracht worden. Ik kan „ mij deze niet zelf geven of nemen; ik heb ze „ niet versmaad. Dewijl de wil zelf van den „ Hee-

(*) *Ep.* CCXV. *T.* II. *Opp. p.* 603. *T.* X. *p.* 471.

(†) AUGUSTIN. *de Correptione et Gratia Tom.* X. *Opp. pag.* 496.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ Heere voorbereid wordt, zoo ben ik geheel bui-
„ ten schuld."

Zoo schijnbare tegenwerpingen noodzaakten AUGUSTINUS spoedig tot het opstellen van een Boek, gericht aan den Abt en de Monniken van *Adrumetum* (*). Na, in hetzelve zijn leerstelzel van den vrijën wil en van de genade, als *het waare Profeetisch, Apostolisch en Katholijk Geloof* beknopt ontvouwd te hebben, beäntwoordt hij alle tegenwerpingen uit hetzelve, als uit een vast en zeker standpunt. „ Als gij de u bekende Godlijke geboden niet
„ volbrengt, en evenwel niet bestraft, (*corripi*,)
„ wilt worden; dan verdient gij even daaröm straf-
„ fe, omdat gij ze niet dulden wilt; want gij wilt
„ *u* uwe fouten niet laten aantoonen. *Het is toch*
„ *uwe fout, dat gij boos zijt*, en even daaröm
„ eene grooter fout, niet bestraft te willen worden,
„ omdat gij boos zijt. De vrees, de schaamte, en
„ de smart, welke de bestraffing voortbrengt, zijn
„ toch zeer heilzaam; de smart wekt op tot een
„ ijverig gebed; en men leert, zich over zijne zon-
„ den schamen. — *Zou dan de eerste boosheid*,
„ door welke de mensch van zijne eerste rechtheid
„ vrijwillig vervallen is, *daaröm aan hem niet be-*
„ *straft worden, omdat zij niet hem eigen, maar*
„ *aan allen gemeen is*? Deze oorspronglijke zonde
„ heet wel daaröm eens anders zonde; omdat alle
„ bijzondere menschen ze van hunne ouders aanne-
„ men; doch te recht wordt zij ook de onze ge-
„ noemd,

(*) *Libr de correptione et Gratia l. c. p.* 495-514.

„ noemd, omdat allen in *éénen* gezondigd hebben. „ Dus moet de verdoemlijke oorſprong beſtraft wor- „ den, opdat uit de ſmart der beſtraffing de wil „ der wedergeboorte ontſta; indien anders de be- „ ſtrafte een Zoon der belofte is, opdat God, „ wanneer het gedruis der beſtraffing van buiten „ klinkt en geesſelt, van binnen in hem, door eene „ geheime ingeving, ook het willen werke." Hier op herïnnert hij, dat wel de *volharding in het goede een geſchenk van God* is; maar *dat men*, desniettemin, *die genen billijk beſtraft*, *die in een goed leven niet volharden*, dewijl zij, door den vrijën wil, van het goede tot het kwaade veränderd zijn. Wie de gave der volharding van God niet ontvangen heeft, die is van de algemeene *masſa* des verderfs, door Godlijke voorwetenſchap en voorbepaling, niet afgezonderd. Vraagt men, vervolgt hij, *waaröm God den genen de volharding niet hebbe geſchonken*, *wien hij toch de tot het Christelijk leven nodige liefde geſchonken heeft*? zoo belijde ik, dat ik het niet weet. Wie zou hier over niet verbaasd ſtaan? even als over het lot van vele Christen Kinderen, die God zonder Doop in de verdoemenis laat komen. Men kan hier niet anders antwoorden, dan dat zijne oordeelen onnaſpoorlijk zijn. Het is waar, velen heeten Kinderen Gods, zoo lang zij Godvreezend leven; maar dewijl zij in het vervolg Godloos leven; zoo noemt hen de voorwetenſchap Gods niet zijne Kinderen; zij zijn geene Kinderen der belofte, niet *naar het voornemen geroepen*, zoo als PAULUS zegt, (*Rom.* VIII. 28.) als hetwelk alleen

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *tot zaligheid voorbestemden*, (*Prædestinati*,) nog ongeboren reeds Kinderen Gods, zijn, die geheel niet verloren kunnen gaan, dewijl hun de volharding geschonken is. —— De eerste mensch had ook wel eene genade tot volharden ontvangen, maar zij hing van zijnen vrijën wil af. Nadien hij nu dezelve door denzelven verliet, zoo werd hij insgelijks verlaten: die vermogende genade, door welke men in het goede ook volharden wil, bezat hij niet. Hij kon zich wel van zonden onthouden; (*potuit non peccare*,) maar men kan niet zeggen, zoo als van die genen, die de genade der volharding bezitten, dat hij niet heeft kunnen zondigen. (*non potuit peccare.*) Men moet ook *de hulpe, zonder welke iet niet geschiedt*, van *die, door welke iet geschiedt*, onderscheiden. De eerste ontving ADAM; eene hulpe, zonder welke hij door den vrijën wil niet volharden kon; de andere, of het volharden zelf, wordt aan de tot het Godsrijk *gepraedestineerde* Heiligen geschonken, welken God zelf goed maakt, opdat zij het goede doen. Want thans, nadat die groote vrijheid door de zonde verloren is geworden, is ook eene magtiger hulp voor onze zwakheid nodig. De wil der Heiligen wordt zoo ver van den Heiligen Geest ontstoken, dat zij *daaröm vermogen*, *dewijl zij zoo willen*, en dat zij *daaröm zoo willen*, *dewijl God het werkt*, *dat zij willen.* De zwakheid van den *menschlijken wil* is zoodanigerwijze verholpen geworden, dat hij, *door de Godlijke genade*, *zonder die te kunnen ontwijken of overwinnen*, (*indeclinabiliter et insuperabiliter*, onvermijdbaar

en

en onwederstaanlijk,) *gedreven wordt*, en daaröm, alhoewel zwak, echter niet geheel ontkracht of van eene tegenstrijdigheid overwonnen wordt. Voor het overige is het getal der *gepraedestineerden* onveränderlijk bepaald; maar niemand kan op deze Wereld zeker zijn, of hij onder dezelven behoort, dewijl dit, tot verhoeding van hoogmoed, thans nog verborgen moet blijven. Met hetzelfde oogmerk laat God ook velen, die in de deugd niet volharden, onder de standvastigen leven, opdat dezen niet zorgeloos worden. De menschen mogen zich dus laten kastijden, wanneer zij zondigen, zonder uit die kastijding tegen de genade, of uit deze weder tegen gene eene tegenwerping af te leiden. In het bijzonder, moeten de Opzieners de aan hen onderworpene Broeders liefderijk bestraffen. Want zelfs de zoogenoemde *verdoeming door het Bisschoplijk Gericht*, de allergrootste straf in de Kerk, kan, indien God wil, tot eene heilzame kastijding dienen. Wij weten toch niet, wat den volgenden dag gebeuren zal; noch wij mogen aan iemand vóór zijn levens-einde wanhoopen, of tegen God morren, dat hij op dezen niet ziet, en dien de bekeering geeft. Naardien wij ook niet weten, wie tot het getal der *gepraedestineerden* behoort, of niet; zoo moeten wij onze liefde op die wijze werkzaam laten zijn, dat wij, volgends onzen wil, allen tot zaligheid helpen.

Nergens heeft AUGUSTINUS zijn samenstel zoo duidelijk en ontwikkeld voorgedragen, als in dit werk, bijzonder met betrekking tot de leer der *voorbeschikking*, (*Praedestinatie.*) Even daaröm hebben

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben, in laater tijden, de genen, die het leerſtelſel van AUGUSTINUS volgden, hetzelve bijzonder aangeprezen. ANT. ARNAULD, één der vernuftigſten onder de *Janſenisten*, heeft 'er eene ontledende ſchets, (*analytica ſynopſis*,) in het jaar 1644 van opgeſteld; maar toen de *Benedictynen* dezelve in hunne uitgave van AUGUSTINUS invoegden (*), werd hun dit door den Aards-Bisſchop van *Parys*, HARLAY, verboden, en zij moest uit alle de exemplaren uitgeligt worden, waar door zij heel zeldzaam is geworden.

Oorſprong der Halve-Pelagiänen. AUGUSTINUS leerſtelſel behaagt niet aan VITALIS.

Ondertusſchen waren 'er reeds, toen AUGUSTINUS dit werk ſchreef, omtrent het jaar 427, lieden, die, hoewel zij niet voor *Pelagiänen* wilden gehouden worden, echter op zijn leerſtelſel zeer veel hadden aan te merken. Zulk één was VITALIS te *Karthago*, van wien men waarſchijnlijk acht, dat hij daar een Kerklijk ambt bekleed hebbe. Volgends den Brief, welken AUGUSTINUS aan hem ſchreef (†), beweerde hij, „ dat het niet Gods gave is, dat „ wij recht in hem gelooven, en aan het Euangelie „ toeſtemming geven; wij hebben dit van ons „ zelven, dat is, uit onzen eigenen wil, dien ons „ God in onze harten niet gewerkt heeft." Volgends hem *werkt God door* zijne Wet, en door de *Heilige Schrift*, wanneer wij die lezen of hooren, *dat wij willen*; maar onze toeſtemming te geven, of niet, ſtaat zoo zeer aan ons, dat het, als wij wil-

(*) *Tom.* X. *pag.* 492.

(†) *Epist.* CCXVII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 608.

willen, geschiedt; maar dat, als wij niet willen, de Godlijke werking in ons krachteloos gemaakt wordt. enz. AUGUSTINUS geloofde wel niet, dat VITALIS een *Pelagiäan* was (*), echter zag hij, in het ontkennen van eene onwederstaanbare genade, die tot de eerste bekeering des menschen noodzaaklijk, of alleen tot een zeker getal menschen bepaald is, een groot gevaar, om in deze Ketterij te vervallen.

Eenige Monniken te Massilia, (Marseille,) wederspreken AUGUSTINUS

Merkwaardiger en van gewigtiger gevolgen waren de bedenkingen tegen het leerstelsel van AUGUSTINUS, die van *Gallische* Christenen kwamen, waar van hem PROSPER de *Aquitaniër*, die zich toen in *Provence* bevond, en die een ijverig aanhanger van AUGUSTINUS was, in het jaar 427 of 428, in eenen zeer ootmoedigen Brief, bericht (†). Hij schreef hem, dat vele *dienstknechten* van CHRISTUS, (waarschijnlijk dus Monniken,) te *Massilia*, (*Marseille*,) geloofden, dat hij, in zijne schriften tegen de *Pelagiänen*, wat zijne leere *wegens de roeping der Uitverkozenen naar Gods voornemen* betreft, den Vaderen en het Leerstelsel der Kerk tegensprak. Vervolgends noemt PROSPER de leerstellingen van deze Monniken op. Zij gaven toe, dat alle menschen door ADAMS zonde gezondigd hebben, en dat zij niet door hunne werken, maar door de genade Gods, in de wedergeboorte, (den Doop,) zalig worden; de verzoening door het bloed van CHRISTUS

(*) *l. c. pag.* 614.

(†) *Inter Augustini Epistt. Ep.* CCXXV. *Tom.* II, *Opp. p.* 627. *et T. X. p.* 513.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TUS is aan *allen* zonder uitzondering aangeboden; *zoodat allen, die tot het Geloof en den Doop komen willen, zalig kunnen worden. God heeft*, vóór de Schepping, *te vooren geweten, wie gelooven, en in het Geloof*, door den bijstand zijner genade, *volharden zullen; deze heeft hij tot zijn Koningrijk voorbestemd*, van welken hij voorgezien heeft, dat zij, vrij geroepen, hunne verkiezing waardig zijn, en een goed afscheid uit de Wereld nemen zouden. Daartegen beweerden zij, dat zulk een voornemen der Godlijke roeping, naar hetwelk, of vóór het begin der Wereld, of bij de Schepping des menschen zelve, *het onderscheid der uitverkozenen en verworpenen, enkel naar het welbehagen Gods bepaald* zal zijn, niet alleen den gevallenen de zorge, om wedergeboren te worden, ontneemt, maar ook de Heiligen lauw maakt in Godzaligheid, dewijl *aan beide zijden alle pogingen* toch *overtollig zijn.* Indien dus de Godlijke bepaling den menschlijken wil voorkomt, *zouden alle ijver en alle deugden te niet gedaan*, en onder den naam van *Prædestinatie* eene *onbepaalde noodzaaklijkheid* ingevoerd worden. enz. Sommigen onder deze Monniken, vervolgt PROSPER, denken zoo *Pelagiäansch*, dat zij, daar zij bekennen moeten, dat de *genade van* CHRISTUS gaat vóór de werken der menschen, dewijl zij anders geene genade, maar iet verdiends zijn zoude, dezelve onder de natuurlijke inrichting des menschen stellen, in welke hem de Schepper met de *genade* van den *vrijën wil en der rede* zoodanig voorzien heeft, dat hij, door het onderscheid van goed en kwaad,

kwaad, zijnen wil zoo wel tot de kennis van God, als tot gehoorzaamheid aan zijne geboden buigen, en *tot de genade*, door welke wij in CHRISTUS wedergeboren worden, *met natuurlijke krachten geraken* kan; dewijl hij naamlijk in ſtaat geweest zou zijn, om, door het goed gebruik van het natuurlijk goed, of door hulp der *aanvangende genade*, tot de *Zaligmakende* te komen. enz. Verders leerden zij, dat CHRISTUS voor het gantſche menschlijk geſlacht geſtorven is, en dat ook die genen van zijne Verlosſing niet zijn uitgeſloten, welke zich hun gantſche leven lang van hem vervreemd houden; doch dat *het eeuwig leven alleen van die genen verkregen wordt, die vrijwillig in God geloofd, en door hunne bereidwilligheid om te gelooven, (merito credulitatis,) ook den bijſtand der genade ontvangen hebben.*

Over dit alles verzoekt nu PROSPER om onderrichting; het aanzien dezer mannen, onder welke ook Bisſchoppen waren, hunne kunde en deugdzaamheid, zegt hij, vermeerderde het gevaar van alle kanten; en daaröm verzoekt hij opheldering over ſommige vragen, welke hij voordraagt; terwijl hij, bij ſlot, nog meldt, dat een der geächtſte mannen in *Galliën*, HILARIUS, Bisſchop van *Arelate*, wel in alles met AUGUSTINUS overëenſtemde, maar in de leer der voorbeſchikking van hem verſchilde, en hem daar over reeds voor lang had willen ſchrijven. Een andere HILARIUS in *Galliën*, maar van wien wij anders niet weten, ſchoon hij een leerling van AUGUSTINUS ſchijnt geweest te zijn, ſchreef hem

ten

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten zelfden tijde over de bewegingen, die in zijn Vaderland ontstaan waren (*). Hij bevestigt hoofdzaaklijk het bericht van PROSPER. Men wilde wel toegeven, zegt hij, dat alle menschen in ADAM verloren zijn, en dat niemand zich door zijnen vrijën wil verlossen kan; niemand kan met zijne eigene krachten een goed werk beginnen of voleinden. Maar *zoo verdorven is toch de natuur des menschen niet, dat hij niet ééns den wil zou hebben, om genezen te worden*; ook verbonden zij de gave der *volharding* met den vrijën wil. Over het geheel verklaarden zij de door AUGUSTINUS te berde gebrachte vragen en gevoelens voor nodeloos en verwarrend, zonder welke ook de *Pelagiänen* heel wel hadden kunnen bestreden worden. Men heeft, in volgende tijden, wanneer? weet men niet, aan deze lieden den naam van *Semi-Pelagiänen* of Halve-*Pelagiänen* gegeven, omdat zij de leer van PELAGIUS gedeeltlijk, schoon niet ten vollen voor de helft, goedkeurden; zij wilden naamlijk eenen middelweg houden tusschen de *Katholijken* en *Pelagiänen*.

Of CASSIANUS de eerste Halve-Pelagiäan geweest is.

Men heeft zedert lang CASSIANUS, den beroemden Monnik, van wien wij, op zijne plaats (†), gesproken hebben, voor den Stichter dezer *Semi-Pelagiänen* of *Halve-Pelagiänen* gehouden; omdat zijn werk, in hetwelk *Semi-Pelagiäansche* stellingen voorkomen, reeds tusschen de jaaren 420 en 426 ge-

(*) *Ep.* CCXXVI. *inter Epistt. Aug. p.* 626.

(†) Zie *Deel* VI. *Bl.* 72.

geschreven is; omdat hij in de laatste tijden van zijn leven te *Massilia* gewoond, en ook als Ouderling, Abt en Stichter van twee Kloosters aldaar in het gemeen een' grooten invloed op de *Gallische* Monniken gehad heeft. Men vindt de gemelde leerstellingen voornaamlijk in het XIIIde van zijne *gesprekken met de Vaderen in de Sketische Woestijn* (*), welke handelt over den *bijstand Gods*, (*de protectione Dei.*) Een volledig uittrekzel van zijne leerstellingen heeft zijn Tegenschrijver PROSPER nagelaten (†). *Van God*, zegt CASSIANUS, *komt de oorsprong niet alleen van goede daaden, maar ook van goede gedachten; hij boezemt ons den aanvang van eenen heiligen wil in.* De Godlijke bijstand verzelt ons altijd, en gaat ons zelfs voor. *Heeft God in ons het ontstaan van eenen goeden wil bespeurd, dan verlicht en sterkt hij dien terstond; het zij dan dat hij dien wil zelf geplant, of gezien heeft, dat dezelve door onze poging ontstaan zij.* Hier in openbaart zich te gelijk de *genade Gods*, en ook de *vrijheid van onzen wil. In elks ziel is zeker een zaad van deugd door den Schepper ingeplant;* maar wordt dit *door de Godlijke hulp niet opgewekt*; dan kan het niet tot zijne volkomenheid geraken. enz.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS, die thans zeventig jaaren bereikte, was niet gezind, eenen stap van zijn leerstelsel af te

AUGUSTINUS ver-

(*) *Collat.* XIII. *pag.* 421.

(†) *Liber de Gratia Dei et libero arbitrio contra Collatorem pag.* 642. *in Opp. Cassiani.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dedigtzijne leere.

te gaan. Veel meer schreef hij, om te toonen, hoe vast hetzelve stond, en om tevens aan de begeerte van PROSPER en HILARIUS te voldoen, in het jaar 428 of 429, twee aan hun gerichte Brieven, tegen de *Gallische* Leeraars, die met hem onvoldaan waren. In den eersten (*) erkent hij wel, dat gemelde Leeraars in de hoofdstellingen van de *Pelagiänen* verschilden; ook hoopt hij, dat God hun, op hun gebed, over de *Prædestinatie*, nog andere denkbeelden openbaren zal. Maar hem staat meest in hen tegen, *dat zij niet den aanvang des geloofs zelven*, maar alleen deszelfs wasdom, *van God afleiden*. Dit is, zegt hij, dezelfde dwaling, welke PELAGIUS zelfs genoodzaakt was, te *Diospolis* te veröordeelen. — Als het tweede deel van dit geschrift kan een ander aangemerkt worden, hetwelk AUGUSTINUS terstond daar op liet volgen (†), waar in hij zoekt te bewijzen, dat ook de *volharding in het goede*, of in CHRISTUS, eene *genadegifte van God* is. In het slot van dit geschrift, vermaant echter AUGUSTINUS, dat men de *Prædestinatie* met behoorlijke behoedzaamheid voordrage; waar van hij het tegendeel reeds ondervonden had. Men zegge niet: „ Gij moogt loopen of slapen; gij zult „ toch alleenlijk dat zijn, wat de Onfeilbare voor„ zien heeft." Liever zegge men: „ Loopt zoo, „ dat gij het grijpen moogt, en dat gij zelven „ aan

(*) *De Prædestinatione sanctorum Tom.* X. *Opp. pag.* 521-542.

(†) *De Dono persever. Liber T.* X. *p.* 542-565.

„ aan uwen loop merkt, dat gij zoo voorge- „ kend zijt, dat gij behoorlijk gelopen hebt! „ enz."

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo zacht als AUGUSTINUS deze Leeräaren bejegende, die hij zelfs zijne *Broederen* bleef noemen, zoo hevig vaart PROSPER, zijn veréërer, tegen hen uit. Waarschijnlijk is zijn bekend gedicht, *carmen de ingratis* (*), tegen hen in het jaar 429 of 430 opgesteld; over welks titel men het niet ééns is, of men dien vertaalen moet, *Dichtstuk over de ondankbaren*, tegen Gods genade naamlijk; dan of hij daar door lieden heeft willen aanduiden, die *geene genade* hebben of aannemen. Tot het eerste schijnt men grond te vinden in het gedicht zelf, en PROSPER kan aanleiding tot dezen titel genomen hebben, uit de woorden van AUGUSTINUS (†): *Quid est autem* ingratius, *quam negare ipsam* gratian *Dei?* Evenwel kan PROSPER hier eene kleine woordspeling bedoeld hebben. Het hoofdoogmerk van dit gedicht is, te toonen, dat de *Gallische* Leeräars, over welken hij bij AUGUSTINUS geklaagd had, alhoewel zij geene *Pelagiänen* willen zijn, evenwel dezelfde dwalingen met dezen koesterden. Meer twistschriften tegen de *Pelagiänen* zijn 'er, zoo veel men weet, bij het leven van AUGUSTINUS, niet uitgekomen. Eenigermate echter kan men hier toe brengen eenen langen Brief van PROSPER, aan zekeren RUFINUS, om

PROSPER schrijft tegen de Semi-Pelagiänen.

(*) *In* PROSP. *Opp. pag.* 105. *et in* AUGUST. *Opp. T.* XII. *pag.* 3-35.

(†) *Libr. de dono perseverant. p.* 564.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om dezen tijd geschreven (*), wien hij op zijn verzoek bericht geeft van de gevoelens van deze gezindte, en de tegenwerpingen, welke zij AUGUSTINUS maakte, 'er tevens tot gerustftelling van zijnen vriend eene korte wederlegging bijvoegende.

AUGUSTINUS schrijft weder tegen JULIANUS, maar wordt door den dood verhinderd, dit werk te voltoojen.

Doch AUGUSTINUS daartegen, die de *Pelagiänen*, in zoo vele schriften, bestreden had, stierf, in het jaar 430, als het ware, met de pen in de hand, nog tegen hen strijdende. Hij had, zoo als boven (†) verhaald is, toen JULIANUS zijn *eerste Boek over het huwlijk en de begeerlijkheid*, in een werk van vier Boeken, aanviel, hem eerst in het *tweede Boek*, onder denzelfden titel, en vervolgends in een bijzonder *werk van zes Boeken* geäntwoord. Deze laatsten kreeg JULIANUS niet spoedig te zien; maar tegen het gemelde *tweede Boek* schreef hij terstond een nieuw *werk van acht Boeken*; met welks beäntwoording AUGUSTINUS zich, in zijne laatste levensjaaren, onledig hield. Evenwel liet zijne dood hem niet toe verder dan tot het einde van het *zesde* van deze Boeken te komen; waaröm men dit zijn werk gewoon is, zijn *onvoltooid werk tegen* JULIANUS te noemen (§). In dit werk heeft AUGUSTINUS het werk van JULIANUS, bij afdeelingen, vrij volledig, ingevlochten, welke hij dan voet voor voet wederlegt. De strijd wordt hevig gevoerd, en aan

(*) *In* PROSP. *Opp. p.* 87. *et in Append. August. T.* X. *Opp. p.* 109. (†) *Bladz.* 214.

(§) *Operis imperfecti contra secundam Juliani responsionem Libri sex T.* X. *Opp. p.* 657-1016.

aan kunstmatige proeven, om elkanderen tot hoofdvervalschers van het Christendom te maken, ontbreekt het in denzelven niet. JULIANUS geeft den *Katholijken* mildelijk de namen van *Manicheën* en *Traduciänen*; AUGUSTINUS is bij hem *de* EPIKURUS van zijnen tijd, een *hoogst onbeschaamd mensch*, wiens mond nog bezoedeld is met de verborgenheden der *Manicheën*, waar tegen AUGUSTINUS meermalen hem niets schuldig blijft.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Beöordeeling van dezen twist.

Met de dood van AUGUSTINUS stierven de verschillen met de *Pelagiänen* niet uit, maar werden steeds nog levendig voortgezet. Maar de leerstellingen zelve, over welke men twistte, waren nu genoegzaam doorgestreden; men kon, naar den gewonen loop van zulke verschillen, geene vereeniging der partijën verwachten, alleen eene van beiden moest eindelijk de heerschende worden, en de zwakkere verdringen, waar toe reeds, ten dezen tijde, alle schikkingen gemaakt waren. Ondertusschen doet zich in dezen twist veel duisterheids en verwarring voor, omdat telkens de partijën zich nader bepaalden, of nieuwe vragen opperden, om gemaakte tegenwerpingen of gevolgtrekkingen te ontwijken, hetwelk inzonderheid bij de *Pelagiänen* plaats had, terwijl het leerstelsel van AUGUSTINUS, hoe hard het ook velen voorkome, meer in één sloot en samenhangende verbonden was; deze laatste heeft wel, in een geschrift, tegen het einde van zijn leven, omtrent het jaar 428 opgesteld, waar in hij ten oogmerk heeft, eene korte schets der merkwaardigste Kettersche Leerstelsels te geven, ook de Leerstellin-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gen van het *Pelagianismus* voorgedragen (*), maar men kan niet zeggen, in eene geschikte orde, zoo als dezelve uit elkander voortvloejen en samen verbonden zijn. De *Pelagiänen*, schrijft hij, zijn zoo zeer *vijänden van Gods genade*, dat zij gelooven: *de mensch kan zonder dezelve alle Godlijke bevelen vervullen.* Nadat eenige Broeders aan PELAGIUS hadden tegengeworpen, dat hij, dus doende, aan den bijstand der Godlijke genade geene plaats overliet, gaf hij in zoo verre toe, dat hij zeide: *Zij wordt den mensch daar toe medegedeeld, opdat hij, het gene hij door den vrijën wil doen zoude, des te ligter door de genade verrichten mogte.* Maar die *genade Gods, zonder welke wij geheel niets goeds volbrengen kunnen, stellen de Pelagiänen enkel in den vrijën wil,* welken onze natuur zonder eenige voorgaande verdienste ontvangen heeft. *God helpt ons*, naar hun gevoelen, *door zijne wet en zijne leer alleen daar toe, dat wij leeren, wat wij behooren te doen en te hoopen;* maar niet door de gaven van zijnen geest, opdat wij, het gene wij geleerd hebben, ook doen. *Wij ontvangen wel de kennis*, welke onze onwetendheid verdrijft, *maar niet de liefde*, welke tot een Godzalig leven leidt. Ook *doen zij het gebed te niet, hetwelk de Kerk voor ongelovigen en geloovigen doet, dewijl de eersten zich hunne bekeering, deze laatsten hunne versterking en volharding zelven werken* kunnen; en over het algemeen

(*) *Libr. de Haeresib. Cap.* 87. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 19, 20.

meen de genade Gods aan ieder naar verdienste gegeven wordt. Zij gaan zoo ver, dat zij zeggen; *het leven der rechtvaardigen in de wereld is zonder zonde*, en daar uit ontstaat de Kerk van CHRISTUS zonder vlek of rimpel. *Zij ontkennen, dat de Kinderen met de erfzonde geboren worden*; en beweeren dus, dat hun *door den Doop niets vergeven*, maar zeggen, dat zij alleen uit eenen goeden in eenen beteren staat, *in het Rijk van God, verzet worden; ook zonder Doop kunnen zij zalig worden*; doch niet in het Rijk van God komen. Van ADAM zelven beweerden zij, *hij zou*, van wege de gesteldheid van zijne natuur, *gestorven zijn, alschoon hij ook niet gezondigd had.* Hun wordt nog meer ten last gelegd, maar dit zijn hunne voornaamste leerstukken, van welken de meeste overigen af hangen. — Men ziet, dat deze opgave ver is van ordenlijk en nauwkeurig te zijn; genoeg, dat men 'er het Leerstelsel van PELAGIUS, in zijne grondtrekken, uit kent.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bericht van de geschriften over de Pelagiänen en Semi-Pelagiänen, in 't licht gegeven.

Het ingewikkelde en moeilijke der verschilstukken zelve, de onbepaaldheid van verscheidene woorden, bijzonder het woord *genade*, welke in deze verschillen met de *Pelagiänen* en *Halve-Pelagiänen* plaats hadden, en laater ontstaane geschillen over dezelfde of gelijksoortige en daar mede naverwandte vraagstukken in laater tijden, hebben veröorzaakt, dat de Geschiedenis van deze gezindte door vele nieuwe geleerden behandeld is geworden, maar doorgaands zoodanig, dat hunne eigene gevoelens niet zelden invloed hadden op hunne verhaalen, dewijl elk zijne

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

rechtzinnigheid wilde beweeren, en zich voor den haatlijken Ketternaam, zoo veel mogelijk, wilde wachten. Toen de twisten tusschen de volgers van ARMINIUS en GOMARUS in de XVIIde eeuw op het hevigst brandden, schreef de voortreflijke geleerde GERHARDUS JOANNES VOSSIUS zijne Geschiedenis der *Pelagiäansche* verschillen. *Historiæ de controversiis, quas Pelagius, ejusque reliquiæ moverunt, Libri septem Lugd. Batav.* 1681. 4to. Zijn oogmerk was, te toonen, dat de leer der *Prædestinatie* van AUGUSTINUS ingevoerd, en aan de andere Kerkleeräaren onbekend geweest was; en hij bedoelde daar door de toen heerschende driften in bedaaren te brengen; maar hij haalde zich ongenoegen op den hals, zoodat hem door eene Kerkvergadering in het jaar 1620 het gebruik des Heiligen Avondmaals ontzegd werd. VOSSIUS verklaarde zich nader in een ander werk, (*de Historicis Latinis*,) in het jaar 1627, dat hij zelf de *Prædestinatie* aannam, en nooit beweerd had, dat AUGUSTINUS met deze te leeren de ouder Kerkvaders had tegengesproken. In de tweede merklijk vermeerderde uitgave van zijn werk, welke zijn Zoon te *Amsterdam* 1655 in 4to bezorgde, maakte hij nog eenige veränderingen, hoewel hij ook daar door nog niet beweerde, dat AUGUSTINUS niet eene nieuwigheid ten dezen aanzien zou hebben voorgedragen. Dezelfde verschillen gaven ook aan den Grooten HUGO DE GROOT aanleiding, tot het opstellen van een geschiedkundig onderzoek: *Disquisitio, num Pelagiäna sint ea dogmata, quæ nunc sub eo nomine traducuntur*

tur (*), ten einde te toonen, dat de *Arminiänen* geene *Pelagiänen* zijn; maar tevens, dat hunne partijën, in hun geloof met het *Katholijke*, hetwelk door de *Pelagiänen* bestreden werd, niet overéénstemmen. In *Brittanniën* schreef de Aardsbisschop JACOB USHER (†) de Geschiedenis der *Pelagiänery*. In de *Roomsche* Kerk gaf CORNELIUS JANSENIUS, Bisschop van *Yperen*, door zijn Boek *Augustinus*, na zijne dood, in het jaar 1640 uitgegeven, aanleiding, tot verschillende Historische Schriften over deze twisten, dewijl hij in hetzelve beweerde, dat AUGUSTINUS de leer van den *vrijën wil* en van de *genade* het eerst in de oude Kerk opgehelderd had, maar dat zijn leerstelsel zedert vijf- of zeshonderd jaaren in de Kerk verloren gegaan was. Daartegen voegde de geleerde *Jesuit* DIONYSIUS PETAVIUS achter zijn werk over de Godgeleerde Leerstelsels, *de Theologg. Dogmatibus*, een afzonderlijk opstel over de Geschiedenis der *Pelagiänen* en *Semi-Pelagiänen*, *de Pelagiänorum et Semi-Pelagiänorum Dogmatum Historia Liber unus*; waar in hij wilde betoogen, dat JANSENIUS noch het Leerstelsel van AUGUSTINUS, noch dat der *Pelagiänen* behoorlijk had voorgedragen. Eene nieuwe *Pelagiaansche* Geschiedenis werd vervolgends geschreven door HENDRIK NORIS, die als *Augustyner* Monnik te *Padua* leerde, en naderhand Kardinaal en Bibliothecaris der Room-

(*) *Paris.* 1622. 8vo. 1640. 12mo. en *in Opp. Th. Tom.* III. *pag.* 361-376.

(†) *Britannic. Ecclesiar. Antiquitates.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Roomfche Kerk geworden is: *Hiſtoria Pelagiana et Disſertatio de Synodo V. oecumenica, in qua Origenis ac Theodori Mopsvesteni, Pelagiani erroris autorum, justa damnatio exponitur. Additis Vindiciis Augustinianis pro libris à S. Doctore contra Pelagianos ac Semi-Pelagianos ſcriptis. Patavii* 1673. *Fol.* In dit zelfde jaar gaf de *Jeſuit* JOHAN GARNIER zijne uitgave der werken van MARIUS MERCATOR in het licht, waar van wij hier voor (*) gefproken hebben. Ook gaven de *Benedictynen* in hunne Voorreden op het Xde Deel van hunne Uitgave der werken van AUGUSTINUS eene Gefchiedenis der *Pelagianery.* Van dezelve heeft ook de *Zwitzerſche* Hervormde Geleerde JOAN JACOB HOTTINGER eene breedvoerige Gefchiedenis nagelaten, in zijn wijdlopig werk: *Fata doctrinæ de Prædestinatione et gratia Dei ſalutari, ſecunda et adverſa L.* II. *p.* 66. *ſqq.* Behalven meer anderen. In de laatfte helft der voorgaande eeuw heeft SEMLER zich bijzonder veel moeite omtrent deze Gefchiedenis gegeven, waar door hij aanleiding gegeven heeft, om de gebeurenisfen en het karakter der Hoofdperfonen, met meer onpartijdigheid, te beöordeelen, fchoon men hem tevens niet kan vrijplijten van alle eenzijdigheid ten nadeele van AUGUSTINUS en deszelfs vrienden.

Berichten van THEODORUS

Dewijl de naam van THEODORUS *Mopsvestenus* of van *Mopsvestia*, ons in de Gefchiedenis der *Pelagiaanſche* verfchillen reeds meermalen is voorgekomen,

(*) Boven *Bladz.* 221.

men, gelijk hij zelf voor den eersten voorstander dier gevoelens van sommigen gehouden wordt, zullen wij hier eenige berichten van hem plaatzen, te meer, omdat men dezen kundigen Leeräar, die de heerschende wijze van Bijbelverklaring met groote koenheid durfde verlaten, na zijne dood als een' Ketter zwart gemaakt, en zoo veel mogelijk in verachting en vergetelheid gestort heeft. THEODORUS was te *Antiöchië* geboren, alwaar hij den vermaarden LIBANIUS tot zijnen Leeräar in de Welsprekendheid had, en misschien van ANDRAGATHIUS de Wijsgeerte leerde (*). Door zijnen Medeleerling JOANNES, naderhand zoo vermaard met den naam CHRYSOSTOMUS, overreed, gaf hij zich met denzelven aan eene godvruchtige eenzaamheid over, en wanneer hij, op raad zijner vrienden, terug keerde, en zelfs nu op het pund stond, van te trouwen, drong CHRYSOSTOMUS zoo hevig en ernstig bij hem aan, dat THEODORUS zich op nieuw, met alle geestvervoering, tot het Monniksleven wijdde (†).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Mopsvestenus.

Thans gaven zich de beide vrienden, om tot de *Asketische* volmaaktheid te komen, aan de leiding over van CASTERIUS en DIODORUS, Opzieners van Monniken-Kloosters (§), welke laatste naderhand Ouderling te *Antiöchië*, en eindelijk Bisschop van *Tarsus* geworden is, beroemd door eene meer grondi-

(*) SOCR. *H. E. L.* VI. *C.* 3. SOZ. *H. E. L.* VIII. *C.* 2. FOT. *Biblioth. Cod.* XXXVIII. *pag.* 24.

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 24.

(§) SOZOMENUS *l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dige uitlegkunde des Bijbels, dan tot hier toe gewoon was (*). THEODORUS nam dezelve over, en gebruikte ze veel vrijër, waar door hij zich ook veel kwaadspreken op den hals haalde, terwijl zijn vriend CHRYSOSTOMUS, meer voorzichtig dan hij, algemeen verëerd werd.

Volgends GENNADIUS (†) werd THEODORUS eenigen tijd daar na Onderling te *Antiöchië*, hetwelk daar door bevestigd wordt, dat FACUNDUS van *Hermiane* (§) hem eenen leerling noemt van den Bisschop FLAVIANUS aldaar. Daartegen verdient zijn bitterste vijänd LEONTIUS van *Byzantium* (**) geen geloof, als hij op een bloot gerucht schrijft, dat THEODORUS, na het overlijden van DIODORUS, het Bisdom van *Tarsus* met geweld zou hebben willen bemagtigen, maar daar in door THEOFILUS, Bisschop van *Alexandrië*, verhinderd zij geworden. Zeker is dit, dat hij, in het jaar 392 of 393, het Bisschops-ambt te *Mopsvestia* verkreeg, eene niet onäanzienlijke stad in *Cilicië*.

Met deze waardigheid bekleed, verscheen THEODORUS in het jaar 394 op eene Kerkvergadering te *Konstantinopolen*, alwaar de Keizer THEODOSIUS hem met genoegen hoorde prediken, en in zijne gesprek-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 4.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 12.

(§) *Pro defensione trium Capitulorum L.* II. *C.* 2. *pag.* 327. *in Opp.* SIRMONDI *Tom.* II.

(**) *Contra Nestorianos et Eutychianos L.* III. *C.* 9. *p.* 577. *in* CANIS. *Lectt. Ant. Vol.* I.

ſprekken vermaak vond (*). Zijn leerling JOANNES, Biſſchop van *Antiöchië*, die dit in eenen Brief vermeldt, roemt hem over het geheel, dat hij XLV jaaren lang als één der uitmuntendſte Leeräaren geſchitterd, en alle Ketterijën beſtreden heeft; dat hij niet alleen van de Rechtzinnigen algemeen nooit beriſpt, maar ook van hunne Biſſchoppen wegens zijn innemende wijze van voordragt, (of bevalligheid van wetenſchap *doctrinæ gratia*,) bewonderd is geworden. Toen zijn vriend CHRYSOSTOMUS in het jaar 404, in de eenzame Oorden van *Armenië*, en andere *Aſiatiſche* Landen, gebannen werd, zocht THEODORUS deszelfs lot te verzachten, maar zonder eenig goed gevolg. CHRYSOSTOMUS erkende echter zijne deelneming met dankbaarheid (†).

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Of hij een hoofdvoorſtander is geweest van het Pelagiänismus?

THEODORUS, wiens geloof, in de Oosterſche Kerk, zoo buiten alle vermoeden was, is nogthans door MARIUS MERCATOR voor eenen hoofdvoorſtander der *Pelagianery*, en van den *Jeſuit* GARNIER zelfs voor derzelver ſtichter uitgegeven. De ſchijn voor deze beſchuldiging is het volgende. Bij MERCATOR vindt men eenige aanmerklijke Latijnſche plaatzen uit een werk, hetwelk THEODORUS tegen AUGUSTINUS, als verdediger van de Erfzonde, en van de ſterflijkheid, als door ADAMS zonde ontſtaan, geſchreven zal hebben (§). FOTIUS (**) haalt waar-

(*) FACUND. *l. c.*

(†) CHRYSOST. *ap.* FACUND. *L.* VII. *C.* 7. *p.* 456. *l. c.*

(§) *In Opp. Marii T.* I. *p.* 97. (339-346. *ed. Bal.*)

(**) *Biblioth. Cod.* CLXXVII. *p.* 396.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waarschijnlijk hetzelfde werk van THEODORUS aan, onder deszelfs waren titel: *Tegen de genen, die beweeren, dat de menschen van natuur, niet met hunnen vrijën wil, zondigen.* Dit werk bestond, volgends hem, uit vijf Boeken, en was tegen de Westersche Leeräaren van dit gevoelen gericht. Uit die Landen was, volgends het verhaal van THEODORUS, de stichter van die Ketterij, dien hij ARAM noemt, in het Oosten gekomen, van daar zond hij zijne Boeken over dit onderwerp naa zijn Vaderland, waar door hij geheele Gemeenten op zijne zijde trok; hij had een vijfde Euangelie verdicht, hetwelk hij in de Boekverzamelingen van EUSEBIUS van *Palæstina* ontdekt wilde hebben; eindelijk had hij ook, met verwerping der tot hier toe gebruiklijke Overzetting des Ouden Testaments, eene nieuwe vervaardigd, alhoewel hij het Hebreeuwsch slechts van eenen gemeenen Jood geleerd, en zich geene kennis in den zin van den Bijbel verworven had. GARNIER gist, dat THEODORUS hier mede HIËRONYMUS bedoeld hebbe, die onder anderen het *Euangelie der Nazareenen* in het licht gebragt had.

Als men de uittrekzels bij MERCATOR en FOTIUS uit dit werk samen vergelijkt, ziet men, dat de eerste zich bepaalt bij de vraag, welke hij aan AUGUSTINUS gedaan had, over den oorsprong van der menschen *sterflijkheid.* Volgends THEODORUS lag de dood in de natuur des menschen, waar bij hij opmerkt, dat God tegen ADAM niet gezegd heeft: *Gij zult sterflijk worden*, maar *gij zult den dood sterven*, op dezelfde wijze, als hij naderhand eenen moordenaar den dood dreigt.

Ver-

Verders zoekt hij te bewijzen, dat de *verdediger der Erfzonde* aan God iet toefchrijft, hetwelk men zelfs van geen billijk mensch denken zou mogen, dat hij, om ééne eenige zonde, niet alleen ADAM, maar ook alle zijne nakomelingen, aan de ftraffe des doods zou onderworpen hebben enz. FOTIUS in zijn uittrekzel, integendeel, haalt eerst de ftellingen aan, welke THEODORUS aan zijne partij toefchreef, en welke hij ondernam te wederleggen. Zij zijn de volgende: „ De *menfchen* zondigen, niet met vrijën „ wil, maar *uit hoofde van hunne natuur*, niet de „ goede, die aan ADAM ingefchapen was, maar die „ door de zonde boos en fterflijk is geworden. De „ *jonggeborene Kinderen hebben ook* van ADAM eene „ *zondige natuur overgeërfd*; want daar toe brengt „ men de woorden: *Ik ben in zonden ontvangen*, „ als ook de Doop en het Avondmaal, welk één „ en ander zij tot vergeving der zonden ontvangen „ zullen. Dat verders *geen mensch rechtvaardig is*, „ wordt uit het voorgemelde, en uit de plaats: „ *Voor u is geen vleesch gerechtvaardigd*, afgeleid. „ Deze Leeraärs gelooven *niet eens*, dat CHRISTUS, „ onze God, dewijl hij onze natuur heeft aangeno„ men, *rein gebleven is van zonden*; hoewel zij „ hem, alleen in gedaante, eene menschlijke natuur „ toefchrijven. Zij houden ook *het huwlijk*, ten „ minften *den bijflaap*, en alles, wat tot voortplan„ ting van ons geflacht dient, voor *een werk der* „ *verdorvene natuur*." Hier merkt nu FOTIUS aan, dat THEODORUS daar wel goed aan doet, dat hij dit alles verwerpt, en fomtijds goed wederlegt; maar dat

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat hij toch zelf het gevoelen van ORIGENES over het ophouden der straffen schijnt toe te vallen; dat ook zijne stelling, *dat God*, alhoewel hij ADAM sterflijk geschapen had, *zich* nogthans, om ons haat tegen de zonde in te pronken, *zoo gehouden heeft, als of de dood tot eene straf der zonden bestemd werd*, daaröm alleen niet kon gelden, omdat men 'er een goed gebruik van kon maken tegen de Ketters, want dat zij aan te veel tegenwerpingen was blootgesteld. Wanneer THEODORUS verder van *tweederleië vergeving van zonden* spreekt; de eene voor begane zonden, de andere, welke hetzelfde zou zijn, als een geheele onzondelijkheid, dan merkt FOTIUS aan, dat dit eene ongewone verklaring is, met welke hij zich in menigvuldige zwarigheden inwikkelt.

Met deze uittrekzels uit het Boek van THEODORUS, kan men nog meer plaatzen van soortgelijken inhoud uit andere van zijne schriften voegen, welke, doch alleen in het Latijn, in de Handelingen der *vijfde algemeene Kerkvergadering*, van het jaar 553, bewaard zijn, doch duidelijk uit haar verband gerukt, opdat de vergadering hare veröordeeling van den Schrijver daar op zou kunnen gronden (*). Zoo is ongetwijfeld het voorstel, bij LEONTIUS (†), verwrikt, dat, volgends THEODORUS, ADAM eigenlijk niet gezondigd hebbe; maar dat hij alleen daaröm van

(*) *Concil. Constantinop.* II. *Coll.* IV. *p.* 85, 86. *in Harduin. Actis Concil. Tom.* III.

(†) *l. c. Cap.* 23. *pag.* 578.

van God gestraft is geworden, opdat 'er een schijnbare grond zijn mogt, om de wereld te verlossen. Men moet zich derhalven aan de meer volledige berichten bij FOTIUS houden, als men zien wil, hoe THEODORUS over de menschlijke natuur en de zonde gedacht heeft. Volgends dezelven kan men niet twijfelen, of zijn leerstelsel was, in de hoofdzaak, *Pelagiäansch*; of wel hij drukte zich, omtrent de betwiste leerstukken, zoodanig uit, zoo als vele Leeräars in de Oostersche Gemeenten, zonder dat bij dezen zijne rechtzinnigheid daaröm in twijfel werd getrokken; zoo ver is het 'er af, dat hij de eerste stichter der *Pelagiänery* zou geweest zijn. Men wil dit vermoeden nog wel sterken met de reize van JULIANUS en andere *Pelagiänen* naa THEODORUS, om zich van zijne toestemming te verzekeren (*), doch, waaröm bericht ons MERCATOR niet, welke de oorzaak geweest zij, dat dezen geenen ingang bij hem gevonden hebben, maar veel meer van hem veröordeeld zijn geworden? Zou THEODORUS hier in den huichelaar gespeeld hebben, om de *Katholijken* niet te stooren? Doch, ook hier van is geene blijk, hoewel het niet zonder voorbeeld is, dat THEODORUS, het gene hij verkeerd gezegd had, durfde verbeteren. Zoo had hij ééns in eene Predikatie iet gezegd, gelijk JOAÑNES van *Antiöchië* bij FACUNDUS (†) verhaalt, hetwelk aan NESTORIUS, die naderhand Patriärch van *Konstantinopolen* werd,

(*) Zie boven *Bladz.* 222.

(†) *Libr.* X. *Cap.* 2. *pag.* 515. *l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd, en aan alle toehoorers aanstootlijk scheen; LEONTIUS verzekert (*), dat hij, onder anderen, ook het woord *Godbaarster*, of *Moeder Gods* berispt had; maar eenige dagen daar na, verbeterde hij, in eene andere preek, zijn voorstel, waar door hij het misnoegen wegnam.

Zijn dood, lof en laster.

THEODORUS overleed in het jaar 428 of 429. Zoo lang hij leefde, genoot hij, in het Oosten, eene algemeene achting. Maar weinige jaaren na zijn dood, begon men zoo hevig over hem te twisten, dat de twistende partijën zich nooit hebben kunnen vereënigen. Hij had eenige aanzienlijke Leeräaren der Oostersche Kerk tot zijne leerlingen, of zij schikten zich naar zijn voorbeeld; NESTORIUS, Patriärch van *Konstantinopolen*, JOANNES van *Antiöchië*, en THEODORETUS, Bisschop van *Cyrus*, in *Syrië*. THEODORETUS (†) noemt hem den Leeräar der gantsche Kerk, die XXXVI jaaren lang Bisschop geweest is, die de *Arianen*, *Eunomianen*, en *Apollinaristen*, vlijtig en gelukkig bestreden, en de Godlijke schaapen een zeer goed voeder toegereikt heeft. Over het algemeen zagen hem de Oostersche Bisschoppen en Gemeenten als een hoofdpilaar der Rechtzinnigheid aan; en CYRILLUS van *Alexandrië* belijdt tot zijn leedwezen (§), dat het volk in de Kerken aldaar geroepen hebbe: „ Het geloof van „ THEODORUS moet toenemen! Wij volgen het ge„ loof van THEODORUS!" Doch dezelfde CYRILLUS

(*) *l. c. Cap.* 10. (†) *H. E. L.* V. *C.* 40.

(§) *Opp. Tom.* V. P. II. *pag.* 197.

LUS was één der eersten, die hem als Leeräar en Voorloper van den bij hem gehaatten NESTORIUS zwart maakte; MERCATOR hield hem den *Ban* waardig, om zijne *Pelagiaansche* stellingen, en het vijfde Oecumenische Concilie sprak, honderd jaaren laater, dezen Ban daadlijk uit; ja LEONTIUS van *Byzantium* viel hem met de hevigste bitterheid aan. Doch, van het één en ander zullen wij, bij de *Nestoriaansche* twisten, meer moeten zeggen.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne geleerdheid en schriften.

Hij was één der werkzaamste Schrijvers der oude Kerk. Maar behalven zijne *Liturgie* en *Geloofsbelijdenis*, is nog geen van zijne werken geheel in het licht gegeven. Evenwel wegens zijne hoogächting bij de Oosterlingen, werden zijne schriften, naar het verhaal van LIBERATUS (*), in het *Syrisch*, *Armenisch*, en *Persisch*, en volgends LEONTIUS (†), ook in het *Chaldeeuwsch* en *Armenisch* vertaald. Weder heeft men uit de *Syrische* nog eenige *Arabische* vertalingen gemaakt (§). Zijne schriften worden voornaamlijk nog in deze overzettingen bij de *Nestorianen* in *Asië* bewaard. Onder hen wordt in *Syrië* THEODORUS, bij uitnemendheid, de *uitlegger* genoemd. Een *Nestoriaansch* Bisschop in *Chaldea*, die tot omtrent het begin der XIVde eeuw leefde, EBEDJESU, heeft eene vrij volledige lijst van deze schriften gegeven, welke ABRAHAM ECHELLENSIS, een *Maroniet* te *Rome*, in de XVIIde eeuw, en nauwkeurig, met ophelderingen, een ander vermaard *Sy-*

risch

(*) *Breviar. C.* 10. (†) *l. c. Cap.* 22. *p.* 578.

(§) RENAUDOT *Liturgg. Orientt. Coll. T.* II. *p.* 622.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Syrisch Maroniet in die Hoofdstad, JOSEF SIMON ASSEMANI (*), in het licht gegeven heeft. Van zijn achttiende jaar af, zegt LEONTIUS (†), zal THEODORUS *Verklaringen over de Heilige Schrift* opgesteld hebben; maar uit een' Brief van CHRYSOSTOMUS blijkt, dat dit eerst in zijn twintigste jaar geschied is, hetwelk ook ASSEMANI bewezen heeft, uit eene Chroniek van *Edessa*, die het begin van dezen arbeid tot het jaar 403 brengt (§). LEONTIUS ondertusschen wil alle de Schrift-Verklaringen van THEODORUS voor schandschriften aangezien hebben. „ THEODORUS verstoutte zich, zegt hij (**), „ de eere des Heiligen Geestes zelven aan te vallen, dewijl hij alle *verhevene schriften*, welke de „ Heiligen door deszelfs ingeving hebben opgesteld, „ voor *laag verklaarde*, en zelfs velen van het door „ God voorgeschreven en aangewezen getal van „ Heilige Schriften afscheidde; hij lasterde den „ grooten knecht Gods HIOB, die levende zuil van „ kloekmoedigheid, die in bijna tweeduizend regels „ ademt, en nam het Schrift des Heiligen Geestes „ van hem weg, hetwelk toch JAKOBUS in zijnen „ *algemeenen Zendbrief* met deze woorden bekrachtigt: *Gij hebt de lijdzaamheid van* JOB *gehoord*, „ *en het einde des Heeren gezien.* Want beiden „ kennen wij alleen uit zijn Boek. Waarschijnlijk „ ver-

(*) *Bibl. Orient. Clement. Vatic. T.* III. P. I. *p.* 3-362.

(†) *l. c. Cap.* 8. *pag.* 577.

(§) *Not.* 1. *ad* C. 19. *Catal. Ebedj. p.* 30. *l. c.*

(**) *Cap.* 11. *sqq.*

„ verwerpt hij, uit dezelfde oorzaak, den *Brief van* „ JAKOBUS zelven, en andere *algemeene Zendbrieven*, „ want het was hem niet genoeg, zoo als MAR- „ CION, het Oude Testament te bekrijgen; hij moest „ ook het Nieuwe bestrijden. De *Opschriften* der „ *Lofzangen*, *Psalmen* en *Liederen*, heeft hij ge- „ heel *weggeworpen*, en alle *Psalmen*, op Joodsche „ wijze, van SERUBABEL *en* EZECHIAS verklaard; „ alleen *drie* van dezelven paste hij op CHRISTUS „ toe. Ja, hij heeft zelfs het allerheiligste *Hooglied*, „ hetwelk van alle kenners der Godlijke dingen, en „ van alle Christenen geprezen is geworden, aan „ alle Gemeenten der Wereld bekend, en zelfs van „ *Jooden*, die vijänden van CHRISTUS Kruis, be- „ wonderd is, *op eene wellustige wijze*, naar zijne „ hoerächtige denkwijze en tong, uitgelegd; hij heeft „ het met ongeloofl[ij]ke roekeloosheid *van de Bijbelboe-* „ *ken afgescheiden*. En wat zou niet de uitvinder en „ vader der Godloosheid, die in hem werkzaam „ was, al doen? Daaröm heeft hij ook de beide „ *Boeken der Chronieken, en het Boek* ESRA insge- „ lijks verworpen." Ondertusschen was in den grond de voorname misdaad van THEODORUS, dat hij die *mystieke* en *allegorische* wijze van uitleggen verwierp, welke ten dezen tijde bijna algemeen was aangenomen, welke hij ook in een afzonderlijk werk had aangetast, hetwelk FACUNDUS (*) zijn geschrift *over de allegorie en geschiedenis tegen* ORIGENES, maar EBEDJESU (†) *zijne vijf Boeken tegen de allegoristen* noemt,

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *L.* III. *C.* 6. *p.* 362. (†) *C.* 19. *p.* 34. *ed. Assem.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

noemt, en waarschijnlijk meent LIBERATUS (*) met zijne menigvuldige schriften tegen ORIGENES geen ander. THEODORUS zocht dus naar den woordelijken zin der H. Schrift, en verwierp sommige Boeken als onëcht, waar in hij wel te verre kon gaan, maar tevens zijne voorgangers had. Uit de woorden van LEONTIUS zou men echter nauwlijks kunnen opmaken, of hij de Geschiedenis van JOB voor een zedenlijk verdichtzel gehouden, dan of hij dit Boek geheel als onëcht verworpen hebbe, welk laatste echter door andere uittrekzels uit zijn werk (†) bevestigd wordt.

Met dit alles, en niettegenstaande zich te *Konstantinopolen* alles reeds verëenigd had, om THEODORUS te veröordeelen, had de *Afrikaansche* Bisschop FACUNDUS edelmoedigheid genoeg, om THEODORUS, wegens zijne schriftverklaringen, maar bijzonder tegen eene beschuldiging te verdedigen, *dat hij alle Voorzeggingen op* CHRISTUS *afgesneden had* (§). Men was zoo ver gegaan, dat men aan den éénen kant beweerde, dat THEODORUS, met de Godloosheid van eenen Jood, *de Godheid van* CHRISTUS *geloochend had*, zelfs liet men den Keizer JUSTINIANUS dit in één van zijne Plakaaten hem te last leggen, maar aan den anderen kant, maakte men hem, als eenen *verächter van het Oude Testament*, tot eenen *Ma-*

(*) *In Breviar. Cap.* 24.

(†) *Concil. Constantinop.* II. *Collat.* IV. *pag.* 86, 87. *ed. Harduin.*

(§) *Defens. trium Capitul. L.* III. *C.* 6. *p.* 360.

Manicheër. Tegen het één en ander verdedigt hem FACUNDUS, en toont, dat hij niet alleen Voorzeggingen der Profeeten van CHRISTUS erkend, maar ook den Verlosser als waarächtig God en Mensch beleden heeft. ERNESTI (*) gist zelfs, dat men het THEODORUS als eene Joodschgezindheid hebbe tegengeworpen, dat hij den *Hebreeuwschen* Tekst uit het inwendige van die Taal, en niet uit de aangenomene *Grieksche* of *Latijnsche* Vertaling, verklaarde.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EBEDJESU telt op zijne lijst XLV Deelen van Schriften van THEODORUS. Het grootste gedeelte derzelven is uitlegkundig. Daar onder noemt men vooreerst eene *uitlegging van het eerste Boek van* MOSES, waar uit plaatzen voorkomen in de Handelingen der *vijfde algemeene Kerkvergadering* (†). FOTIUS maakt ook gewag van dit werk (§), en zegt, dat JOANNES PHILOPONUS, in zijn Boek *over de Schepping*, de gronden dezer verklaring meermalen getoetst heeft, hetwelk wij in dit werk van PHILOPONUS ook daadlijk vinden (**). CAVE meldt wel (††), dat 'er van dit uitlegkundig werk van THEODORUS ook vele overblijfzelen zijn, in de aanëengeschakelde verklaring uit de oude uitleggers over de vijf Boeken van

(*) *Narrat. Critica de interpret. prophet. Messian. in Eccles. Christ. Opusc. Theol. pag.* 504.

(†) *Collat.* IV. *pag.* 85. *Tom.* III. *ed. Hard.*

(§) *Cod.* XXXVIII. *pag.* 24.

(**) *In Caput* I. *Genes. de mundi creatione Libri* VII. *Vienn. Austr.* 1630. 4to.

(††) *Hist. Litter. SS. Eccles. Vol.* I. *pag.* 386.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van MOSES, door FRANC. ZEPHYRUS (*), maar FABRICIUS (†) verzekert, daar niets dergelijks, maar wel plaatzen van THEODORUS van *Heraclea* en THEODORETUS, aangetroffen te hebben. Daartegen heeft hij, in een andere soortgelijke verzameling (§), en in Handschriften van soortgelijke inhoud, welke in de *Coislinische* Boekerij bewaard worden (**), somtijds den naam van THEODORUS van *Mopsvestia* gevonden.

Zijne *Verklaring der Psalmen* werd door HESYCHIUS, een' Ouderling te *Jerusalem*, valsch beticht (††), dat zij met Joodsche leugenächtigheid geschreven, en in dezelve alle Voorzeggingen op CHRISTUS ontkend waren. Dus blijft het ook twijfelächtig, het gene hij 'er bijvoegt, dat THEODORUS, omdat dit Boek algemeene klagten en gevaar voor hem verwekte, wel beloofd hebbe hetzelve te zullen verbranden, maar zijne belofte niet volbracht, en het Boek in het geheim gehouden heeft; nog minder kan men hem gelooven, dat de Bisschop van *Mopsvestia* de Menschwording van Gods Zoon verloochend, maar alleen een' mensch met het Godlijk Woord verbonden heeft laten zijn. Tegen het één en ander heeft de Bisschop FACUNDUS hem zeer goed

(*) *Catena PP. in Pentateuchum.*

(†) *Biblioth. Gr. Vol.* IX. *pag.* 159.

(§) *Aloys. Lipomanni Catena PP. in Genesin.*

(**) *Catenæ PP. in Leviticum, Josuam, LL. Judicum, Ruth et IV Regum.*

(††) *In Act. Conc. Constant.* II. *Collat.* V. *p.* 104.

goed verdedigd (*), bij welke gelegenheid hij eene proeve van THEODORUS verklaring over den XLVſten Pſalm geeft; eene andere vindt men over den XXIIſten in de Handelingen der meergemelde Kerkvergadering (†). Van zijne verklaring van JOB ſtaat het één en ander in de gemelde Handelingen (§). Dus ook zijn aldaar (**) eenige plaatzen overgebleven over het *Hooglied*, ſchoon EBEDJESU geene uitlegging van hetzelve op zijne lijst heeft. Zijne uitlegging over den *Prediker van* SALOMO, *over de twee Boeken der Koningen, en de vier groote Profeeten*, kent men alleen bij naam; maar uit die over de *twaalf kleine Profeeten* ſtaan drie kleine plaatzen in de Handelingen (††), doch het geheele werk zal volgends LAMBECIUS (§§) in een Handſchrift in de Keizerlijke Boekerij te *Weenen* nog voorhanden zijn.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THEODORUS heeft ook, over de meeste Boeken van het *Nieuwe Testament*, uitvoerige verklaringen geſchreven. Eenige uittrekzels uit zijnen *Commentarius* over MATTHEUS vindt men bij FACUNDUS (***), en in de Handelingen der Vde *Kerkvergadering* (†††). Of

(*) *Libr.* IX. *Cap.* 1. *pag.* 486.

(†) *Coll.* IV. *p.* 78. Verg. *Coll.* V. *p.* 94. Men zal ook in de *Catenæ PP. in Pſalm. ed. a. Dan. Barbaro et Balth. Corderio* overblijfzelen van deze Verklaring der *Pſalmen* vinden. (§) *Coll.* IV. *p.* 86.

(**) *Coll.* IV. *p.* 88. (††) *Coll.* IV. *p.* 78.

(§§) *Comm. de Bibl. Cæſ. Vindob. T.* IV. *p.* 160.

(***) *L.* III. *C.* 4. *p.* 356. *L.* IX. *C.* 2. *p.* 480.

(†††) *Coll.* IV. *p.* 79, 82, 84, 85.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Of hij ook de Euangelie-Geschiedenis van MARKUS schriftelijk verklaard hebbe, is onzeker. Zekerer is het, dat hij over LUKAS geschreven heeft (*). Veel meer plaatzen zijn 'er bewaard gebleven uit zijne verklaring van JOANNES (†). Men mag hier bijvoegen THEODORUS *Redenvoeringen over de Wonderwerken van* CHRISTUS, van welken de *tweede* ook in de Handelingen der Kerkvergadering van *Lateranen* van het jaar 649 (§) gemeld wordt. Eene plaats uit zijne verklaring van de *Handelingen der Apostelen* kan voor de Bisschoppen der *vijfde Kerkvergadering* aanstootlijk geweest zijn (**). THEODORUS schrijft in dezelve, dat de *Christenen* naar CHRISTUS genoemd zijn, zoo als de aanhangers eener gezindte naar derzelver stichter den naam dragen, bij voorbeeld, de *Platonisten*, *Epikuristen*, *Manicheën* enz. In eene oirkonde van den *Roomschen* Bisschop VIGILIUS, die ook tot de Handelingen dezer Kerkvergadering behoort (††), wordt deze plaats rond uit dus uitgedrukt, dat THEODORUS CHRISTUS gelijk gesteld

(*) *Act. Concil. Constantin.* II. *Collat.* IV. *pag.* 76, *Caten. PP. in Lucam. C.* 11. *Sect.* 60.

(†) Bij FACUNDUS *Libr.* IX. *Cap.* 3. *pag.* 492. *Conc. Constant.* II. *Collat.* IV. *p.* 75, 76, 81. voornaamlijk in de *Catena PP. Græc. in S. Joannem in lucem edita à Balth. Corderio Antverp.* 1630. *fol.*

(§) *In Harduin. Act. Concil. Tom.* III. *pag.* 896.

(**) *Collat.* IV. *pag.* 76.

(††) VIGILII *Constitutum pag.* 543. *in* HARDUINI *Act. Concil. Tom.* III.

steld had met PLATO, EPIKURUS en MANICHÆUS en MARCION. Eindelijk had ook THEODORUS verklaringen gegeven over alle de *Brieven van* PAULUS (*).

Behalven deze talrijke uitlegkundige schriften, noemt EBEDJESU nog vele andere Boeken van THEODORUS; van de meesten derzelven zijn enkel de opschriften overig. Hier toe behooren zijn werk *van het Priesterdom*, *van den Heiligen Geest*, *tegen de Magie*, waar van ook FOTIUS (†) gewaagt, als van eene verklaring der rechtzinnige leere; anderen *aan de Monniken*, *van de donkere spreekwijze*, *van de volkomenheid der werken*, *eene verdediging van* BASILIUS *den Grooten tegen* EUNOMIUS, welker gegrondheid door FOTIUS (§) geroemd wordt; de verzameling zijner *Brieven*, waar uit blijkt (**), dat THEODORUS van *Mopevestia* meermalen onder den naam van THEODORUS van *Antiöchië* voorkomt; eindelijk zijne Preek *over de Wetgeving*. Andere schriften, als zijne nog geheel voorhanden zijnde *Geloofsbelijdenis*; de plaatzen uit zijn werk *tegen* EUNOMIUS; uit een ander *van de Sacramenten*, waar van

(*) Uit die aan de *Romeinen* staat eene plaats bij FACUNDUS *Libr.* III. *Cap.* 6. *pag.* 361. en uit dien aan de *Hebreën* eene in *Conc. Const.* II. *Coll.* IV. *p.* 81, 83.

(†) *Cod.* LXXXI. *pag.* 200.

(§) *Cod.* IV. *pag.* 8. Vergel. *Cod.* CLXXVII. *pag.* 400. alwaar FOTIUS zijn *Twistschrift tegen* EUNOMIUS noemt, waarömtrent men onzeker is, of dit hetzelfde zij.

(**) FOT. *Cod.* CLXXVII. *p.* 396.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van waarschijnlijk een gedeelte met het opschrift: *aan de Dopelingen*, wordt aangehaald; uit zijn Boek *van de Menschwording*, insgelijks van den *aannemenden en aangenomenen*, (misschien tegen APOLLINARIUS,) hangen zoo naauwkeurig samen met de *Nestoriäansche* en *Eutychiäansche* twisten, dat zij bij derzelver Geschiedenis zullen voorkomen; gelijk van zijn geschrift: *tegen de verdediging der leere van de Erfzonde*, boven gewaagd is.

Nog is 'er eene *Liturgie* van THEODORUS, of eigenlijk een voorschrift der gebeden, met welke het Heilig Avondmaal gehouden zou worden. Deze is bij de *Nestoriäansche Syriërs* zeer vermaard en geacht; en RENAUDOT (*) heeft ze met eenige aanmerkingen laten drukken. Ook kon het wel zijn, dat zij tot zijn Boek *van de Sacramenten* behoorde. LEONTIUS (†) schrijft, dat THEODORUS een ander voorschrift voor het Avondmaal, (*Missa*,) aangepraat hebbe, dan de Gemeenten van de Vaderen ontvangen hadden. Het waren lasteringen, maar geene gebeden, met welke hij de verborgenheid des Avondmaals, als een werkelijke *Antichrist*, opgevuld had. RENAUDOT ondertusschen erkent zelf, dat 'er in deze zoogenoemde *Liturgie* niets het minste onrechtzinnigs voorkome. Maar het was voor LEONTIUS genoeg, dat THEODORUS voor den Vader der *Nestorianerij* werd uitgegeven, om ook zijne *Liturgie* Kettersch te vinden. Wij willen uit de-

(*) *Liturg. Orient. Coll. T.* II. *p.* 616-625.

(†) *Contra Nestor. et Eutych. L.* III. *C.* 19. *p.* 578.

deze *Liturgie* eene en andere plaats overnemen, die merkwaardig mag geächt worden. Wij lezen daar in de volgende verklaring (*): „ Wij brengen „ uwe gloriewaardige Drieëenheid, met verbrijzelde „ harten en ootmoedigen geest, dit levend en heilig „ offer, hetwelk de Verborgenheid des Lams Gods „ is, dat de zonden der Wereld draagt, en wij „ bidden en smeeken, dat het, Heere! uwe aanbid-„ denswaardige Godheid behaage, en dat van uwe „ Barmhartigheid, dit rein en heilig offer, door „ hetwelk gij voor de zonden der Wereld verzoend „ zijt, aangenomen worde:" Nog meer ontwikkelt zich de denkwijze van den Bidder in eene andere plaats (†): „ Over ons en over dit offer „ kome de gave des Heiligen Geestes! Zij woone „ daar in, en daale op dit brood, en op dezen be-„ ker, zegene, heilige, en verzegele die, in den „ naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen „ Geestes! en het brood worde, door de kracht „ van uwen naam, *dit brood*, zeg ik, *worde het* „ *heilig ligchaam van onzen Heere* JESUS CHRIS-„ TUS! *en deze beker worde het bloed van onzen* „ *Heere* JESUS CHRISTUS! opdat ieder, die met „ een waar geloof van dit brood eet, en van dezen „ beker drinkt, ô Heere! tot vergeving der zonden, „ tot de groote hope der Opstanding, tot zaligheid „ der ziel en des ligchaams, en tot het nieuw le-„ ven in het Hemelrijk geraake." Ondertusschen kan men geen naauwkeurig onderzoek doen naar de echt-

(*) *Pag.* 619. *l. c.* (†) *Pag.* 621.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

echtheid van deze door RENAUDOT uitgegevene *Liturgie*, die dezelve wel heeft uit ongetwijfeld *Nestoriäansche* Handschriften, maar van welke hij zelf bekent, dat zij tot laater eeuwen behooren.

In de nieuwste tijden zijn 'er nog belangrijke overblijfzelen van schriften van THEODORUS in het licht gebracht. Een Grieksche Monnik, naderhand Aardsbisschop te *Filadelphia*, NICEFORUS, gaf in het jaar 1772 eene nog ongedrukte verzameling van uittrekzels in druk, onder welken ook THEODORUS menigvuldigmalen voorkomt (*). Ook heeft op het einde der voorgaande eeuw Professor MUNTER te *Koppenhagen* nog eenige brokstukken van dezen Bisschop, welke tot een werk tegen den Keizer JULIANUS schijnen te behooren, uit Handschriften der Keizerlijke Boekerij te *Weenen* te voorschijn gebracht (†). Men mag nog hoopen, dat 'er hier of daar nog meer van hem in de Handschriften schuilt, maar het vermoeden van Ketterij heeft dezelve doen verduisteren; trouwens, de oude Roomsche Kerk verwierp zelfs de Kerkelijke Geschiedenis van THEODORETUS, omdat deze THEODORUS, als een' Rechtzinnig Leeräar, geprezen had (§). Wij sluiten dit bericht nopens THEODORUS, met de aanwijzing, dat men bij FABRICIUS (**) nog het één en

(*) ERN. *N.Th.Bibl.* II. *Band S.* 387. III. *Band. S.* 291.

(†) In zijne *Fragm. PP. Græcor. Fascic.* I. *pag.* 79. *sq. Hafniæ* 1788. 8vo.

(§) GREGOR. M. *Libr.* VI. *Ep.* 31.

(**) *Bibl. Gr. Vol.* IX. *L.* V. *C.* 32. *p.* 153-165.

en ander zal vinden van POLYCHRONIUS, Broeder van THEODORUS, die, als Bisfchop van *Apamea* in *Syrië*, nog vóór het jaar 431, overleden is, en van de overblijfzelen van zijne uitlegkundige fchriften over den Bijbel.

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Levens-berichten van AUGUSTINUS

Heeft de blaam van onrechtzinnigheid ons van het bezit der fchriften van THEODORUS beroofd, men mag het daar tegen, voor een goed gedeelte, aan den roem van rechtzinnigheid toefchrijven, dat wij zoo veel van AUGUSTINUS overhebben. Wij mogen dezen zoo aanzienlijken en vermaarden Kerkleeräar, die, zijn gantfche leven lang, zoo arbeidzaam was, in het beftrijden der Ketters, en die daar voor gehouden werden, niet met ftilzwijgen voorbijgaan.

Zijne geboorte en opvoeding.

AURELIUS AUGUSTINUS aanfchouwde het levenslicht te *Tagaste*, eene ftad in het *Afrikaanfche* Landfchap *Numidië*, den 13den November des jaars 354. Zijn Vader PATRICIUS, een burger aldaar, was toen nog een Heiden, maar die tegen het einde van zijn leven het Christendom aannam, waar toe zijne huisvrouw, MONICA of MONNICA, eene Christin, vrouw van voorbeeldige zachtäartigheid en kloek verftand, het meest toebracht; gelijk zij ook, met ongemeene tederheid, voor haar kind zorgde; en hem al vroeg genegenheid tot het Christendom inboezemde; waaröm het knaapjen, in eene zwaare ziekte gevallen, ook begeerte toonde, om den doop te ontvangen, welke door de zorgvuldige moeder, naar de denkwijze van dien tijd, was uitgefteld, omdat men geloofde, dat de doop flechts voorgaande

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

de zonden afwaschte. Dewijl het kind herftelde, werd ook de doop op nieuw uitgefteld, waar over AUGUSTINUS zelf, in laater jaaren, zijne aanmerkingen maakte, en erkende, dat zijne moeder als voorzien had, aan hoe vele verzoekingen zijne jeugd zou blootgefteld wezen (*).

Zijne letteröefeningen.

Beide zijne ouders wenschten, dat hij zich op de wetenfchappen mogt toeleggen; zijn Vader, opdat hij eens in de Wereld zou opgang maken, zijne Moeder, opdat hij daar door tot Godsvrucht mogt opgeleid worden. In de naburige ftad *Madaura*, legde hij zich dan op de Spraakkunde en Welfprekendheid toe, en vond veel fmaak in de Geleerdheid der *Romeinen*. Maar van de *Griekfche* kreeg hij eenen afkeer, omdat zijn Leermeester hem, door vrees en ftraffen, daar toe dwingen wilde. Hij bleef dus in het *Grieksch* achterlijk, zoodat hij naderhand zelf beleed, dat hij de fchriften der Griekfche Kerkleeräars over de Drieëenheid, even zoo min als de andere *Afrikanen*, lezen kon (†).

Zijne buitenfporigheid in zijne jeugd.

Op deze wijze was AUGUSTINUS XV jaaren oud geworden, toen zijn Vader hem te *Tagaste* t'huis deed komen, om de kosten te fparen. Vervolgends liep hij een jaar ledig, en zijn Vader was bedacht, hem te laten trouwen, terwijl zijne Moeder hem voor de buitenfporigheden der ontucht waarfchuwde,

(*) POSS. *Vit. Aug. C.* I. *p.* 164. *App. ad T.* X. *Opp.* AUG. *Confesf. L.* I. *C.* 11. *p.* 53. *L.* IX. *C.* 8, 9. *p.* 119. *T.* I.

(†) AUGUST. *Confes. L.* I. *C.* 13, 14. *p.* 54. *L.* II. *C.* 3. *p.* 59. *de Trinit. L.* III. *C.* 1. *T.* VIII. *Opp. p.* 561.

de, maar de knaap dit verwaarlozende, gaf zich, met zijn gezelfchap, over, aan alle dartelheden. Evenwel bekent hij, God, ten dezen tijde, gebeden te hebben, om de gave der kuischheid, doch niet vóór dat hij zijne begeerten mogt verzadigd hebben. De lange lediggang, in welken hij leefde, verleidde hem ook, uit enkelen moedwil, tot gemeenfchappelijken diefftal (*). In zijn werk, zijne *Belijdenis* genoemd, bekent hij dit alles, en trekt daar uit een gevolg ter bevestiging van zijne denkbeelden over het aangeboren zedenbederf.

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne oefening in de Welfprekendheid.

Met het begin van zijn XVIIde jaar, of in het jaar 371, kwam AUGUSTINUS te *Karthago*, alwaar hij, onder de leerlingen in de Welfprekendheid, tot den eerften rang opklom. Maar te gelijk kwam zijn zedelijk gevoel in een nieuw gevaar. Zijne medeftudenten waren zoo moedwillig, dat men hun algemeen den naam van *vernielers* of *verftoorers*, (*Everfores*,) gaf; aan deze ongebondenheden gaf echter AUGUSTINUS zich niet over, maar niet zoo gelukkig wachtte hij zich voor de verzoekingen tot wellust. Eindelijk verkoos hij zich eene bijzit, bij welke hij eenen zoon had, ADEODATUS genoemd, die, volgends zijn verhaal, al vroeg groote bekwaamheden liet blijken, en naderhand met zijn' Vader gedoopt, maar kort daar na geftorven is (†).

In

(*) *Conf. L.* II. *Cap.* 3, 4. *p.* 59. *C.* 6. *p.* 61. *L.* VIII. *Cap.* 7. *pag.* 110.

(†) AUG. *Conf. L.* III. *C.* 1-3. *p.* 63. *L.* V. *C.* 8. *p.* 81. *L.* IX. *C.* 6. *p.* 118. *de beata vita p.* 228. *Opp. T.* I. *Ejusd. Lib. de Magistro p.* 401. *l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

Hij leest CICERO, de H. S. en ARISTOTELES

In dien tijd, toen AUGUSTINUS dus buitenſporig leefde, verloor hij zijnen Vader; maar een rijk Burger van zijne Vaderſtad ging, met zijne Moeder, voort, voor zijn onderhoud te *Karthago* zorgen. Hier gaf men hem, naar de gewoonte van dien tijd, in het ſtudeeren, het Boek van CICERO te lezen, *Hortenſius* genoemd, hetwelk thans niet meer voorhanden is. Dit Boek maakte eenen ſterken indruk op hem, en richtte zijne neigingen tot het onderzoek der Wijsheid, en voornaamlijk tot God zelven, de bron der Wijsheid, alleen mishaagde het hem, den naam van CHRISTUS daar in niet te vinden. Hij begon daaröm de Heilige Schrift te lezen, maar in deze vond hij die waardigheid niet, welke hij in CICERO bewonderd had. Trouwens, hij las ze in eene al te letterlijke Latijnſche Overzetting, hoewel hij dit toeſchrijft aan zijnen hoogmoed, die niet tot de Heil. Schrift wilde nederbuigen, en aan zijne onbekwaamheid, om tot haar binnenſte pit en merg in te dringen (*). Van eenen anderen kant trok hem het Boek van ARISTOTELES over de *Kategoriën.* Dit verſtond hij volkomen, zonder iemands hulp, als ook een aantal ſchriften over de vrijë kunſten, bijzonder over de Redenkunde, Redeleer, Meetkunde, Toonkunst en Rekenkunst. Bovendien maakte hij zich ook bekend met vele Boeken der Wijsgeeren over de Starrenwichelarij (†).

Hij wordt

Een jongeling van XX jaaren, zoo leergierig en ver-

(*) *Confeſſ. L.* III. *C.* 4, 5. *p.* 64. *ſq.*

(†) *Id. l. c. L.* IV. *C.* 16. *L.* V. *C.* 3.

vernuftig, was bereid, om zich onder de banieren van eene of andere gezindte te begeven, en verfchei- dene bekoringen liepen famen, om hem omtrent het jaar 374 tot de *Manicheën* te voegen. „ Ik ben," fchrijft hij (*), „ uit geene andere oorzaak onder „ deze lieden geraakt, dan omdat zij verzekerden, „ dat zij die genen, welke zich aan hen wilden „ toevertrouwen, met verwijdering van het fchroom- „ vallig *aanzien*, enkel door de eenvoudige *rede*, „ tot God leiden, en van alle dwaling bevrijden „ wilden." Zij hadden het woord *waarheid* be- ftendig in den mond, en deze was het juist, waar hij zoo ijverig naar trachtte (†). Ook brachten zij hem door verfcheidene vragen en tegenwerpingen in verwarring (§), hoewel hij hen vervolgends een' hoogmoedigen, waanwijzen, en vleeschlijk gezinden aanhang noemde (**). AUGUSTINUS zich bij de *Manicheën* gevoegd hebbende, poogde ook anderen over te haalen, en werd daadlijk door fommigen, naderhand als zijne vrienden bekend geworden, on- der welken ALYPIUS en HONORATUS, nagevolgd (††).

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Manicheër.

On-

(*) *De utilitate credendi T.* VIII. *Opp. p.* 34.

(†) *Confesf. Libr.* III. *Cap.* 6. *pag.* 65.

(§) *l. c. C.* 7. *p.* 66. *de morib. Eccl. Cath. L.* I. *C.* 2. *T.* I. *Opp. p.* 511. *Serm.* LI. *C.* 5. *T.* V. *Opp. p.* 200.

(**) *Confesf. Libr.* III. *Cap.* 6. *pag.* 65. Vergel. *Deel* IV. *Bladz.* 265.

(††) AUGUST. *Libr. de duabus animab. contra Manich. Cap.* 9 *T.* VIII. *Opp. p.* 61. *Confesf. L.* VI. *C.* 7. *p.* 90. *de utilit. cred. l. c. p.* 35.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusfchen, hoewel hij verfcheidene jaaren de *Manicheën* toegedaan bleef, werd hij nimmer tot de hooger klasfen onder hen, niet ééns der *Oudften*, veel min der *Uitverkozenen*, toegelaten, maar was altijd enkel onder de *Toehoorders*, zoodat hij niet eens wist, hoe het met hun Avondmaal en hunne geheime inrichtingen gefteld was. Hij zelf geeft daar van tot reden (*), dat hij altijd had waargenomen, dat de *Manicheën* beter in ftaat waren, anderen te wederleggen, dan goede bewijzen voor hun leerftelfel aan te voeren; hoewel men zou mogen vermoeden, dat zij hem niet genoeg vertrouwd hebben, om hem hooger te laten klimmen (†).

Droefheid zijner Moeder over hem.

Zijne Moeder beweende dezen afval meer, dan zij zijne dood betreurd zou hebben. Ook verzocht zij eenen Bisfchop, die insgelijks een *Manicheër* geweest was, te beproeven, of hij hem niet tot het *Katholijk* Geloof terug kon brengen. Als deze zijne bekering aan den tijd oordeelde te moeten overlaten, drong zij, met zoo overvloedige traanen, bij hem aan, dat de Bisfchop haar met deze uitfpraak bedaarde: „ Het is onmogelijk, dat een Zoon van „ zoo vele traanen verloren gaa! " Dewijl zij tevens zich door eenen droom in deze hoop verfterkte, vergunde zij hem weder de verkeering in huis en aan tafel, welke zij hem verboden had.

(*) *De utilit. cred. Cap.* 1. *Tom.* VIII. *p.* 34.

(†) AUGUST. *contra litt. Petiliani L.* III. *C.* 17. *T.* IX. *Opp. p.* 209. *contra Fortun. Manich. Disp. p.* 68, 69. *contra Ep. Manich. C.* 3. *T.* VIII. *p.* 112.

had (*). Hij was toen naa *Tagaste* terug gekeerd, alwaar hij, volgends POSSIDIUS (†), de Spraakkunde onderwees. Het gene hij zelf zegt (§), dat hij de Redenrijkkunst hebbe geleerd, schijnt van *Karthago*, en een laater jaar, verstaan te moeten worden. In de beide steden was ALYPIUS zijn vertrouwde vriend en toehoorer (**), die hij ook van zijne neiging voor de Kampspelen in den *Circus* aftrok. Daartegen werd hij te *Tagaste*, door het verlies van eenen anderen zijner geliefdste vrienden, ongemeen aangedaan. Dezen had hij insgelijks tot het *Manicheïsme* overgehaald; deze werd, in eene doodlijke ziekte, gedoopt, zonder dat hij ergens van wist; toen hij weder bij zich zelven begon te komen, wilde AUGUSTINUS over dezen doop met hem boerten; maar hij werd door hem met ongenoegen ontvangen; zijne denkwijze was nu geheel veränderd; en na weinige dagen overleed hij. De smart, die AUGUSTINUS daar over ondervond, noodzaakte hem, uit zijne Vaderstad zich naa *Karthago* te spoeden (††).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS zelf geeft ons van zijn leven en gedrag, terwijl hij te *Karthago* als Leeräar der Welsprekendheid zich onthield, en in het gemeen van zijn gedrag zedert zijn XIXde tot zijn XXVIIIste jaar,

Schets van zijn leven, als jongeling, onder de Manicheërs.

(*) AUGUST. *Confess. Libr.* III. *Cap.* 11. *pag.* 68.
(†) *Vita Augustin. Cap.* 1.
(§) *Confess. Libr.* IV. *Cap.* 2. *pag.* 69.
(**) *Ibid. Libr.* VI. *Cap.* 7, 8. *pag.* 90.
(††) *Ibid. Libr.* IV. *Cap.* 4. *pag.* 71.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jaar, de volgende fchets (*). „ Ten dezen tijde,
„ werden wij verleid, en verleidden weder anderen;
„ wij werden door verfcheidene begeerlijkheden be-
„ drogen, en bedrogen weder anderen; openlijk
„ door de zoogenoemde vrijë kunften, heimlijk door
„ eenen valschlijk zoogenoemden Godsdienst. Daar
„ waren wij hoogmoedig, hier bijgelovig, overäl
„ ijdel. Aan de ééne zijde ftreefden wij naar den
„ ijdelen volksroem, zelfs tot handenklappen en
„ toejuichingen in de fchouwplaats, tot kampge-
„ dichten, en ftrijd om kroonen van hooi, en
„ nietswaardige fchouwfpelen, en onmatige driften;
„ maar aan den anderen kant wenschten wij van
„ dezen trek gezuiverd te worden, en brachten
„ daaröm den genen, die Uitverkozenen en Heili-
„ gen genoemd worden, fpijze, opdat zij ons daar
„ van Engelen en Goden timmeren mogten, door
„ welken wij bevrijd zouden worden." Allerhande
foort van Bijgeloof was van de Heidenen thans on-
der de Christenen uitgebreid. AUGUSTINUS wilde
wel van zoogenoemde Tooverij en Waarzeggers-
kunften niets weten; maar raadpleegde des te vlijti-
ger met de Starren-Wichelaars. Vruchteloos zoch-
ten dezen en genen hem daar bij de oogen te ope-
nen, tot hij een voorbeeld van eene mislukte voor-
zegging uit de *Conftellatie* kreeg, onder welke twee
Kinderen te gelijk geboren waren (†).

Ge-

(*) *Confesf.* L. IV. C. 1. *p.* 69.

(†) *Confesf. Libr.* IV. *Cap.* 3. *pag.* 70, 71. *Libr.* VIII. *Cap.* 6. *p.* 98.

Gedurende zijn verblijf te *Karthago*, schreef hij, omtrent het jaar 380 of 381, zijn eerste Boek, *over het Schoone en Gepaste*, (*de pulchro et apto*.) Dit geschrift, aan eenen vermaarden Redenaar te *Rome*, HIERIUS, opgedragen, was, toen hij zijne *Belijdenis* opstelde, reeds voor hem zelven geheel verloren geraakt (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn eerste Boek over het Schoone.

Ondertusschen had AUGUSTINUS de *Manicheën* nader, maar tot hun nadeel, leeren kennen. Hij had onder hen algemeen voorbeelden van slecht gedrag, zelfs onder hunne uitverkozenen, gevonden (†). Hij ontmoette thans ook tegenwerpingen tegen hunne gevoelens, die zij niet konden oplossen (§). Evenwel hoopte hij met verlangen op de komst van den Bisschop FAUSTUS, wien de *Manicheën* beschreven, als in staat, om alle tegenwerpingen op te lossen; doch toen deze na bijna IX jaaren gewacht te zijn, te *Karthago* kwam, vond AUGUSTINUS hem meer eenen zoeten prater, dan eenen scherpzinnigen geleerden (**), en van dezen tijd af, hield hij op, een ijverig *Manicheër* te zijn. Evenwel besloot hij zoo lang bij deze partij te blijven, tot een beter Godsdienststelsel aan hem zou voorkomen (††).

Hij begint aan de leerstellingen der Manicheën te twijfelen.

Ter-

(*) *Confess. L.* IV. *C.* 13-15. *p.* 75.

(†) *De Morib. Manichæor. Libr.* II. *Cap.* 19, 20. *Tom.* I. *Opp. pag.* 551.

(§) *Confess. Libr.* V. *Cap.* 11. *p.* 84. *contra Fortun. Manich. Disput.* II. *p.* 78. *T.* VII. *Opp. etc.*

(**) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 244.

(††) *Confess. L.* V. *C.* 3-7. *pag.* 78.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij begeeft zich naa Rome

Terwijl zijne gevoelens dus begonnen te wankelen, reisde hij in het jaar 383 naa *Rome*, om aldaar de Welsprekendheid te onderwijzen; zeer tegen den zin zijner bedroefde Moeder, die hem tot op het strand navolgde, en door hem misleid moest worden, om hem te laten afzeilen (*). Te *Rome* viel hij in eene doodlijke ziekte, zonder nog eenigen trek te voelen, om gedoopt te worden. Hij bleef ook nog meestäl, in het gezelschap der *Manicheën*; gelovende met hen, dat niet wij, maar eene vreemde natuur, in ons zondige. Ook kon hij niet geloven, dat de Zoon van God, een uitvloeisel uit het Godlijk licht, ons vleesch zou hebben aangenomen, dewijl hij hier door met onze zonden bevlekt zou geworden zijn. Echter begon hij zich thans meer en meer aan de twijfelzucht der *Akademische* Wijsbegeerte te hechten (†).

AUGUSTINUS te Milaan.

Ten dezen tijde verzocht de stad *Mediolanum*, (*Milanen*,) den Stadhouder van *Rome*, SYMMACHUS, om haar eenen Leermeester in de Welsprekendheid te bezorgen. AUGUSTINUS, wien het te *Rome* niet beviel, verzocht om dit ambt, met hulp der *Manicheën*, en SYMMACHUS, die zelf onder de *Heidensche* Redenaren uitmuntte, eene Proefreden van hem gehoord hebbende, zond hem in het jaar 384 naa *Mediolanum*. Hier geraakte AUGUSTINUS bekend met den toenmaligen Bisschop AMBROSIUS, voor wien hij genegenheid opvatte, en wiens Predika-

(*) *Confess. L.* V. *C.* 8. *pag.* 81.

(†) *Confess. L.* V. *C.* 8-10. *p.* 81.

katiën hij meermalen bijwoonde. Thans meer aan de *Akademische* twijfelzucht toegevende, verloochende hij het *Manicheïsme*; doch met voornemen, om enkel een *Katèchumenus* in de *Katholijke* Kerk te blijven, tot hij een zeker vast punt zou gevonden hebben (*), terwijl hij dan wanhopende, dan hopende, om tot de waarheid te zullen komen (†), God meermalen, met traanen, om zijnen bijstand bad.

Zijnetwijfelingen.

In dezen twijfelenden toestand bevond hij zich nog, toen zijne Moeder, die niet rusten kon, vóór zij hem weder ontmoet had, in het jaar 385 te *Mediolanum* kwam. Zij vernam hier, met ongemeene vreugde, dat haar Zoon ten minsten geen *Manicheër* meer was, en hoopte zeker, hem nog ééns als eenen gelovigen te zien. Om deze reden hield zij ongemeen veel van AMBROSIUS, die daar zoo veel aan toegebracht had; en wanneer zij, naar de gewoonte der *Afrikanen*, eetwaren met wijn tot de Graven der Martelaaren bracht, maar de deurwachter haar, volgends het verbod des Bisschops, daar mede afwees, gehoorzaamde zij terstond, en vergenoegde zich, met daar haar gebed te doen. Haar Zoon poogde nu meer van den Bisschop te leeren, en dewijl hij geen geld had, om Boeken te kopen, deed hij zijn voordeel met deszelfs Predikatiën, die hij getrouw bijwoonde. Nu werd hij overtuigd, dat men in vele dingen geloof moet oefenen, als ook de noodzaaklijkheid der Heilige Schrift, zonder

de

(*) *Confesf. l. c. C.* 12-14. *p.* 84.

(†) *De utilitat. cred. T.* VIII. *Opp. p.* 42.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat de vraag ons van het geloof mag afhouden: „ Hoe weet gij, dat deze Boeken door den Geest „ van den eenigen en waaren God aan het mensch- „ dom zijn overgegeven?" Het verkrijgen van deze en andere kundigheden weet hij aan God alleen dank; en deze, schrijft hij, lagchte met mijn streeven naar eer-ambten, winst, en huwlijk; ik moest, op denzelfden dag, toen ik voornemens was, eene Lofreden op den Keizer te houden, ondervinden, hoe ellendig ik was, naardien ik, van kommer en hartstochten brandende, op de openbare straat, eenen zeer vrolijken bedelaar ontmoette, die door weinige aalmoesfen tot dat geluk geraakt was, hetwelk ik, langs zoo lastige wegen, nooit bereiken zou (*).

AUGUSTINUS bekende dit ook aan zijne vrienden, onder welken ALYPIUS en NEBRIDIUS, die hem tot in *Mediolanum* gevolgd waren, zijn geheele vertrouwen bezaten. Deze waren even wankelende. Als hij zijn bedenken te kennen gaf, of hij in het huwlijk het vermaak des levens genieten zou, raadde ALYPIUS hem dit geheel af; MONICA wenschte hem daartegen getrouwd te zien, en 'er werd eene gade voor hem uitgezocht, naar welke hij geern nog twee jaaren wachten wilde, tot zij huwbaar was. Thans liet hij ook zijne bijzit vaaren, die hem echter in edele gevoelens ver overtrof, alzoo zij, opzettelijk, naa *Afrika* terug keerde, om nooit meer eenen man te beminnen; terwijl hij terstond, tot de voltrekking van zijn huwlijk, eene andere nam. Alleen

(*) AUGUST. *Confesf. L.* VI. *C.* 1-6. *p.* 85.

leen hield hem de vrees voor de dood en het toekomend oordeel terug, dat hij zich niet nog dieper in alle wellusten stortte (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het bleef ondertusschen moeilijk voor AUGUSTINUS, om in den Godsdienst tot vastigheid te komen. Midden echter onder zijne twijfelingen, liet God hem, zoo als hij ons verhaalt, de schriften van *Platonische* Wijsgeeren, misschien ook van PLATO zelven, in het Latijn vertaald door VICTOTINUS te *Rome*, in handen krijgen. Hier in vond hij de leere, die bij JOANNES was voorgedragen, aangaande het Woord van God, maar de leere, dat het Woord om onzen wil vleesch is geworden, de leer van onze verlossing door CHRISTUS, vond hij bij hem niet. Evenwel begon hij sterker overtuigd te worden, dat al het geschapene goed, en dat het kwaad geene zelfstandigheid is (†), doch door het lezen der Heilige Schrift, en bijzonder der Brieven van PAULUS, kreeg hij de kundigheden van het Christendom, welke hem nog ontbraken. Nog pleegde hij raad met SIMPLICIANUS, een' oud en zeer eerwaardig Christen, over de levenswijze, die hij te kiezen had. Deze verhaalde hem de bekering van VICTORINUS, voorheen een' vermaard Leermeester in de Welsprekendheid te *Rome* (§). Thans ging hij vlijtig te Kerk, maar zijn nieuwe wil, zoo noemt hij dien, om God om niet te dienen, had nog

Bekering van AUGUSTINUS

(*) *Confesf. L.* VI. *C.* 6-16. *p.* 89 94.

(†) *Confesf. L.* VII. *C.* 1-21. *p.* 95-104.

(§) Zie *Deel* IV. *Bl.* 259.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nog de kracht niet, om den ouden te overmeesteren; en hij kon zich van zijne wereldfche bezigheden niet losmaken. Kort daar na gaf PONTITIANUS, een *Afrikaan*, en Keizerlijk Hofbediende, maar te gelijk een ijverig Christen, hem een bezoek. Deze gaf hem en zijnen vriend ALYPIUS de eerfte berichten van ANTONIUS, den ftichter van het Monnikenleven, en gelijk zij zich daar over verbaasden, dus verwonderden zij zich niet minder over een Klooster dicht bij *Mediolanum*, onder opzicht van AMBROSIUS; terwijl hun vriend hun den overgang van twee Keizerlijke Hofcommisfarisfen te *Treviri* in *Galliën* tot het Monniks-leven befchreef. Thans werd AUGUSTINUS hevig geroerd, en riep in deze verwarring op eens ALYPIUS toe: „ Wat fcheelt ons? „ Wat is dit? Wat hebt gij gehoord? Ongeleer-„ den ftaan op, en fcheuren den hemel tot zich; „ wij integendeel, met alle onze geleerdheid zonder „ hart, hoe wentelen wij ons niet rond in vleesch „ en bloed?" Zijn vriend zag hem ontfteld aan, en volgde hem, daar hij ijllings den tuin inliep. Hier duurde de hevige ftrijd in hem voort, maar hij voelde de hevigfte onvergenoegdheid tegen zich zelven, dat hij God nog langer wederftreefde; het één en ander brak in hevige ligchaamsbewegingen uit, tot eindelijk een vloed van traanen hem te hulp kwam. Om dezen eenen vrijën loop te laten, verwijderde hij zich van zijnen vriend, en zich onder eenen boom nederwerpende, bad hij God overluid met traanen, hem toch zonder uitftel uit dezen ongelukkigen toeftand te verlosfen. Thans hoorde hij

uit

R. Vinkeles, inv. del. et sculp.

bad hij God overluid met traanen,

IX. D. Bladz. 280.

uit een nabij gelegen huis eene zingende ſtem, die meermalen herhaald werd, als of zij van een jongetjen of meisjen kwam: *Neem en lees!* Hij verbleekte, bedacht, in het eerst, nauwkeurig, of ook de kinderen in hunne ſpelen die woorden plagten te zingen; maar kon zich niet te binnen brengen, dezelven ooit gehoord te hebben. Nu weende hij niet meer; maar ſtond op, en verklaarde zich deze ſtem, als een Godlijk bevel, om het affchrift van PAULUS Brieven, hetwelk hij uit het huis medegenomen had, op te ſlaan, en de eerſte afdeeling de beste, die hem onder het oog zou komen, te lezen. Te weten, men had hem verhaald, dat ANTONIUS de plaats uit de Euangelie-Geſchiedenis, die juist voorgelezen werd, als hij bij geval in de Kerk kwam: *Ga heen, verkoop alles, wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult eenen ſchat in den hemel hebben; en kom dan, en volg mij!* als eene vermaning op zich zelven had toegepast, en daar door op ſtond bewogen was geworden, om de wereld te verzaken. Spoedig liep dan AUGUSTINUS naa de plaats, waar ALYPIUS nog zat; nam het bij hem liggende Handſchrift, en las bij het eerſte opſlaan de plaats: *Niet in eten en drinken, niet in ſlaapkameren en ontuchtigheden, niet in haat en nijd! maar doet aan den Heere* JESUS CHRISTUS, *en verzadig het vleesch niet tot begeerlijkheid!* Meer wilde hij niet lezen, ook had hij niet meer nodig; want, terſtond met deze woorden ſchoot een ſtraal van zekerheid in zijne ziel, en alle duiſternis van twijfeling verdween bij hem. Met een bedaard gezicht

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zicht gaf hij aan ALYPIUS te kennen, wat hem bejegend was. Deze nam het boek over, en las, het gene volgde: *Neemt den genen aan, die zwak is in het geloof!* Dit paste hij op zich zelven toe, omdat hij in deugdzame zeden zijnen vriend reeds voorlang overtrof, en hij verbond zich met hem tot eene volkomen gelijke levenswijze. Beiden gaven zij nu aan de Moeder van AUGUSTINUS kennis van alles wat 'er gebeurd was; en zij verheugde zich en dankte God te vrolijker, omdat haar meer geschonken was, dan zij gebeden had (*).

Oordeel over dezelve.

Deze is de zoo vermaarde *Bekeering* van AUGUSTINUS, door hem zelven verhaald, en aangemerkt, als een voorbeeld, van den gang der bekeering des menschen, onder de leiding van eene onwederstaanbare genade van God. In de daad, sterk waren de gevolgen dezer verändering bij AUGUSTINUS. De veeljarige Ketter was een oprecht Rechtzinnige geworden; de wellusteling verwisselde met strenge Godzaligheid; van den in wereldsche bezigheden ongemeen werkzamen man werd een in huislijke stilte levende *Askeet*; en de scherpzinnige twijfelaar geloofde aan een wonder, waar door God hem als herschapen had. Wij kunnen niet twijfelen aan de oprechte mening van AUGUSTINUS; hij, geslingerd door zoo vele twijfelingen, en nu in de hevigste woeling zijner hartstochten, geloofde voor zich vastelijk, eene hemelsche stem gehoord te hebben; het gene hij las, versterkte hem in dat geloof, en zoo als

(*) AUGUST. *Confess. L.* VIII. *C.* 1-12. *p.* 105-114.

als hij zedert ſprak en handelde, werden anderen overreed, dat hij wel gehoord had, en dat 'er met hem iet bijzonders gebeurd was. Voor het overige lopen 'er omſtandigheden genoeg ſamen, uit welken men het gebeurde, zonder eenig wonder of iet bovennatuurlijks te behoeven, verklaren kan. Zijne verbeeldingskracht was thans hoog geſpannen; hij bad om Godlijken bijſtand; het voorbeeld, hetwelk men hem van ANTONIUS verhaald had, werkte ſterk op hem; en het gene wij 'er ten ſlot bij mogen voegen, zulk een gebruik van den Bijbel zou al ligt Bijgeloof worden, en riekt te ſterk naar de zoogenaamde *Sortes Virgilianæ* enz.

Hij doet afſtand van zijn ambt en kiest een eenzaam leven. Zijne ſchriften.

Indien AUGUSTINUS thans enkel zijnen zin en gevoelen gevolgd was, zou hij terſtond zijn' post hebben nedergelegd. Doch om geene te groote opſpraak te maken, wachtte hij de vakantie van den wijn-oogst af, en begaf zich in den herfst des jaars 386, met zijne Moeder, zijnen Zoon, eenige bloedverwandten, vrienden, en leerlingen, op het landgoed van zijnen vriend VERECUNDUS, die de Spraakkunst te *Mediolanum* onderwees, thans nog wel een Heiden, maar die reeds beſloten had, om het Christendom aan te nemen. Van hier ſchreef hij aan den Bisſchop AMBROSIUS, verzoekende om zijn' raad, welk gedeelte van den Bijbel hij best lezen zou, om zich tot het ontvangen der Godlijke genade, (waarſchijnlijk den Doop,) voor te bereiden? Deze prees hem daar toe den Profeet JESAIA aan, doch, nademaal AUGUSTINUS reeds van het begin af deze voorzeggingen niet verſtond, ſtelde hij

de-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze lezing uit, tot hij meer geöefend zou zijn in de schrift (*).

Op het landgoed van zijnen vriend, nam hij niet alleen het opzicht waar over den arbeid der landlieden, maar gaf zich over aan ernstige overdenkingen over zich zelven, waar mede hij dikwijls halve nachten doorbracht (†). Maar een groot gedeelte van den dag besteedde hij aan de opvoeding en het onderwijs van twee jongelingen uit zijne Vaderstad, LICENTIUS, een' Zoon van ROMANIANUS, die hem, met zijnen rijkdom, lange jaaren ondersteund had, en TRYGETIUS. Zijne Gesprekken met hen, zijnen Broeder, en ALYPIUS, werden door eenen Snelschrijver, woordlijk opgetekend, ten einde zijne zwakheid in het spreken te hulp te komen, en opdat zich een ieder bedachtzamer zou uitdrukken (§).

Hier uit ontstonden sommige geschriften, die hij, bij deze gelegenheden, in den vorm van *Gesprekken* opstelde. Het eerste was zijn Boek tegen de *Akademische* Wijsgeeren, aan ROMANUS opgedragen (**). Dit Boek was nog niet voltooid, toen hij een kleiner werk in het jaar 386 uitgaf, *over het gelukzalig leven* (††). In hetzelve spreken alle zijne huisgenoten,

(*) AUGUST. *Conf. L.* IX. *C.* 2. *p.* 115. *C.* 5. *p.* 118.

(†) AUGUST. *contra Academ. L.* I. *C.* 5. *p.* 192. *de ordine L.* I. *C.* 3. *T.* I. *Opp. p.* 237.

(§) AUGUST. *contra Academ. L.* I. *C.* 1. *p.* 188. *L.* III. *C.* 4. *p.* 208. *de Ord. L.* I. *C.* 2. *p.* 236. *C.* 10. *p.* 243.

(**) *Contra Academ. Libri tres T.* I. *Opp. p.* 187-222.

(††) *De beata Vita Liber T.* I. *Opp. p.* 221-234.

ten, ook zijne Moeder, en zijn Zoon; en komen bij ſlot daar in overëen, dat *de gelukzaligheid alleen in de volmaakte kennis van God moet geſteld worden.* Bijna ten zelfden tijde, tegen het einde van het jaar 386, ſchreef hij ook het derde Boek van zulke Wijsgeerige ſamenſpraken (*), op verlangen van zijnen vriend ZENOBIUS.

Met dezen arbeid en oefeningen bragt AUGUSTINUS het jaar 386, op het landgoed *Casſiciacum*, door; terwijl hij meer en meer voortgangen maakte in de kennis van het Christendom; evenwel wilde ALYPIUS niet, dat hij den naam van CHRISTUS in zijne ſchriften brengen zou, die alleen door Wijsgeerte en Welſprekendheid ſchitteren moesten. Zelfs bekende hem zijn vriend, dat hij nog niet ééns wist, of de Heilige Geest daadlijk door CHRISTUS in de Wereld gezonden was. Ondertusſchen las AUGUSTINUS vlijtig in de *Pſalmen;* door verſcheidene plaatzen in dezelven geroerd, ſtortte hij dikwijls een vuurig gebed uit; zelfs geloofde hij eens van tandpijn, wiens hevigheid hem eindelijk de ſpraak benam, op eene wonderbaar ſchielijke wijze bevrijd te zijn geworden, zoodra hij, met anderen, tot een gemeenſchappelijk gebed, op de knieën gevallen was (†).

Met deze gezindheden ſchreef hij tegen het begin des jaars 387 zijne *Alleenſprakèn* (§). Deze heb ik,

(*) *De Ordine Libri duo T.* I. *Opp. p.* 235-263.

(†) *Confesſ. L.* IX. *C.* 4. *p.* 116.

(§) *Soliloq. Libri duo T.* I. *Opp. p.* 265-287.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ik, zegt hij, in de Herziening van zijne schriften (*), opgesteld, uit lust, om de waarheid naar te sporen; terwijl ik mij zelven over dingen vraagde, welke ik voornaamlijk verlangde te weten, en mij zelven antwoordde, even of wij met ons beiden waren, het verstand en ik.

Ondertusschen hadden eenige bezigheden zijnen vriend NEBRIDIUS te *Mediolanum* opgehouden; nogthans zag deze zijne vroege geschriften met groote goedkeuring. AUGUSTINUS, dien hij deswegens geluk wenschte, antwoordde hem (†), dat hij zich dezen roem, wegens zijne dwaasheid, nog weinig kon toeëigenen; alhoewel NEBRIDIUS zich over zijne *Alleenspraken* meer verheugen zou.

AUGUSTINUS keert naa Mediolanum

Daar middelerwijl de tijd naderde, op welken AUGUSTINUS zich onder de Mededingers naar den Doop, (*Competentes*,) moest aangeven, tegen het begin van den groten vastentijd des jaars 387, begaf hij zich naa *Mediolanum*, verzeld van zijnen vriend ALYPIUS, en zijnen Zoon ADEODATUS (§). Kort na zijne aankomst aldaar schreef hij, ter voltooijing van het gene nog aan zijne *Alleenspraken* ontbrak, een Boek *over de onsterflijkheid der ziel* (**). Dit kwam, zegt hij zelf naderhand (††), tegen zijn' wil, onder de menschen; door zijne ingewikkelde Sluit-

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 4. *pag.* 5.
(†) *Epist.* III. *pag.* 3. *Tom.* II. *Opp.*
(§) *Confess. Libr.* IX. *Cap.* 6. *pag.* 118.
(**) *Liber de immort. animæ T.* I. *p.* 287-296.
(††) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 5. *pag.* 6.

Sluitredenen, en door de kortheid, was het zoo duister, dat het hem zelven vermoeide, toen hij het opmerkzaam doorlas, en dat hij het zelf ter naauwernood verstond. —— Vóór dat hij nog den Doop ontving, begon hij ook Boeken te schrijven *over de vrijë kunsten*; waar bij hij zijne tegenwoordige vrienden raadpleegde, en ten oogmerk had, op deze wijze, van ligchaamlijke dingen tot onligchaamlijke, langs zekere trappen, of zelf op te klimmen, of anderen op te leiden (*). Doch hij eindigde hier alleen een Boek *over de Spraakkunde*, (*de Grammatica*,) hetwelk hij naderhand weder verloor. Een werk over de *Toonkunst*, hier aangevangen, bracht hij eerst in zijn Vaderland tot stand. Van de overige dergelijke schriften gaf hij alleen de eerste beginselen, (*sola principia*,) uit; en die over soortgelijke onderwerpen nog voorhanden zijn, worden gemeenlijk voor onëcht gehouden, waaröm zij ook door de *Benedictynen* in het *Aanhangzel* bij de uitgave van zijne werken geplaatst zijn (†).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Eindelijk werd hij te *Mediolanum*, met zijnen vriend ALYPIUS en zijnen Zoon ADEODATUS, door AMBROSIUS, wien hij reeds zoo veel verschuldigd was, gedoopt, waarschijnlijk, volgends de toenmalige gewoonte, in den plegtigen Doopnacht, vóór het feest der Opstanding, des jaars 387 (§). Wij hebben el-

Wordt aldaar gedoopt.

(*) AUGUST. *Retractat. L.* I. *C.* 6. *p.* 6.

(†) *Append. T.* I. *Opp. p.* 599-637.

(§) AUG. *Conf. L.* IX. *C.* 6. *p.* 118. *Ep.* CXLVII. *C.* 52. *T.* II. *Opp. p.* 375. POSSID. *Vit. August. Cap.* 1. *pag.* 165.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

elders (*) reeds gezegd, hoe ongegrond de oude overlevering is, dat hij, bij deze gelegenheid, te gelijk met AMBROSIUS, den zoogenoemden *Lofzang van* AMBROSIUS, (*Te Deum*,) opgesteld en gezongen zou hebben. Intusschen was hij geheel in vreugde over eene weldaad van God, naar welke hij zoo lang gewenscht had; met tranen nam hij deel aan de Lofliederen en Psalmen, welke te zingen zedert onlangs in de Gemeente te *Mediolanum* ingevoerd was (†).

Hij verliest zijne Moeder MONICA.

Meer dan ooit bepaald zijnde, om, met een klein gezelschap van vrienden en bloedverwanten God in eenzaamheid te dienen (§), was hij naa *Ostia* gereisd, om van daar naa *Afrika* over te steken, toen hij aldaar, in de laatste maanden van het jaar 387, zijne Moeder MONICA verloor. Eene uitmuntende Moeder en tevens schrandere en kundige Vrouw, van welke hij nooit zonder aandoeningen van dankbaarheid en eerbied gewaagt. Bij hare dood hield hij den stroom van tranen, in welken zijne smart wilde uitbreken, met geweld, in, omdat hij het voor onvoegzaam hield, de dood eener vrouw te bewenen, die daar door niet ellendig geworden, noch vernietigd was. Doch eindelijk liet hij aan zijne traanen den vrijën loop, en vond zich daar door gerust, dat hij ze niet voor de menschen vergoot, die ze misschien verkeerd zouden uitgelegd heb-

(*) Zie boven *Bladz.* 116.

(†) *Confesf. Libr.* IX. *Cap.* 6, 7.

(§) *Confesf. L.* IX. *C.* 7, 8, 10. POSSID. *l. c. C.* 2. *p.* 165.

hebben; maar in zijne eenzaamheid voor God alleen (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Door dit toeval werd zijne reize naa *Afrika* opgeschort, en hij bleef tot diep in het jaar 388 te *Rome;* alwaar hij zijnen eersten aanval op de *Manicheën* deed, tegen welken hij zich door verscheidene geschriften beroemd gemaakt heeft (†). De eersten van dezen waren twee Boeken, welke hij in het jaar 389 in *Afrika* zal voltooid hebben (§). Ook schreef hij, in het jaar 388, te *Rome* een Boek *over de grootheid der ziel* (**). In dit Boek zegt hij, onder anderen: *In den grond schijnt de ziel alle kunsten met zich gebracht te hebben*, en het *leeren*, hetwelk men haar toeschrijft, schijnt slechts een *herdenken* te zijn. Doch deze plaats veränderde hij naderhand (††), opdat men ze niet zoo mogt verstaan, als of de ziel reeds hier in een ander ligchaam, of elders in of buiten hetzelve, geleefd, en veel geleerd had. — Nog te *Rome*, en in het jaar 388, werkte AUGUSTINUS het *eerste* Boek af van een nieuw Hoofdwerk tegen de *Manicheën* (§§). In

Hij schrijft te Rome tegen de Manicheën.

(*) *Confess. L.* IX. *C.* 10. *sq. pag.* 121. *sq.*

(†) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 234.

(§) *De Moribus Ecclesiæ Catholicæ*, *et de Moribus Manichæorum Tom.* I. *Opp. pag.* 511-554.

(**) *De quantitate Animæ Liber*, *Tom.* I. *Opp. pag.* 298-326.

(††) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 8. *pag.* 8.

(§§) *De Libero Arbitrio Libri tres Tom.* I. *Opp. p.* 421-426. Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 236.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij keert weder naa Afrika.

In de laatste maanden des jaars 388 keerde AUGUSTINUS eindelijk naa *Afrika* terug. In het eerst woonde hij, waarschijnlijk, te *Karthago*, bij een' voornaam man, INNOCENTIUS, wiens schielijke en wonderbare genezing, na een onbeschrijflijk ijverig gebed van den zieken, hij uitvoerig verhaalt (*). Maar kort daar na vertrok hij naa zijne Vaderstad *Tagaste*, alwaar hij zijn besluit werkstellig maakte, om afgezonderd van de Wereld te leven. Zijn Vader had hem nabij dezelve stad eenige kleine landerijën nagelaten. Deze verkocht hij thans, en schonk het gene daar van kwam aan de armen (†). Hij schijnt zich echter de woning op dezelven en zeker inkomen voorbedongen te hebben (§). Trouwens, hij bleef hier drie jaaren lang, met eenige bloedverwandten en vrienden, onder gebeden, vasten, goede werken, onöphoudelijke overdenkingen over de Heil. Schrift, en zoo wel mondelijk als schriftelijk onderwijs van anderen, en alles werd onder dit klein gezelschap gemeenschappelijk genoten, zoodat niemand iet eigens had (**). —— Eenmaal verliet hij deze verblijfplaats voor een' korten tijd, als hem een Hofcommissaris te *Hippo Regius*, die reeds goede voortgangen in de Godzaligheid gemaakt had, door zijn goed gerucht opgewekt, liet melden, dat hij hoopte,

(*) *De Civit. Dei L.* XXII. *C.* 8. *T.* VII. *Opp. p.* 501.

(†) *Ep.* CXXVI. *n.* 7. *p.* 280. *Ep.* CLVII. *n.* 39. *p.* 424. *T.* II. *Opp. Serm.* CCCLV. *p.* 962. *T.* V.

(§) POSSID. *Vit. August. Cap.* 3. *pag.* 165.

(**) POSS. *l. c. C.* 5. AUG. *Retract. L.* I. *C.* 26. *p.* 27.

te, wanneer AUGUSTINUS hem het woord Gods mondeling zou voordragen, tot het geheel veráchten van alles, wat de Wereld begeerlijk heeft, gebracht te zullen worden; evenwel kon hij, allchoon zich thans naa gemelde ftad fpoedende, voor als nu deze uitwerking niet voortbrengen (*). Maar zijnen vriend NEBRIDIUS, die bij *Karthago* op het land leefde, weigerde hij te bezoeken, hoewel deze hem zulks tot bevordering zijner eigene oogmerken verzocht (†); evenwel onderhield hij met denzelven aanhoudende Briefwisfeling, in welke hij de hem, door zijnen vriend NEBRIDIUS, die hem als den grootften Leeráär veréérde, voorgeftelde vragen beantwoordde. Deze vragen waren meestäl fpitsvinnig, en van weinig aanbelang: bij voorbeeld, of men zich iet herïnneren kan, zonder de verbeeldingskracht? en waaröm de verbeeldingskracht niet liever alle beelden van zich zelve, dan door de zinnen, verkrijgen zou? Op welke wijze de hogere of hemelfche magten ons in den droom gezichten voorftellen? Hoe het te verklaren zij, dat alleen de Zoon van God mensch geworden is, daar toch alle de Godlijke perfonen onäfficheidbaar zijn? Of de ziel, buiten haar ligchaam, niet beftendig van een fijn ligchaam omgeven zij? enz. Met deze en foortgelijke vragen vermoeiden zich deze twee vrienden, in den bloei van hunne jaaren, daar zij, door een werkzaam leven, onder de menfchen ongelijk meer nut

(*) POSSID. *Cap.* 3.

(†) NEBRID. *Ep. inter* AUGUST. *Epist.* V. *pag.* 5.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nut hadden kunnen ſtichten. Doch NEBRIDIUS, die om dezen tijd gedoopt werd, ſtierf kort daar na, misſchien nog in het jaar 389 (*).

Andere ſchriften.

AUGUSTINUS vervolgde thans tegen de *Manicheën* te ſchrijven, en ſtelde, waarſchijnlijk in het evengemelde jaar, zijn werk op over *Geneſis*, ten einde hunne tegenwerpingen en ſpotternijën tegen dit Boek te wederleggen (†). Vervolgends voltooide hij zijn te *Mediolanum* begonnen werk *over de Toonkunst* (§); en kort daar op zijn Boek *over den Leermeester* (**). In hetzelve ſpreekt hij met zijnen zestienjaarigen Zoon ADEODATUS over de ſtelling, dat God de eenige waare Leermeester der menſchen is; en roept in zijne *Belijdenis* (††) God tot getuige aan, dat dit jonge mensch dat alles werklijk gedacht had, hetwelk hier in zijnen naam uitgedrukt wordt. Na deze ſchriften keerde hij weder ten ſtrijd tegen de *Manicheën*, in het jaar 390, met zijn Boek *over den waaren Godsdienst* (§§).

Hij wordt Presbijter te Hippo.

Drie jaaren lang had AUGUSTINUS zich dus in zijne eenzaamheid bezig gehouden, toen hij, door de bovenverhaalde reize naa *Hippo*, in het jaar 391, welke hij uit eene prijswaardige oorzaak ondernomen had,

(*) AUGUST. *Confeſſ. L.* IX. *C.* 3 *p.* 116.

(†) *De Geneſi contra Manichæos Libri* II. *T.* I. *Opp. p.* 479-508. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 237.

(§) *De Muſica Libri* VI. *T.* I. *Opp. p.* 329-400.

(**) *De Magistro Liber T.* I. *p.* 401-416.

(††) *Conf. L.* IX. *C.* 6. *p.* 118. *Retract. L.* I. *C.* 12. *p.* 13.

(§§) *Opp. T.* I. *p.* 557-589. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 238.

had, voor altijd uit die levenswijze, welke zijn wensch was, gelijk hij ze als pligt aanmerkte, gescheurd werd. Nademaal zijn roem zich reeds heinde en ver in *Afrika* had uitgebreid, wachtte hij zich, om in steden te komen, waar de Gemeente geen' Bisschop had, om niet tegen zijn' wil hier of daar verkozen te worden. Hij geloofde dus, in alle veiligheid, naa *Hippo* zich te kunnen begeven, alwaar hij de Predikatie van den Bisschop VALERIUS aldaar hoorde, staande onder de overige Leeken. Op eens meldde VALERIUS, dat de Gemeente eenen *Presbijter* of *Ouderling* nodig had. Terstond werd AUGUSTINUS, onder een algemeen geroep, door het volk gevat, en aan den Bisschop voorgesteld, opdat die hem tot dit ambt inwijden zou. Vergeefs weende hij over eenen dwang, die alle zijne ontwerpen verstoorde, en hem eenen post opdrong, welken hij ook te zwaar voor zijne krachten oordeelde. Dus werd AUGUSTINUS, tegen wil en dank, Ouderling, in deze aanzienlijke zeestad van *Numidië*, welke men, ter onderscheiding van een ander *Hippo*, het *Koninglijke Hippo*, (*Hippo Regius*,) noemde, thans, zoo als men gelooft, *Bona*, in het Gebied van *Algiers* (*).

Misschien had VALERIUS zelf dit dus bestookt. Deze was een geboren *Griek*, en had menigmalen God gebeden, hem eenen goeden medehelper te schenken, thans verheugde hij zich, dat zijn gebed ver-

Hij predikt als zoodanig

(*) AUGUST. *Ep.* XXI. *p.* 19. *Ep.* CXXVI. *p.* 280. POSSID. *Vit. August. C.* 4. *p.* 165.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verhoord was. Hij liet ook AUGUSTINUS meermalen in zijne tegenwoordigheid prediken, zonder zich aan de opspraak van andere Bisschoppen te stooren. Dit was wel eene nieuwigheid in de *Afrikaansche* Gemeenten, spoedig echter werd zijn voorbeeld nagevolgd (*). In afwezendheid van zijnen Bisschop, nam AUGUSTINUS zelfs zijnen geheelen dienst waar (†); en men besluit uit een gedicht van eenen zijner leerlingen, dat hij zelfs in naam van zijnen Bisschop gedoopt heeft (§). Alhoewel AUGUSTINUS dit ambt, op deze wijze, gedwongen was aan te nemen, oordeelde hij zich zelven niet in staat, om het terstond te aanvaarden, en verzocht daaröm zijnen Bisschop eenig uitstel, om zich te oefenen, in eenen Brief, die hem eer aandoet (**).

Hij sticht een Klooster enz.

Eindelijk zijn ambt aanvaard hebbende, en gewoon aan eene *Asketische* eenzaamheid, legde hij in eenen Hof, die aan de Kerk te *Hippo* behoorde (††), een Klooster aan, in hetwelk verscheidenen met hem, in vrijwillige armoede, gemeenschappelijk leefden (§§). Naderhand Bisschop geworden, verkoos hij, uit dit Klooster, zijne Geestelijkheid, en de *Afrikaansche* Gemeenten verkozen daar uit hunne Bisschoppen, onder welken zijne bekende vrienden ALYPIUS en EVODIUS, als ook zijn Levens-

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 5. *pag.* 175.

(†) *Ep.* XXIII. *p.* 25. (§) *Ep.* XXVI. *p.* 29.

(**) *Epist.* XXI. *pag.* 19.

(††) POSSIDIUS *Cap.* 5. zegt, in de Kerk zelf.

(§§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 68.

vensbeschrijver POSSIDIUS (*), Bisschop van *Calama*, geweest zijn; welke weder andere Kloosters stichtten, hebbende AUGUSTINUS 'er meer dan één nagelaten, voor lieden van beiderleië kunne. De *Donatisten* verweten hem, dat hij de inrichter van deze levenswijze was (†). Hij nam in dezelven dikwijls lijfëigenen, vrijgelatenen, boeren en gemeene lieden aan, die van het gemeene geld onderhouden moesten worden, en zij, die vermogen bezaten, waren niet terstond genoodzaakt, zich van hetzelve te ontdoen, ook kwam het aan hunne bloedverwandten, als zij 'er geene gerechtelijke beschikking over gemaakt hadden (§). Evenwel wilde hij niet, dat het Monniksleven onbepaald geprezen zou worden, omdat hij 'er niet weinige kwade Broederen in aangetroffen had (**). Eenmaal zelfs verzekerde hij zijne Gemeente (††), dat hij wel niet ligt beter menschen gevonden had, dan die in de Kloosters in deugd toegenomen hadden; maar ook geene slechter, dan die daar in gevallen waren. Voor *Nonnen* had hij ook Kloosters opgericht; voornaamlijk één te *Hippo*, van hetwelk zijne Zuster Opzienster was (§§). Zulke Kloosters bezocht hij

(*) *Vit. S. Aug. C.* 11. *p.* 177. *C.* 31. *p.* 188.

(†) AUG. *contra litt. Petil. L.* III. *C.* 40. *T.* IX. *p.* 218.

(§) AUG. *de Opere Monach. C.* 22. *T.* VI. *Opp. pag.* 360. *Epist.* LXXXII. *T.* II. *Opp. p.* 154.

(**) AUG. *Enarr. in Ps.* XCIX. *n.* 12. *T.* IV. *Opp. p.* 809.

(††) *Epist.* LXXVIII. *pag.* 141.

(§§) *Epist.* CCXI. *p.* 595. POSSID. *l. c. Cap.* 26.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij volgends POSSIDIUS (*) alleen in gevallen van de hoogste noodzaaklijkheid, gelijk wij dan ook elders gezien hebben, dat hij, in dezelven, ontstaane onlusten, schriftelijk door eenen Brief, zocht te bedaaren (†).

Aanzien van AURELIUS Bisschop van Karthago, door AUGUSTINUS onderſteund.

Omtrent dezen tijd, het jaar 391 of 392, was AURELIUS Bisschop geworden van *Karthago*; deze, die als *Primaat*, (*Primas*,) van *Afrika*, den rang had onder de Bisschoppen van dit Gewest, beleidde meermalen Kerkvergaderingen van dezelven, die ook *volkomene*, (*plenaria*,) of algemeene Kerkvergaderingen genoemd werden, en was zeer werkzaam tegen de *Donatisten* (§), en *Pelagiänen* (**), hij werd daar in onderſteund door AUGUSTINUS, door wien hij, gelijk door hen beiden, de *Afrikaansche* Bisschoppen, doorgaands geleid werd. Men vindt van AUGUSTINUS eenen Brief (††), in het jaar 392, aan AURELIUS, als een antwoord op eenen Brief van AURELIUS, in welken deze hem, naar het schijnt, uitgenodigd had tot nadere verbindtenis. In dezen Brief verzocht AUGUSTINUS hem, om de buitensporigheden te keer te gaan, welke ten dezen tijde op de Graven der Martelaren gepleegd werden, gelijk ze AMBROSIUS te *Mediolanum* reeds geweerd had (§§). *De gebeden voor de zielen der overledenen*, van welken men geloven mag, dat zij hun, werklijk, ten bate kwamen, (*oblationes pro spiritibus*

(*) *Cap.* 27. (†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 68.
(§) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 342. (**) Boven *Bl.* 197.
(††) *Ep.* XXII. *p.* 20. (§§) Zie boven *Bladz.* 76.

bus dormientium, quas vere aliquid adjuvare credendum est,) bij hunne Graven gedaan, moesten niet kostbaar zijn; maar zonder trotschheid en spoed aan ieder, die 'er om verzocht, toegestaan, maar niet verkocht worden; wilde iemand uit godvruchtigheid daar bij eenig geld schenken, zoo behoorde dit, op stond, aan de armen uitgedeeld te worden.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verdere schriften van AUGUSTINUS

Het waarnemen van zijne ambts-bediening verhinderde AUGUSTINUS niet, om in het schrijven voort te gaan. Om een' zijner vrienden, zegt hij, die, door de *Manicheën* misleid, met de *Katholijken* spotte, dat zij de menschen enkel tot het geloof wezen, en niet door zekere bewijzen, van de waarheid overtuigden, beter te onderrichten, droeg hij aan denzelven een werk op *over de nuttigheid van het geloof* (*). Na dit werk volgde spoedig een ander, waarschijnlijk in het jaar 392, waar in AUGUSTINUS de *Manichæïsche* leer van *twee zielen* in den mensch, eene goede en eene kwaade, bestreed (†). — Te *Hippo Regius* woonde zedert lang een Ouderling der *Manicheën*, FORTUNATUS genoemd, die niet weinige inwoners op zijne zijde overbragt. Eindelijk werd AUGUSTINUS van alle de *Katholijken*, en zelfs van de *Donatisten* aldaar, verzocht, om een gesprek met dezen man over het geloof te houden. Hij was daar toe terstond bereid, maar

(*) *Liber de utilitate credendi. T.* VIII. *Opp. p.* 33-52. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 239.

(†) *De duabus animabus Liber Tom.* VIII. *Opp. pag.* 55-66. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 241.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar FORTUNATUS (*) was bang voor hem, en liet zich alleen uit schaamte overhaalen. Het gesprek werd in *Augustus* des jaars 392, in tegenwoordigheid van vele Toehoorers, twee dagen lang gehouden, en van Snelschrijvers zoo nageschreven, dat AUGUSTINUS het als een klein Boekjen kon uitgeven (†).

AUGUSTINUS door eene Kerkvergadering verzocht, om over hetgeloof te prediken.

Hoe groot het aanzien van AUGUSTINUS thans in de *Afrikaansche* Kerk gerezen was, kan men uit het volgende, in het jaar 393 gebeurd, opmaken. Eene *algemeene Afrikaansche Kerkvergadering* te *Hippo Regius* gehouden, droeg den Ouderling AUGUSTINUS op, om in hunne vergadering, over de *openbare Geloofsbelijdenis*, te spreken; waar uit een bijzonder werk ontstond (§), zoo ingericht, gelijk hij zelf zegt, dat de Dopelingen het van buiten konden leeren (**). — Dit aanzien schijnt hem meer vertrouwen te hebben ingeboezemd, ten minsten, in het volgende jaar 394, gelijk waarschijnlijk is, ondernam hij aan HIËRONYMUS zijne begonnene vertaling des Ouden Testaments uit het Hebreeuwsch te ontraaden (††). —— Zoodra hij echter zijne krachten als uitlegkundige aan een geheel Boek des Bijbels beproefde, voornaamlijk van het Oude Testa-

(*) Zoo verhaalt POSSIDIUS *Vit. August. C. 6. p.* 175.

(†) *Acta seu Disputatio contra Fortunatum Manichæum Tom.* VIII. *Opp. p.* 67-80. *Deel* VII. *Bladz.* 242.

(§) *De Fide et Symbolo T.* VI. *p.* 111-120.

(**) *Retractat. L.* I. *C.* 17. *p.* 20.

(††) Zie VII *Deel, Bladz.* 172.

tament, in welks oorſpronglijke ſpraak hij volſtrekt onkundig was, voelde hij zelf zijne zwakheid. Hij had tegen de *Manicheën*, zoo als wij gezien hebben (*), eene *Allegoriſche Verklaring* geſchreven over de eerſte Afdeeling der *Moſaïſche Geſchiedenis*, thans wilde hij, naar zijn eigen verhaal (†), eene proeve nemen, wat hij in den zwaaren arbeid van eene letterlijke verklaring vermogt; doch hij moest 'er van afzien, en bezweek onder dezen last, eer hij één Boek voltooid had. Hij wilde dit zelfs weder te niet doen, evenwel is het overgebleven onder het opſchrift: *de Geneſi ad litteram imperfectus Liber* (§). — Beter ſcheen hem eene uitlegging te moeten gelukken van een of ander Apostolisch Boek; en hij ſchreef werklijk in het jaar 394 of het voorgaande, een Boek *over de Bergreden van* CHRISTUS (**). Maar ook hier wist hij niet, eenen goeden uitlegkundigen grond te leggen, en verloor zich in *Allegoriën* of Leenſpreuken.

Ondertusſchen werd hij, in de *Afrikaanſche* Gemeenten, als een uitmuntend uitlegger, hooggeächt. Als hij zich dus ééns te *Karthago* in een gezelſchap van vrienden bevond, in hetwelk de *Brief aan de Romeinen* werd voorgelezen, deed men hem verſcheidene vragen over denzelven, op welken men zijn

(*) Boven *Bladz.* 292.

(†) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 18. *pag.* 20.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 71-88.

(**) *De Sermone Domini in monte, ſecundum Matthæum, Libri duo Tom.* III. *Opp. pag.* 117-179.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn antwoord verlangde. Dit is de oorsprong van zijn Boek: *Expositio quarundam propositionum ex Epistola ad Romanos* (*). Het bevat een groot getal plaatzen uit dezen Brief, die opgehelderd worden; maar het meest, wat 'er van gezegd wordt, is kort en van geen belang. Over *Rom.* IX. 11, 12, 16. merkt de Schrijver aan, dat de Apostel aldaar den *vrijën wil* geenszins wegneemt, door welken wij, met godvruchtigheid, iet bij God verdienen, (*promeremur Deum*,) of hem, door godloosheid, beledigen. „ God," schrijft hij, „ heeft, „ in zijne voorwetenschap, niet iemands werken „ verkozen, welke hij zelf geven zou; maar hij „ heeft het geloof verkozen, hetwelk hij te voren „ kende; den genen, wiens geloof hij voorzag, „ heeft hij daar toe verkozen, om hem den Heili„ gen Geest te geven, opdat hij door goed te doen „ ook het eeuwig leven verkrijgen mogt. — Dat „ wij derhalven gelooven, komt ons toe; dat wij „ het goede werken, aan hem, die den Heiligen „ Geest geeft aan de genen, die in hem gelooven." Men kan ligt denken, dat hem in de herziening zijner schriften (†), zulke plaatzen, welke een geheel ander stelsel voordragen, dan hij naderhand tegen de *Pelagiänen* verdedigde, niet ontgaan zullen zijn; hij bekent ook, dat hij, dezelve schrijvende, met de genadeverkiezing nog niet bekend was.

Vollediger verklaarde hij, ten zelfden tijde, of om-

(*) *Tom.* III. *Opp. pag.* 657-672.

(†) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 23.

omtrent het jaar 394, den *Brief aan de Galaten*, in een afzonderlijk Boek (*). Op gelijke wijze, was hij voornemens, eene uitvoerige verklaring te schrijven, *over den Brief aan de Romeinen*; maar hij hield zich zoo lang bij de groetenis des Apostels, en met het onderzoek over de zonde tegen den Heiligen Geest, (welke hij in de onboetvaardigheid tot het einde des levens toe stelt,) op, dat hij daar door zelf het werk moede werd (†). Het bleef dus bij het begin (§), hetwelk, met alle deszelfs wijdlopigheid, echter weinig om het lijf heeft.

Hij beäntwoordt menigvuldige hemvoorgestelde vragen.

Vragen voor te stellen, en de hem voorgestelde te beäntwoorden, was, over het algemeen, de geliefkoosde bezigheid van hem, die zich meer op zijne scherpzinnigheid, op zijne bekwaamheid, om een onderwerp van verscheidene kanten te beschouwen, en verschillende gevoelens te toetzen, dan op eigenlijke geleerdheid, verlaten kon. Terstond na zijne wederkomst in zijn Vaderland, begonnen zijne bekenden hem over vele dingen te vragen. Hij liet zijne antwoorden opschrijven, en bracht die vervolgends, als Bisschop, tot eene samenhangende verzameling (**), welke eene menigte van vragen, voor-

(*) *Epist. ad Galat. Expositionis Liber unus Tom.* III. *Opp. pag.* 658-712.

(†) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 25.

(§) *Epist. ad Romanæ inchoata Expositio Tom.* III. *Opp. pag.* 673-684.

(**) *De diversis quæstionibus* LXXXVIII. *Liber unus Tom.* VI. *Opp. pag.* 1-56.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamlijk Wijsgeerige en Bijbelsche behelst, vele van welken nogthans van weinig belang en beuzelachtig zijn, ook ontvangen doorgaands die van de eerste soort nog meer licht, dan die den Bijbel betreffen. — Eene soortgelijke bezigheid ondernam hij in het jaar 395, door het opstellen van een Boek *over den leugen* (*). Hij had evenwel dit Boek, omdat het hem zelven te duister en verward voorkwam, niet in het licht gegeven; hij wilde zelfs het geheel intrekken, nadat hij, in het jaar 420, *een ander tegen den leugen* (†) geschreven had, waar toe hem de *Priscilliänisten* aanleiding hadden gegeven (§). Doch met deze werken, in welken hij zich op het voordeeligst had kunnen vertoonen, vergat hij tevens het bestrijden der Ketters niet. Als hem, om het jaar 394, eenige twistschriften van ADIMANTUS, die een vermaard leerling was geweest van MANES, en die daar in vele strijdigheden tusschen het Oude en Nieuwe Testament had opgezocht, in handen kwamen; beäntwoordde hij de meesten dezer tegenwerpingen in een Boek; *contra Adimantum, Manichæi discipulum, Liber unus* (**).

Zijne schriften tegen de Donatisten.

Ten dezen tijde kwamen hem nieuwe partijën in den weg; of liever lieden, die hij te gelijk bestrijden, bekeeren, tot zijne Gemeente brengen, en voor welken hij ook waarschuwen wilde. De *Dona-*

(*) *De Mendacio Liber T.* VI. *Opp. p.* 307-326.

(†) *Contra mendacium ad Consentium Liber unus T.* VI. *p.* 327-346. (§) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 265.

(**) *T.* VIII. *Opp. p.* 81-108. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 243.

natisten maakten, toen AUGUSTINUS naa *Afrika* terug keerde, het grootste deel der Christenen in dit Waerelddeel uit (*), en voornaamlijk waren zij talrijk te *Hippo Regius*, alwaar zij AUGUSTINUS veel werks verschaften (†). Als zijn' eersten schriftelijken aanval op deze gezindte kan men zijn *Alphabetisch Volkslied* noemen, hetwelk hij in het jaar 493 voor de eenvoudigsten van de *Katholijke* Gemeente opstelde, opdat zij uit het gedrag der *Donatisten* zelf, hetwelk daar in, van den eersten oorsprong af, geschilderd wordt, leeren mogten, zich voor hen te wachten (§).

Meer pasfende voor zijne kundigheden was het twistschrift, hetwelk hij kort daar na tegen den vermaarden Bisschop van die gezindte, *den Grooten* DONATUS, uitgaf, om te bewijzen, dat bij haar niet bij uitsluiting de waare doop te vinden is (**). Dit geschrift is verloren, maar hij gewaagt 'er van in de herziening zijner schriften (††). — Als ook een *Donatistische* Bisschop MAXIMINUS, eenen *Katholijken Diakon* nog eens gedoopt, en tot *Diakon* van zijne Gemeente had aangesteld, schreef hem AUGUSTINUS deswegens eenen langen Brief (§§), in welken hij zich verklaart, waaröm hij dezen Bisschop

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 7.

(†) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 338.

(§) *Psalm. contra partem Donati T.* IX. *Opp. p.* 1-6.

(**) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 341.

(††) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 21.

(§§) *Epist.* XXIII. *pag.* 23.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schop in het opschrift: *zijnen geliefdsten Heer en geëerden Broeder* genoemd had, en in het slot vermaant hij hem, schriftelijk te antwoorden, opdat de beide Brieven aan de beide Gemeenten konden voorgelezen worden; en geeft hem te kennen, dat hij ten minsten den zijnen, op die wijze, bekend zal maken, doch niet eer, voordat de Soldaten *Hippo* verlaten hebben, opdat 'er geen schijn van dwang bij voorkomen mogt.

Hij schaft de maaltijden in de Kerken af.

AUGUSTINUS had ten dezen tijde veel moeite, om een erglijk misbruik te *Hippo* af te schaffen, waar over hij den Bisschop van *Karthago* te voren geschreven had, en hetwelk ook door de Kerkvergadering te *Hippo Regius* verboden was. In deze stad naamlijk waren *Katholijken* en *Donatisten* ook gewoon, op zekere vierdagen, in hunne Kerken smulpartijën te houden; en de eersten zeiden openlijk, dat zij dezen zich niet zouden laten verbieden. Niet lang geleden had AUGUSTINUS gepredikt over de woorden: *Geeft het Heilige den honden niet* enz. bij deze gelegenheid aantonende, hoe onbetaamlijk het ware, in de Kerk te doen, het gene men niet eens in zijn huis zonder zonde bedreef. De weinige aanwezenden gaven hem hunne toestemming, maar anderen kantten 'er zich te meer tegen aan. In eene talrijker vergadering, herhaalde hij zijne bestraffing, predikende over het zuiveren van den Tempel door CHRISTUS. Evenwel, toen de dag kwam, op welken dit misbruik voor het eerst zou afgeschaft worden, morden nog sommigen van zijne Toehoorers daar over, zoodat AUGUSTINUS niet wist, wat hij zou

aan-

aanvangen, en reeds besloten had, hun enkel de plaats uit EZECHIËL voor te lezen, volgends welke de wachter zijne ziel bevrijdt, als hij den godlozen gewaarschuwd heeft, vervolgends zijne klederen uit te schudden, en heen te gaan. Maar even te vóren gaven hem deze misnoegden een bezoek, en lieten zich nu geheel van hem overtuigen. Van deze toestemming bediende hij zich, om hen nu tot eenen namiddags-Godsdienst te nodigen; en terwijl de *Donatisten* in hunne Kerk aten en dronken, versterkte hij en de zijnen zich vrolijk tot den avond in veel edeler genietingen (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De Bisschop VALERIUS, reeds oud en zwaklijk, vreesde, zijnen medehelper en vriend te zullen verliezen; hij had hem reeds eenmaal moeten versteken, om hem tegen den aandrang van eene andere Gemeente te beveiligen, die AUGUSTINUS tot haren Bisschop begeerde. Hij verwierf dan, op zijn verzoek, de bewilliging van den Bisschop van *Karthago*, om AUGUSTINUS tot zijnen Medebisschop te laten inwijden (†). Kort daar na kwam MEGALIUS, Bisschop van *Calama*, de oudste onder de Bisschoppen, en dus *Primaat*, (*Primas*,) van *Numidië*, te *Hippo*, om den toestand dezer Gemeente te onderzoeken. VALERIUS verklaarde hem, de tegenwoordig zijnde Bisschoppen, en zijne geheele Gemeente, zijn verlangen; hetwelk ieder een met ongemeen genoegen hoorde; alleen MEGALIUS en AU-

AUGUSTINUS wordt tot Bisschop verkozen, als ambtgenoot van VALERIUS.

(*) AUGUSTIN. *Epist.* XXIX. *pag.* 37.
(†) POSSID. *Vit. August. Cap.* 8.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS zelf waren onvergenoegd. De eerstgemelde schreef 'er zelfs eenen Brief tegen, in welken hij AUGUSTINUS, zonder dat men weet, waar mede, beschuldigde. Doch, toen de tegenwoordig zijnde Bisschoppen 'er op aandrongen, dat hij zijne beschuldiging zou bewijzen, bekende hij, dit niet te kunnen doen, verzocht vergeving, en was nu zelf de man, door wien AUGUSTINUS ingewijd werd (*). De reden, waaröm AUGUSTINUS zelf zich hier tegen verzet had, was, dat hij geloofde, dat het met de Kerken-orde streed, dat ééne Gemeente twee Bisschoppen had. Doch men bewees hem, uit verscheidene voorbeelden, dat dit niets ongewoons was. Waar op hij eerst, hoewel ongeern, bewilligde, alzoo hij niet twijfelde, dat dit de wil van God was; hoewel het niet aan lieden ontbrak, die hem deswegens berispten. Zelfs erkende hij, in het vervolg, dat hij thans gehandeld had, strijdig met eene bepaling der *Niceïsche* Kerkvergadering, die hem en zijnen Bisschop onbekend was geweest; ja opdat 'er in het vervolg niet weder tegen gehandeld mogt worden, bracht hij het, op *de derde Kerkvergadering van Karthago*, daar toe, dat 'er een besluit genomen werd, om elk, die tot Kerkelijke, (*clericus*,) ingewijd werd, vooräf de besluiten der Kerkvergaderingen voor te lezen (†). AU-

(*) POSS. *l. c.* AUG. *Ep.* XXXI. *p.* 41. *contra Crescon. L.* III. *C.* 80. *p.* 327. *L.* IV. *C.* 64. *p.* 356. *T.* IX. *Opp.*

(†) POSSID. *l. c.* AUGUST. *Ep.* XXXI. *pag.* 43. *Epist.* CCXIII. *pag.* 601. *Concil. Nicæn. can.* 8. *Concil. Carthag.* III. *Cap.* 3.

AUGUSTINUS dus in het jaar 395 Bisſchop geworden, ging uit het Klooster, door hem te *Hippo* geſticht, in de Bisſchoppelijke woning over, omdat hij reizende gasten daar in ontvangen moest (*). Evenwel wilde hij zijne afgezonderde levenswijze aanhouden, waaröm hij voor zich en zijne Geestelijkheid eene Klooster-verpligting aanging, volgends welke zij met hem in gemeenſchap en vrijwillige armoede leven zou; hij leefde dienvolgends zeer ſtreng, en duldde ook in zijne Bisſchoppelijke Woning volſtrekt geene vrouwsperſonen. Naar zijn gevoelen moest geen vrouwsperſoon zelfs met de kuischte *Knechten Gods*, (thans reeds den tijtel der Kerkelijken,) zich in één huis onthouden (†).

Zijne levenswijze als Bisſchop.

Niet alleen in zijn huislijk leven, maar ook met betrekking tot de goederen en inkomſten van zijne Kerk, wilde hij belangloos, en zoo veel mogelijk was, van Wereldſche zorgen ontdaan leven. Hij liet daaröm (§) het waarnemen der laatstgemelden, aan eenige bekwame Geestelijken, bij beurtwisſeling, over. Nooit nam hij een' ſleutel of zegelring in de hand; alleen liet hij zich, op het einde des jaars, de rekeningen voorleggen, waar bij hij echter den Opziener meer vertrouwde, dan zelf onderzocht. Nooit wilde hij huizen of andere vaste goederen voor de Kerk koopen; alleen nam hij ze aan, wanneer ze iemand ſchonk of vermaakte; evenwel weigerde hij ſomtijds erf-

(*) *Serm.* CCCLV. *Tom.* V. *Opp. pag.* 962.

(†) POSSID. *Cap.* 26.

(§) POSSID. *Cap.* 24.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

erfmakingen aan te nemen, als hij het billijk oordeelde, dat dezelve te goede kwamen aan de kinderen of bloedvrienden der overledenen. Als de Kerk geld nodig had, gaf hij het aan de Gemeente te kennen; ook liet hij wel, om behoeftigen en gevangenen bij te ſtaan, Kerkelijke vaten in ſtukken ſlaan en verſmelten. Om het oprichten van nieuwe Kerken bekommerde hij zich niet, hoewel hij anderen daar niet in verhinderde, indien zij de mate niet te buiten gingen (*). Alhoewel hij wenschte, dat de Monniken, eer zij aangenomen werden, hunne bezittingen verkochten of weggaven, echter geloofde hij, dat dezelven, wanneer zij geen van beiden deden, aan derzelver eigenaren, volgends de burgerlijke wet, behoorden te komen, opdat de Biſſchoppen zelfs den ſchijn niet mogten hebben van geldzucht (†).

Niettegenſtaande zijn' ſterken afkeer van wereldlijke bezigheden, zag AUGUSTINUS zich echter, meer dan eenig Biſſchop van zijn' tijd, AMBROSIUS uitgezonderd, genoodzaakt, aan eene menigte twistzaken, als ſcheidsman daar toe verzocht zijnde, deel te nemen (§). Zelfs bood hij zich ten dien einde aan zijne Toehoorers aan, opdat zij het Paaschfeest des te geruster zouden kunnen vieren (**). Ook

(*) Hij verdedigt dit zijn gedrag, tegen de aanmerkingen van ſommigen *Serm.* CCCLV. *p.* 963. *l. c.*

(†) *Epist.* LXXXIII. *pag.* 154.

(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 240.

(**) *Serm.* CCXI. *Tom.* V. *pag.* 651.

Ook besteedde hij den tijd, welke soortgelijke onderzoekingen hem wegnamen, te gelijk op eene nuttige wijze, dewijl hij het geloof en de zeden der partijën naarvorschte, en hen door vermaningen zocht te verbeteren (*).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn ijver in het waarnemen van zijn ambt.

Des te zorgvuldiger nam hij de eigenlijke pligten van zijn ambt waar, hoe meer dezelve tot zijne veräntwoording kwamen, toen zijn Medebisschop VALERIUS, naar het schijnt, in het jaar 396, overleden was. Ongeern, en niet dan in gevalle van nood, was hij van zijne Gemeente te *Hippo* afwezig, te min, omdat zijne afwezendheid bij dezelve ongenoegen en zelfs opschuddingen veröorzaakte (†). Doch, uit hoofde van Kerkelijke belangen, en ook om bij de Kerkvergaderingen tegenwoordig te zijn, reisde hij genoegzaam jaarlijks naa *Karthago* en andere Gewesten van *Afrika* (§). Hij was gereed om elk bij te staan, die zijne hulp verzocht, maar niet geneigd, om bij de grooten iemands voorspraak te zijn. De magtige, die iet schenkt, drukt te gelijk, (*Potestas, quæ præstat, premit*,) was zijn zeggen. Gewoonlijk liep het volk, als 'er iemand voor het gericht in levensgevaar kwam, in de Kerk te hoop, en drong op den Bisschop aan, om deszelfs voorspraak te zijn. AUGUSTINUS deed dit in zulke gevallen, met bescheidenheid, en niet met drift (**). Maar liever wendde hij zich tot zijne Ge-

(*) POSSID. *Cap.* 19.

(†) AUGUST. *Ep.* CXXII-CXXIV. *pag.* 274.

(§) AUGUST. *Ep.* XXXIV. *p.* 50. POSSID. *C.* 21.

(**) POSSID. *Cap.* 20.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Gemeente, als 'er voor noodlijdenden en armen hulp nodig was (*). Voorts was hij niet buitengemeen ſtreng jegens leden van zijne Gemeente, die zich ergens in verliepen. Zijne *Afrikanen* waren voornaamlijk wegens wellust, neiging tot dronkenſchap, en tot vloeken, ten kwade berucht; hier tegen verzuimde hij niet openlijk en in huislijke geſprekken nadruklijk te ijveren. Doch geheime zonden bracht hij niet voor de Gemeente in het licht; ook durfde hij heerſchende bijgeloovige gebruiken niet overluid te berispen, om zich het verwijt van nieuwigheid niet op den hals te laden (†), hij onthield zich wel van alle verkeering met ſnoode ondeugenden, en ſpijsde liever met de Heidenen (§), ook gebruikte hij ſomtijds den Kerkelijken Ban, zoo ver het de rust en het nut der ſchuldigen toeliet. Maar de dronkäarts durfde hij daar niet mede ſtraffen, omdat hun getal zoo groot was, en hij vreesde hen eer te zullen verbitteren dan te verbeteren (**).

Zijn prediken.

Hij predikte ongemeen vlijtig, tot in zijne laatſte dagen, en met algemeene goedkeuring (††). Waar hij ook kwam, was hij het, die, bijna onder alle Bisſchoppen, als Leeräar moest optreden (§§). Hij was niet gezet op de toejuiching zijner Hoorderen (***), maar

(*) AUGUST. *Epist.* CCLXVIII. *pag.* 683.
(†) *Expoſ. Ep. ad Gal. T.* III. *pag.* 701.
(§) *Enarrat. in Pſalm.* C. *Tom.* IV. *pag.* 817.
(**) *Serm.* XVII. *T.* V. *p.* 67. (††) POSS. *C.* 31.
(§§) *Prolog. in Retract. August. pag.* 1.
(***) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 23.

maar verlangde, gelijk hij zich uitdrukte, vruchten, geene bladeren. Dit verkreeg hij ook meermalen. Onder andere behaalde zijne Welſprekendheid, in het jaar 418, te *Cæſarea* in *Mauritanië*, misſchien thans *Algiers*, zoodanige zege. Men had hier de barbaarſche gewoonte ingevoerd, dat jaarlijks, op een' plegtigen dag, een Burgergevecht gehouden werd, hetwelk men *Caterva* noemde. Niet alleen de Ingezetenen in het gemeen, maar ook Ouders, Kinderen en Broeders, verdeelden zich in twee partijën, en beſtreden elkanderen eenige dagen achter één zoo woedend met ſteenen, dat 'er aan weêrskanten verſcheidenen ſneuvelden. AUGUSTINUS beproefde, zoo als hij zelf ſchrijft (*), in eene Predikatie, hun dit wreede ſpel af te wennen. Toen hij hen eindelijk zag weenen, dankte hij God voor dit goed gevolg, hetwelk acht jaaren daar na nog ſtand hield. Hij was echter zelf met zijne uitdrukkingen niet zeer voldaan, en klaagt daar over in zijne ſchriften (†). Evenwel hadden zijne preeken waarlijk andere gebreken; niet zoo zeer eene opzetlijke achteloosheid, welke hij zelf, wegens de duidlijkheid, aanprijst (§), of de laage ſtijl, welke, volgends zijne eigene aanmerking (**), de vrolijkſte toejuichingen verwekte; maar lieverde afgebrokene puntige ſpreuken, de vernuftige tegenſtellingen, de woord-ſpe-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *De Doctr. Christ. L.* IV. *C.* 24. *T.* III. *p.* 66.
(†) *De Catechiz. rudib. l.* 2. *T.* VI. *Opp. p.* 192.
(§) *De Doctr. Christ. L.* IV. *C.* 10. *p.* 55.
(**) *l. c. Cap.* 26. *pag.* 67.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

spelingen, en schielijk achter een daar heen geworpene gedachten of invallen, die ook wel het gemeen konden behagen, maar niet voor de waardigheid van Christelijk onderwijs voegen. Eéne goede hoedanigheid hebben zijne Predikatiën zeker, dat zij kort zijn, slechts weinigen kunnen meer dan een half uur geduurd, en velen kan hij in een kwartier gesproken hebben. Over het geheel genomen, missen zij orde en bondigheid; ondertusschen kan tot zijne verschoning dienen, dat hij, te dikwijls, en zonder voorbereiding, onder zoo veel ander werk, prediken moest. Hij sprak zelfs wel voor de vuist, over eene voorgelezene plaats der Heilige Schrift, waar van hij de keuze op den Voorlezer liet aankomen. Uit welke en andere toevallige omstandigheden hij godvruchtige toespelingen wist te trekken. Het gebeurde dus eens (*), dat hij van het hoofdonderwerp van zijne preek afgeraakt zijnde, tegen de *Manicheën* had gepredikt; hetwelk geheel zijn oogmerk niet was. Toen hij dit zijnen vrienden meldde, voegde hij 'er zijne gissing bij, dat God dit gebrek van vergetelheid misschien dus bestuurd hebbe, opdat de een of andere Ongelovige in de Gemeente daar door bekeerd mogt worden. Ook duurde het nauwlijks een paar dagen, of 'er kwam een *Manicheïsch* Koopman, die zich voor zijne voeten wierp, en hem weenend verzocht, dat hij God voor hem wilde bidden; alzoo hij door zijne laatste Preek bekeerd was geworden.

In

(*) Volgends POSSID. *Cap.* 15.

In de uitgave der Benedictijnen, die zijne *echte* Kerkredenen met groote zorgvuldigheid geschift hebben, vindt men 'er omtrent *vierhonderd*, die het grootste gedeelte van het vijfde Deel zijner werken uitmaken. De onëchten, onder welken 'er ook zijn van CÆSARIUS, Bisschop van *Arelate*, omtrent het begin der VIde eeuw, bedragen wat meer dan *driehonderd*. De uitgevers hebben de eerstgemelden in vijf *classen* verdeeld; in Predikatiën over het *Oude en Nieuwe Testament*; op zekere *Feestdagen der Kerk*; *ter Gedachtenisviering der Martelaren, en andere Heiligen*; *over verschillende onderwerpen*; en eindelijk *de min zekeren*. In zijne Predikatiën op de *Gedachtenisdagen der Apostelen en Martelaren*, is hij niet zoo vuurig, als andere Leeräars van zijnen tijd, maar wekt de Christenen meer op tot navolging dezer Heilige Mannen; evenwel wilde hij ook, dat de Christenen zullen aanhouden om hunne voorbidding bij God (*). Tegen de Godsdienstige gewoonte der Ouden, bijzonder der Oostersche Kerk (†), beweerde hij, dat *de Kerk niet voor de Martelaren tot God bidt*, zoo als voor andere overledenen; dit zou zelfs onbillijk wezen, dewijl zij ten bloede toe tegen de zonde gestreden hadden; veel meer moet men zich aan hunne gebeden aanbevelen; alhoewel CHRISTUS onze eigenlijke Voorspraak, (*advocatus*,) bij God is, konden nogthans de Martelaars, als leden van dit hoofd, wegens de vol-

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 179.

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 167.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volkomenheid, door hun lijden verkregen, ook zoo genoemd worden; ja hunne verdienste of waardigheid, (*meritum*,) is zoo aanmerklijk bij God, dat de genen, die bij hunne Graven bidden, vele tijdelijke weldaaden van hen ontvangen (*). Beter en niet zonder gevoel van de Christelijke vrijheid oordeelde AUGUSTINUS over de waarneming van andere Kerkelijke gebruiken, waar in de Gemeenten onderling nog zeer verschilden (†). Onder anderen behoort hier toe zijn wijdlopige Brief, over het vasten op Zaturdag, op de vraag van zekeren Ouderling in *Afrika*, CASULARIUS (§): *of het geöorloofd zij, op Zaturdag te vasten?* SIMPLICIANUS, de aanzienlijke Ouderling te *Mediolanum*, wiens deel in de bekering van AUGUSTINUS men hier voor gelezen heeft (**), was thans in het jaar 397, in plaats van AMBROSIUS, Bisschop aldaar geworden. Deze betuigde aan zijnen vriend in *Afrika*, hoe hoog hij hem schatte, maar begeerde tevens, dat hij hem eenige vragen uitvoerig wilde beäntwoorden. AUGUSTINUS zag dit enkel als eene Vaderlijke aanleiding tot zijne oefening aan, en zond hem deze beantwoording over, in twee Boeken vervat (††), benevens een verzoek, om dezelve te verbeteren (§§). Op

(*) *Serm.* CLIX. *pag.* 533. CCLXXXIV. *pag.* 798. CCLXXXV. *p.* 800. CCCII. *p.* 855. (†) *Deel* VI. *Bl.* 156.

(§) *Ep.* XXXVI. *p.* 52-62. (**) *Bladz.* 279.

(††) *De Diversis quæstionibus ad Simplicianum Libri duo Tom.* VI. *Opp. pag.* 59-88.

(§§) *Epist.* XXXVII. *pag.* 62.

Op dit geschrift volgde waarschijnlijk nog in het jaar 397, of kort te vooren, een nieuw werk, tegen de *Manicheën*, *Liber contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti* (*). Zijn volgend Boek over den Christelijken strijd (†), is, gelijk hij zegt (§), voor zulke Broeders, in eenen laagen stijl opgesteld, die in de Latijnsche Welsprekendheid onërvaren zijn, en bevat Geloofsregelen en Levensvoorschriften.

Merkwaardiger, dan alle deze tot hier toe opgenoemde werken, is zijn werk *over de Christelijke leere*, waar van hij in het jaar 397, *het derde Boek* reeds tot het 25ste Hoofdstuk voltooid had; maar waar van hij het overige, benevens het *vierde Boek*, eerst tegen het jaar 426 of 427 uitwerkte (**). Het opschrift drukte wel den inhoud niet duidelijk genoeg uit, alzoo het geene verhandeling over den *Christelijken Godsdienst* bevat; maar in *de drie eerste Boeken eene aanwijzing*, *om de Heilige Schrift uit te leggen*; in het vierde lessen over den *voordragt van derzelver verstand.* Evenwel kan men het aanmerken als de *eerste eigenlijke Bijbelsche Uitlegkunde*, en gedeeltelijk ook *Predikkunde* uit de Oude *Katholijke* Kerk (††). Voor den uitlegger der Heilige Schriften, en voor Predikanten, voornaamlijk eerstbe-

(*) *T.* VIII. *p.* 109-132. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 243.

(†) *De Agone Christiano T.* VI. *Opp. p.* 179-192.

(§) *Retract. Libr.* II. *Cap.* 3.

(**) *De doctr. Christ. Libri* IV. *T.* III. *Opp. p.* 1-70.

(††) Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 318.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beginnenden, is 'er onder alle de werken van AUGUSTINUS geen één nuttiger dan dit. Het is waar, het heeft in het oog lopende gebreken en zwakheden, daar hij dat gene miste, wat een Uitlegger des Bijbels voor alle dingen nodig heeft, eene goede kennis der *Hebreeuwsche* en *Griekſche* talen; maar AUGUSTINUS bezat toch zoo vele kennis in andere Wetenſchappen en Geleerdheid, had eene zoo groote ſcherpzinnigheid van verſtand en bondigheid van oordeel, dat hij zeer vele goede lesſen en nuttige ophelderingen en voorbeelden bijbrengt; voornaamlijk is zijne aanleiding tot het Prediken wel niet in alles voldoende, maar toch een werk van kunde, ondervinding, en ſmaak, en men kan 'er ligt uit zien, dat AUGUSTINUS zelf een voorbeeldig Prediker zou geweest zijn, indien hij te gelijk de nodige bekwaamheid en heblijkheid als Schriftverklarer en Uitlegger bezeten had.

Uit de volg-orde, in welke AUGUSTINUS zelf zijne Boeken herzien heeft (*), is het waarſchijnlijk, dat hij, terſtond na dit werk, omtrent het jaar 397 een ander tegen de *Donatisten* geſchreven heeft, (*contra partem Donati.*) Alhoewel dit niet meer voor handen is, verdient echter aangemerkt te worden, dat hij zijn gevoelen, het welk hij daar in te kennen gegeven had: „ Scheurmakers, (*Schismatici*) moeten niet door dwangmiddelen der wereldlijke magt tot de gemeenſchap der Kerk terug „ gebracht worden," naderhand daaröm verworpen heeft,

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 5.

heeft, „ omdat hij te vooren nog niet ondervon„ den had, deels, hoe veel kwaads zij stichteden, „ als zij ongestraft bleven; deels, hoe zeer zij, „ door eene scherper tucht, verbeterd konden „ worden."

Zijne Belijdenis.

Daartegen is uit denzelfden tijd, schoon nader bij het jaar 400, een ander veel belangrijker Boek van hem, hoofdzaaklijk dienende, om hem te kennen en te beöordeelen, overgebleeven; *Zijne Belijdenis* naamlijk (*). Hij zegt (†), dat hij door hetzelve steeds tot lof van God over het goede en kwaade, dat hij in zich had, was opgewekt geworden: en, in de daad, hij legde daar in eene Belijdenis af voor God, onder menigvuldige Aanspraken aan denzelven, hoe zijn verstand, hart, en leven, van zijne kindsheid af aan, gesteld en werkzaam geweest is; welke lotgevallen en veränderingen met hem zijn voorgevallen; hoe vele misstappen hij begaan hebbe; hoe zeer hij zijne geheele bekeering en verbetering aan God te danken hebbe, en hoe weinig reden hij nog steeds had, om over zich zelven voldaan te zijn. Het gene POSIDIUS (§) daarvan meldt, dat de Schrijver daar door heeft willen zorgen, dat men niet al te hoog van hem gevoelde, bevestigt hij zelf op meer dan ééne plaats (**). In het XI. Boek van dit werk, eene proeve nemende, om de *Scheppingsge-*

(*) *Confesfionum Libri* XIII. *T.* I. *Opp. p.* 49-184.

(†) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 6.

(§) *Praef. ad Vit. August. p.* 164.

(**) *Confesf. L.* X. *p.* 127. *Ep.* CCXXXI. *p.* 640.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

geschiedenis te verklaaren, zegt hij onder anderen: „ Eindelijk loopt alles daar op uit, dat MOSES alles „ bij het opstellen van zijn Boek gedacht heeft, „ wat men waars daar in vinden, of ook niet vinden kan, en van anderen gevonden wordt." Men ziet daar uit, in het voorbijgaan, dat de *Uitlegkundige hoofdregel*, welken men den *Cocceäanschen* noemt, eigenlijk aan AUGUSTINUS behoort. Geen Boek onder alle de werken van AUGUSTINUS is met zoo veel goedkeuring gelezen, bij zijne tijdgenoten (*), en zelfs nog in laater eeuwen, als dit werk van zijne *Belijdenisfen*. Ondertusfchen, hoe zeer men niet ontkennen mag, of kan, dat 'er veel nuttigs, en stichtelijks, ja zelfs der navolging waardig, in dit werk voorkomt, en men ook niet kan twijfelen aan de oprechtheid des gevoelens van den Schrijver; het geheel echter is voor eenen meer verlichten Christen naauwlijks leesbaar en van gering belang.

Verdere Schriften.

Onvermoeid in het bestrijden der Ketters, arbeidde AUGUSTINUS ten zelfden tijde, dat hij dus zich zelven schetste, of niet lang vóór het jaar 400, ook aan de wederlegging van den voornaamsten der *Manicheën*, den Bisschop FAUSTUS (†). Zijn werk tegen denzelven (§) is het aanmerklijkste van allen, wel-

(*) Gelijk hij zegt: *de dono perfever.* C. 20. *p.* 562. *Tom.* X. *Retractat. L.* II. *C.* 6.

(†) Zie van hem boven *Bladz.* 275.

(§) *Contra Faustum Manichæum Libri* XXXIII. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 131—332.

welke hij tegen deze gezindte geschreven heeft (*).

Zijne vaardigheid in het Schrijven, en de afwisseling met welke hij van het eene onderwerp tot een ander overging, waren in de daad zeer merkwaardig. Men begeerde van hem, dat hij zekeren Leek te *Karthago*, HILARUS, die de aldaar opgekomene gewoonte, om bij het offeren en uitdeelen der vrijwillige giften in de Kerken, Psalmen te zingen, hevig gegispt had, te recht te stellen. Dit deed hij in een Geschrift, het welk niet in wezen gebleven is (†). Daartegen heeft men nog zijne Verklaaringen van een aantal plaatzen uit de Euangelie-geschiedenis van MATTHEUS en LUKAS, welke hij toen insgelijks opstelde (§). Tot hetzelve behooren ook zijne korte Aanmerkingen over het Boek JOB (**), welke doorgaands oppervlakkig en slecht zijn; doch hij zelf erkent dit, en beklaagt zich, dat men ze van den kant van zijn Handschrift verzameld had, zoodat hij niet zeggen kon, of zij hem toebehoorden (††).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nu volgt weder, volgends de orde, welke hij zelf opgeeft (§§), eene betere vrucht van dezen rijken ve-

(*) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 243. alwaar ook van drie andere Twistschriften tegen de *Manicheën* gesproken is.

(†) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 11.

(§) *Quæstionum Euangeliorum Libri duo Tom.* III. *Opp.* P. II. *pag.* 171—200.

(**) *Annotationum in Job Liber unus Tom.* III. P. I. *pag.* 464—506. (††) *Retract. L.* II. *C.* 13.

(§§) *Retract. Libr.* II. *Cap.* 14.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veder: *de catechizandis rudibus Liber unus* (*): DEOGRATIAS, een *Diakon* te *Karthago*, ftond wegens zijne kennis in den Godsdienst, en zijne aangename wijze van voordragt, in zoo goeden naam, dat men hem meermalen leerlingen bracht, om die in de eerfte gronden van het Christelijk Geloof te onderwijzen. Doch hij alleen voldeed zich zelven niet; en verzocht daaröm, de voorlichting van AUGUSTINUS, welke hij hem ook in dit werk gaf. Indien AUGUSTINUS zich tot foortgelijke onderwerpen meer bepaald had, hij zou het zeker daar in ver gebracht hebben, alzoo hij in dezelve best t'huis was; maar hij zelf, noch anderen, lieten hem daar tijd toe; in den waan, dat zijne fcherpzinnigheid genoegzaam vergoedde, wat hem aan geleerdheid en uitlegkunde ontbrak. Hij voer onophoudelijk voort, Boeken van onderfcheidenen inhoud, en gedeeltelijk van aanmerklijke grootte, te fchrijven. Trouwens in het jaar 400, fchijnt hij ook den eerften grond gelegd te hebben tot zijn werk *over de Drieëenheid* (†). Verfcheidene jaaren daarna had hij het *twaalfde Boek* van dit werk nog niet voltooid, toen fommigen, wien dit te lang viel, hem hetzelve, zoo ver het gereed was, nog zeer onvolkomen, ontrukten, en in een gebrekig affchrift verfpreidden. Hij was daaröm reeds voornemens, het geheel te laten liggen, en zich openlijk over deze uitgave tegen zijnen wil te beklagen. Maar vele Christenen begeerden het

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 191-216.

(†) *De Trinitate Libri* XV. *T.* VIII. *Opp. p.* 531-712.

het zoo dringend (*), en de wil van den Bisschop AURELIUS van *Karthago*, was hem zoo zeer een bevel, dat hij het echter ten einde bracht. Dit is, naar allen schijn, eerst omtrent het jaar 416 geschied (†).

Zijne gesprekken met de Donatisten.

Midlerwijl verloor AUGUSTINUS de *Donatisten*, die in zijne gewesten ongelijk talrijker en geduchter waren, dan de *Ariänen*, niet uit het oog. Wij hebben reeds elders (§) zijn gesprek in het jaar 397, met hunnen Bisschop FORTUNIUS te *Tuburficum*, wien hij als den vreedzaamsten en billijksten prijst, vermeld. Terwijl hij aan eenige *Donatisten* hier van bericht gaf, wenschte hij ook bij hen het vervolg van dit gesprek ten besten van den Kerkenvrede. Ook sprak hij werklijk met hen (**), in eene van hunne steden, over hun gewoonlijk voorwendzel, door het welk zij hunne scheuring van de *Katholyken* verdedigden, en zocht vervolgends op dezen grond verder schriftelijk voort te gaan; alhoewel hij hun in het aangezicht aanzeide, dat zijne Brieven aan de *Donatisten* niet als kenmerken van eene onderhoudene Kerkelijke gemeenschap waren aantezien, maar als of zij aan Heidenen gericht waren.

Zijne werkzaamheid tegen de Heidenen

De Heidenen oefenden toen nog in *Afrika*, bijzonder de aanzienlijken onder hen in de groote steden, hunnen Godsdienst vrij ongehinderd. Zij werden

(*) Gelijk hij verhaalt *Epist.* CCXXIV. *T.* II. *Opp.* *p.* 468. *Retract.* *L.* II. *C.* 15.

(†) AUGUST. *Epist.* CLXXIV. *T.* III. *p.* 468.

(§) *Deel* VII. *Bl.* 351. (**) *Epist.* XLIII. *p.* 67.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den zelfs van vele Christenen bij hunne *Afgodsdiensten* verzeld, die ook aan hunne Offermaalen deel namen: meer, naar allen schijn, om den Grooten te believen, dan wel uit genegenheid tot het Heidendom. AUGUSTINUS bestrafte hen wegens deze ligtzinnigheid in eene, in het jaar 398 te *Karthago*, gehoudene Predikatie (*). In dezelve spreekt hij, onder anderen, de beschuldiging der Heidenen tegen, dat de Bisschoppen overäl de Beelden der Goden braken. Neen, zegt hij, dit geschiedt alleen, op zulke plaatzen, van welke de Christenen bezitters zijn; maar zulks daar te doen, waar men 'er geene magt toe heeft, zou eene geweldddaadigheid zijn, de *Circumcelliones* waardig. Als hij, op een' anderen tijd, tegen den Afgodsdienst, te *Karthago*, predikte (†), en zijne Toehoorers riepen, dat dezelve, in deze Hoofdstad, even als te *Rome*, afgeschaft moest worden, prees hij wel hunnen ijver; maar vermaande hen tevens, de zorg daar voor aan de Bisschoppen over te laten. In de daad, behoorde hij mede tot die Bisschoppen, die toenmaals den Keizer HONORIUS, gemeenschappelijk verzochten, om strenger wetten tegen de Heidenen af te vaardigen (§) en in laater jaaren wist hij den aanzienlijksten Staatsdienaar van het Westersche Rijk, OLYMPIUS, op deszelfs vraag: hoe hij der Kerk dienst zou kunnen doen? geen' beter raad te geven, dan de Keizerlijke beve-

(*) *Serm.* LXII. *Tom.* V. *Opp. pag.* 251.

(†) *Serm.* XXIV. *pag.* 92.

(§) *Deel* V. *Bladz.* 30.

velen te laten bekrachtigen, welke tegen de *Heidenen* en *Ketters* waren gegeven (*).

PUBLICOLA, een *Christen* in *Afrika*, wiens Landerijen aan oorden grensden, welke nog van Barbaarsche Heidenen bewoond waren, die door de Christenen dikwijls tot het beärbeiden van hunne akkers gebruikt werden, nadat zij hen te vooren bij hunne Afgoden eenen Eed hadden afgenomen, bevond zich ook in dit geval, en maakte zich van dezen Eed, zoo als van vele andere dingen, eene gemoedelijke geweetenszaak. Omtrent welke AUGUSTINUS hem, in eenen Brief, opheldering gegeven heeft (†), onder anderen schrijvende, dat de Heidenen zekerlijk dubbel zondigden, wanneer zij zoodanigen Eed aflegden en dien overtraden; maar PUBLICOLA kon zich toch van denzelven tot zijne gerustheid wel bedienen, indien hij dien slechts niet afgevorderd had.

Om dezen tijd, toen de Beelden der Afgoden in *Afrika*, op Keizerlijken last, nedergeworpen werden, en AUGUSTINUS het zijne trachtte toe te brengen, tot den ondergang van het Heidendom, in het jaar 399, schijnt hij ook een bijzonder werk geschreven te hebben, tegen de beschuldiging, welke de Heidenen inbrachten, dat de Euangelisten malkanderen tegenspreken (§).

Onder alle deze werkzaamheden, hield AUGUSTINUS Zijne

(*) *Ald. Bladz.* 31. (†) *Epist.* XLVII. *p.* 83.

(§) *De consensu Euangelistarum Libri quatuor Tom.* III. *Opp. pag.* 1-116.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werkzaamheden tegen de Donatisten.

NUS ondertusschen nog tijd overig, om steeds nog aan de *Donatisten* te denken. Hij schreef, omtrent het jaar 400, aan hunnen Bisschop CRISPINUS, na denzelven vergeefs tot een mondgesprek genodigd te hebben; hem de voornaamste gronden voorleggende, welke zijne partij behoorden te bewegen, om zich met de *Katholijken* te veréénigen; (inzonderheid, dat de scheuring van de Rechtzinnige Kerk eene veel grover misdaad zij, dan de overlevering der Heilige Schriften aan de Heidenen, hetwelk de *Donatisten* hunne partijën tegenwierpen,) en hij daagt hem uit, om te antwoorden (*). Soortgelijke Brieven zond hij, ten zelfden tijde, aan andere *Donatisten* (†). In éénen derzelven (§) beroept hij zich tegen hen ook op de onäfgebrokene opvolging der Bisschoppen, van de Apostelen af, in de *Katholijke* Kerk; waaröm hij de reeks der *Roomsche* Bisschoppen, van PETRUS af, optelt, als die *Matth.* XVI. 18. een Beeld der geheele Kerk vertoont. Kort daar op gaf hem de *Donatistische* Bisschop te *Cirtha*, PETILIANUS gelegenheid, om een Boek tegen hem op te stellen (**). Een nog aanzienlijker Leeräar der *Donatisten*, PARMENIANUS was wel reeds overleden; evenwel begeerden eenige Christenen van AUGUSTINUS eene wederlegging van deszelfs Brief aan TYCHONIUS, welke hij ook om het jaar 400 vervaardig-

(*) *Epist.* LI. *pag.* 88.

(†) *Ep.* LII. *p.* 89. *Ep.* LIII. *p.* 90. (§) *p.* 91.

(**) *Contra litteras Petiliani Libr.* III. *T.* IX. *Opp.* *p.* 139. Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 353.

digde (*). Niet veel laater kwam zijn Boek *over den Doop* uit, tegen dezelfde partij (†). Een ander geschrift tegen hen, waar van POSSIDIUS (§) gewaagt, (*contra quod attulit Centurius à Donatistis*,) is niet overgebleven. Omtrent het jaar 400 verscheenen insgelijks zijne beide Brieven aan JANUARIUS (**). Deze anders onbekende Christen had hem allerhande vragen over Kerkelijke gebruiken voorgelegd, welke AUGUSTINUS niet alleen beäntwoordt, maar ook *algemeene regelen* opgeeft, *om de Kerkplegtigheden te beöordeelen*, welke grootendeels den geest der Christelijke vrijheid ademen; en bij welke hij liefst opklimt tot de eenvoudigheid des eersten Christendoms.

Deze eenvoudigheid des eersten Christendoms was ook zijne leidsvrouw, toen hij nog, om het jaar 400, eene wezenlijke verbastering van het Monnikenleven, op begeerte van den Bisschop AURELIUS van *Karthago*, zocht te verbeteren (††). Want, hoe zeer hij niet scherpziende genoeg was, om zich zelven en anderen, uit het onderwijs van CHRISTUS en zijne Apostelen, te leeren, hoe weinig deze levens-

(*) *Contra Epist. Parmen. Libri* III. *T.* IX. *p.* 7.

(†) *De Baptismo contra Donatistas Libri* VII. *l. c. p.* 53-138. Verg. *Deel.* VII. *Bladz.* 355.

(§) *Vit. S. August. pag.* 191.

(**) *Ad Inquisitiones Januarii Libri Duo Epist.* LIV. *p.* 93-96. *Ep.* LV. *p.* 96-108.

(††) *Liber de Opere Monachorum Tom.* VI. *Opp. pag.* 347.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

venswijze met het echte Christendom overëenstemt; evenwel deed hij daar in iet prijslijks, dat hij de duizenden van Monniken, die meer en meer Godvruchtige Lediggangers begonnen te worden, tot de arbeidzaamheid, ten minsten met de handen, terug bracht, welke hunne eerste voorbeelden zich tot pligt gemaakt hadden. Hoewel hij niet opmerkte, dat die arbeidzaamheid, tot welke hij de Monniken opwekte, geenszins die algemeen nuttige werkzaamheid was, welke PAULUS van alle Christenen vorderde.

Op gelijke wijze, bleef hij slechts halfwege staan, toen hij, in het jaar 407, de overblijfzelen van het gevoelen van JOVINIANUS, volgends hetwelk ongehuwden geene voorrechten boven gehuwden behoorden te hebben, poogde uit den weg te ruimen, door twee geschriften: *Van het goede van den echten Staat* (*), en *van den Heiligen Maagdelijken Staat* (†).

AUGUSTINUS keurt de vervolging der Donatisten goed.

Men prijst, met dit alles, zijne gematigdheid, in deze opzichten; maar zoodra hij weder handgemeen raakte met de *Donatisten*, draaide hij enkel met hen rond in eene beslotene Kampplaats; hij vernauwde dezelve van tijd tot tijd, en de halfduistere uitzichten, die hij nog op een vrijër veld behouden had, vervielen eindelijk geheel (§). Waarschijn-

(*) *De Bono Conjugali T.* VI. *Opp. p.* 233.

(†) *De Sancta Virginitate l. c. pag.* 249. Vergelijk *Deel* VI. *Bladz.* 251.

(§) Verg. *Deel* VI. *Bl.* 247. *Deel* VII. *Bl.* 362.

schijnlijk had hij een hoofd-aandeel aan de twee Kerkvergaderingen te *Karthago*, in het jaar 401, en aan de volgenden, die aldaar in de jaaren 403 en 404 gehouden werden, aan wier hoofd zich zijn vertrouwde vriend AURELIUS bevond, die zich zoo zeer op zijne kundigheden verliet. Men nam op deze Vergaderingen menigerleië maatregelen tegen de *Donatisten*; welke gedeeltlijk, ten minsten in schijn, zacht en malsch waren. Zij moesten tot mondgesprekken met de *Katholijke* Bisschoppen, door de Overheid, opgeroepen worden; ook maakte men hun den overgang tot de Rechtzinnige Kerk gemaklijk, door het besluit, dat men hunne Leeräars, die hen verlaten zouden, in dezelfde Kerkelijke ambten zou aannemen. Maar deze eenigzins geweldige uitnodiging der *Donatisten* tot raadplegingen over een te treffen vergelijk, en de wijze, op welke de *Katholijken* eene verdeeldheid onder hen zich ten nutte maakten, deed bij hen eene zeer strijdige uitwerking, en de woede van hunne *Circumcelliones* werd daar door op nieuw tot vreeslijke buitenspoorigheden aangevuurd. AUGUSTINUS zelf ontkwam die ter naauwernood, op eene reize, welke hij naa eene naburige Gemeente gedaan had (*). Hieröm zagen zich de Bisschoppen te *Karthago*, in het jaar 404, vergaderd, genoodzaakt, den Keizer om Wetten en Plakaaten tegen de *Donatisten* te verzoeken.

Thans was het ook, dat AUGUSTINUS zijne voorige denkwijze, over het gedrag en de behandeling, wel-

(*) POSSID. *Vit. S. August. Cap.* 12.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke men omtrent dezen aanhang had waar te nemen, begon te veränderen. Evenwel ging hij van zijne voorige grondregels, ten aanzien der *Donatisten*, niet zoo ver af, als men uit zijne eigene belijdenis zou mogen besluiten. Reeds lang te vooren had hij hen voor eene gevaarlijke Godsdienstpartij aangezien; ook had hij in hen *Scheurmakers* en *Ketters* onderling verward; en bij deze beöordeeling bleef hij nog steeds. Hij wilde wel, tot dezen tijd toe, geen geweld tegen hen gebruikt hebben; maar daartegen prezen zich ook de harde middelen, welke hij thans tegen hen voorsloeg, door een schijn van zachtheid, aan, en zelfs van billijkheid en noodweer, door het gedrag van velen onder hen. En toen hij in het vervolg eigenlijke dwangmiddelen en vervolgingen dienstig oordeelde, en zelfs bevorderde, om de *Donatisten* tot de veréeniging met de *Katholijke* Kerk te brengen, zoo was dit in zijne oogen geene *vervolging*; maar alleen *matige strengheid*, *vaderlijk vermanende kastijding*, *heilzame schrik* en *weldaadig nadeel*, hetwelk *bekeering* met zich bracht: alles, zoo als hij meende, zoo overëenkomstig den Bijbel en het Christendom, als iet ter Wereld zijn kan; alleen had hij dit een tijd lang niet zoo ingezien, toen de gelukkige ondervinding van de vruchten, welke voor den waaren Godsdienst, zoo wel als voor de dwalende gezindte, daar uit voortgroeiden, hem een volkomen licht ontstak (*).

Al

(*) Men vindt dit in verscheidene van zijne Brieven over dit onderwerp. *Ep.* XCIII. *p.* 174-191. in het jaar 408.

Al hetwelk ons leeren kan, hoe zich AUGUSTINUS, en na hem zoo vele Leeräaren en Christenen, hebben kunnen overreden, dat dwalende of van de heerschende Kerk afgescheidene Gemeenten, door allerleië soort van geweld weder onder hare beheersching gebracht moeten worden.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HONORIUS deed nog meer, dan AUGUSTINUS, en andere *Katholijke* Bisschoppen, wenschten. Eer zij hun verzoek bij hem konden inbrengen, had hij reeds eene scherpe wet tegen de gezamenlijke *Donatisten* gegeven. Doch, in het jaar 403, liet hij 'er meer andere schielijk achter een volgen, welke uitdruklijk de uitroejing van deze gezindte bedoelden, en met straffen tegen hen opgevuld waren. Hij vond goed, éénе derzelven, waarschijnlijk met een woord uit de veelbetekenende Bisschoppelijke taal, zijne *Wet van de Eenheid*, (*Edictum de unitate*,) te noemen; en bijzonder van dezen tijd af, weërgalmden de zoete namen van *Eenheid* en *Wederveréëniging* op alle *Katholijke* Kerkvergaderingen, in de Kerkredenen van hunne Leeräaren, en voornaamlijk in de Schriften van AUGUSTINUS, des te menigvuldiger en luider. De laatstgemelde prees de heerlijke uitwerking dezer Keizerlijke Wet, ten besten der Kerk, met even zoo veel welsprekendheid, als blijdschap. Een *Donatistisch* Spraakleeräar, CRESCONIUS, had het hem, in eenen Brief, zeer kwalijk geduid, dat hij, vol trotschen eigenwaan, zijne partij

408. *Ep.* CLXXXV. *seu de Correctione Donatistarum*, *p.* 489-505. in het jaar 417.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tij onöphoudlijk tot twistgefprekken uitdaagde. AUGUSTINUS antwoordde hem fpoedig, in het jaar 406, door een vrij wijdlopig gefchrift (*). Niet lang daar na ftelde hij nog drie andere, doch lang verlorene gefchriften tegen de *Donatisten*, en een vierde tegen hunnen Bisfchop PETILIANUS op (†). Meer nadeel echter bracht hij hun toe, door zijne werkzaamheid aan het Hof en bij de Grooten. Toen zij, in het jaar 408, eenige hoop hadden, dat de tegen hen uitgegevene wetten niet verder zouden werken, wendde hij zich aan de voornaamfte Staatsdienaars des Keizers, bij welken hij eene bevestiging dezer wetten uitwerkte. Zelfs werden 'er levensftraffen tegen de onrustigften onder hen vastgefteld, waar bij hij zich op eene hem eigene wijze vertoonde. Hij verzocht den Stadhouder van *Afrika*, de *Donatisten* wel te kastijden, maar toch niet om te brengen (§). Over het geheel verdient hier aangemerkt te worden, dat AUGUSTINUS, in dien Brief (**) in welken hij de vervolging der Ketteren zocht te verdedigen, eigenlijk de redenen wederlegt, welke de Bisfchop VINCENTIUS van de *Rogatistifche* partij der *Donatisten* fchriftelijk tegen hem had aangevoerd. Deze had zich daar voornaamlijk op beroepen, dat niemand tot de gerechtigheid, (of tot het waa-

(*) *Contra Cresconium Donatistam Libri* IV. *Tom.* IX. *Opp. pag.* 265.

(†) *De unico baptismo contra Petilianum Tom.* IX. *pag.* 359. (§) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 361.

(**) *Epist.* XCIII. *pag.* 174.

waare geloof,) mag gedwongen worden; dat men noch in de Euangelie-Geschiedenis, noch in de Apostolische Schriften, een voorbeeld vindt, dat iet van den Wereldlijken Vorst voor de Kerk tegen hare vijänden verzocht is geworden; dat geen Apostel, zich in Geloofszaken, door de openbare Rechtbanken beschermd, of eene vreemde magt te hulp genomen heeft; dat zulke gewelddaadigheden niet alleen bij velen vergeefs gebruikt worden; maar ook gelegenheid geven zouden, om den naam van God onder Jooden en Heidenen nog langer te lasteren; dat het niet ééns aan de Kerk beloofd is, in de geheele Wereld uitgebreid te worden; zoo als zij dan ook, in betrekking tot dezelve, slechts van een matig deel van het menschdom aangenomen is geworden, en de naam van *Katholijk* niet uit hare, door de geheele Wereld gestichte Gemeenten; maar uit de *algemeene* waarneming van alle Godlijke *Geboden* en *Sacramenten* in dezelve, moet verklaard worden. Hoe welsprekend en schijnbaar nu AUGUSTINUS, met gevoel van zijn uiterlijk overwigt, en daaröm ook niet zelden spottend, met één woord, voor den grooten hoop der Lezeren begoochelend, op alle deze slechts kort en zwak voorgestelde gronden of tegenwerpingen antwoordt (*), evenwel zijn de meesten derzelven maar al te waar en juist getroffen.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere werkzaamheden van

Nog had AUGUSTINUS, in dit tijdsverloop van het jaar 401 tot 410, verscheidene kleinere Kerkelijke en andere bezigheden, gelijk uit zijne Brieven blijkt.

(*) Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 363, 371.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS.

blijkt. Eéne der merkwaardigsten onder dezelven is zijn twist met HIËRONYMUS, over Bijbelverklaringen (*); behalven anderen van minder aanbelang, als twisten onder de *Afrikaansche* Geestelijkheid, ergerlijke zeden van Geestelijken, zelfs in het Kerspel van AUGUSTINUS, waar bij hij de Kerketucht niet zonder schranderheid handhaafde; deelneming in de lotgevallen van zijne vrienden, en schriftelijke onderhandelingen met hen over zekere vragen; beantwoordingen van twijfelingen, welke hem anderen voorhielden; allerhande verschillen met *Heidenen*, *Manicheën*, *Ariänen* en *Donatisten* enz.

Nieuwe schriften.

Doch zedert het jaar 401 arbeidde hij aan eene nieuwe uitlegging van MOSES eerste Boek, welke hij eerst in het jaar 415 voltooide en bekend maakte. Hij had reeds, nog *Presbijter* zijnde, over dit Boek geschreven (†), doch, volgends zijne eigene bekentenis, met een slecht gevolg, dewijl het alles enkel *allegorisch* speelwerk was geworden. Thans meende hij den *woordenlijken zin* gelukkiger te kunnen naarspooren; ook beloofde hij dit in het opschrift van dit werk (§). Evenwel kon *naar de letter verklaaren* bij hem niet anders heeten, dan de Geschiedenis van dit Boek naar de letterlijke Latijnsche Vertaling verklaaren, en daar over vragen uitdenken. Dit is ook hier geschied, alleen met de-

(*) Boven *Bladz.* 298. Zie *Deel* VI. *Bladz.* 257.

(†) Zie boven *Bladz.* 299.

(§) *De Genesi ad litteram Libri* XII. *Tom.* III. *Opp.* P. I. *pag.* 89-242.

deze, door hem zelven gegevene bepaling: „ het „ is meer gezocht, dan gevonden; en van het ge- „ vondene is weinig bevestigd; doch het overige „ zoo ter neder gesteld, dat men het nog nader „ ontwikkelen moet (*).”

Verdere handelingen tegen de Donatisten.

Eindelijk kwam, in het jaar 411, de vermaarde onderhandeling te *Karthago*, tusschen de *Katholijken* en *Donatisten*, tot stand, op welke AUGUSTINUS eene hoofdpersoon uitmaakte (†). Bij dit gesprek viel het vonnis van den Keizerlijken Gevolmagtigden volkomen tegen de *Donatisten* uit, en AUGUSTINUS stelde een uittrekzel daar van op uit het *Protokol*, en toen de partij een geschrift daartegen uitgaf, wederlegde hij dit terstond door een ander geschrift. Thans had hij eene overwinning op hen behaald, welke hij voor de roemrijkste hield; niet alleen door de Keizerlijke bevelen, gelijk tot hier toe, tot hunne veröotmoediging; maar door de kracht van zijne welsprekendheid, zijne Disputeerkunst, en zijner zaak zelve, welke zij niet langer ontwijken konden. Van dien tijd af neigde hunne Gemeente, ook door hooger gedrevene strengheid van het Hof gedrukt, steeds merklijker ten ondergang. Hij vond nog wel, van tijd tot tijd, aanleiding, om hun mondeling en schriftelijk te toonen, hoe geducht hij voor hen was, doch ook onder de slagen, welke hij hem toebracht, mengde hij nog steeds zachter stappen van een ten minsten schijnbaar

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 24.

(†) *Zie Deel* VII. *Bladz.* 376.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

baar medelijden. Hij verzocht de Bevelhebbers in *Afrika*, de levensstraffen, voor welken de *Donatisten*, door de Keizerlijke Plakaaten, blootstonden, toch niet aan hen te laten voltrekken; wel verstaan, dat zij, voor het overige, hen door alle andere dwangmiddelen aan de *Katholijke* Kerk mogten onderwerpen. Hij verklaarde, in het jaar 417, aan eenen *Romeinschen* Veldheer in *Afrika*, die van hem het onderscheid wilde weten tusschen de *Katholijken* en *Donatisten*, niet alleen dit onderscheid, maar ook, hoe noodzaaklijk en heilzaam het voor de laatstgemelden was, dat zij, alhoewel niet tot de dood, vervolgd werden (*). Op Kerkvergaderingen en in gesprekken met *Donatistische* Bisschoppen, deed hij insgelijks zijn best, om de geheele verëeniging dezer partij met de zijne te bevorderen, en het laatste, hetwelk hij tegen hen, in het jaar 420, schreef, waren zijne twee Boeken tegen hunnen Bisschop GAUDENTIUS (†).

Rome door ALARIK ingenomen.

Ondertusschen berstte tegen het *Romeinsche* Rijk in het Westen een zoo schriklijk onheil los, dat de verscheidene Godsdienstpartijën in hetzelve, en de heerschende allermeest, ten minsten daar uit bescheidenheid en verdraagzaamheid hadden behoren te leeren. ALARIK, Koning der *Westgothen*, was in het jaar 408, met zijn leger voor *Rome* verscheenen, en had die stad eene brandschatting opgelegd. In het jaar 409 bezette hij zelfs deze Hoofdstad, en benoemde eenen nieuwen Keizer; maar, in het volgen-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz*. 391. (†) *l. c. Bladz*. 394.

gende jaar, nam hij ze wederöm in, en liet haar niet alleen uitplunderen, maar ook te vuur en te zwaard verwoesten. Hij was Heer van bijna geheel *Italië*, en ſtond reeds op het punt, om naa *Afrika* over te ſteeken, toen hem de dood nog in het jaar 410 uit de Wereld rukte, zonder dat zijne *Westgothen* daar door verhinderd werden, veröveringen op de *Romeinen* te maken. *Galliën* en *Spanje* werden, ten zelfden tijde, door andere *Germaanſche* Volken overſtroomd en verwoest. AUGUSTINUS ontving deze tijdingen met ſmart en droefheid; te gelijk reezen ook nieuwe bekommeringen voor het Christendom bij hem op. Deze onweêrſtaanbare vijänden van het Rijk waren, de *Gothen* uitgezonderd, grootendeels Heidenen: en hun Godsdienst ſcheen niet alleen door hunne verbinding met de talrijke Heidenen, die zij in het Rijk ontmoetten, op nieuw het hoofd op te beuren, maar ook door de klagten, welken de laatſten overluid aanhieven, dat het Christendom en de daar uit ontſtaane veräschting der Goden, de oorzaak was, waar door het Rijk zoo verbazend ongelukkig was geworden, te winnen. Een *Presbijter*, (Ouderling,) VICTORIANUS, had aan AUGUSTINUS geklaagd, hoe zeer dit lot des Rijks hem ontrustte; deze vertroostte hem deswegens in het jaar 409, in zijn antwoord (*), met de volgende gronden: Naardien onheilen en rampen van de Profeeten, en in het Euangelie, voor lang verkondigd waren, zoo behoorden de Ongeloovigen thans het

(*) *Epist.* CXI. *Tom.* II. *pag.* 241.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het Christendom aan te nemen. Verders wordt door deze verdrukkingen, als in eenen Kelder des Heeren, de olie der biddende geloovigen geperst. Waarom de wereld, eer zij het Christendom kende, eene zoo geweldige ellende niet had uitgestaan, is ligt te begrijpen. De knecht, die den wil zijns Heeren weet, en nogthans niet doet, verdient dubbele slagen enz. AUGUSTINUS bleef ook in zijne Predikatiën bij deze treurige gebeurenissen staan. In ééne derzelven (*) beweert hij kort, maar levendig, dat niet CHRISTUS, maar de Afgoden, *Rome* in het verderf gestort hebben. In eene andere (†) zoekt hij te toonen, dat een zoo openlijke nood van de zonden der menschen oorspronglijk is, waar van zich niemand geheel vrijspreken kan.

Allengs ontstond uit deze verdediging van het Christendom, welke AUGUSTINUS, tegen de tegenwerping der Heidenen, wegens den nadeeligen invloed van dezen Godsdienst op den welstand des Rijks, inrichtte, het grootste en geleerdste van alle zijne werken: (*De Civitate Dei Libri* XXII.) (§). Hij schijnt hetzelve, omtrent het jaar 413 begonnen te hebben, maar bracht het eerst, omtrent het jaar 426, of het begin van het volgende, tot stand. De gemelde tegenwerping trof, in de daad, dieper het Christendom, dan dat het genoeg was te betoogen, dat een zeer ongelukkige oorlog en algemee-

(*) *Serm.* CV. *Tom.* V. *Opp. pag.* 381.

(†) *Sermo de excidio urbis Tom.* VI. *Opp. pag.* 466.

(§) *Tom.* VII. *Opp. pag.* 1-530.

meene nood, geene noodzaaklijke gevolgen van het-
zelve waren. Een aanzienlijk Heer in *Afrika*, VOLUSIANUS, die, of nog een Heiden, of naauwlijks een nieuwling in het Christelijk geloof was, oordeelde over het algemeen, van de Leere van JESUS, dat dezelve geheel niet geschikt was, voor de gesteldheid des *Rominschen* Rijks. Teweten, dewijl het, volgends dezelve, verboden is, kwaad met kwaad te vergelden, en derzelver verëerers den genen, die hen op de wangen slaan, ook de andere aanbieden, en dus ook alle hunne klederen gewillig overgeven, en zich den dwang van anderen wel moeten laten gevallen; zoo betekent dit niets anders, dan dat men ook het land aan roofgierige vijänden zonder tegenweer moet overgeven, en dus verklaarde het zich, waaröm de Staat door Vorsten, die dezen Godsdienst ten grooten deele in acht namen, zoo veel nadeel geleden hebbe. MARCELLINUS, de ijverige Christelijke *Tribuun*, die bij het gesprek te *Karthago*, de voorzitting en het opzicht had gehad, meldde dit aan AUGUSTINUS, met den wensch, dat hij 'er, in een uitvoerig werk, op wilde antwoorden (*). Zoodanige vordering heeft, waarschijnlijk, niet minder dan de gemelde klagten der Heidenen over het Christendom, 'er aan toegebracht, dat AUGUSTINUS zijn werk *van de stad Gods*, of van de *Christelijke* Kerk, schreef (†). Ja niet alleen

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) AUGUST. *Epist.* CXXXVI. *p.* 304.

(†) Wij hebben reeds van dit werk gesproken. Vergelijk *Deel* V. *Bladz.* 45.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leen dit, maar AUGUSTINUS spoorde ook zijnen vriend en leerling, OROSIUS, op, om kort daar na een dergelijk werk voor het Christendom tegen de Heidenen te schrijven.

Met vreedzamer gevoelens schijnt één zijner vrienden onder de Heidenen, maar die eene Briefwisseling met hem schroomde, aan den *Presbijter* DEOGRATIAS, in het jaar 408, *zes vragen* voorgelegd te hebben, welker beäntwoording AUGUSTINUS hem toezond, om ze hem in zijnen naam mede te deelen (*). De eerste dezer vragen betrof de toekomende *opstanding*: of zij gelijk zijn zal aan die, welke aan CHRISTUS, dan aan die, welke aan LAZARUS gebeurd is? De *twede vraag* had de tegenwerping: ,, Indien CHRISTUS alleen de menschen zalig kon maken, wat is dan van alle die genen geworden, die zoo lang vóór hem geleefd hebben? Zij hebben toch de schuld niet van hun verderf? men zegge niet, dat zij, door de oude Joodsche wet, genezen zijn; want deze verscheen eerst laat in den engen kreits van *Syrië*, en verspreidde zich eerst langzaam, onder de regeering van CALIGULA, tot aan de grenzen van *Italië*." — ,, De *Christenen*," vervolgde de Heiden *ten derden*, ,, bezwaren zich over de offeränden en andere gebruiken van den Godsdienst; evenwel heeft de God, dien zij verëeren, zich, in de oudste tijden, even zoo laten dienen, nadien van hem gezegd wordt, dat hij de eer-

(*) *Sex quæstiones contra Paganos expositæ, Liber unus, sive Epist.* CII. *Tom.* II. *pag.* 207-218.

eerstelingen behoefde." In de *vierde tegenwerping* vergeleek deze Heiden de *eeuwige straffen*, welken den Ongelovigen door CHRISTUS bedreigd worden, met zijne uitspraak: *met welke mate gij meet*, *zal men u weder toemeten*; 'er bijvoegende, dat dit bebelagchelijk en strijdig was: want dewijl elke mate door den tijd bepaald wordt, hoe zouden 'er dan eeuwige straffen gedreigd worden?" De *vijfde* vraag was: of SALOMO niet duidelijk gezegd heeft, *dat God geenen Zoon heeft?* Alle deze vragen waren hoofdzaaklijk uit PORPHYRIUS ontleend; maar de *zesde* was eene gewoone spotternij der Heidenen, die zij met veel gelagch voortbrachten. „ Hoe is het mogelijk," zeiden zij, „ dat JONAS, die met zijne klederen door den Walvisch werd ingeslokt, drie dagen lang in deszelfs buik kon blijven? of zal dit een beeld zijn, zoo verklaar het ons! enz."

Nog stelde hij een ander geschrift tegen de Heidenen op, tusschen de jaaren 406 en 411 *de divinatione dæmonum Liber unus* (*). Bij een gesprek, hetwelk hij, met eenige Christenen, hield, werd verhaald, dat iemand de verwoesting van den Tempel van SERAPIS te *Alexandrië* voorzegd had. Terstond merkte AUGUSTINUS daar bij aan, dat het niet te verwonderen was, dat de *Dæmons* dit en nog meer te vooren geweten hadden; maar daar uit volgde niet, dat de waarzeggerijën goed waren, dewijl God ze, gelijk zoo vele andere kwaade en afgodische kunsten, toeliet. Alles, wat AUGUSTINUS in dit

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 369-371.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dit Boek naderhand te verbeteren vond, kwam daar op uit, dat hij al te beſlisſend beweerd had, dat de *Dæmons* zelfs aan ligchaamlijke tekenen de gedachten der menſchen ontdekken (*).

Hij beantwoordt verſcheidene vragen.

Daar hij zoo vele vragen ondernam te beäntwoorden, ontbrak het hem nooit aan voorraad van dezelven. CONSENTIUS, een Christen, die op een Eiland leefde, ſtelde hem, in het jaar 410, dergelijke over de *Drieëenheid* voor, van welke hij zich behoorlijke begrippen poogde te maken (†). AUGUSTINUS gaf hem die (§), terwijl hij hem onder anderen inprentte, dat hij de Drieëenheid niet moest houden voor iet, hetwelk van de Godheid onderſcheiden was, of voor eene vierde zaak, welke de drie perſonen met malkanderen gemeen hadden. — Somtijds waren deze vragen vrij zeldzaam; zelfs wel zulken, welke men aan onkundigen behoorden te verbieden. Zoo ſchreef hem ook, om dezen tijd, zijn vriend, de vermaarde Bisſchop van *Nola*, PAULINUS, die wel vloejende Latijnſche Verzen maakte, maar van de grondtaalen der Heil. Schrift niets verſtond, eenen langen Brief (**), waar in hij om onderricht verzocht, wie toch *Pſalm* XVI. 3. de *ſancti*, *qui in terra ſunt ejus*, waren? Wat *Pſalm* LXVIII. 22. de *vertex capilli perambulantium in delictis ſuis* zij? hoe SIMEÖN *Luk*. II. 35. zeggen kon: *et tuam animam pertranſibit framea*, (*vel gladius*,) daar men evenwel van het vermoorden

(*) *Retract. L.* II. *C.* 30. (†) *Ep.* CXIX. *p.* 260.
(§) *Ep.* CXX. *p.* 262. (**) *Ep.* CXXI. *p.* 269.

den van MARIA niets weet? en vele andere soortgelijke bedenkingen. Een kundig schriftverklarer zou op dergelijke vragen geäntwoord hebben, dat PAULINUS eerst wat *Hebreeuwsch* en *Grieksch* mogt leeren, dewijl hij anders wel honderd duizend zulke nutteloze en nietswaardige vragen doen kon; maar AUGUSTINUS, die zich evenwel ook niet veel boven de Latijnsche Overzetting durfde wagen, maar die een' grooten naam had, als schriftgeleerde, maakte geene zwarigheid, om heel bescheiden te antwoorden (*). — Beter gelukte hem, gedeeltlijk, het antwoord, op het verzoek van eene aanzienlijke weduwe, PROBA FALCONIA, Grootmoeder der vermaarde DEMETRIAS, om haar te onderwijzen, hoe men bidden moet (†)? — Eene tegenwerping van den bovengemelden VOLUSIANUS: „ Hoe de Heer „ en Regeerer der Wereld het ligchaam eener kui„ sche vrouw heeft kunnen vullen; hoe zij hem, „ na tien angstvolle maanden, zonder nadeel van „ haren Maagdelijken Staat, heeft gebaard; hoe hij „ een kind, knaap, enz. heeft kunnen zijn; hoe „ hij zoo lang afwezend heeft kunnen zijn van zij„ nen hoogsten zetel? enz. (§).” opende voor AUGUSTINUS een ruim veld voor zijne spitsvinnigheid, hetwelk hij ook in eenen langen Brief bewandelde (**).

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne twisten en

Thans naderde AUGUSTINUS de LX jaaren. Langen tijd had hij met *Manicheën*, *Ariänen*, *Donatis-*

(*) *Epist.* CXLIX. *pag.* 382-391.

(†) *Epist.* CXXX. *pag.* 290-299.

(§) *Ep.* CXXXV. *p.* 302. (**) *Ep.* CXXXVII. *p.* 304.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schriften tegen de Pelagiänen.

tisten en *Heidenen*, zoo werkzaam gestreden, dat hun ondergang voornaamlijk door hem bevorderd werd; ook hield hij het overige van zijn leven niet op, hen krachteloos te maken. Evenwel ontdekte hij thans in PELAGIUS en zijne vrienden eene nieuwe soort van Godsdienstvijänden, die hij, bijkans levendiger, dan alle de anderen, tot zijnen laatsten dag toe, bestreed. Wij zullen hier, dewijl de Geschiedenis der *Pelagiänen* reeds verhaald is (*), alleen de lijst zijner schriften tegen hen, naar de tijdorde laten volgen. Na verscheidene mondelijke tegensprekingen tegen de leerstellingen van PELAGIUS, verscheen zijn eerste geschrift tegen hem, en met hetzelve tevens het ontwerp van het geheele stelsel, hetwelk hem tegengesteld was, in het jaar 412. (*de peccatorum meritis et remissione, Libri tres.*) Tot bevestiging van dit Boek, schreef hij nog in hetzelfde jaar een ander. (*de spiritu et littera ad Marcellinum.*) IJverig voer hij, in de jaaren 413 en 414, in Prediken en Brieven, daar mede voort. Ten zelfden tijde, berispte hij, tevens in naam van den Bisschop ALYPIUS, de dwalingen, welke zij opgespoord hadden in den Brief van PELAGIUS aan DEMETRIAS. Een ander Boek van denzelven wederlegde hij in het jaar 415, (*de natura et gratia contra Pelagium.*) Ook vatte hij nog in hetzelfde jaar de pen op tegen deszelfs vriend CÆLESTIUS, (*Epistola sive liber de perfectione justitiæ hominis.*) Van nu aan, werd hij ook tegen deze partij werk-

(*) Zie boven *Bladz.* 154.

werkzamer op Kerkvergaderingen, en bracht, vereenigd met vier andere *Afrikaansche* Bisschoppen, den *Roomschen* Bisschop INNOCENTIUS door hunnen Brief, in het jaar 416, volkomen in zijn gevoelen, ten aanzien van deze verschillen (*). Om den indruk uit te wisschen, welken het gunstig vonnis eener Kerkvergadering in *Palæstina* voor de rechtzinnigheid van PELAGIUS verwekt had, of verder verwekken kon, was hij werkzaam, in het jaar 417, in een nieuw Boek, (*de Gestis Pelagii*,) om aan te toonen, dat dit vonnis alleen door deszelfs geveinsdheid verkregen was. Als zich terstond daar op de nieuwe *Roomsche* Bisschop ZOSIMUS voor PELAGIUS verklaarde, wist niet alleen AUGUSTINUS, met zijne *Afrikaansche* ambtgenoten, zoo standvastige maatregelen te nemen, dat ook deze goedvond, hunne uitspraak toe te stemmen, maar bovendien bevorderde hij de afkondiging van Keizerlijke bevelen tegen de *Pelagiänen*, zedert het jaar 418. Terwijl hij, op deze wijze, de onderdrukking dezer partij bewerkte, wees hij, in hetzelfde jaar, het aangeboden vergelijk met dezelve, als geveinsd en bedrieglijk, in een bijzonder Boek, van de hand. (*de Gratia Christi et de peccato originali Libri duo.*) Hij zette dezen strijd, bij elke nieuwe aanleiding, in Brieven en Verhandelingen, voort; bijzonder verdedigde hij zich, in de jaaren 419 en 420, tegen eene erge gevolgtrekking, welke zijne partijën uit zijne schriften getrokken hadden. (*de nup-*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Boven *Bladz.* 186.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nuptiis et concupiscentia Libri duo.) Om dezen tijd keerde hij niet alleen eenen ook daar toe behoorenden afval af, (*de anima et ejus origine Libri IV.*) maar zette den *Pelagiänen*, die zich in *Italië* eenigen voortgang beloofden, een Boek tegen, hetwelk hun geene hoop daar toe overliet. (*contra duas epistolas Pelagianorum Libri IV.*) Hunnen vermaarden Leeräar en Kampvechter, JULIANUS, zocht hij, zedert het jaar 421, door een hoofdwerk, ten bodem te ſlaan. (*contra Julianum hæreſis Pelagianæ defenſorem Libri ſex.*) Hij had wel het verdriet, te zien, dat eenigen van zijne ſtellingen zelfs in *Afrika* aan zijne vereërers aanſtootlijk waren; maar hij onderwees hen terſtond beter in een Boek van het jaar 427. (*Liber de gratia et libero arbitrio*,) en als zij daar mede niet geheel voldaan waren, liet hij 'er op den voet iet anders op volgen. (*Liber de correptione et Gratia.*) Doch andere Christenen verwekten twijfelingen tegen zijn leerſtelſel in *Galliën*, welke nog merkwaardiger gevolgen hadden. Spoedig redde hij hetzelve ook tegen hen in het jaar 428 of 429, door twee ſchriften, (*de prædestinatione ſanctorum*, en *de dono perſeverantiæ*,) en verhoedde daar door ten minſten, dat deze *Half-Pelagiäanſche* partij zich niet verder uitbreidde. Ondertusſchen ſcheenen de thans magteloze *Pelagiänen* van hem vergeten te zijn, toen onverwachts een nieuw werk van hunnen held JULIANUS tegen hem uitkwam. Zonder vertoef richtte zich AUGUSTINUS weder tegen hem, en zond hem zoo veel en zoo aanhoudend terug, (*ope-*

ris imperfecti contra secundam Juliani responsionem Libri sex,) tot zijn laatste stond kwam, en hij in de daad, strijdende, op het bed van eer stierf.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS beantwoordt weder eenige vragen.

Deze lange reeks van schriften, welke AUGUSTINUS van het jaar 412 tot 430 tegen de *Pelagiänen* vervaardigde, behalven nog zijne andere werkzaamheden, zou zelfs den arbeidzaamsten Bisschop al zijnen tijd benomen hebben. Maar hij vond nog uuren genoeg, om, in dat zelfde tijdperk, een vrij aanzienlijk getal andere Boeken en Opstellen in Brieven te schrijven, en buitengewone bezigheden op zich te nemen. Omtrent het jaar 413 zonden hem eenige Christenen zekere schriften toe, in welken beweerd werd, dat men wel niet zonder geloof, maar toch zonder goede werken, het eeuwig leven kon verkrijgen, *behouden wordende als door vuur*. Hier tegen schreef AUGUSTINUS een Boek, (*de fide et operibus*) (*), in hetwelk hij de dwalingen wederlegde, op welke zich dit gevoelen grondde. — Op dezelfde wijze, als hij, vóór eenigen tijd, den ongehuwden en gehuwden staat, tot nadeel van den laatsten, onderling vergeleken had, zocht hij ook, misschien in het jaar 414, de behoorlijke waarde van den weduwlijken staat te verklaaren, in eenen Brief aan eene weduwe, (*de bono viduitatis Liber*) (†), zoekende daar in de voordeelen van denzelven boven het huwlijk aan te toonen. —— Niet lang te vooren had hij aan MARCELLINUS op de

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 121-142.

(†) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 271-284.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de vraag: van waar toch, toen al het water in *Egypte* in bloed veränderd was, de *Toòveraars* aldaar water gekregen hadden, om iet dergelijks te doen? kortelijk geäntwoord: zij hadden of zeewater genomen, of de plagen waren niet tot in de woonplaatzen der *Israëliten* doorgedrongen (*). — Zelfs vrouwen ſtelden hem Godsdienstvragen voor. De Godvruchtige Matrone PAULINA had in éénen zijner Brieven gelezen, dat *men God met de ligchaamlijke oogen nooit zien kan*, en begeerde van hem, dat hij daar over eene bijzondere verhandeling wilde ſchrijven, gelijk hij deed, in het jaar 413 (†). Eenigzins nuttiger was de vraag, welke hem MARCELLINUS, Stadhouder van *Afrika*, deed, als AUGUSTINUS hem om vergiffenis voor eenen misdaadiger verzocht. Hij wilde naamlijk weten (§), *waar op zich dit recht van voorſpraak grondde, hetwelk de Bisſchoppen als hunnen pligt uitgaven?* waarömtrent AUGUSTINUS hem, zoo goed hij kon, zocht te voldoen. Ondertusſchen nam het ſchadelijk misbruik van deze voorſpraak der Bisſchoppen zoo zeer de overhand, dat de Keizers zich genoodzaakt zagen, hetzelve, door wetten, te bepalen, en in te binden (**).

Bij de gelegenheid der klagt in den Brief van MAR-

(*) *Epist.* CXLIII. *pag.* 351.

(†) *De videndo Deo Liber ſive Epist.* CXLVII. *pag.* 359-376.

(§) *August. Epist.* CLII. *pag.* 397.

(**) Zie *Deel* V. *Bladz.* 246.

MARCELLINUS, zegt AUGUSTINUS zijn gevoelen over de ftelling: *dat den Dief zijne zonde niet vergeven wordt, indien hij het geftolene*, voor zoo ver hij het nog heeft, *niet wedergeeft.* Na daar over het één en ander gezegd te hebben, fpreekt hij ook van den woeker, voor welken voornaamlijk vergoeding behoorde gegeven te worden; alhoewel geen Rechter daar aan helpt. „ Ja," vervolgt hij, „ wanneer wij de plaats verftandig befchouwen: *den* „ *geloovigen behoort de geheele Wereld vol rijk-* „ *dommen; maar den ongelovigen niet een penning;*" (woorden, welke in de *Alexandrynfche* Vertaling van SALOMO's *Spreuken Hoofdft.* XVIII. achter het 6de vers, zonder dat men weet, waarom? zijn ingevuld, en welke ook elders van AUGUSTINUS en HIËRONYMUS aangehaald worden;) „ kunnen wij dan niet, door dezelve, overtuigend „ bewijzen, dat *allen, die een rechtmatig vermo-* „ *gen* gelooven te bezitten, zo zij het *niet weten* „ *te gebruiken, iet vreemds bezitten?* Want *al-* „ *les, wat kwalijk bezeten wordt, is vreemd;* maar „ die geen bezit iet kwalijk, die het kwalijk ge- „ bruikt. Men duldt ondertusfchen deze ongerech- „ tigheid der kwalijk bezittenden, en 'er zijn zoo- „ genoemde burgerrechten onder hen opgericht ge- „ worden, opdat zij flechts door hun kwaad ge- „ bruik minder lastig zouden worden; tot dat de „ *geloovigen* en *godvruchtigen*, aan wien *van rechts-* „ *wegen alles toebehoort*, in die ftad komen, waar „ de erfenis der eeuwigheid is. —— Doch ook „ hier verhinderen wij het niet, dat *vreemde be-*

„ *zit-*

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijne verklaring van de Psalmen.

„ *zittingen*, naar aardsche zeden en wetten, *weder* „ *vergoed worden* (*)."

In dezen tijd van zijn leven, tusschen de jaaren 414 en 417, stelt men gemeenlijk de voltooijing van zijne *Verklaaring der Psalmen*, welke het geheele IVde Deel van zijne werken beslaat. Doch, alhoewel hij zich op de hulp van God, in het verklaren van deze Israëlitische Gezangen beroept, is hem hier echter ook weder gebeurd, hetwelk allen gebeuren moet, die ondernemen, een Boek te verklaaren, welks taal zij niet verstaan, en hetwelk zij te gelijk voor duister houden. Hij heeft veel geheimzinnigs en stichtelijks over de Psalmen gezegd, doch waar van het honderdste Deel geenen grond in dezelven heeft. Wij willen slechts uit den Isten *Psalm* een voorbeeld geven. In het begin van denzelven is *beatus vir* de Heere CHRISTUS; *qui non abiit in consilio impiorum*, even gelijk de aardsche mensch, die zijne door de slang bedrogene vrouw toestemming gegeven heeft, om Gods gebod, voorbij te gaan; *et in via peccatorum non stetit*, omdat hij wel op den weg der zondaaren, geboren als dezen, gekomen is, maar op denzelven niet gestaan heeft, nademaal hem de bekooring der Wereld niet vasthield; *et in cathedra pestilentiæ non sedit*; hij wilde

(*) Men vergelijke over dit gezegde van AUGUSTINUS BARBEYRAC *Traitè de la Morale des Peres de l'Eglise p.* 293. doch daartegen den *Benedictyner* CEILLIER *Hist. Gener. des Auteurs sacrès et Ecclesiast. T.* XI. *p.* 419. en *Apolog. de la Morale des Peres p.* 419.

de geen aardsch Rijk met hoogmoed hebben, met eene heerschzucht en roemzucht, welke zoo uitgebreid is, als de pest; hoewel *cathedra pestilentiæ* nog gepaster van eene schadelijke leere verstaan wordt, welke voortëet als de kanker.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij beäntwoordt de vragen van EVODIUS.

Zijn oude vriend EVODIUS, Bisschop van *Uzala* in *Afrika*, hield hem ook somtijds met zijne vragen bezig. AUGUSTINUS gaf hem wel meermalen te verstaan (*), dat hij vele andere en meer gewigtige werkzaamheden had; evenwel bleven zijne antwoorden niet weg. Zoo vraagde hem EVODIUS (†), bij gelegenheid, dat een Diakon, die voor verscheidene jaaren overleden was, aan eene vrome weduwe, in den droom, zal verscheenen zijn, als met vele Monniken en Nonnen een paleis, als zilver schitterende, voor een jong mensch opsierende, die onlangs met ongemeen godzalige gezindheden verscheiden was: *of de ziel, als zij het ligchaal reeds verlaten heeft, toch nog van zeker ligchaam omgeven is*, in hetwelk zij verschijnt? Hier voerde hij gronden voor, en twijfelingen tegen, aan, en gewaagde nog van eenige verschijningen van overledenen in den droom, die zelfs met hem gesproken hadden. AUGUSTINUS wilde de gemelde vraag niet toestemmend beäntwoorden (§); maar schreef aan zijnen vriend: de wijze, hoe zulke verschijningen zich toedroegen, mogt die gene zoeken te verklaaren, die weet, hoe in

(*) *Epist.* CLIX. *pag.* 428. *Epist.* CLXII. *p.* 432. *Ep.* CLXIX. *p.* 458. (†) *Ep.* CLVIII. *p.* 425.
(§) *Epist.* CLIX. *pag.* 428.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in de ziel, wanneer zij denkt, zoo veel gewerkt wordt; hoe zoo ontallijke Beelden van zichtbaare dingen in ons worden voortgebracht, daar men ver afzijnde voorwerpen, met Geestlijke oogen, en zonder ligchaamlijke beweging, duidlijk ziet. Om 'er ten minften eenige verklaaring van te geven, verhaalt hij aan EVODIUS de Gefchiedenis van eenen nog levenden vermaarden Geneesheer, GENNADIUS, die in zijne jeugd twijfelde, of 'er een leven zij na de dood? maar die door eenen hem in den droom verfchijnenden jongeling, die hem overtuigde, dat hij, flapende, met geflotene oogen, zeer wel zag, en gevolglijk ook na de dood voortleven kon, van zijne twijfelingen verlost was geworden. In eenen anderen Brief aan EVODIUS (*), voegde hij 'er nog bij, dat de ziel, geduurende zulke verfchijningen in den flaap, van de oogen afwezend is, en naardien de dood ook als eene geheele afwezendheid der ziel van het ligchaam kon befchouwd worden, zoo behoefde zij dan te minder een ligchaam. — Een en andermaal legde hem EVODIUS meer vragen voor (†); hij begeerde inzonderheid over den *oorfprong der ziel van* JESUS, en over de plaats 1 *Petr.* III. 18, 19. onderricht te worden. Waar op AUGUSTINUS hem zijne ophelderingen in eenen volgenden Brief mededeelt (§). Nog moest hij hem, in eenen anderen Brief (**), zijn gevoelen zeggen, over het waa-

(*) *Epist.* CLXII. *pag.* 432.

(†) AUGUST. *Epist.* CLXIII. *pag.* 435.

(§) *Ep.* CLXIV. *p.* 435 442. (**) *Ep.* CLIX. *p.* 458.

waare denkbeeld der Drieëenheid, en over de Duive, in welker gedaante de Heilige Geest zich vertoond had; doch hij verzocht hem tevens, hem te vergunnen, dat hij zich met algemeen nuttige onderzoekingen bezig mogt houden.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Van OROSIUS.

Men overhoopte hem ook in de daad, van alle kanten, met vragen, welke hij echter somtijds aan zijnen geleerdsten tijdgenoot in de Westersche Kerk verwees. OROSIUS, zijn leerling, had voor hem een bericht opgesteld over de *Priscilliänisten* en *Origenisten* in *Spanje*, zijn Vaderland, ten einde zijn goeddunken daar over te hooren. Dit deelde hij hem mede in het jaar 415, in een bijzonder geschrift: *ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas Liber* (*). — Over eene geliefkoosde vraag van deze tijden, met welke AUGUSTINUS dikwerf van anderen geplaagd werd, en zich zelven plaagde, *van den oorsprong der ziel*, wees niet alleen HIËRONYMUS eenen zijner vrienden tot AUGUSTINUS, om onderricht, maar de voorgenoemde OROSIUS kwam zelf, wegens deze en andere vragen, bij hem te *Hippo*. Maar deze zond hem weder naa HIËRONYMUS, met twee Brieven, waar in hij deszelfs gedachten verzocht, over deze vraag, welke hem toen, uit hoofde van de *Pelagiäansche* verschillen, gewigtig en bedenklijk geworden was; als ook over de plaats *Jakob*. II. 10. (†) —— In het jaar 418 zag hij zich andermaal genoodzaakt, den Bisschop OPTA-

(*) *T.* VIII. *Opp. p.* 434. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 261.

(†) *Ep.* CLVI. *seu de Origine ruinæ hominis Liber* *pag.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TATUS *over den oorsprong der ziel* te antwoorden (*). Zijn grootste geschrift over dit onderwerp van het jaar 419 of 420, is boven reeds gewaagd (†).

Het is van eenig gewigt, deze vragen te lezen, om den geest der tijden en den geest van AUGUSTINUS te beter te kennen. Wat werd 'er niet al gevraagd! en wat kwamen 'er voor antwoorden! DARDANUS, waarschijnlijk Stadhouder van *Galliën*, had hem twee bedenkingen gemaakt, vooreerst, hoe men thans gelooven kan, dat CHRISTUS *in den Hemel* is; daar hij toch aan het Kruis tegen den Moordenaar gezegd heeft: heden zou hij met hem in *het Paradijs zijn?* Ten tweeden: Indien de kleine Kinderen God nog niet kennen, hoe heeft dan JOANNES, bij de komst van de Moeder des Heeren, *in Moeders-ligchaam* kunnen *opspringen?* In het jaar 417 stelde AUGUSTINUS daar over een omstandig antwoord op (§), waar hij het *Pelagianismus* voor oogen had, zonder hetzelve te noemen (**).

Over het einde der Wereld.

Lang was onder de Christenen de verbeelding ingeslopen, inzonderheid geduurende de voor hen drukkende Heidensche Regeeringen, dat het einde der

pag. 443-452. *Epist.* CLXVII. *sive de sententia Jacobi Liber*. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 199.

(*) *Ep.* CXC. *p.* 532-539. Boven *Bladz.* 212.

(†) *Bladz.* 216.

(§) *De præsentia Dei Liber, seu Ep.* CLXXXVII. *p.* 556-526. (**) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 49.

der Wereld niet ver meer af was. Daar mede was ook HESYCHIUS, Bisschop te *Salona*, in het tegenswoordig *Dalmatië*, ingenomen. AUGUSTINUS, jegens wien hij dit had laten blijken, zocht hem daartegen uit de plaats: *van dien dag en uur weet niemand*, en dewijl het Euangelie nog niet in de geheele Wereld gepredikt was, hetwelk toch eerst volgends *Matth.* XXIV. 14. geschieden moest, te bewijzen, dat men daaromtrent volstrekt geene bepalingen maken kon; waar bij hij zich verklaarde, dat hij de Weeken van DANIËL reeds voor vervuld hield (*). In zijn antwoord hernam HESYCHIUS (†), dat men, wel is waar, het jaar en den dag van het einde der Wereld niet kan voorzeggen; doch dat de toekomste des Heeren nabij zij, heeft hij zelf geleerd, en ook derzelver kentekenen genoemd; de algemeene verkondiging des Christendoms erkende PAULUS reeds; daartegen waren de Weeken van DANIËL nog niet vervuld. Hier op zond hem AUGUSTINUS, in het jaar 419, eene vrij uitgebreide Verhandeling over dit onderwerp (§). Slechts te wijdloopig, zoo als het eenen Uitlegger gaat, die in het onzekere omtast, tusschen verschillende gevoelens, of die Geestlijk verklaart, maar echter in de hoofdzaak vrij wel, toont hij, dat men meer op zijnen laatsten levensdag, dan op den laatsten dag der Wereld, opmerkzaam behoort te zijn; dat men, bij alle vreugde over de komst des Verlossers, evenwel

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Ep.* CXCVII. *p.* 561. (†) *Ep.* CXCVIII. *p.* 562.
(§) *De fine seculi sive Ep.* CXCIX. *p.* 564-579.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wel niet meer van derzelver tijd moge verlangen te weten, dan de Apostelen; dat de Weeken van DANIËL volstrekt enkel op de Geschiedenis van CHRISTUS slaan; dat ons geene genoegzame tekenen van het einde der Wereld in de Schrift nagelaten zijn; dat men de verwoesting van *Jerusalem*, zoo als CHRISTUS die voorzegd heeft, niet moet verwarren met het einde der Wereld, enz. Ten laatsten vergelijkt hij heel gepast drie goede Dienstknechten des Heeren met malkander, die wel alle waakzaam verlangen naar zijne toekomste, maar van welken de één ze voor nabij, de ander voor verafzijnde houdt, en de derde belijdt, dat hij den tijd niet weet. Hij prijst de gevoelens van den laatsten aan.

Spitsvinniger, en des te nutlozer vragen stelde hem CONSENTIUS voor, in het jaar 420. De eerste derzelven was: *Of* CHRISTUS *ligchaam nog altijd beenen en bloed, of de overige trekken van vleesch heeft?* Het is, antwoordt AUGUSTINUS (*), nog even zoo in den Hemel gesteld, als voormaals op Aarde, toen hij ten Hemel voer. Alleen kunnen wij twijfelen, of het ook bloed heeft enz. Nog begeerde CONSENTIUS onder anderen te weten, of *het inblazen van God in* ADAM *zijne ziel geweest is?* waar op hij dit zijner vraag waardig antwoord kreeg: dit was of de ziel zelve, of het gene, waar door dezelve gemaakt werd, alleen men moet deswegens de ziel niet voor een deel van God houden.

Leerzamer mag een voorstel van den Bisschop HO-

(*) *Epist.* CCV. *pag.* 584.

HONORATUS, in het jaar 428 of 429, heeten: *Mag wel een Geestlijke, (Clericus,) bij het uitterſten eener vervolging, zijne Gemeente verlaten?* AUGUSTINUS beäntwoordt dezelve, met bepaling (*): Alleen dan mag een Geestelijke vluchten, wanneer enkele leden der Geestelijkheid afzonderlijk vervolgd worden, en de overigen blijven; of als de geheele Gemeente verſtrooid is geworden. Anders moeten hare Leeräars bij dezelve, ook met levensgevaar, blijven, opdat de Christenen geen gebrek lijden aan Geestelijk voedzel. Wanneer de vijänd op het punt ſtaat, eene ſtad in te nemen, welke toeloop is 'er dan niet naa de Kerk! Velen begeeren den Doop; anderen de verzoening met de Kerk; anderen de boetdoening zelve; en allen troost en de uitdeeling der Sacramenten: ontbreekt het nu aan Leeräaren, hoe groot is dan niet het ongeluk, hetwelk die genen treft, die deze Wereld verlaten moeten, zonder wedergeboren, of van hunne zonden ontbonden te zijn! Zulke arme Joodſche gedachten koesterde AUGUSTINUS, even of niemand vergeving bij God onmidlijk ontvangen kon, zonder tusſchenkomst van eenen mensch!

Uitlegkundige ſchriften.

In het jaar 416 of 417 verſcheen zijne *Verklaring van het Euangelie van* JOANNES in het licht (†), beſtaande uit Preeken, welke men ook Verhandelingen, (*Tractatus*,) noemde. —— Aan dezen arbeid is

(*) *Epist.* CCXXVIII. *pag.* 629.

(†) *In Joannis Euangelium Tractatus* CXXIV. *Tom.* III. *Opp. pag.* 211-602.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is een andere gelijk *over den eersten Brief van* JOANNES (*). Of hij de plaats 1 *Joh.* V. 7. gelezen heeft, of niet, kan men eigenlijk niet zeggen, omdat zijne Predikatiën niet verder lopen dan tot het 3de *vers* van dat *Hoofdstuk.* —— In het jaar 419 schreef hij een Boek *over de spreekwijzen in de Boeken van* MOSES, JOSUA, *en der Richteren* (†), als ook een veel wijdlopiger, hetwelk *vragen over deze Bijbelboeken* bevat (§). Van het eerste dezer geschriften meldt hij zelf (**), dat hij daar in aangemerkt heeft de spreekwijzen dezer Schrijveren, die van de spraak van zijnen tijd verschilden, op welken vele Lezers geen acht sloegen, en 'er daaröm eenen verkeerden zin uit afleidden. Van het tweede, dat daar in vele zwarigheden voorkomen, welke naauwkeuriger verdienen ontwikkeld te worden, hoewel het zijn oogmerk niet was, dezelven doorgaande op te lossen (††). In het jaar 419 of 420, stelde hij nog twee andere schriften op; in het eerste (§§) onderzoekt hij hoofdzaaklijk den zin der plaatzen 1 *Kor.* VII. 10, 11, 12, 39. maar, in het

(*) *In Epist. Joannis ad Parthos Tractatus* X. *l. c. pag.* 602-656.

(†) *Locutionum Libri* VII. *T.* III. P. I. *p.* 243-282.

(§) *Quæstionum in Heptateuchum Libri* VII. *l. c. pag.* 283-466.

(**) *Retractat. L.* II. *C.* 54.

(††) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 55.

(§§) *De conjugiis adulterinis ad Pollentium Libri duo* *Tom.* VI. *Opp. pag.* 283-388.

het tweede geschrift (*), bestrijdt hij den Schrijver van een Boek, hetwelk te *Karthago* van velen gelezen werd, waar in de Wereldschepper en de God des Ouden Testaments voor eenen der snoodste *Demons* werd uitgemaakt.

Zijn *Handboek van den Godsdienst* (†), hetwelk AUGUSTINUS, in het jaar 412, op begeerte van eenen aanzienlijken Leek, LAURENTIUS, opstelde, is een zeer merkwaardig Boek. Het moest denzelven, kort en bondig, schetzen, en aanwijzen, waar aan men zich in den Godsdienst voornaamlijk te houden hebbe? wat men, wegens de verschillende Ketterijën, bijzonder vermijden moet? hoe ver de rede voor den Godsdienst spreekt? of waar in zij met denzelven niet overëenstemt? welke de hoofdsom en de eigenlijke grond van het *Katholijk* Geloof is?" Merkwaardig is, in dit werk, de plaats, waar hij weder op het gevoelen van sommige Christenen komt, dat zelfs hunne *ondeugende Medebroeders*, indien zij slechts in de gemeenschap der Kerk sterven, *door vuur zalig zullen worden* (§). „ Het „ is," schrijft hij, „ niet ongelooflijk, dat ook „ na dit leven iet dergelijks, (smart wegens verlies „ van tijdelijke goederen,) volgen zal; men kan „ het ten minsten onderzoeken, en zal het vinden, „ of

(*) *Contra Adversarium legis et prophetarum Libri duo Tom.* VIII. *pag.* 389-430.

(†) *Enchiridion ad Laurentium, sive de fide, spe, et caritate Liber Tom.* VI. *Opp. pag.* 143-178.

(§) Zie boven *Bladz.* 345.

III. BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ of in het duister moeten laten blijven, dat *som-*
„ *mige geloovigen, door een zeker zuiverend vuur,*
„ (*per ignem quendam purgatorium,*) vroeger of
„ laater, al naar zij de verganglijke goederen meer
„ of min geliefd hebben, *zalig worden;* doch niet
„ de zoodanigen, van welken 'er staat, zij zullen
„ het Rijk van God niet beërven, ten zij hun, zoo
„ als het boetvaardigen voegt, deze zonden verge-
„ ven worden." AUGUSTINUS laat het aan zijnen vriend zelven over, of hij dit wijdlopig werk, daadlijk, voor een *Handboek van den Godsdienst* wil aannemen. Van den aanzienlijksten Kerkleeraar van zijnen tijd, een man van 70 jaaren, zou men zeker hier iet volledigs verwachten, maar het beöefenend of zedekundig gedeelte is over het geheel te schraal, en het leerstellige, of het *geloof*, te zeer bezig met het te keer gaan van de *Manicheën*, *Donatisten*, *Pelagiänen*, en anderen, tegen welken AUGUSTINUS zoo ijverig gestreden had.

Omtrent denzelfden tijd, in het jaar 421 of 422, stelde hij voor zijnen vriend PAULINUS, Bisschop te *Nola*, een stuk op over *de zorg voor de overledenen* (*), overladen met spitsvinnigheden, bijgeloovigheid en ligtgelovigheid. PAULINUS had hem geraadpleegd, bij gelegenheid, dat hij aan twee Moeders vergund had, hunne overledene Zoonen in *eene Kerk te begraven, welke aan Martelaren gewijd was: of zoodanige begravenis den overledenen*

ies

(*) *De cura gerenda pro mortuis ad Paulinum Liber Tom.* VI. *Opp. pag.* 375-388.

iet baatte? gelijk hij geloofde, maar tevens bedenking maakte, dewijl voor den Richterſtoel van CHRISTUS geöordeeld zal worden, over het gene *in het ligchaam*, dat is, gedurende het leven, geſchied is. AUGUSTINUS lost die bedenking op, door de aanmerking, dat het van het leven, hetwelk iemand geleefd heeft, afhangt, of hem het gebed der Gemeente na de dood baten zal of niet. — En nu voegt hij 'er nog veel bij van de kracht der voorbidding voor de dooden, en van *verſchijningen van overledenen in den droom*, en van de hulp en bijſtand, welke de Martelaars aan de levenden bewijzen. En bij ſlot, vermaant hij, dewijl het onzeker is, voor welke overledenen het gebed iet baat, zoo moet het ten minſten voor alle gedoopten, (*regenerati*,) geſchieden.

Zijne ligtgelovigheid tot bijgeloof overhellende.

Wij hebben reeds, in een voorgaand Deel van onze Geſchiedenis (*), van zijne ligtgelovigheid geſproken; zoo verhaalt hij van de heilige aarde, welke van de gewaande plaats, waar CHRISTUS begraven was, naa *Afrika* gebracht, en door zekeren HESPERUS in zijne kamer was opgehangen, opdat hij niet, even als zijne knechten en zijn vee, van booze geesten geplaagd mogt worden; en welke vervolgends, op zijn begeeren, nadat hem een Ouderling, (*Presbijter*,) door het gebed en het Heilig Avondmaal, van die vijänden bevrijd had, met bewilliging van AUGUSTINUS en een' ander Bisſchop, op eene plaats begraven werd, waar de

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 46.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Christenen tot den openbaren Godsdienst bijéén konden komen. Deze plaats heette *Fasfala*, niet ver van *Hippo* gelegen; in het eerst waren aldaar en in de nabuurfchap niet dan *Donatisten*, doch welke AUGUSTINUS, na lange moeite, gevaar en geweldigen wederftand, bijna allen tot de *Katholijke* Kerkgemeenfchap overbracht. Thans befloot hij, omtrent het jaar 422, aan deze van hem nieuw geplante Gemeente eenen Bisfchop te geven. Doch, alzoo hij zich hier mede zoo gefpoed had, dat de door hem daar toe beftemde, maar niet vooräf gevraagde, Ouderling weigerde, dit ambt aan te nemen, fchoon de *Primaat* van *Numidië*, die hem zou inwijden, reeds aangekomen was; verkoos hij fchielijk in deszelfs plaats zekeren ANTONIUS, een' nog jongen leerling van hem. Doch deze keuze viel nog ongelukkiger uit dan de eerfte, zoodat hij, wegens zijn flecht gedrag, moest worden afgezet, waar na hij zich op den *Roomfchen* Bisfchop BONIFACIUS beriep; tegen hoedanige beroepen op den *Roomfchen* Bisfchop, zich niet alleen AUGUSTINUS, maar alle de *Afrikaanfche* Bisfchoppen moedig verzetteden (*).

AUGUSTINUS zorgt voor eenen Opvolger.

Niet lang daar na volgden 'er zorgen van eene geheel andere natuur bij AUGUSTINUS. In het jaar 426, nu zijn LXXIIfte jaar bereikt hebbende, wilde hij zorgen voor eenen Opvolger, opdat 'er, na zijne dood, geene onrusten mogten ontftaan. Reeds voor lang was dit wel door de Kerkvergaderingen verboden; die van *Antiöchië*, van het jaar 341, wilde

vol.

(*) *Ep.* CCIX. *p.* 591. Vergelijk *Deel* V. *Bl.* 325.

volstrekt niet dulden, dat zelfs *Bisschoppen*, *nabij de dood zijnde*, *zich eenen Opvolger zouden benoemen* (*), evenwel, dewijl dit door geene *algemeene* (*Oekumenische*,) Kerkvergadering verboden was, riep AUGUSTINUS zijne Gemeente in de Kerk bijeen, en ontdekte hun *zijnen wil*, *welken hij ook voor Gods wil hield*, dat de *Ouderling* ERACLIUS, wiens prijswaardige hoedanigheden hem bekend waren, zijn Opvolger behoorde te worden. De Gemeente door luide toejuichingen hier aan hare goedkeuring gevende, voegde hij 'er bij, dat deze ERACLIUS niet zijn Medebisschop zou zijn, maar Ouderling zou blijven, zoo lang AUGUSTINUS leefde; evenwel verzocht hij tevens, dat men bijzondere zaken en verschillen aan denzelven brengen, en hem daar mede verschonen mogt, opdat hij eenige rust zou genieten, in al hetwelk de Gemeente, met luide toejuichingen, bewilligde (†).

Bijzonderheden van den Stadhouder BONIFACIUS.

Maar thans wekte ook de burgerlijke toestand van *Afrika* de zorgen en bekommeringen van AUGUSTINUS. De *Comes* BONIFACIUS had, zedert vele jaaren, als één der grootste en gelukkigste Veldheeren, in het *Romeinsche* Rijk, uitgemunt. AUGUSTINUS achtte en beminde hem zeer, wegens zijnen ijver voor den Godsdienst, en wegens zijne begeerte, om zich midden onder het krijgsgewoel daar in te laten onderwijzen. Aan hem had hij dien vermaarden

(*) *Canon.* 23.

(†) *Acta Ecclesiastica*, *seu* AUGUSTINI *Epist.* CCXIII. *pag.* 600.

den Brief (*) geschreven, waar in hij hem zocht te bewijzen, hoe nuttig het ware, geweld tegen de *Donatisten* te gebruiken. Eene andere keer, onderrichtte hij hem (†), hoe hij in den krijgsstand, welke geenszins met het Christendom strijdt, Gode behaaglijk leven moest. Nadat BONIFACIUS zijne Gemaalin verloren had, was hij zelfs van zins, om zich geheel aan de Wereld te onttrekken, en als een Monnik onder godzalige oefeningen te leven: Maar AUGUSTINUS en de Bisschop ALYPIUS hielden hem daar van af, door de voorstelling, dat hij voor de Christelijke Gemeente zeer nuttig was, als hij die tegen de Barbaaren beschermde; dat hij zich echter ook in de Wereld met het nodige vergenoegen, en eene kuische onthouding bewaaren kon (§). BONIFACIUS geloofde hun, maar niet volkomen; hij trouwde weder, en het goed gerucht van zijne zeden en van zijne rechtzinnigheid begon zeer te lijden. Ongelukkig maakte hem de Veldheer AËTIUS aan het Keizerlijk Hof te *Ravenna* verdacht, en hem zelven wantrouwig jegens het Hof. Om deze reden weigerde BONIFACIUS, op bevel des Hofs, ten Hove te verschijnen; veel meer tastte hij naar de wapenen, en sloeg de Krijgsbenden, die tegen hem gezonden waren, terug; zonder echter te kunnen verhinderen, dat *Afrikaansche* Barbaaren het Romeinsche Gebied aldaar verwoestten. Nu kon AU-

GUS-

(*) *Epist.* CLXXXV. *de correctione Donatistarum Liber. p.* 505. (†) *Ep.* CLXXXIX. *p.* 530.

(§) AUGUST. *Epist.* CCXX. *pag.* 618.

GUSTINUS niet langer zwijgen jegens eenen man, die hem fteeds zoo veel vertrouwen bewezen had. Hij fchreef hem, in het jaar 427, ongemeen vrijmoedig en fterk (*), hem zijne voorige gezindheden, en alle zijne zedert eenigen tijd begaane gebreken voor oogen houdende, als ook zijnen gevaarlijken toeftand, en hem vermanende, om zich eindelijk, als een Christen, te gedragen. ,, Misfchien vraagt ,, gij mij," fchrijft hij: ,, wat zal ik in zoo groo- ,, ten nood doen? Indien gij van mij eenen raad, ,, naar deze Wereld, begeert, dat is, hoe gij de ,, magt en rijkdommen, welke gij thans bezit, zult ,, behouden? zoo weet ik niet, wat ik u ant- ,, woorden zal: Want dit zijn onzekere dingen, ,, voor welken men niets zekers raaden kan. Maar ,, vraagt gij mij om raad, naar God, hoe gij het ,, verderf van uwe ziel kunt voorkomen, dan be- ,, hoef ik u niet anders te antwoorden, dan: Heb ,, de Wereld niet lief, noch het gene in de Wereld ,, is, enz. Volg dezen raad, dan zal het blijken, ,, of gij een dapper man zijt." Als BONIFACIUS nog verder wilde weten, hoe hij dit had aan te vangen, zoo prijst AUGUSTINUS hem een ijverig gebed tot God om verlosfing aan. Indien hij niet getrouwd was, zou hij best doen, zich in eene Godzalige Eenzaamheid te begeven; ten minften kon hij zijne Gemaalin tot onthouding zoeken te bewegen, welke hij aan God fchuldig was, en alle Wereldliefde verzaaken.

In

(*) *Epist.* CCXX. *pag.* 618.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS schrijft eene Herziening van zijne werken.

In het midden van deze onrusten, volbracht AUGUSTINUS, in het jaar 427 of 429, een reeds lang voorheen vastgesteld voornemen; hij stelde eene *Recensie* of *Herziening* op *van alle zijne eigene Boeken, met verbeteringen* (*), waar in hij zich voorstelde, niet alleen een verslag te geven van zijne werken, maar ze met eene soort van richterlijke strengheid te beöordeelen, en zonder verschoning aan te wijzen, wat hem thans daar in mishaagde. Voornaamlijk echter blijkt het uit dit werk zelf, dat hij bedoeld hebbe, te verdedigen en te verschonen, wat hij, in zijne vroegere schriften, gezegd had, hetwelk minder scheen te strooken met het leerstelsel, hetwelk hij naderhand tegen de *Pelagiänen* verdedigde. Dit werk is voor het overige van zeer veel belang voor de Lezers zijner schriften, om zijne echte werken van ondergeschovene te onderscheiden, en te zien, met welke oogen hij zelf zijne schriften, tegen het einde van zijn leven, beschouwd heeft. In het *eerste Boek* beöordeelt hij zijne schriften, vóór het aanvaarden der Bisschoppelijke waardigheid, in het *tweede* die, welke hij, als *Bisschop*, geschreven heeft. Weinigen van zijne schriften, bijzonder zijne laatsten tegen JULIANUS, zijn *Uittrekzel* van alle *Geboden* en *Verboden van den Bijbel*, naar de orde der Bijbelboeken, van de tien Geboden af (†), insgelijks zijn Boek *van de Ketterijën*, zijn 'er na deze Lijst nog bijgekomen.

On-

(*) *Retractat. Libri duo T.* I. *Opp. p.* 1-46.

(†) *Speculum: T.* III. P. *Opp.* I. *p.* 507-612.

Ondertusfchen had BONIFACIUS niet goedgevonden, de vermaningen van AUGUSTINUS op te volgen, en alles op te geven, wat hem nog aan de groote Wereld gehecht hield. Alzoo het Keizerlijke Hof een nieuw leger tegen hem afzond, ontbood hij tot zijne verdediging de *Vandaalen*, die toen een groot deel van *Spanje* inhadden, naa *Afrika* over. Zij kwamen in Meij des jaars 429, door hunnen Koning GENSERIK of GEISERIK geleid, fterk genoeg, om niet alleen het *Romeinfche* Gebied te vermeesteren; maar ook hunnen vriend BONIFACIUS, die eigenlijk hetzelve met hen meende te deelen, de wet voor te fchrijven; zij verfpreidden, door hunne plunderingen, vreeslijke verwoestingen, en het moorden der inwooners, meer dan wel door eene geregelde onderneming, overäl fchrik en vrees, toen BONIFACIUS op ééns ondernam, zich tegen hen te verzetten. Het Hof, hetwelk de kuiperijën vernomen had, door welke BONIFACIUS, tot den opftand, was aangezet, haalde hem gemaklijk weder tot zijne zijde over; maar nu deed hij vergeefs zijn best, om de *Vandaalen*, door beloften en bedreigingen, te bewegen, om *Afrika* te verlaten. Eindelijk wilde hij hen, door zijn krijgsvolk, daar toe noodzaken; maar van hen geflagen zijnde, nam hij de vlucht naa *Hippo*, waar zijn vriend AUGUSTINUS Bisfchop was, en waar hem de *Vandaalen* in den zomer des jaars 430 belegerden (*). Treu-

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

BONIFACIUS brengt de Vandalen in Afrika, en wordt van hen te Hippo belegerd.

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 28. *pag.* 186. PROSP. et IDAT. *in Chron. ad h. a.* PROCOP. *de bello Vandal. Libr.* I. *Cap.* 3. *pag.* 348.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS gaat nog voort met schrijven.

Treuriger en treffender was, gedurende zijn leven, voor den ouden Bisschop, niets geweest, dan dit onheil van zijn Vaderland. Behalven het lijden en de dood van zoo vele duizenden, beweende hij, inzonderheid, den ondergang van eene menigte van Gemeenten, Kerken en Kloosters; de vernietiging van den Godsdienst, en de ellende der omzwervende Geestelijkheid, van welken zich sommige Bisschoppen bij hem te *Hippo* bergden; en niet min dan dit alles de overheersching, welke de *Arianery* met de *Wandaalen*, die daar aan gehecht waren, scheen te winnen. Nogthans hield hij, zelfs ten dezen tijd, niet op, als Leeräar en Schrijver werkzaam te zijn. Dus beäntwoordde hij, in deze stormächtige jaaren 428 of 429, de vraag: *of een Geestelijke van zijne Gemeente, wegens eene haar treffende vervolging, vluchten mag* (*)? Mondeling en schriftelijk, zocht hij den voortgang der *Ariänen* te stuiten. In het jaar 418 had hij reeds een opstel van hen, waar in hunne stellingen saam vervat waren (†), in een tegenschrift (§) wederlegd. Thans hield hij met den *Ariäanschen* Bisschop MAXIMINUS, voor eene talrijke vergadering, een gesprek, waar van wij den geheelen inhoud nog bezitten (**). Zij streeden in hetzelve, als twee kam-

(*) Boven *Bladz.* 355.

(†) *Sermo Arianorum Tom.* VIII. *p.* 439-442.

(§) *Contra Serm. Arianorum, Liber unus l. c. p.* 443-460.

(**) *Collatio cum Maximino, Arianor. Episc. l. c. pag.* 459-480.

kampiöenen, die hunne zaak volkomen zeker zijn, met veel vlugheid in de verdediging van hun leerstelsel. MAXIMINUS bijzonder sprak zeer lang en niet ongeschikt voor het zijne, zonder dat hij AUGUSTINUS tijd gelaten had, hem daar op te antwoorden. Deze zag dus, voornaamlijk dewijl de ander zich de overwinning toeschreef (*), zichzelven genoodzaakt, om dit in een bijzonder Boek te doen (†). In het jaar 419 schreef hij nog, op begeerte van den *Diakon* QUODVULTDEUS, te *Karthago*, een algemeen bericht *van de Ketterijën* (§), waar van wij elders (**) gesproken hebben, gelijk ook reeds van de schriften, welke hij thans nog tegen de *Semi-Pelagiänen* en *Pelagiänen* opstelde.

Dood van AUGUSTINUS.

Eindelijk bezweek AUGUSTINUS onder zijnen ouderdom en de ellenden van zijne tijden; hij overleed den 28sten *Augustus* des jaars 430, toen de belegering van *Hippo* reeds in de derde maand werd voortgezet, in het LXXVIste jaar zijns ouderdoms. Hij plagt dikwijls te zeggen, dat Christenen, bijzonder Leeräaren, alhoewel zij, na hunnen doop, godvruchtig geleefd hadden, nogthans, niet zonder eene veréischte boete, uit de Wereld behoorden te scheiden: ook dit nam hij zelf in acht. Men moest hem de Boetpsalmen afschrijven; en dit afschrift zet-

te

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 17. *pag.* 181.

(†) *Contra Maximinum Hæreticum, Arianor. Episc. Libri duo l. c. pag.* 479-528.

(§) *De Hær. ad Quodvultd. Liber T.* VIII. *p.* 1-22.

(**) Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 310.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te hij, te bed liggende, tegen den wand, las het bestendig, en stortte daar bij vele traanen. Om hier in niet gestoord te worden, vergunde hij, in de tien laatste dagen van zijne ziekte, slechts dan aan zijne vrienden den toegang tot hem, als de Geneesheer hem bezocht. Een Testament maakte hij niet, dewijl hij volstrekt geen eigendom bezat; evenwel beval hij, zijne Boekverzameling, en die der Kerk, nogmaal tot getrouwe bewaring aan (*). Alhoewel men nu dezen zijnen laatsten wil stipt schijnt opgevolgd te hebben, evenwel vestigde de Christelijke nakomelingschap, volgends eenen heerschenden smaak, meer aandacht op zijn lijk, als een veel hooger te waardeeren nalatenschap. Bij zijn leven was AUGUSTINUS juist niet, als wonderdoener, vereerd; hoewel het aan zijnen Levensbeschrijver POSSIDIUS niet hapert, dat hij 'er niet voor gehouden is; want, volgends dezen (†), zullen, op zijn gebed, meermalen de booze Geesten Bezetenen verlaten hebben; en toen hij zelf ziek was, en gevolglijk des te minder gelooven wilde, dat hij anderen helpen kon, zal hij door de oplegging der handen terstond eenen kranken genezen hebben, die door God in eenen droom aan hem gezonden was. Toch is het nog gelooflijker, dat men naderhand wonderwerken bij zijn graf heeft kunnen verwachten, daar hij zulken naam had van strenge deugd; daar zijn gezag, als Leeräar van den Godsdienst, bijna van eeuw

(*) POSSID. *l. c. Cap.* 31. *pag.* 188.

(†) *Cap.* 29. *pag.* 187.

eeuw tot eeuw, toenam; en daar ontelbare Geestelijken en Monniken reden hadden, om voor zijne veréering te zorgen; en men hem dus, zonder bedenken, geern eene plaats gaf onder de Heilige Voorbidders bij God, bij wier overblijfzelen God zijne gunstbewijzen, gelijk men meende, gewoon was, uit te deelen. En hier uit is zelfs een langduurige ingewikkelde twist ontstaan over zijn gebeente, welke zelfs ten laatsten een pleitgeding te wege bracht. Toen men in de achtste eeuw te *Pavia* geloofde, hetzelve te bezitten, moest PETRUS OLDRADO, Aardsbisschop van *Milaan*, op bevel van KAREL *den Grooten*, een onderzoek deswegens ondernemen; die, als een gevolg van hetzelve, in het jaar 797, een bericht aan dezen Vorst opstelde, hetwelk BARONIUS het eerst in het licht gegeven heeft (*). In dit geschrift verhaalt hij uit Brieven en Schriften der *Langobardsche* Koningen, als ook uit mondelijke berichten, dat het ligchaam van AUGUSTINUS, die nog bij zijn leven vele wonderwerken verricht had, omtrent 56 jaaren te *Hippo* begraven gelegen heeft; dat vervolgends de Rechtzinnige Christenen en Bisschoppen, die door den *Vandalischen* Koning THRASAMUND, naa *Sardinië* gebannen werden, hetzelve op dit Eiland hebben medegenomen, alwaar het 223 jaaren lang, door eene menigte van wonderen, beroemd is geworden, maar dat, toen de *Arabiërs* meesters van *Sardinië* waren geworden, LUITPRAND, Koning der *Langobarden*, gemelde ligchaam, voor eene groote somme gelds van

(*) *Ann. Eccles. ad a.* 725. *n.* 2. *T.* IX. *p.* 49.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van hen gekocht, en naa *Pavia* heeft laten brengen; in welke ſtad wederöm wonderbare genezingen door hetzelve gewerkt waren geworden. Bij den eerſten opſlag ſchijnt dit verhaal uit eenige goede bronnen gevloeid te zijn; doch, om niet te zeggen, dat geene der gebruikte *Langobardſche* ooirkonden hier ingevoegd zijn, bewijzen zij ook, bij ſlot, niets meer, dan dat LUITPRAND, in de achtſte eeuw, zekere beenderen, welke aan AUGUSTINUS zouden behoord hebben, uit *Sardinië* naa *Pavia* verplaatst heeft, en juist dit verhaalt ook de tijdgenoot van dezen Koning, BEDA *de Eerwaardige* (*). Wat daartegen het vroeger overbrengen der gemelde beenderen uit *Afrika*, als ook de wonderwerken, met dezelven in *Sardinië* en te *Pavia* voorgevallen, betreft, voor derzelver geloofwaardigheid is even zoo min gezorgd, als bij ontelbare andere tooneelen in de Geſchiedenis der Heiligen en der Wonderwerken van deze eeuw. Doch, hier bij bleef het niet; de Pieterskerk te *Pavia*, in welke deze Heilige Overblijfzels zouden rusten, kwam uit het bezit der *Benedictynen*, in de XIIIde eeuw, aan de reguliere Choorheeren, bij welken in de XIVde eeuw nog de *Augustyner Eremieten* kwamen, die hunnen oorſprong even zoo valsch, als de eerstgemelden, van AUGUSTINUS afleidden. Allengs was de plaats, waar zijn gebeente bewaard werd, onbekend geworden. Op ééns meende men die, in het jaar 1695, ontdekt te hebben; maar thans ſtreeden de hier voor genoemde Geestelijken met andere Geleerden over der-

(*) *Chron. ad a.* 725.

derzelver echtheid; uit hunnen pennenstrijd ontstond een pleitgeding, hetwelk te *Rome* gevoerd werd, tot eindelijk BENEDICTUS XIII. hetzelve voor de gewaande bezitters beslist heeft.

Even gelijk men, naar alle waarschijnlijkheid, aan AUGUSTINUS de beenderen van eenen onbekenden heeft toegeëigend, zoo is hem ook, van oude tijden af, een groot getal van eens anders Boeken, Predikatiën, en Opstellen, toegeschreven; weder uit eene gewaande eere of genegenheid, welke ook aan niet weinige vermaarde Ouden gebeurd is. Men vindt ze bij de voornaamste uitgaven van zijne werken gedrukt, en zij zijn grootendeels spoedig als onëcht te erkennen, omdat zij deels op zijne lijst en die van POSSIDIUS ontbreken; en deels bijna niets van kenmerken van zijnen arbeid, of ten minsten geen geloofwaardig getuigenis voor zich hebben. Bij sommigen van zijne voor echt gehoudene schriften zijn ook nog wel bedenklijkheden, maar niet van belang, ingebracht geworden. AUGUSTINUS telde in de *Herziening* van zijne Schriften 93 van dezelven, verdeeld in 232 Boeken. POSSIDIUS, die zijne Brieven en bijzondere Preeken mede rekent (*), noemt 'er 1030 bij naame, en bekent tevens, ze niet allen aangehaald te hebben. Indien hij tien of twaalf van zijne belangrijkste Schriften, en een matig aantal Brieven had nagelaten, zou zulks niet min gunstig voor zijnen roem geweest zijn.

Onëchte werken van AUGUSTINUS toegeschreven.

Tot hier toe zijn 'er drie hoofduitgaven van zijne werken in het licht verscheenen. De eerste derzelven

Uitgaven van zijne werken.

(*) *l. c. pag.* 189-200.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven werd door ERASMUS bezorgd, nadat reeds JOANNES AMERSBACH in het jaar 1506 te *Basel* eene vrij volledige verzameling in XI Deelen in *Folio* uitgegeven had, en verscheen insgelijks te *Basel* in de jaaren 1528 en 1529 in het licht, in X Deelen in *Folio*. In eene anders lezenswaardige Voorreden is ERASMUS zoo buitengemeen mild in den lof van AUGUSTINUS, als men van hem, die de zwakheden van AUGUSTINUS kende, naauwlijks zou verwacht hebben. Hij ziet in hem alle de begaafdheden der vermaardste Kerkvaderen veréénigd. In zijne Brieven heeft hij meermalen niet zoo gunstig van hem geöordeeld. In dezelven stelt hij HIËRONYMUS in theologische geleerdheid ver boven AUGUSTINUS, welke uitspraak hij, door eene nadere vergelijking, staaft tegen ECK (*); alwaar hij onder anderen zegt, dat ééne Bladzijde van ORIGENES hem meer Christelijke Wijsgeerte leerde, dan tien Bladzijden van AUGUSTINUS. Hij noemt hem eenen Schrijver, die geen eind aan praaten vindt (†), en toont, dat hij, in de *Herziening* zijner Schriften, kleinigheden verbeterd; maar ook niet weinige aanmerklijke fouten had laten blijven (§). In eene Voorreden voor de uitgave van zijne werken, welke tevens een opdragt was aan eenen Spaanschen Bisschop, zouden zulke aanmerkingen eene slechte werking gedaan hebben. Voorts is deze uitgave niet alleen te *Parys* 1531 nagedrukt, maar ook te *Basel* in de jaaren 1541 tot 1543, 1556 en 1569, weder herdrukt geworden

(*) *Ep. L.* II. *Ep.* 26. (†) *Libr.* XX. *Ep.* 67.

(†) *Libr.* XX. *Epist.* 14.

worden. In de laatste dezer herdrukken, heeft zij, door eenige Geleerden van *Leuven*, aan volledigheid en naauwkeurigheid, als ook door korte aanmerkingen, niet weinig gewonnen.

Deze hunne arbeid begon dus reeds, voor de tweede hoofd-uitgave, den weg te banen, die te *Antwerpen*, in het jaar 1577, in X Deelen in *Folio* te voorschijn kwam. Deze heet de *Leuvensche*, omdat zij van Godgeleerden van deze *Nederlandsche* Hoogeschool, en derzelver vrienden, tot stand gebragt is. Door ongeveer 200 Handschriften gaven zij aan den Tekst een veel hooger graad van zuiverheid. Ook werden hier nieuw ontdekte schriften ingevoegd, als ook, het eerst voor eene verzameling, het leven van AUGUSTINUS, door POSSIDIUS. Vervolgends zijn de onëchte schriften zorgvuldig van de echten afgezonderd; maar de *Commentarius* van LUDOVICUS VIVES, over het werk *van de Stad Gods*, hetwelk ERASMUS in zijne uitgave had ingelascht, wordt hier overäl verminkt, waar hij met de grovere Katholijke Rechtzinnigheid niet overëenstemde. Men heeft deze uitgave meermalen herdrukt, en de *Presbijter Oratorii* HIËRONYMUS VIGNIER gaf te *Parys* 1654, en weder in 1655, in twee Deelen in *Folio*, een bijvoegzel bij dezen druk uit, van overgeslagene schriften van AUGUSTINUS. — Dit *Bijvoegzel* gaf reeds te kennen, hoe nodig eene vollediger uitgave was; waar aan dan ook eenige Geleerde *Benedictynen* de hand sloegen, en ze te *Parys* van het jaar 1677 tot 1700, in XI Deelen in *Folio* bezorgden. Deze uitgave is met den uitersten vlijt behandeld. Koning LODEWYK XIV. zelf leende

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn gezag 'er toe, om ook uit vreemde Landen Handschriften te bezorgen. Doch, naauwlijks was het eerste Deel voltooid, toen reeds de partijën der *Benedictynen* hen bij den Aardsbisschop van *Parys* beschuldigden, dat zij een voornemen hadden, om plaatzen van AUGUSTINUS te vervalschen. Ligtelijk bewezen de uitgevers, dat dit voorwendzel loutere lastering was; evenwel werd hunne rechtzinnigheid, na het uitkomen van het Xde Deel, in het jaar 1690, heviger aangetast, in openbare geschriften. Bij den twist naamlijk tusschen de *Jansenisten* en *Jesuiten*, loerden de laatstgemelden op deze uitgevers, welke partij zij kiezen zouden. Daar werden vele schriften over en weder gewisseld, tot dat de Paus CLEMENS XI. deze en andere uitgaven der Kerkvaderen door de *Benedictynen* goedkeurde, door een *Breve* in het jaar 1706 (*). Midlerwijl werd deze uitgave met den titel *Amsterdam*, van het jaar 1700 tot 1703, in even veel Deelen, nagedrukt; waar bij JO. CLERICUS, die zich onder den naam JO. PHEREPONUS verbergde, nog een XIIde Deel, *Appendix Augustiniana*, voegde. Ook is deze uitgave der *Benedictynen* te *Venetië* in het jaar 1729 tot 1735 op nieuw herdrukt.

Aanzien van AUGUSTINUS en zijne

Behalven zoo veelvuldige uitgaven van alle zijne werken, en verscheidenen van zijne bijzondere schriften, spreekt de geheele Geschiedenis der volgende eeu-

(*) Deze geheele twist is beschreven door den *Benedictyner* THUILLIER: *Histoire des Contestations arrivées au sujet de l'edition des ouvrages de S. Aug. donnée par les Benedictins, à Paris*, 1736. 4to.

eeuwen van het aanzien, hetwelk zich deze Kerkleeräar verkregen, en onveränderlijk behouden heeft; waar in hem geen ander der Oude Kerkleeräaren heeft geëvenäard. Al vroeg ftelde POSSIDIUS, Bisfchop van *Calama*, geduurende bijna 40 jaaren zijn leerling, vriend en huisgenoot, eene Levensbefchrijving van AUGUSTINUS op (*), welke, hoe zeer zij algemeen loffpraken behelst, echter vrij volledig en juist is, en ook eene volledige lijst van zijne fchriften behelst. GENNADIUS (†), wien men onder de *Semi-Pelagiänen* rekent, roemt zijne geleerdheid in godlijke en menschlijke zaken, zijn goed geloof en zuiver leven, als ook zijne Boeken over de *Drieëenheid* en *de Menschwording van God.* Maar, voegt hij 'er bij, daar AUGUSTINUS zoo veel gefchreven heeft, heeft hij niet kunnen ontgaan, het gene SALOMO zegt, dat in de veelheid der woorden ook veel overtreding is. —— De *Scholastieke* Godgeleerden wilden zich dezen Kerkleeräar fteeds ten voorbeeld ftellen, hoe weinig zij ook zijn leerftelfel getrouw bleven. —— LUTHER, die, gelijk men weet, voorheen een *Augustyner* Monnik was, fprak van hem fteeds met de uiterfte hoogächting, in zijne fchriften, en oordeelde zijn leerftelfel, ten aanzien der hoofdzaaken, overëenkomftig met de Heil. Schrift. Volgends MELANCHTHON was AUGUSTINUS, toen PELAGIUS het Euangelie in eene bloote Wijsbegeerte vervormde, de erfzonde voor niets verklaar-

III BOEK IX Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Levensbefchrijvingen.

(*) *S. August. Vita T.* X. *Opp. p.* 164-200. *Actt. SS. Menf. Aug. T.* VI. *p.* 427-460. *Antv.* 1743. *fol.*

(†) *De Viris Illuftr. Cap.* 38.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

klaarde, en ook aan de menschen het vermogen toeschreef, om de Godlijke Wet volkomen te vervullen, en daar door zich de vergeving der zonden en het eeuwig leven te verdienen, de gene, die de Euangelische, bijkans verduisterde Leere van de genade en het geloof in CHRISTUS hersteld heeft. Alleen vindt hij eenige onduidlijke of ongeschikte uitdrukkingen in zijne schriften, welke men aan zijne tijden vergeven moet. Van CALVIN is het bekend, dat zijn Leerstelsel, als het ware, op dat van AUGUSTINUS gebouwd is. Doch, in de *Roomsche* Kerk voornaamlijk, is over dezen Leeräar hevig getwist, zedert JANSENIUS zijn vermaard werk *Augustinus* had uitgegeven in de XVIIde eeuw, welke twisten BAYLE (*) aanleiding gaven, om te spotten, met de, zoo als hij het noemt, bijna belagchlijke verlegenheid der *Roomsche* Kerk, welke het Leerstelsel van AUGUSTINUS in de *Chalvinisten* en *Jansenisten* veröordeelt, en hem toch zelven voor haren grootsten Leeräar erkent.

Character van AUGUSTINUS.

Uit het gene wij van AUGUSTINUS hebben aangevoerd, zal men, ten aanzien van zijn charakter, met recht, besluiten, dat hij onder die vermaarde mannen behoort, welke men, aan den éénen kant, te hoog verheven, maar, aan den anderen kant, niet zelden, te laag vernederd heeft. Hij was in de Wijsgeerte en Geleerdheid der Ouden geenszins een vreemdeling, maar, even min als AMBROSIUS, opgeleid, en door behoorlijke oefening voorbereid, om een Leeräar der Christelijke Kerk te zijn. Het ontbrak

(*) *Diction. Hist. et Crit. art. August. T. I. p. 391.*

brak hem aan de nodige kundigheden, zoo der talen, als der zeden en gewoonten, des Hebreeuwschen Volks, en andere vereischten van eenen goeden Schrift-verklarer, om den zin der Schrift, naar behooren, te verklaren; dit gebrek poogde hij, door zijn scherpzinnig verstand, en het gebruik van redeneer- en bovennatuurkunde te vergoeden; hij werd dus, zoo als CICERO zich zelven ergens beschrijft, een *magnus opinator*, iemand, die vele en schijnbare meningen voordroeg. Zijn ijver tegen de Dwaalenden en Ketters, de *Donatisten*, *Ariänen* en *Pelagiänen*, in welken hij als het hoofd der *Katholijken* werd aangemerkt, gaf hem aanleiding, om zijn leergebouw te vormen, en verscheidene leerstukken in een licht te stellen, waar in zij tot hier toe niet geplaatst waren. Gelijk men hem, aan den éénen kant, den lof niet kan weigeren, dat hij somtijds pogingen aanwendde, om het Bijgeloof te stuiten, en dat hij zich steeds gematigd uitdrukte, omtrent de behandeling van Dwalenden en Ketters, zoo stootte hij alles weder omver, door zijne eigene ligtgelovigheid, welke tot Bijgeloof overhelde, en door zijne stelling, dat *geweld en strengheid tegen de Ketters dikwijls noodzaaklijk en voor hen zelven nuttig* konden wezen.

Bijzonderheden van EFREM Syrus.

'Er zijn, in dit Tijdperk, nog wel Kerkleeräars geweest, behalven die genen, van welke wij bijzonder gewag gemaakt hebben, doch zij hebben niet zoo algemeenen naam gemaakt, of invloed gehad, dat zij eene opzetlijke melding in onze Geschiedenis zouden behoeven. Onder dezen mag men tellen EFREM *den Syriër*, die ons reeds meermalen is voorge-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gekomen. Hij was *Diakon* der Gemeente te *Edessa*, vervolgends Kluizenaar en Monnik, die zijn geheele leven boete deed, en in het jaar 378 overleden is. Van zijne vermaningen en redenvoeringen en andere schriften voor de Monniken, hebben wij op zijne plaats, gesproken (*); ook is zijne Lofreden op BASILIUS *den Grooten*, ons, in deszelfs leven (†), voorgekomen; eene onëdele streek, welke hij den ouden APOLLINARIS gespeeld heeft, is door ons, in deszelfs Geschiedenis, beschreven (§). Men heeft hem, in zijne eeuw, in groote achting gehouden, de Griekschsprekende Gemeenten lieten zijne schriften in het Grieksch vertaalen, en velen derzelven openlijk in de Kerk, na het lezen der Heilige Schrift, voorlezen (**), nog heden worden zij door de Oostersche Christenen in groote waarde gehouden, alwaar inzonderheid zijne Geestlijke Liederen en Gebeden bij de *Chaldeeuwsche*, *Syrische* en *Maronitische* Christenen nog in gebruik zijn. Doch deze hoogächting heeft hij zich voornaamlijk door zijne Monniksheiligheid, door zijnen aanleg tot Welsprekendheid, en door zijne *Askeetische* Zedenleer, verworven, welke hij steeds met zoo veel vuur aanprees. 'Er zijn wel in zijne talrijke Predikatiën goede zedenlijke plaatzen en uitvoeringen, maar iet van die natuur, hetwelk uitmuntend en doorgedacht is, vindt men bij hem juist niet. Zijne *uitlegkundige schrif-*

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 16.

(†) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 285.

(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 317.

(**) HIËRON. *Catal. SS. Eccles. Cap.* 115.

schriften, welke zich over het geheele Oude Testament, de schriften van DAVID en SALOMO uitgezonderd, uitstrekken, en die beärbeid zijn naar de zoogenoemde *eenvoudige Syrische* Overzetting, welke uit het oorspronglijk Hebreeuwsch vervaardigd is, worden gemeenlijk, en niet zonder reden, geprezen, omdat de woordelijke zin daar in vlijtig ontvouwd wordt. Evenwel moet men 'er bijvoegen, dat hij denzelven meestendeels enkel kort aanwijst, en niet uit het spraakgebruik opheldert; gelijk hij dan ook weinig van het Hebreeuwsch schijnt verstaan te hebben. Tot een voorbeeld van zijne letterlijke uitlegging kan inzonderheid dienen, dat hij de woorden: *De Geest Gods zweefde over de Wateren*, volstrekt niet van den H. Geest, maar van den Wind verstaan wil hebben (*); en tot eene proeve van zijne uitlegkundige gevoelens, dat hij MOSES voor den Schrijver van het Boek *Job* houdt (†), en dat hij JOB XIX. 25. als eene voorzegging van de Openbaring des Verlossers in het vleesch aanmerkt (§). Den besten dienst kunnen zijne schriften bewijzen voor de *Syrische* Letterkunde, Bijbelvertaling en Oordeelkunde. Langen tijd waren alleen de Grieksche Overzettingen zijner schriften door den druk gemeen gemaakt, tot dat, eindelijk, de beide ASSEMANI, JOSEF SIMON, en STEFANUS EVODIUS, benevens de *Jesuit* PETRUS BENEDICTUS, alle drie geborene *Syriërs* en *Maroniten*, den oorspronglijken Sijrischen Tekst van dezen Kerkleeraar, en daar onder voor de

(*) *Opp. Syriac. et Lat. Tom.* I. *pag.* 8.
(†) *l. c. T.* II. *p.* 1. (§) *l. c. p.* 8

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de eerste keer zijne Bijbelsche uitleggingen, uit de Handschriften der Pauslijke Boekerij, met de Grieksche Vertalingen, in drie Sijrisch-Latijnsche en drie Grieksch-Latijnsche Deelen in *Folio* te *Rome*, in het jaar 1732 tot 1746, hebben uitgegeven. – Men zou nog naast hem eenen niet onvermaarden Prediker, uit denzelfden leeftijd, ZENO, Bisschop van *Verona*, voegen kunnen, die tot het jaar 380 of zelfs langer kan geleefd hebben, en wiens Predikatiën, in eenen beschaafden stijl opgesteld, het volledigst verzameld, en met verhandelingen en aanmerkingen der Broederen BALLERINI verzeld, te *Verona* 1739 4to. in het licht verscheenen zijn; doch behalven zijnen ijver voor de Kerketucht zal men niet veel bijzonders bij hem vinden.

Besluit van dit Tijdperk.

En hier zij het slot van onze beschrijving der gebeurenissen van dit gewigtig gedeelte dezes Tijdperks voor de Kerkelijke Geschiedenis; een Tijdperk, waar in de zaaden gestrooid zijn van zoo vele gevoelens en dwalingen, gebruiken en misbruiken, Bijgeloof, en Kerkelijke of Priesterlijke Heerschappij, zucht tot vervolgen enz. als de volgende eeuwen hebben gekenmerkt; van hier af zal onze *Geschiedenis* zich merklijk kunnen bekorten, nadien de voorvallen en gebeurenissen, met betrekking tot de Christelijke Kerk, van dezen tijd af, tot aan de Kerkhervorming, voor ons niet zoo belangrijke gevolgen gehad hebben.

Einde van het Negende Deel.